Llywodraeth Cymru
Welsh Government

Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli Nas Defnyddir (Cymru)

Memorandwm Esboniadol

yn ymgorffori'r
Asesiad Effaith Rheoleiddiol a'r
Nodiadau Esboniadol

Gorffennaf 2025

Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli Nas Defnyddir (Cymru)

Memorandwm Esboniadol i'r Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli Nas Defnyddir (Cymru)

Mae'r Memorandwm Esboniadol hwn wedi'i lunio gan Grŵp Llywodraeth Leol, Tai, Newid Hinsawdd a Materion Gwledig Llywodraeth Cymru ac mae'n cael ei osod gerbron Senedd Cymru.

Cafodd ei lunio a'i osod yn wreiddiol yn unol â Rheol Sefydlog 26.6 ym mis Rhagfyr 2024, ac mae Memorandwm diwygiedig bellach yn cael ei osod yn unol â Rheol Sefydlog 26.28.

Datganiad yr Aelod

Yn fy marn i, byddai darpariaethau Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli Nas Defnyddir (Cymru), a gyflwynir gennyf ar 9 Rhagfyr 2025, o fewn cymhwysedd deddfwriaethol Senedd Cymru.

***Huw Irranca-Davies* AS**

Y Dirprwy Brif Weinidog ac Ysgrifennydd y Cabinet dros Newid Hinsawdd a Materion Gwledig
Yr Aelod o'r Senedd sy'n gyfrifol am y Bil

1 Gorffennaf 2025

Cynnwys

Rhan 1	**Memorandwm Esboniadol**	
1	Disgrifiad	3
2	Cymhwysedd Deddfwriaethol	4
3	Diben y ddeddfwriaeth a'r effaith y bwriedir iddi ei chael	5
4	Ymgynghori	29
5	Y pŵer i wneud is-ddeddfwriaeth	37
Rhan 2	**Asesiad Effaith Rheoleiddiol**	
6	Crynodeb o'r Asesiad Effaith Rheoleiddiol	49
7	Yr opsiynau	54
8	Costau a manteision	60
9	Asesiadau o'r Effaith	109
10	Asesiad Fforddiadwyedd	117
11	Adolygu ar ôl gweithredu	120
Atodiad 1	**Nodiadau Esboniadol**	122
Atodiad 2	**Mynegai Rheolau Sefydlog**	168
Atodiad 3	**Geirfa**	171

RHAN 1 – MEMORANDWM ESBONIADOL

1. Disgrifiad

1.1 Mae'r Bil yn darparu ar gyfer system newydd o reoleiddio tomenni nas defnyddir yng Nghymru (tomenni glo a thomenni nad ydynt yn domenni glo), gan ddarparu dull cyson o asesu, cofrestru, monitro, cynnal a chadw a goruchwylio tomenni nas defnyddir. Mae'n dileu swyddogaethau a osodwyd ar awdurdodau lleol yng Nghymru o dan Ddeddf Mwyngloddiau a Chwareli (Tomenni) 1969 (Deddf 1969) er mwyn sicrhau nad yw tomenni nas defnyddir yn beryglus i aelodau'r cyhoedd. Mae hyn, i bob pwrpas, yn datgymhwyso Rhan 2 o Ddeddf 1969 mewn perthynas â Chymru i raddau helaeth. Mae'r Bil yn sefydlu corff newydd i weithredu'r gyfundrefn, Awdurdod Tomenni Nas Defnyddir Cymru (Yr Awdurdod). Rhaid i'r Awdurdod gyflawni ei swyddogaethau o dan y Bil gyda golwg ar sicrhau nad yw tomenni nas defnyddir yn bygwth lles pobl oherwydd eu hansefydlogrwydd. Wrth arfer ei swyddogaethau o dan y Bil, rhaid i'r Awdurdod hefyd hyrwyddo safonau uchel mewn perthynas â rheoli tomenni nas defnyddir a bygythiadau i'w sefydlogrwydd.

1.2 Mae'r Bil yn rhoi'r pŵer i'r Awdurdod ei gwneud yn ofynnol i berchennog ar dir gyflawni gweithrediadau, ac mae'n rhoi'r pŵer i'r Awdurdod gyflawni gweithrediadau ar dir ei hun. Hefyd, mae'n gwneud darpariaeth ar gyfer dibenion cysylltiedig.

2. Cymhwysedd Deddfwriaethol

2.1 Mae gan Senedd Cymru (y Senedd) y cymhwysedd deddfwriaethol i wneud y darpariaethau ym Mil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli Nas Defnyddir (Cymru) (y Bil) yn unol â Rhan 4 o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006 fel y'i diwygiwyd gan Ddeddf Cymru 2017.

3. Diben y ddeddfwriaeth a’r effaith y bwriedir iddi ei chael

Cefndir Polisi Cyffredinol

Nod y Bil

3.1 Nod cyffredinol y Bil yw diogelu lles pobl trwy gyflwyno system gyson a chadarn o asesu, cofrestru, rheoli, monitro a goruchwylio tomenni nas defnyddir yng Nghymru.

3.2 Ni ddylid trin y Bil fel endid ar wahân. Mae'n rhan o waith ehangach o fewn y Rhaglen Diogelwch Tomenni Glo i gyflawni yn erbyn amcanion polisi ac mae’n adeiladu ar y gwaith hwn. Mae'r gwaith hwn yn cynnwys:

- cyllid i gynorthwyo awdurdodau lleol, Cyfoeth Naturiol Cymru (CNC) a’r Awdurdod Glo (a elwir bellach yn Awdurdod Adfer Safleoedd Mwyngloddio (MRA)) i wneud gwaith cynnal a chadw angenrheidiol er mwyn sicrhau diogelwch tomenni nas defnyddir (dyrannodd Llywodraeth Cymru £102m yn ystod tymor y Senedd hon i Raglen Diogelwch Tomenni Glo),
- parhau i ddatblygu a gwella partneriaethau a chydweithio â rhanddeiliaid a sefydliadau'r sector cyhoeddus,
- mynd i'r afael â bwlch sgiliau yn y gweithlu, er mwyn sicrhau bod digon o gapasiti a gallu i gwblhau'r arolygiadau a'r rhaglenni cynnal a chadw parhaus sy’n ofynnol, a
- chynorthwyo prosiectau ymchwil a datblygu sy'n ceisio ymgymryd â gweithgareddau ac arferion arloesol wrth fonitro, cynnal a chadw a rheoli tomenni nas defnyddir.

Amcanion y Bil

3.3 Diben y Bil yw atal tomenni nas defnyddir rhag bygwth lles pobl oherwydd eu hansefydlogrwydd. Bydd y Bil yn cyflawni hyn trwy sefydlu cyfundrefn ar gyfer asesu, cofrestru, monitro a rheoli tomenni nas defnyddir.

3.4 Mae amcanion y Bil yn cynnwys:

- sicrhau nad yw tomenni nas defnyddir yn bygwth lles pobl oherwydd ansefydlogrwydd;
- creu a chadw cofrestr o domenni nas defnyddir sy'n bygwth, neu a allai fygwth, lles pobl oherwydd eu hansefydlogrwydd;
- creu a chadw cofrestr electronig o’r holl domenni nas defnyddir sydd wedi bod drwy’r broses asesu ragarweiniol;
- sicrhau dull cyson o reoli pob tomen nas defnyddir.

3.5 Bydd y Bil yn sefydlu corff newydd, Awdurdod Tomenni nas Defnyddir Cymru (yr Awdurdod), ac yn rhoi swyddogaethau i'r Awdurdod. Rhaid i’r Awdurdod gyflawni ei swyddogaethau o dan y Bil gyda golwg ar sicrhau nad yw tomenni nas defnyddir yn bygwth lles pobl oherwydd eu hansefydlogrwydd. Wrth arfer ei swyddogaethau o dan y Bil, rhaid i’r Awdurdod hefyd hyrwyddo safonau

uchel mewn perthynas â rheoli tomenni nas defnyddir a bygythiadau i'w sefydlogrwydd.

3.6 Bydd yr Awdurdod yn ymgymryd ag amrywiaeth o weithgareddau, gan gynnwys asesu a chategoreiddio tomenni nas defnyddir, monitro swyddogaethau a chreu a chadw cofrestr electronig o domenni nas defnyddir sy'n peri bygythiad i les pobl oherwydd eu hansefydlogrwydd, neu a allai beri bygythiad o'r fath. Rhaid i'r Awdurdod hefyd lunio a chadw rhestr electronig o'r holl domenni nas defnyddir sydd wedi bod drwy'r broses asesu ragarweiniol. Hefyd, mae'r Bil yn rhoi'r gallu i'r Awdurdod ei gwneud yn ofynnol i berchennog ar dir gyflawni gweithrediadau ar dir, os yw'n ystyried bod angen gweithrediadau o'r fath i atal neu ymdrin â bygythiadau i sefydlogrwydd tomen nas defnyddir, neu i sefydlogi tomen nas defnyddir neu ei hatal rhag mynd yn fwy ansefydlog, er mwyn osgoi neu leihau bygythiadau, os yw'n credu bod y cyfryw weithrediadau yn angenrheidiol i gyflawni'r amcan a nodir yn y Bil. Pan fo'r Awdurdod o'r farn bod hynny'n angenrheidiol, caiff gyflawni gweithrediadau ar unrhyw dir i atal neu ddelio â bygythiadau i sefydlogrwydd tomen nas defnyddir, neu sefydlogi tomen nas defnyddir neu atal tomen nas defnyddir rhag dod yn fwy ansefydlog, er mwyn osgoi neu leihau bygythiadau i les pobl. Rhaid i'r Awdurdod roi cyngor a chymorth i Weinidogion Cymru mewn perthynas â thomenni nas defnyddir ac mae'n gallu rhoi gwybodaeth a chyngor i unrhyw berson mewn perthynas â thomenni nas defnyddir.

Cyflawni ymrwymiad Llywodraeth Cymru i ddeddfu

3.7 Mae ein Rhaglen Lywodraethu (2021-2026) yn cynnwys ymrwymiad i gyflwyno deddfwriaeth i ymdrin â gwaddol canrifoedd o gloddio a sicrhau diogelwch tomenni glo yn ystod tymor y Senedd hon.

3.8 Ym mis Mehefin 2023, cyhoeddodd y Prif Weinidog ar y pryd ei flaenoriaethau deddfwriaethol ar gyfer tymor nesaf y Senedd. Fel rhan o'r datganiad hwnnw, cyhoeddodd y byddai'n cyflwyno "Bil Diogelwch Tomenni nas Defnyddir a fydd yn arwain y gad o ran rheoli hen domenni gwastraff. Bydd hwn yn diwygio cyfreithiau presennol ynghylch diogelwch tomenni glo ac yn rhoi rhagor o ddiogelwch i'r bobl sy'n byw yn eu cysgod".[1]

3.9 Ar 9 Gorffennaf 2024 traddododd y Prif Weinidog ar y pryd ei ddatganiad deddfwriaethol lle cyhoeddodd y bydd y Bil Mwyngloddiau a Chwareli (Tomenni Nas Defnyddir) (Cymru) "yn rhoi mwy o sicrwydd i'r bobl sy'n byw yn eu cysgod".

3.10 Mae'r Bil hwn yn bodloni'r ymrwymiad i ddeddfu.

Pam mae angen y Bil?

Deddf Mwyngloddiau a Chwareli (Tomenni) 1969

3.11 Y fframwaith deddfwriaethol presennol sy'n darparu ar gyfer diogelwch a sefydlogrwydd gwastraff mwyngloddio yn y DU yw Deddf 1969. Cyflwynwyd y ddeddfwriaeth hon yn dilyn trychineb Aberfan ym mis Hydref 1966, pan

[1] Y Prif Weinidog yn cyhoeddi rhaglen ddeddfwriaethol Llywodraeth Cymru | LLYW.CYMRU

wnaeth tomen lo lithro ac amlyncu rhes o dai ac ysgol, gan ladd 28 oedolyn a 116 o blant. Cyn Deddf 1969 nid oedd unrhyw ddeddfau na rheoliadau yn rheoli tomenni mwyngloddiau a chwareli a thomenni sborion. Oherwydd graddfa'r cynnydd mewn mwyngloddio, yn enwedig yng nghymoedd y De, cafodd tomenni eu lleoli'n uwch i fyny dyffrynnoedd serth ar dirwedd a oedd yn agored i dirlithriadau naturiol (ac sy'n parhau i fod felly heddiw), ac yn agos at gymunedau a oedd yn tyfu.

3.12 Adeg cyflwyno Deddf 1969, roedd y diwydiant cloddio glo yn y DU yn parhau i fod yn weithredol. Roedd y ddeddfwriaeth yn canolbwyntio ar ddiwydiant mwyngloddio gweithredol, a'i bwriad oedd rheoleiddio tipio gwastraff o byllau glo gweithredol, yn ogystal â mwyngloddiau a chwareli a oedd yn gysylltiedig ag echdynnu deunyddiau eraill. Ni chredwyd bod tomenni nas defnyddir yn broblem ar y pryd. Fodd bynnag, ar hyn o bryd yng Nghymru, mae'r rhan fwyaf o domenni glo, dros 2,500 i gyd, yn domenni glo nas defnyddir. Erbyn hyn, nid yw Deddf 1969 yn darparu cyfundrefn statudol ddigonol ar gyfer y sefyllfa bresennol, lle mae'r diwydiant mwyngloddio wedi darfod i raddau helaeth.

3.13 Yn dilyn glaw trwm yn y De ym mis Chwefror 2020, cafwyd tirlithriad arall - y tro hwn yn Nhylorstown yn y Rhondda. O ganlyniad, disgynnodd 60,000 tunnell o ddeunydd i afon Rhondda Fach, gan ddifrodi carthffos fudr a chladdu prif bibell ddŵr strategol o dan sawl metr o falurion. Yn ffodus, ni wnaeth unrhyw un farw. Dangosodd y tirlithriad yn Nhylorstown fod risgiau i gymunedau ac eiddo gan rai tomenni nas defnyddir yng Nghymru, olion yr oes ddiwydiannol, yn fygythiad o hyd.

3.14 Yn sgil tirlithriad Tylorstown, sefydlodd y Prif Weinidog ar y pryd y Tasglu Diogelwch Tomenni Glo, dan arweiniad Llywodraeth Cymru, gan weithio gyda'r MRA, CNC ac awdurdodau lleol, gan gynnwys Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru (CLlLC). Pwrpas y Tasglu yw cydweithio er mwyn darparu rhaglen waith, gan gynnwys adolygu diogelwch tomenni glo ledled Cymru, ac arolygu a chynnal y tomenni nas defnyddir sy'n peri lefel uwch o fygythiad posibl. Ers ei sefydlu, mae'r Tasglu wedi gweithio gyda phartneriaid i gael dealltwriaeth well o raddfa'r her a datblygu'r rhaglen waith.

Adolygiad Comisiwn y Gyfraith

3.15 Gofynnodd Llywodraeth Cymru i Gomisiwn y Gyfraith gynnal adolygiad annibynnol o'r ddeddfwriaeth sy'n llywodraethu diogelwch tomenni glo yng Nghymru a gwneud argymhellion ar gyfer ei diwygio.

3.16 Hefyd, gofynnwyd i Gomisiwn y Gyfraith ystyried opsiynau ar gyfer fframwaith deddfwriaethol modern ac argymell system gydlynol a safonol a fydd yn parhau'n addas i'r diben yn y dyfodol ar gyfer nodi, cofnodi, arolygu a chynnal tomenni glo trwy gydol eu cylch bywyd, gan nodi set gyffredinol o ddyletswyddau a mabwysiadu dull cyson o asesu risg. Dechreuodd y Comisiwn ei adolygiad ym mis Tachwedd 2020, ac aeth ati i gynnal ymgynghoriad yn ystod haf 2021 cyn cyhoeddi ei adroddiad a'i argymhellion ar 24 Mawrth 2022.

3.17 Daeth adolygiad Comisiwn y Gyfraith i'r casgliad bod y ddeddfwriaeth bresennol wedi dyddio; fe'i cyflwynwyd ar adeg pan oedd gan Gymru

ddiwydiant mwyngloddio gweithredol a phan oedd profiad arbenigol perthnasol ar gael. Nododd y Comisiwn fod Deddf 1969 yn rhoi'r cyfrifoldeb am domenni nas defnyddir i awdurdodau lleol, ond ei bod yn rhoi pwerau ymyrryd cyfyngedig iddynt, sydd wedi'u cyfyngu i sefyllfaoedd lle credir bod y cyhoedd mewn perygl oherwydd bod tomen yn ansefydlog. Nododd adroddiad Comisiwn y Gyfraith fod y mecanweithiau yn Neddf 1969 sy'n ei gwneud yn ofynnol i berchnogion wneud gwaith adfer yn feichus ac yn cymryd llawer o amser, a bod y dewis arall a ddarperir ganddi – sef bod yr awdurdod lleol yn gwneud y gwaith ac yn codi tâl ar y perchennog - yn anhylaw. Dywedodd fod darnio pwerau ar draws awdurdodau lleol yn arwain at anghysondeb o ran safonau diogelwch a dosbarthiadau risg. Nododd yr adroddiad fod diwygiadau yn hanfodol er mwyn diogelu'r cyhoedd yn erbyn unrhyw dirlithriadau yn y dyfodol. Roedd canfyddiadau allweddol eraill yr adolygiad yn cynnwys:

- Pwerau cyfyngedig yn unig i ymyrryd sydd gan awdurdodau lleol - dim ond os yw awdurdod lleol o'r farn fod tomen yn ansefydlog. Os oes anghytundeb, mae'r ddeddfwriaeth yn darparu ar gyfer dull hir a system ddryslyd o hysbysiadau a gwrth-hysbysiadau. Mae hyn wedi arwain at sefyllfa lle nad yw tomenni peryglus yn cael eu harolygu na'u cynnal a'u cadw,
- Nid oes gan awdurdodau lleol unrhyw bŵer i oruchwylio gwaith cynnal a chadw arferol nac unrhyw bwerau i orfodi perchennog ar domen i fodloni hyd yn oed gofynion cynnal a chadw sylfaenol i wneud tomen yn ddiogel,
- Nid oes unrhyw ofynion mewn deddfwriaeth i ddarparu categoreiddio cyson, lefel ofynnol o arbenigedd neu gysondeb mewn arolygiadau,
- Mae'r mecanwaith ar gyfer cyflwyno hysbysiadau yn feichus, yn cymryd llawer o amser ac yn gostus,
- Nid yw awdurdodau lleol yn gallu ymyrryd nes eu bod yn gallu profi bod risg, ond ni allant brofi bod risg yn bodoli heb ymyrryd, a
- Gall perchnogion ar domenni anghytuno bod yna berygl i'r cyhoedd trwy ddadlau y gallai'r risg gael ei lliniaru trwy ddefnyddio dull gwahanol i waith adferol.

3.18 Nododd Comisiwn y Gyfraith fod bylchau yn bodoli yn y ddarpariaeth a wnaed gan Ddeddf 1969. Nid yw'r system bresennol yn creu dyletswydd gyffredinol i sicrhau diogelwch tomenni glo. Nid yw ychwaith yn darparu pŵer i'w gwneud yn ofynnol i berchnogion ar domenni wneud gwaith cynnal a chadw ataliol er mwyn atal tomen rhag mynd yn beryglus, nac yn caniatáu i awdurdodau lleol wneud gwaith o'r fath. Nid yw'n cwmpasu peryglon ac eithrio ansefydlogrwydd. Yn hanfodol, nid yw Deddf 1969 yn rhoi dyletswydd ar awdurdodau lleol i arolygu a gwneud tomenni nas defnyddir yn ddiogel. Y cyfan mae'n ei wneud yw darparu cyfundrefn ganiataol.

3.19 Mae gan Ddeddf 1969 lawer o fylchau, gan gynnwys y canlynol:

- Nid oes unrhyw safonau cyson wedi'u cymhwyso i asesu'r risg sy'n deillio o domenni nas defnyddir,
- Nid oes unrhyw ddull categoreiddio cyson ar gyfer tomenni nas defnyddir,
- Nid oes unrhyw fethodoleg safonol ar gyfer pennu lefel risg tomen nas defnyddir,

- Nid oes unrhyw safonau cyson ar gyfer monitro ac arolygu tomenni nas defnyddir,
- Nid oes unrhyw safonau cyson ar gyfer rheoli tomenni nas defnyddir,
- Nid oes unrhyw ddull safonol o gynnal a chadw cofnodion,
- Nid oes unrhyw system fonitro reolaidd ar waith, sy'n codi cwestiynau am gywirdeb y data sy'n cael ei ddefnyddio i gwblhau asesiadau,
- Nid oes unrhyw drefniadau goruchwylio a gorfodi ffurfiol,
- Nid oes unrhyw gofrestr ganolog o domenni nas defnyddir.

3.20 Mae argymhellion Comisiwn y Gyfraith wedi'u rhestru ym Mhennod 13 o'i Adroddiad.

3.21 Cyhoeddwyd ymateb Llywodraeth Cymru i adroddiad Comisiwn y Gyfraith ar 22 Mawrth 2023. Nododd yr ymateb hwn safbwynt Llywodraeth Cymru ar yr argymhellion a gyflwynwyd yn yr adroddiad, gan ddarparu'r sail resymegol am yr ymatebion i'r argymhellion. Mae'r llythyr yn egluro bod yna gytundeb cyffredinol ar egwyddor yr argymhellion, ond gallai rhai agweddau ar gyflawni amrywio er mwyn adlewyrchu safbwynt polisi Llywodraeth Cymru.

Materion ehangach yn ymwneud â Diogelwch Tomenni

3.22 Gall rhai gweithrediadau ar neu wrth ymyl tomenni nas defnyddir greu problemau sy'n gallu cael effaith negyddol ar sefydlogrwydd tomen, gan gynnwys y canlynol:

- Cloddio/newid proffiliau tomen,
- Gall tipio deunyddiau heb reolaeth ar lwyfandiroedd neu lethrau orlwytho'r ardaloedd hynny neu effeithio ar y seilwaith draenio,
- Gall storio deunyddiau heb reolaeth ar lwyfandiroedd neu lethrau orlwytho'r ardaloedd hynny,
- Blocio/gwyro draeniau/cyrsiau dŵr,
- Gwaredu seilwaith draenio neu newidiadau i'r seilwaith draenio heb awdurdod,
- Defnydd hamdden answyddogol, fel defnyddio beiciau modur a beiciau - er enghraifft, cerbydau oddi ar y ffordd yn torri i fyny ac i lawr yr ysgafellau ac yn achosi sgwrio a rhigolau sy'n newid ac yn gwaethygu sgwriad yr arwyneb lleol, a
- Gweithrediadau llosgi ar wyneb y domen.

Diffyg arbenigedd

3.23 Dros y ddau ddegawd diwethaf mae awdurdodau lleol wedi colli arbenigedd mewn perthynas â gweithrediadau mwyngloddio a thomenni nas defnyddir. Mae hyn yn adlewyrchu'r dirywiad mewn gweithgarwch cloddio glo, ac mae sawl ffactor yn gyfrifol amdano, gan gynnwys gweithwyr yn ymddeol, ailstrwythuro awdurdodau lleol a chyfyngiadau cyllido. Dros amser, mae'r cyfrifoldeb am domenni glo wedi symud o dimau tomenni glo arbenigol mewn awdurdodau lleol, ac erbyn hyn, mae adrannau llifogydd, priffyrdd neu ddraenio tir yn aml yn gyfrifol amdanynt. Mewn awdurdodau lleol llai, mae diogelwch tomenni nas defnyddir yn gallu bod yn un agwedd yn unig ar swydd un person. Mae arolygon sgiliau a gwblhawyd mewn awdurdodau lleol wedi

dangos bod bwlch sgiliau yn bodoli, sy'n effeithio ar ansawdd arolygiadau a'r gallu i ddatblygu gwaith cynnal a chadw.

Ffactorau sy'n arwain at Fethiannau Tomenni

3.24 Mae nifer o ffactorau yn gallu arwain at ansefydlogrwydd tomen nas defnyddir, ac un ohonynt yw dŵr. Fel y nodwyd ym mharagraff 3.13, roedd hi wedi glawio'n drwm cyn y tirlithriad yn Nhylorstown, ac mae tirlithriadau tomenni eraill wedi digwydd ar yr un pryd â glaw trwm. O ganlyniad i newid yn yr hinsawdd, mae cyfanswm y glaw sy'n disgyn ar dde Cymru wedi cynyddu 13% ers y 1960au, ac mae mwy o'r glaw hwnnw'n disgyn yn ystod misoedd y gaeaf, sy'n golygu bod lefel y glawiad yn llai cyfartal trwy gydol y flwyddyn. Rhagwelir y bydd y cynnydd hwn mewn glawiad yn parhau.

3.25 Mae ffactorau eraill yn gallu achosi gwendid mewn tomenni, gan gynnwys ffactorau yn ymwneud ag adeiladwaith gwreiddiol tomen. Nid oes gan rai tomenni hŷn system ddraenio ffurfiol, ac fe'u hadeiladwyd yn syml trwy dipio deunydd ar dir agored, a oedd ar lethr yn aml. Mae erydiad yn cyfrannu at wendidau hefyd gan ei fod yn gallu effeithio ar y draeniad, ac mae cwympo coed yn gallu arwain at ansefydlogrwydd tomen gan fod gwreiddiau coed yn angori'r pridd.

3.26 Mae llawer iawn o dystiolaeth am effeithiau'r newid yn yr hinsawdd ar ein hamgylchedd, cymunedau, iechyd, llesiant a seilwaith. Mae hyn yn arwyddocaol iawn ar gyfer rheoli tomenni nas defnyddir, felly hefyd ar gyfer heriau hirdymor eraill fel rheoli perygl llifogydd ac erydu arfordirol, oherwydd gallai cynnydd mewn stormydd a dwyster glaw oherwydd y newid yn yr hinsawdd gynyddu'r pwysau ar nodweddion peirianyddol tomenni, sy'n hanfodol i gynnal eu sefydlogrwydd.

3.27 Mae dros 90% o'r tomenni nas defnyddir sydd â lefel uwch o fygythiad posibl (C a D) yng nghymoedd y De, ardal sydd â lefelau uchel o dlodi. Mae nifer o dirlithriadau tomenni glo, fel yr un yn Nhylorstown, wedi'u hachosi gan gynnydd mewn glawiad sy'n effeithio ar y systemau draenio peirianyddol, ac nid oedd rhai o'r systemau hyn wedi'u cynllunio i ymdopi â'r lefelau presennol na'r lefelau a ragwelir o lawiad.

3.28 Yn 2021, fe wnaeth y Climate Change Risk Assessment for Wales annibynnol gydnabod y potensial i effeithiau hinsawdd gynyddu'r risg yn y dyfodol o dirlithriadau ac ymsuddiant sy'n gysylltiedig â gweithrediadau mwyngloddio hanesyddol.

3.29 Cyhoeddodd y Panel Rhynglywodraethol ar y Newid yn yr Hinsawdd adroddiad ym mis Chwefror 2022: "Climate Change: Impacts, Adaptation and Vulnerability". Nododd yr adroddiad fod newid yn yr hinsawdd a achosir gan bobl wedi cyfrannu at effeithiau niweidiol eang a cholledion a niwed cysylltiedig i bobl a natur. Mae'r bobl a'r systemau mwyaf agored i niwed yn cael eu heffeithio'n anghymesur.

3.30 Yn fwy diweddar, dangosodd adroddiad Pwyllgor y DU ar Newid Hinsawdd 2023 y bydd effeithiau a risgiau hinsawdd yn cynyddu yn unol â chynhesu byd-eang, ac y bydd yn fwyfwy cymhleth ac anodd rheoli risgiau.

3.31 Mae'r dystiolaeth yn cefnogi'r angen am gynlluniau cryfach i ymaddasu i newid yn yr hinsawdd ac i ddatblygu cyfuniadau o addasiadau sy'n gallu ymateb i newid yn yr hinsawdd. Bydd risgiau yn digwydd ar yr un pryd a bydd effeithiau amrywiol ar ein cymunedau.

Papur Gwyn Llywodraeth Cymru

3.32 Cyhoeddodd Llywodraeth Cymru y Papur Gwyn ar Ddiogelwch Tomenni Glo (Cymru) (Y Papur Gwyn) ar 12 Mai 2022. Roedd y papur yn ddogfen ymgynghori yn amlinellu cynigion ar gyfer Bil Diogelwch Tomenni Glo (Cymru), ac roedd yn gofyn am ymatebion erbyn 4 Awst 2022. Roedd yn adlewyrchu llawer o argymhellion Comisiwn y Gyfraith. Mewn rhai meysydd roedd y papur yn cyflwyno dull gweithredu amgen, yn enwedig mewn perthynas â monitro a chynnal a chadw tomenni glo nas defnyddir ac mewn perthynas ag asesiadau o beryglon a chategoreiddio tomenni. Roedd y cynigion a amlinellwyd yn y Papur Gwyn yn darparu fframwaith cyffredinol, sy'n addas ar gyfer tomenni glo nas defnyddir a thomenni nas defnyddir nad ydynt yn domenni glo.

Effeithiau

3.33 Mae'r Bil yn ataliol o ran natur. Bydd y Bil yn sefydlu cyfundrefn newydd sy'n rhagweithiol yn hytrach nag yn adweithiol, a fydd yn cynnwys gofynion monitro parhaus ar gyfer pob tomen nas defnyddir yn y gofrestr (bydd y tomenni nas defnyddir sy'n peri lefel uwch o fygythiad posibl yn destun gwiriadau amlach a manylach), a bydd yn rhoi pwerau i'r Awdurdod sicrhau bod tomenni nas defnyddir yn cael eu cynnal a'u cadw'n briodol, er mwyn mynd i'r afael ag ansefydlogrwydd tomenni a bygythiadau i ansefydlogrwydd tomenni. Mae tirlithriadau yn gallu cael effaith drychinebus gan gynnwys marwolaethau posibl, anafiadau, difrod i'r amgylchedd a seilwaith allweddol, yr effaith gysylltiedig ar gymunedau a'r gost sylweddol o atgyweirio'r difrod. Mae cyfundrefn reoli effeithiol yn gallu helpu i leihau costau cyweirio yn sylweddol gan fod arolygiadau a gwaith cynnal a chadw arferol yn helpu i nodi unrhyw broblemau a mynd i'r afael â nhw cyn gynted â phosibl, a thrwy hynny leihau'r angen am waith drutach os yw tomen yn llithro.

Crynodeb o'r Bil

3.34 Bydd y gyfundrefn newydd yn diogelu lles pobl, cymunedau a seilwaith allweddol Cymru trwy sefydlu corff cyhoeddus newydd a fydd â swyddogaethau asesu, cofrestru, monitro a rheoli tomenni nas defnyddir.

3.35 Mae'r Bil yn cynnwys y canlynol:

- Sefydlu corff newydd, yr Awdurdod, corff a noddir gan Lywodraeth Cymru i gyflwyno'r gyfundrefn newydd gan sicrhau nad yw tomenni nas defnyddir yn bygwth lles pobl oherwydd eu hansefydlogrwydd,
- Datblygu a chadw cofrestr genedlaethol o domenni nas defnyddir sy'n fygythiad, neu a allai fod yn fygythiad, i les pobl oherwydd eu hansefydlogrwydd,
- Dull cenedlaethol newydd o gategoreiddio tomenni, sy'n seiliedig ar asesiad llawn o bob tomen nas defnyddir lle mae asesiad rhagarweiniol yn penderfynu y gallai cofrestru fod yn briodol,

- Creu a chynnal rhestr electronig o'r holl domenni nas defnyddir sydd wedi bod drwy'r broses asesu ragarweiniol,
- Cyfundrefn fonitro sydd â gofynion monitro a rheoli gwahanol, gan gynnwys gofyniad i'r Awdurdod lunio a chadw cynllun rheoli ar gyfer pob tomen nas defnyddir sy'n domen categori 1 a 2,
- Bydd yr Awdurdod yn gallu ei gwneud yn ofynnol i berchennog neu berchnogion unrhyw dir ymgymryd â gweithrediadau i atal neu ymdrin â bygythiadau i sefydlogrwydd tomen nas defnyddir neu sefydlogi tomen er mwyn ei hatal rhag mynd yn fwy ansefydlog,
- Bydd gan yr Awdurdod y pŵer i ymgymryd â gweithrediadau ar unrhyw dir i atal neu ymdrin â bygythiadau i sefydlogrwydd tomen nas defnyddir neu sefydlogi tomen nas defnyddir er mwyn ei hatal rhag mynd yn fwy ansefydlog. Hefyd, bydd yn gallu adennill arian gan y perchnogion am gostau mewn cysylltiad â chamau neu weithrediadau a gwaith adfer sy'n rhesymol angenrheidiol o ganlyniad i'r gweithrediadau hynny, a
- Mae rhwystro asesiadau monitro neu weithgareddau o dan y Bil yn drosedd. Hefyd, mae'r Bil yn cynnwys darpariaethau yn ymwneud â phwerau mynediad a phwerau sy'n caniatáu i'r Awdurdod ofyn am wybodaeth a dogfennau gan gyrff penodol.

Darpariaethau manwl

3.36 Diben y Bil yw cyflwyno dull cyson o reoli, monitro a chynnal a chadw tomenni nas defnyddir a fydd yn cael ei weithredu gan gorff cyhoeddus newydd. Amcan y Bil yw atal neu ymdrin ag ansefydlogrwydd tomenni nas defnyddir neu fygythiadau i'w sefydlogrwydd er mwyn lleihau'r tebygolrwydd o dirlithriadau tomenni nas defnyddir trwy reoli tomenni yn briodol, gan ddiogelu lles pobl.

3.37 Dyma amcanion y gyfundrefn newydd:

- Egluro rolau a chyfrifoldebau,
- Dull cyson o ymdrin â phob tomen nas defnyddir,
- Monitro ac arolygu tomenni nas defnyddir yn effeithiol er mwyn eu rheoli yn effeithiol ac atal bygythiadau i les pobl,
- Hysbysu'r rhai y gallai eu gweithredoedd effeithio ar sefydlogrwydd tomen nas defnyddir (gan gynnwys perchnogion, meddianwyr, tirfeddianwyr cyfagos neu eraill) am y camau sy'n rhaid eu cymryd i sicrhau bod y domen yn parhau i fod yn sefydlog, mynd i'r afael ag unrhyw ansefydlogrwydd neu sefydlogi tomen nas defnyddir,
- System sy'n ei gwneud yn ofynnol i berchennog ar dir gyflawni gweithrediadau ar y tir hwnnw gyda'r nod o atal neu ymdrin ag ansefydlogrwydd tomenni nas defnyddir neu fygythiadau i sefydlogrwydd tomenni nas defnyddir. Hefyd, mae'n rhoi'r pŵer i'r Awdurdod gyflawni gweithrediadau ei hun ac yn gwneud darpariaeth yn ymwneud â chostau a hawliau apelio, a
- Chorff newydd i fonitro ac arolygu tomenni nas defnyddir, y mae ei swyddogaethau'n cynnwys ymgymryd ag amrywiaeth o weithrediadau, gan gynnwys: asesu ac wedyn categoreiddio tomenni nas defnyddir; llunio cynlluniau rheoli ar gyfer tomenni nas defnyddir categori 1 a 2; swyddogaethau monitro; creu a chadw cofrestr o domenni nas defnyddir

categori 1-4; creu a chadw rhestr o'r holl domenni nas defnyddir yng Nghymru a fu'n destun asesiad rhagarweiniol; a darparu cyngor i Weinidogion Cymru ac eraill mewn perthynas â thomenni nas defnyddir.

3.38 Rhaid i'r Awdurdod gyflawni ei swyddogaethau o dan y Bil gyda golwg arw sicrhau nad yw tomenni nas defnyddir yn bygwth lles pobl oherwydd eu hansefydlogrwydd. Wrth arfer ei swyddogaethau o dan y Bil, rhaid i'r Awdurdod hefyd hyrwyddo safonau uchel mewn perthynas â rheoli tomenni nas defnyddir a bygythiadau i'w sefydlogrwydd.

3.39 Mae'r adrannau canlynol yn rhoi trosolwg o brif nodweddion y gyfundrefn a fyddai'n cael ei sefydlu gan y Bil. Mae esboniad o ddarpariaethau unigol yn y Bil ar gael yn y Nodiadau Esboniadol (Atodiad 1). Mae amcangyfrif o'r amseriadau a'r dull tebygol ar gyfer cyflwyno'r Bil wedi'i gynnwys yn yr Asesiad Effaith Rheoleiddiol (RIA) (Rhan 2).

Awdurdod Tomenni Nas Defnyddir Cymru

Cefndir

3.40 O dan y ddeddfwriaeth bresennol, nid oes unrhyw gorff cyhoeddus yn uniongyrchol gyfrifol am ddiogelwch tomenni. Mae Deddf 1969 yn darparu cyfundrefn ganiataol, lle nad oes modd defnyddio pwerau oni bai ei bod yn ymddangos i awdurdod lleol fod yna berygl posibl i'r cyhoedd oherwydd ansefydlogrwydd. Mae hyn yn golygu nad yw awdurdod lleol yn gallu ymyrryd yn gynharach ar sail ragweithiol er mwyn atal risg.

3.41 Fel y soniwyd eisoes, daeth Comisiwn y Gyfraith i'r casgliad bod y gyfundrefn ddeddfwriaethol bresennol wedi dyddio. Hefyd, mae cyfuniad o anawsterau yn ei gwneud hi'n anodd iawn i awdurdodau lleol weithredu mewn modd rhagweithiol yn hytrach nag adweithiol er mwyn sicrhau diogelwch tomenni. Ymhlith yr anawsterau hyn mae heriau gweithredol i awdurdodau lleol sydd â nifer fawr o domenni yn eu hardaloedd, diffyg arbenigedd a sgiliau arbenigol, heriau o ran adnoddau mewn awdurdodau lleol, a'r sefyllfa gymhleth o safbwynt perchnogaeth. Mae'r holl ffactorau hyn gyda'i gilydd yn cefnogi'r achos dros sefydlu corff newydd i ddarparu cyfundrefn reoli newydd ar gyfer tomenni nas defnyddir.

Pam mae angen newid

3.42 Er mwyn sicrhau cysondeb o ran dull gweithredu'r gyfundrefn newydd a chydymffurfiaeth, mae angen goruchwyliaeth. Er mwyn gwneud hyn, bydd angen arbenigedd perthnasol i ddarparu'r mewnbwn technegol a gweithredol angenrheidiol i gyflawni swyddogaethau'r Awdurdod. Rhoddwyd ystyriaeth ofalus i argymhelliad Comisiwn y Gyfraith yn ymwneud ag awdurdod goruchwylio, a chwblhawyd dadansoddiad pellach i benderfynu a ddylai'r corff fod yn sefydliad sy'n bodoli eisoes neu'n gorff newydd.

3.43 Wrth asesu'r dull mwyaf priodol o gyflwyno'r gyfundrefn newydd, ystyriwyd chwe maen prawf: atebolrwydd; annibyniaeth; arbenigedd; cylch gwaith; gwerth am arian; a hyder. Daeth y dadansoddiad i'r casgliad nad oedd unrhyw gorff presennol yn bodloni'r holl feini prawf.

3.44 Roedd nifer sylweddol o ymatebwyr i adolygiad Comisiwn y Gyfraith (91% o'r rhai a ymatebodd i'r cwestiwn) yn cefnogi'r cynnig i sefydlu corff goruchwylio sydd â chyfrifoldeb am ddiogelwch yr holl domenni nas defnyddir. Mewn ymateb i Bapur Gwyn Llywodraeth Cymru, roedd 88% o'r rhai a ymatebodd i'r cwestiwn yn cefnogi sefydlu corff newydd a noddir gan Lywodraeth Cymru. Ar ôl tirlithriad Tylorstown, sefydlodd Llywodraeth Cymru'r Tasglu Diogelwch Tomenni Glo er mwyn cyflwyno rhaglen waith ar ddiogelwch tomenni glo. Fodd bynnag, nid yw hwn yn ddull gweithredu mwy hirdymor (gweler Rhan 2, RIA, Opsiwn 1 am fwy o fanylion).

3.45 Bydd y broses o sicrhau sylfeini deddfwriaethol i'r gyfundrefn newydd a sefydlu'r Awdurdod yn sicrhau ei hyfywedd hirdymor. Bydd yr Awdurdod yn cael ei ariannu i gyflawni ei swyddogaethau, gan sicrhau cysondeb wrth reoli tomenni nas defnyddir ledled Cymru.

Amcanion Polisi

3.46 Amcanion polisi'r Bil yw sicrhau nad yw tomenni nas defnyddir yn bygwth lles pobl oherwydd eu hansefydlogrwydd. Cyflawnir hyn trwy wneud y canlynol:

- sefydlu cyfundrefn newydd ar gyfer rheoleiddio, rheoli ac arolygu tomenni; a
- sefydlu corff newydd, Awdurdod Tomenni Nas Defnyddir Cymru, i gyflwyno'r gyfundrefn newydd.

3.47 Bydd sefydlu'r Awdurdod yn arwain at sawl mantais, gan gynnwys:

- sgiliau technegol arbenigol, sy'n gallu cynnig mantais ychwanegol i awdurdodau lleol, cyrff cyhoeddus eraill, tirfeddianwyr ac ati wrth reoli tomenni nas defnyddir,
- rhoi'r gyfundrefn ar waith er mwyn sicrhau dull gweithredu cyson,
- darparu goruchwyliaeth a monitro i sicrhau bod tirfeddianwyr yn cydymffurfio ag unrhyw ofynion a allai fod wedi codi o ganlyniad i arolygiadau a gwaith cynnal a chadw,
- sicrhau dull gweithredu cyson ym mhob rhan o'r gyfundrefn reoli, a'r
- potensial i elwa ar arbedion maint.

3.48 Mae'r darpariaethau yn y Bil wedi'u llunio er mwyn bod rhaid i'r Awdurdod wrth arfer ei swyddogaeth o dan y Bil, sicrhau nad yw tomenni nas defnyddir yn bygwth lles pobl oherwydd eu hansefydlogrwydd. Mae'r Bil yn cyflwyno system gofrestru ac asesu risg gynhwysfawr sy'n seiliedig ar risg ar gyfer tomenni; yn gwneud darpariaeth ar gyfer monitro ac arolygu, gan roi'r pŵer i'r Awdurdod ei gwneud yn ofynnol i dirfeddianwyr ymgymryd â gweithrediadau i fynd i'r afael ag unrhyw risg i sefydlogrwydd tomen, a phwerau i'r Awdurdod wneud gwaith ei hun, gan gynnwys gwaith sydd angen ei wneud ar frys i sicrhau sefydlogrwydd tomen. Mae hyn yn cynnwys darpariaethau sy'n ymwneud â phwerau mynediad a'r gallu i adennill treuliau penodol gan dirfeddianwyr.

3.49 Lluniwyd y swyddogaethau sydd wedi'u cynnwys yn y Bil er mwyn sicrhau bod gan yr Awdurdod fwy o bwerau na'r rhai sydd ar gael i awdurdodau lleol ar hyn o bryd, megis trothwy is ar gyfer ymyrryd.

3.50 Bydd y Bil yn sicrhau bod gan yr Awdurdod bŵer mynediad nid yn unig i dir lle mae tomen wedi'i lleoli, ond hefyd i'r holl dir lle mae'n angenrheidiol i alluogi'r Awdurdod i gyflawni ei swyddogaethau. Bydd y pŵer hwn yn sicrhau bod yr Awdurdod yn gallu asesu'r risgiau sy'n gysylltiedig â phob tomen nas defnyddir yng Nghymru. Hefyd, bydd yn sicrhau bod modd datrys problemau ar dir cyfagos a allai gael effaith ar domen nas defnyddir. Bydd yn rhaid i'r Awdurdod arfer ei bwerau mynediad mewn ffordd y gellir ei chyfiawnhau ac sy'n rhesymol.

3.51 Bydd creu'r Awdurdod hefyd yn helpu i ddatblygu a meithrin datblygiad arbenigedd a sgiliau arbenigol yn y maes hwn, sydd wedi dirywio dros y degawdau diwethaf oherwydd dirywiad y diwydiant glo.

- Er mwyn cefnogi'r Awdurdod, mae'r Bil yn ei gwneud yn ofynnol i Weinidogion Cymru roi canllawiau i'r Awdurdod mewn perthynas â: Monitro tomenni nas defnyddir cofrestredig,
- Cynnal asesiad rhagarweiniol ac asesiad llawn,
- Digolledia am ddifrod neu aflonyddu a achosir gan weithgareddau monitro neu asesu,
- Cynlluniau rheoli
- Codi ffioedd
- Taliadau mewn cysylltiad â gweithrediadau, gan gynnwys hawl perchennog tomen i adennill treuliau oddi wrth gyfranyddion, hawl yr Awdurdod i adennill treuliau penodol a hawliau i apelio.

3.52 Mae'r Bil hefyd yn rhoi'r pŵer i Weinidogion Cymru roi canllawiau i'r Awdurdod mewn perthynas ag arfer unrhyw un o'i swyddogaethau eraill o dan y Ddeddf. Mae'n ofynnol i Weinidogion Cymru hefyd roi canllawiau i'r person penodedig mewn perthynas ag apelau a wneir i'r person hwnnw. Cyn rhoi canllawiau, rhaid i Weinidogion Cymru ymgynghori â'r personau hynny y maent yn ystyried eu bod yn briodol.

Diben y Ddeddfwriaeth

3.53 Diben y ddeddfwriaeth yw disodli'r gyfundrefn reoleiddio bresennol nad yw'n addas i'r diben bellach. Bydd yn gwneud hyn trwy sefydlu cyfundrefn newydd ar gyfer rheoleiddio, rheoli ac arolygu tomenni nas defnyddir, sydd wedi'i chynllunio i leihau'r tebygolrwydd o dirlithriadau yn y dyfodol, a thrwy hynny ddiogelu lles pobl, cymunedau Cymru a seilwaith wrth ymyl tomenni nas defnyddir.

3.54 Mae adran 72 o'r Bil yn gwneud diwygiadau i Ddeddf 1969. Gwneir y gwelliannau hyn o ganlyniad i sefydlu'r gyfundrefn newydd o dan y Bil ar gyfer rheoli bygythiadau y gallai tomenni nas defnyddir eu hachosi i les pobl oherwydd eu hansefydlogrwydd Prif effaith y diwygiadau yw dileu'r swyddogaethau y mae Rhan 2 o Ddeddf 1969 yn eu rhoi ar awdurdodau lleol yng Nghymru er mwyn sicrhau nad yw tomenni nas defnyddir yn berygl i aelodau'r cyhoedd. Bydd swyddogaethau sy'n ymwneud â goruchwylio tomenni nas defnyddir yng Nghymru bellach yn mynd, yn hytrach, i'r Awdurdod. Nid yw'r diwygiadau i Ddeddf 1969 yn effeithio ar gymhwyso Deddf 1969 i awdurdodau lleol yn Lloegr na'r Alban, y mae'r sefyllfa bresennol yn cael ei chadw mewn perthynas â hwy.

3.55 Er mwyn cyflawni'r effaith hon, gwneir diwygiadau i bennawd Rhan 2 ac adrannau 11 a 36 o Ddeddf 1969 i wneud yn glir bod Rhan 2 ddim ond yn gymwys i awdurdodau lleol yn Lloegr a'r Alban (nid Cymru). Mae hyn yn esbonio'r rhyngweithio rhwng y gyfundrefn newydd o dan y Bil a'r gyfundrefn bresennol o dan Ddeddf 1969, gan nodi bod y diwygiadau i Ddeddf 1969 yn fach o ran nifer ac felly nid ydynt yn ymwneud â Rheol Sefydlog 26.6C.

3.56 Bydd y gyfundrefn newydd yn darparu cyfundrefn reoli llawer mwy effeithiol, cadarn a manwl er mwyn helpu i sicrhau diogelwch tomenni nas defnyddir. Mae'r Bil wedi'i ddrafftio mewn ffordd sy'n rhoi'r gallu i'r Awdurdod ymyrryd er mwyn sicrhau sefydlogrwydd tomenni nas defnyddir yn ystod camau gwahanol. Mae'n bwysig nodi bod hyn yn cynnwys y gallu i gymryd, neu fynnu, camau rhagataliol os oes angen.

3.57 Er mwyn cyflwyno'r newidiadau gofynnol a amlinellir uchod, bydd yn ofynnol i'r Awdurdod wneud y canlynol:

- Cyflwyno'r gyfundrefn reoleiddio newydd,
- Creu a chadw cofrestr o'r holl domenni nas defnyddir yng nghategori 1-4,
- Creu a chadw rhestr o'r holl domenni nas defnyddir yng Nghymru a fu'n destun asesiad rhagarweiniol, gan gynnwys rhai nad ydynt yn cael eu rhoi mewn categori
- Cwblhau asesiadau rhagarweiniol i sicrhau bod adnoddau yn canolbwyntio ar domenni nas defnyddir a allai fod yn fygythiad i les pobl,
- Cwblhau asesiadau llawn ar domenni nas defnyddir os credir bod hyn yn briodol,
- Nodi a chategoreiddio tomenni y credir eu bod yn peri risg neu a allai beri risg,
- Llunio cynlluniau rheoli ar gyfer yr holl domenni nas defnyddir yng nghategori 1 a 2
- Arolygu tomenni nas defnyddir yng nghategori 1 a 2 ar adegau penodol
- Sicrhau gwaith cynnal a chadw arferol angenrheidiol sy'n berthnasol i bob tomen, a
- Defnyddio pwerau i'w gwneud yn ofynnol i eraill weithredu, neu i weithredu ei hun, pan fo'n ystyried bod angen cymryd camau o'r fath er mwyn atal neu ymdrin â bygythiadau i sefydlogrwydd tomenni nas defnyddir neu sefydlogi tomenni nas defnyddir neu atal tomen nas defnyddir rhag mynd yn fwy ansefydlog, er mwyn osgoi neu leihau bygythiadau i les pobl. Cefnogir hyn gan bwerau mynediad, codi tâl a digolledu.

3.58 Hefyd, bydd yr Awdurdod yn darparu swyddogaeth gynghori er mwyn annog pobl, er enghraifft, perchnogion ar domenni nas defnyddir, i gyflawni eu cyfrifoldebau, neu i helpu gyda materion sy'n codi mewn perthynas â thomen nas defnyddir. Hefyd, bydd ganddo'r pŵer i ymyrryd mewn sefyllfaoedd pan nad yw'r rhai sydd â chyfrifoldeb yn gallu neu'n fodlon ymyrryd, neu os yw'n ystyried bod angen gweithredu ar unwaith.

Asesu a chofrestru tomenni nas defnyddir

Cefndir

3.59 Nid yw Deddf 1969 yn rhoi dyletswydd ar awdurdodau lleol i arolygu a diogelu tomenni nas defnyddir. Fel y nodwyd yn flaenorol, mae'n darparu ar gyfer cyfundrefn ganiataol yn unig, sy'n adweithiol yn hytrach nag yn rhagweithiol. Cyn tirlithriad Tylorstown yn 2020, nid oedd unrhyw set gyflawn o ddata ar gael ar domenni glo nas defnyddir yng Nghymru. Yn dilyn y tirlithriad yn 2020, comisiynodd Llywodraeth Cymru yr MRA i gynnal adolygiad o'r holl domenni glo yng Nghymru, gan nodi eu lleoliad, eu categori risg a'u math o berchnogaeth ar draws awdurdodau lleol. Cymerodd dros ddwy flynedd i gasglu data ar domenni glo nas defnyddir oherwydd nad oedd cofrestr ganolog.

Pam mae angen newid

3.60 Nododd gwaith yr MRA ddull anghyson o gadw cofnodion, gyda gwahaniaethau yn y math o ddata sy'n cael ei gofnodi, a'r ffaith nad yw rhai awdurdodau lleol yn cadw cofnodion manwl na chynlluniau o domenni. Yn ogystal, nid oedd unrhyw system gyson i awdurdodau lleol asesu a chategoreiddio risgiau. Fel yr amlinellwyd ym mharagraff 3.19, mae nifer o gyfyngiadau i Ddeddf 1969.

Amcanion polisi

3.61 Ein hamcan polisi yw sicrhau bod pob tomen nas defnyddir yng Nghymru yn cael ei hasesu a'i chategoreiddio. Hefyd, os oes angen, bydd sefydlogrwydd tomenni a bygythiadau i'w sefydlogrwydd yn cael eu monitro. Er mwyn cyflawni'r amcan o asesu, cofrestru a monitro tomenni nas defnyddir yn effeithiol ac yn gymesur, mae'r Bil yn sefydlu fframwaith cyfreithiol sy'n ei gwneud yn ofynnol i'r Awdurdod gyflawni swyddogaethau penodol.

3.62 Bydd gan yr Awdurdod bwerau i gasglu gwybodaeth ac asesu'r holl domenni nas defnyddir yng Nghymru, a monitro'r holl domenni cofrestredig. Bydd y swyddogaethau hyn yn cael eu hategu gan hawl mynediad i dir er mwyn i'r Awdurdod gyflawni ei swyddogaethau. Darperir ar gyfer troseddau mewn rhai amgylchiadau, er enghraifft pan fydd perchnogion yn rhwystro asesiadau neu weithgareddau monitro, a/neu'n gwrthod darparu gwybodaeth neu fynediad i dir.

3.63 Mae'r Bil yn gosod dyletswydd ar yr Awdurdod i lunio cofrestr electronig o domenni nas defnyddir yng Nghymru sy'n fygythiad i les pobl oherwydd ansefydlogrwydd neu a allai beri bygythiad o'r fath os byddant yn mynd yn ansefydlog. Mae'r Bil yn darparu'r meini prawf ar gyfer cofrestru ac yn nodi'r hyn y mae'n rhaid ei gynnwys ar gyfer pob cofnod yn y gofrestr. Mae hyn yn cynnwys map sy'n dangos arwynebedd tomen, gwybodaeth am leoliad y domen a chategori'r domen. Mae'r gofrestr yn elfen ganolog o'r gyfundrefn newydd. Ar ôl ei sefydlu, bydd yr Awdurdod yn gyfrifol am asesu a chategoreiddio tomenni nas defnyddir yng Nghymru.

3.64 Mae adran 6 o'r Bil yn gosod dyletswydd ar yr Awdurdod i lunio a chadw cofrestr electronig o domenni nas defnyddir. Fel rhan o'r broses o benderfynu a ddylid cynnwys tomen yn y gofrestr, rhaid i'r Awdurdod wneud y canlynol:

- Cynnal asesiad rhagarweiniol o bob tomen nas defnyddir, er mwyn nodi tomenni y bydd angen eu cynnwys ar y gofrestr o bosibl,
- Llunio a chyhoeddi adroddiad ar gyfer pob asesiad rhagarweiniol,
- Cynnal asesiad rhagarweiniol ychwanegol a'i gyhoeddi mewn perthynas â thomen nas defnyddir os credir ei bod yn briodol gwneud hynny, oherwydd newid mewn amgylchiadau, neu os oes gwybodaeth yn dod i'r amlwg nad oedd ar gael yn ystod yr asesiad blaenorol,
- Cynnal asesiad llawn o domenni a nodwyd gan asesiad rhagarweiniol fel tomenni a allai fodloni'r meini prawf ar gyfer eu cofrestru ac y bydd angen eu cynnwys ar y gofrestr o bosibl,
- Mewn rhai amgylchiadau, cwblhau asesiad llawn o domenni sydd eisoes ar y gofrestr, a
- Llunio a chyhoeddi adroddiad ar gyfer pob asesiad llawn.

Diben y Ddeddfwriaeth

Asesiad Rhagarweiniol/Asesiad Llawn o domen

3.65 Mae adrannau 12 i 19 o'r Bil yn amlinellu'r gofynion yn ymwneud ag asesiadau rhagarweiniol ac asesiadau llawn o domenni nas defnyddir. Bydd rhaid i'r Awdurdod gwblhau asesiad rhagarweiniol o'r holl domenni nas defnyddir. Bydd hwn yn ymarferiad desg i alluogi'r Awdurdod i nodi pa domenni a allai beri risg i les pobl. Mae rhaglen helaeth o arolygiadau eisoes yn cael ei chynnal gan yr MRA ar ran Llywodraeth Cymru. O dan y rhaglen hon o arolygiadau, bydd yr holl domenni nas defnyddir sydd wedi'u categoreiddio ar hyn o bryd fel A-D wedi'u harolygu'n ffisegol erbyn i'r Awdurdod fod yn weithredol ar 1 Ebrill 2027. Bydd yr arolygiadau hyn yn helpu i lywio dull gweithredu'r Awdurdod wrth benderfynu a fydd asesiad llawn yn ofynnol mewn perthynas â thomen benodol nas defnyddir.

3.66 Yn dilyn asesiad rhagarweiniol, os yw'n ymddangos i'r Awdurdod y gellir bodloni'r meini prawf ar gyfer cofrestru, rhaid i'r Awdurdod gynnal asesiad llawn o domen a llunio a chyhoeddi adroddiad asesu llawn. Hefyd, mae'r Awdurdod yn gallu cwblhau asesiad llawn ychwanegol mewn perthynas â thomen nas defnyddir sydd eisoes wedi'i chofrestru os yw'n credu ei bod yn briodol gwneud hynny oherwydd newid mewn amgylchiadau neu oherwydd bod gwybodaeth newydd wedi dod i'r amlwg ers i'r domen gael ei hasesu'n llawn ddiwethaf. Yn dilyn unrhyw asesiad ychwanegol, rhaid i'r Awdurdod lunio a chyhoeddi adroddiad asesu llawn.

3.67 Rhaid i Weinidogion Cymru gyhoeddi canllawiau ar asesiadau rhagarweiniol ac asesiadau llawn y mae'n rhaid i'r Awdurdod roi sylw iddynt. Cyn cyhoeddi'r canllawiau rhaid i Weinidogion Cymru ymgynghori â rhanddeiliaid perthnasol.

Cofrestru tomen

3.68 Unwaith y bydd yr Awdurdod wedi cwblhau'r asesiadau angenrheidiol, mae'r Bil yn ei gwneud yn ofynnol i'r Awdurdod hysbysu pobl benodol am y cynnig i

gynnwys y domen ar y gofrestr, fel y nodir yn y Bil. Mae hyn yn rhoi cyfle i bobl gyflwyno sylwadau ar gofrestru tomen. Pan fydd yr Awdurdod yn penderfynu bod y meini prawf ar gyfer cofrestru wedi cael eu bodloni, rhaid cynnwys y domen ar y gofrestr. Bydd yr wybodaeth sy'n cael ei chynnwys yn y gofrestr electronig yn cynnwys enw'r domen, y lleoliad, a'r categori.

3.69 Mae adran 8 o'r Bil yn rhoi pŵer i Weinidogion Cymru wneud rheoliadau sy'n ei gwneud yn ofynnol cynnwys gwybodaeth ychwanegol yn y gofrestr, ond mae'n darparu bod yn rhaid ymgynghori â'r Awdurdod gyntaf cyn gwneud unrhyw reoliadau. Yn ogystal, mae adran 20 yn rhoi pŵer i Weinidogion Cymru ddiwygio'r cyfnod (na chaiff fod yn llai na 14 diwrnod) y gall perchnogion ar domenni a phersonau â buddiant gyflwyno sylwadau i'r Awdurdod am gynnwys y domen yn y gofrestr.

Tynnu tomen oddi ar y gofrestr

3.70 Mae adran 22 o'r Bil yn cynnwys darpariaethau ar gyfer tynnu tomen oddi ar y gofrestr ar ôl i asesiad llawn ddod i'r casgliad nad yw'r meini prawf ar gyfer cofrestru yn cael eu bodloni bellach. Yn yr achos hwn, rhaid i'r Awdurdod hysbysu perchennog/perchnogion ar domen ac unrhyw bersonau â buddiant (fel y nodir yn y Bil) o'i fwriad i dynnu'r domen oddi ar y gofrestr. Bydd gan berchenogion a phersonau â buddiant o leiaf 30 diwrnod i gyflwyno sylwadau i'r Awdurdod ynglŷn â'r cynnig i dynnu'r domen oddi ar y gofrestr. Hefyd, mae'r adran hon yn darparu pŵer i Weinidogion Cymru ddiwygio, trwy gyflwyno rheoliadau, y cyfnod lleiaf ar gyfer gwneud sylwadau.

Rhestr o'r holl domenni nas defnyddir yng Nghymru

3.71 Unwaith y bydd yr Awdurdod wedi cynnal asesiad rhagarweiniol ar domen nas defnyddir, mae'r Bil yn ei gwneud yn ofynnol i'r Awdurdod, cyn gynted ag y bo'n ymarferol, i gynnwys y domen mewn rhestr o'r holl domenni nas defnyddir yng Nghymru. Diben y rhestr yw darparu, mewn un lle, restr o'r holl domenni nas defnyddir yng Nghymru, waeth a ydynt yn cael eu hystyried yn fygythiad i les pobl ai peidio. Mae'r rhestr yn ychwanegol at y gofrestr o domenni, sydd wedi'i chyfyngu i domenni nas defnyddir sy'n bodloni'r meini prawf ar gyfer cofrestru h.y. pob tomen nas defnyddir yng nghategori 1 i 4.

Categorïau o domenni nas defnyddir

3.72 Mae adran 24 yn ei gwneud yn ofynnol i'r Awdurdod osod tomen nas defnyddir mewn un o bedwar categori gan ddibynnu ar sefydlogrwydd y domen, y potensial am ansefydlogrwydd, a bygythiad y domen i les pobl oherwydd ei hansefydlogrwydd neu ei hansefydlogrwydd posibl. Cynigir y dylai'r categorïau fod yn seiliedig ar system rifol. Mae hyn yn golygu y bydd tomenni yn cael eu cofnodi ar y gofrestr yng nghategori 1-4, gyda thomenni categori 1 yn peri lefel uwch o fygythiad posibl, a thomenni categori 4 yn peri'r lefel isaf o fygythiad posibl.

Mynediad y cyhoedd at y gofrestr

3.73 Mae'r Bil yn cynnwys darpariaeth yn adran 9 i'r cyhoedd gael mynediad at y gofrestr. Bydd yr wybodaeth sydd ar gael i'r cyhoedd yn cynnwys enw'r domen, ei lleoliad a'i chategori. Bydd yr Awdurdod yn gallu penderfynu pa

gofnodion y mae'n eu cadw a'i ddull o gofnodi lleoliadau tomenni nas defnyddir, ond fel y nodwyd yn flaenorol, bydd Gweinidogion Cymru yn gallu defnyddio rheoliadau i'w gwneud yn ofynnol cynnwys gwybodaeth ychwanegol yn y gofrestr. Mae'n bwysig rhoi mynediad i'r cyhoedd at y gofrestr er mwyn helpu i wella hyder y cyhoedd drwy allu cael gafael ar wybodaeth.

Asesiadau ac adroddiadau

3.74 Mae adran 71 o'r Bil yn ei gwneud yn ofynnol i Weinidogion Cymru roi canllawiau i'r Awdurdod ar asesiadau rhagarweiniol a llawn. Rhaid i'r Awdurdod roi sylw i'r canllawiau. Bydd y canllawiau'n cynnwys cyngor ar sut y dylid cynnal asesiadau a chynnwys adroddiadau asesu. Cyn cyhoeddi'r canllawiau, rhaid i Weinidogion Cymru ymgynghori â rhanddeiliaid perthnasol.

Cynlluniau rheoli

3.75 Mae adran 56 yn ei gwneud yn ofynnol i'r Awdurdod lunio a chadw cynllun rheoli ar gyfer pob tomen nas defnyddir yng nghategori 1 a 2. Rhaid llunio'r cynlluniau cyn gynted ag y bo'n ymarferol ar ôl i'r domen gael ei chofnodi gyntaf yn y gofrestr fel tomen categori 1 neu 2. Mae'r Bil hefyd yn rhoi pŵer yn ôl disgresiwn i'r Awdurdod lunio a chadw cynlluniau rheoli ar gyfer tomenni categori 3 a 4.

3.76 Mae adran 56 yn rhagnodi bod yn rhaid i gynlluniau rheoli nodi:

a) sut y mae'r Awdurdod yn bwriadu arfer ei swyddogaethau o dan y Ddeddf mewn perthynas â'r domen (gan gynnwys manylion unrhyw wybodaeth neu gyngor y mae'n bwriadu ei roi i berchnogion tir neu feddianwyr ar dir, er enghraifft, ynglŷn â chynnal a chadw a rheoli'r domen);
b) gwybodaeth y mae'r Awdurdod yn ystyried y gallai fod yn berthnasol mewn argyfwng sy'n ymwneud â'r domen;
c) gwybodaeth am rolau a chyfrifoldebau'r Awdurdod ac awdurdodau cyhoeddus eraill mewn argyfwng o'r fath; a
d) sut y mae'r Awdurdod yn bwriadu cydweithredu â'r awdurdodau cyhoeddus hynny mewn argyfwng o'r fath.

Gall yr Awdurdod hefyd gynnwys unrhyw wybodaeth arall y mae'n ei hystyried yn briodol.

3.77 Mae'r Bil yn ei gwneud yn ofynnol i Weinidogion Cymru roi canllawiau i'r Awdurdod ynglŷn â chynlluniau rheoli, y mae'n rhaid i'r Awdurdod roi sylw iddynt. Cyn rhoi'r canllawiau, rhaid i Weinidogion Cymru ymgynghori â rhanddeiliaid perthnasol.

Monitro ac arolygu

3.78 Mae adran 10 yn ei gwneud yn ofynnol i'r Awdurdod fonitro sefydlogrwydd a bygythiadau i sefydlogrwydd pob tomen nas defnyddir yn y gofrestr. Rhaid arolygu tomenni categori 1 o fewn chwe mis i'r domen gael ei chofnodi yn y gofrestr fel tomen categori 1 a rhaid eu harolygu ddwywaith o fewn 12 mis i'r arolygiad hwnnw gael ei gwblhau. Wedi hynny, rhaid i'r Awdurdod arolygu'r domen ddwywaith o fewn pob cyfnod dilynol o 12 mis.

3.79 Ar gyfer tomenni categori 2, rhaid i'r Awdurdod arolygu'r domen o fewn 12 mis i'r domen gael ei chofnodi yn y gofrestr fel tomen categori 2 a rhaid ei harolygu unwaith o fewn 12 mis i'r arolygiad hwnnw gael ei gwblhau. Wedi hynny, rhaid i'r Awdurdod arolygu'r domen unwaith o fewn pob cyfnod dilynol o 12 mis.

3.80 Mae'r Bil yn rhoi'r pŵer i'r Awdurdod gynnal unrhyw weithgareddau monitro eraill, gan gynnwys arolygiadau ychwanegol, y mae'n ystyried eu bod yn briodol mewn perthynas â thomen sy'n domen categori 1 neu 2.

3.81 Er mwyn cyflawni ei ddyletswydd i sicrhau nad yw tomenni nas defnyddir categori 3 a 4 yn bygwth lles pobl oherwydd eu hansefydlogrwydd, caiff yr Awdurdod gynnal unrhyw arolygiadau neu weithgareddau monitro eraill y mae'n ystyried eu bod yn briodol ar y tomenni hyn.

3.82 Mae'r Bil yn ei gwneud yn ofynnol i Weinidogion Cymru roi canllawiau monitro ac arolygu i'r Awdurdod, y mae'n rhaid i'r Awdurdod roi sylw iddynt. Cyn rhoi'r canllawiau, rhaid i Weinidogion Cymru ymgynghori â rhanddeiliaid perthnasol.

Digolledu

3.83 Mae'r Bil yn cynnwys hawliau mynediad ar gyfer perchennog ar dir os yw'r Awdurdod wedi'i gwneud yn ofynnol iddo gyflawni gweithrediadau penodol. Hefyd, mae'n darparu bod person a awdurdodir gan yr Awdurdod yn gallu mynd ar dir er mwyn galluogi'r Awdurdod i gyflawni ei swyddogaethau mewn perthynas ag arolygu, monitro, asesu, gweithrediadau, gwaith canlyniadol ac ati.

3.84 Felly, mae gan y Bil ddarpariaethau yn ymwneud â digolledu mewn perthynas â sefyllfaoedd pan fo tir yn cael ei ddifrodi, eiddo yn cael ei ddifrodi, ei symud neu ei waredu, neu os oes tarfu ar y gallu i fwynhau'r tir oherwydd gweithrediadau, gwaith neu ymchwiliadau.

Ymdrin ag ansefydlogrwydd tomenni a bygythiadau i ansefydlogrwydd tomenni

Cefndir

3.85 Rydym eisoes wedi nodi sut mae Llywodraeth Cymru wedi gweithio gyda'r MRA er mwyn sefydlu rhaglen waith i nodi lleoliad, perchnogaeth a statws tomenni glo nas defnyddir. Mae'r data diweddaraf ar domenni glo nas defnyddir yng Nghymru i'w weld yn Nhabl 1, sy'n rhoi dadansoddiad o domenni glo nas defnyddir yng Nghymru fesul awdurdod lleol a chategori[2].

2 Mae'r Tabl yn rhestru tomenni nas defnyddir yng Nghategorïau D i A. Categori D yw'r categori sy'n peri'r bygythiad mwyaf posibl. Tomenni categori "R" yw'r rhai sy'n annhebygol iawn o effeithio ar ddiogelwch y cyhoedd, a allai gael eu gwaredu neu eu lefelu ac adeiledir drostynt yn aml. O dan ddarpariaethau'r Bil, bydd gan domenni nas defnyddir gategori rhifol o 1 – 4, gyda chategori 1 yn gategori sy'n peri'r bygythiad mwyaf posibl.

Tabl 1: Dadansoddiad o Domenni Glo nas Defnyddir yng Nghymru yn ôl Awdurdod Lleol a Chategori (Mawrth 2024)

Awdurdod Lleol	Categori D	Categori C	Categori B	Categori A	Categori R	Cyfanswm
Blaenau Gwent	5	13	38	63	9	128
Pen-y-bont ar Ogwr	6	36	37	94	6	179
Caerffili	7	44	66	81	8	206
Caerdydd	1	1	14	8	0	24
Sir Gaerfyrddin	0	1	58	58	53	170
Sir y Fflint	0	0	19	40	6	65
Ynys Môn	0	0	3	7	0	10
Merthyr Tudful	15	44	31	31	1	122
Sir Fynwy	2	10	7	8	0	27
Castell-nedd Port Talbot	13	28	161	385	30	617
Sir Benfro	0	1	6	54	0	61
Powys	0	1	20	6	3	30
Rhondda Cynon Taf	29	50	107	93	48	327
Abertawe	0	5	37	125	42	209
Torfaen	5	30	81	49	10	175
Wrecsam	0	3	21	107	85	216
Cyfanswm y categori cyffredinol	**83**	**267**	**706**	**1,209**	**301**	**2,566**

Nid oes unrhyw domenni glo nas defnyddir wedi'u cofnodi yng Ngheredigion, Conwy, Sir Ddinbych, Gwynedd, Casnewydd a Bro Morgannwg.

3.86 Mae'r data ar berchnogaeth tomenni nas defnyddir, yn ôl perchennog mwyafrif a chategori, yn Nhabl 2 isod.

Tabl 2: Perchnogion Mwyafrif Tomenni nas Defnyddir yn ôl Categori

Categori Tomenni	Mwyafrif yr Awdurdod Adfer Safleoedd Mwyngloddio	Mwyafrif Awdurdod Lleol	Mwyafrif Cyfoeth Naturiol Cymru	Mwyafrif Tir Preifat	Cyfanswm
D – tybir Categori 1	5	25	10	43	83
C- tybir Categori 2	4	56	22	185	267
B – tybir Categori 3	11	154	110	432	706
A – tybir Categori 4	1	208	86	914	1209
R – tybir wedi'i eithrio	2	75	2	222	301
Cyfanswm	**23**	**518**	**230**	**1795**	**2566**

3.87 Yn 2020, sefydlodd Llywodraeth Cymru gynllun grant i alluogi awdurdodau lleol i ymgymryd â gwaith cynnal a chadw a nodwyd trwy'r broses arolygu, gan gynnwys gwaith adfer ar domenni nas defnyddir sydd wedi cael tirlithriadau, fel yr un yn Nhylorstown. Mae awdurdodau lleol yn cyflwyno ceisiadau i'r cynllun grant nid yn unig ar gyfer eu tomenni nas defnyddir eu hunain ond hefyd ar gyfer unrhyw domenni nas defnyddir ar dir preifat y mae angen gwneud gwaith cynnal a chadw arnynt. Ymrwymwyd cyfanswm o £44.4 miliwn hyd at ddiwedd blwyddyn ariannol 24-25.

Pam mae angen newid

3.88 Nododd adroddiad Comisiwn y Gyfraith fod y rhan fwyaf o domenni glo yng Nghymru yn rhai nas defnyddir, sy'n arwain at fwy o faich ar awdurdodau lleol ar adeg pan fo newid yn yr hinsawdd yn cyfrannu at gynnydd mewn glawiad, gan gynyddu'r risg y bydd tomenni'n mynd yn ansefydlog. Mae'r broblem hon wedi'i gwaethygu ymhellach yn sgil colli sgiliau a gwybodaeth arbenigol (oherwydd pobl yn ymddeol yn aml), ac nid yw'r bwlch hwn yn cael ei lenwi.

3.89 Nid yw'r rhan fwyaf o domenni ar y gofrestr yn debygol o fod angen gweithrediadau adfer cymhleth, ond yn hytrach waith cynnal a chadw arferol i atal tomenni rhag mynd yn ansefydlog. O dan y gyfundrefn bresennol, nid yw awdurdodau lleol yn gallu gorfodi perchnogion i gynnal a chadw tomenni preifat, ac nid oes cyfrifoldeb ar berchnogion i gwblhau arolygiadau a gwaith cynnal a chadw arferol. Hefyd, nid oes pŵer gan awdurdodau lleol i wneud mân waith cynnal a chadw, megis atgyweirio sianeli draenio, atgyweirio cwlfertau neu reoli erydiad. O dan Ddeddf 1969, nid oes modd gweithredu mewn unrhyw ffordd nes bod perygl i'r cyhoedd, ond y gwaith cynnal a chadw sy'n atal tomenni rhag mynd yn beryglus. Mae gwaith cynnal a chadw arferol yn llawer mwy cost-effeithiol na gwaith cyweirio, sy'n ddrud iawn yn aml.

3.90 Mae Deddf 1969 yn caniatáu cryn ddisgresiwn i awdurdodau lleol wrth ymdrin â materion fel asesu risg, categoreiddio tomenni, monitro ac arolygu, rheoli a chadw cofnodion a gorfodi, sy'n arwain at anghysondeb, Mae hyn yn cefnogi'r angen am newid deddfwriaethol a fydd yn cryfhau'r gyfundrefn reoli ar gyfer tomenni nas defnyddir ac yn sicrhau bod y dull gweithredu yn gyson ac yn gymesur.

Amcanion polisi

3.91 Ein hamcan polisi yw sicrhau y bydd yr Awdurdod yn rhagweithiol yn ei ddull o gynnal a chadw tomenni nas defnyddir ac atal ansefydlogrwydd tomenni; bydd y Bil yn galluogi'r Awdurdod i ymyrryd yn gynt nag sy'n bosibl o dan y system bresennol, a bydd yn gallu gwneud y canlynol:

- Rhoi cyngor i berchnogion ar domenni nas defnyddir ac eraill ar waith cynnal a chadw priodol ar gyfer y domen nas defnyddir, neu gyngor ar sut i ymgymryd â gweithrediadau penodol – gallai hyn fod yn gyngor cyffredinol ar waith cynnal a chadw er mwyn sicrhau diogelwch tomen, neu'n gyngor ar gyfer safle penodol;
- Argymell gwaith i sicrhau sefydlogrwydd tomen nas defnyddir, neu i sicrhau nad yw'r domen nas defnyddir yn fygythiad i les pobl;
- Os yw'r Awdurdod o'r farn bod angen cyflawni gweithrediadau ar unwaith, er enghraifft, er mwyn atal argyfwng, neu os oes argyfwng wedi codi, caiff yr Awdurdod weithredu heb orfod rhoi hysbysiad cyn ymgymryd â'r gwaith.

Diben y Ddeddfwriaeth

3.92 Mae'r adran hon yn amlinellu'r cynigion yn y Bil a fydd yn galluogi'r Awdurdod i ymdrin yn effeithiol ag ansefydlogrwydd tomenni a bygythiadau i sefydlogrwydd tomenni, nid yn unig ar dir lle mae tomen nas defnyddir wedi'i lleoli, ond ar unrhyw dir er mwyn atal neu ymdrin ag ansefydlogrwydd tomen.

3.93 O dan adran 2 o'r Bil, rhaid i'r Awdurdod gyflawni ei swyddogaethau gyda golwg ar sicrhau nad yw tomenni nas defnyddir yn bygwth lles pobl oherwydd eu hansefydlogrwydd. Wrth arfer ei swyddogaethau o dan y Bil, rhaid i'r Awdurdod hefyd hyrwyddo safonau uchel mewn perthynas â rheoli tomenni nas defnyddir a bygythiadau i'w sefydlogrwydd. Er mwyn helpu i gyflawni'r amcan hwn, bydd angen i'r Awdurdod weithio'n helaeth gyda rhanddeiliaid a rhoi cyngor ar faterion yn ymwneud â thomen benodol nas defnyddir neu gyngor ar domenni nas defnyddir yn gyffredinol.

Gofyniad i berchennog gyflawni gweithrediadau

3.94 Mae adran 34 o'r Bil yn rhoi pŵer i'r Awdurdod roi hysbysiad i berchennog ar unrhyw dir yn ei gwneud yn ofynnol iddo ymgymryd â gweithrediadau i atal neu ymdrin â bygythiadau i sefydlogrwydd tomen nas defnyddir neu i sefydlogi tomen neu atal tomen rhag mynd yn fwy ansefydlog, er mwyn osgoi neu leihau bygythiadau i les pobl. Cyn dyroddi hysbysiad, byddem yn disgwyl i'r Awdurdod gynnal trafodaethau gyda thirfeddianwyr ynglŷn â'r angen am y gweithrediadau a'r hyn y disgwylir iddynt ei gyflawni.

3.95 Bydd yn bwysig i'r Awdurdod gynnal trafodaethau gyda pherchennog ar dir cyn dyroddi hysbysiad gyda gofyniad i wneud gwaith. Bydd hyn yn rhoi cyfle i dirfeddianwyr gyflwyno sylwadau i'r Awdurdod am y gwaith disgwyliedig, yn enwedig os nad oes ganddynt y gallu technegol nac ymarferol, neu'r modd ariannol, i ymgymryd â'r gwaith a ddisgwylir gan yr Awdurdod.

3.96 Bydd Gweinidogion Cymru yn cyhoeddi canllawiau i'r Awdurdod ar y mater hwn, a rhaid i'r Awdurdod ystyried y canllawiau hyn wrth benderfynu a ddylid arfer ei bwerau i ddyroddi hysbysiad o dan adran 34.

3.97 Os yw'r Awdurdod yn penderfynu dyroddi hysbysiad o dan adran 34 mae'r Bil yn darparu hawl i apelio er mwyn amrywio neu ganslo'r hysbysiad o dan adran 37. Bydd gan berchennog ar dir, neu berson sy'n derbyn copi o'r hysbysiad, 21 diwrnod i wneud cais. Mae modd cyflwyno cais am sawl rheswm. Amlinellir trafodaeth fanylach ar y darpariaethau apêl ym mharagraffau 3.102 – 3.111.

3.98 Bydd perchennog ar dir yn cyflawni trosedd os yw'n methu â chydymffurfio â'r hysbysiad yn unol â'r amserlen benodedig. Mae hyn yn golygu y bydd yn wynebu dirwy. Rhagwelir y bydd cyfathrebu a thrafod effeithiol yn golygu mai prin iawn fydd unrhyw fethiant i gydymffurfio â hysbysiad.

Pŵer Awdurdod i gyflawni gweithrediadau

3.99 Bydd gan yr Awdurdod y gallu (o dan adran 43) i gyflawni gweithrediadau ar dir os yw'n ystyried ei bod yn angenrheidiol gwneud hynny er mwyn atal neu ymdrin â bygythiadau i sefydlogrwydd tomen nas defnyddir neu sefydlogi tomen nas defnyddir neu atal tomen nas defnyddir rhag mynd yn fwy ansefydlog. Disgwylir y bydd y pŵer hwn yn cael ei ddefnyddio mewn amgylchiadau pan fo'r Awdurdod o'r farn bod perchnogion yn methu â gwneud y gwaith eu hunain, neu'n amharod i wneud y gwaith, neu yn dilyn apêl lwyddiannus yn erbyn hysbysiad.

3.100 Enghraifft arall o sefyllfa pan allai fod yn fanteisiol i'r Awdurdod gael yr hyblygrwydd i gyflawni gweithrediadau ei hun yw sefyllfa lle mae apêl yn

parhau, a bod amgylchiadau'n newid i'r fath raddau fel bod yr Awdurdod o'r farn ei bod yn angenrheidiol gweithredu er mwyn osgoi neu leihau bygythiadau i les pobl.

3.101 Mewn argyfwng, mae'r Bil yn rhoi pŵer i'r Awdurdod o dan adran 45 fynd ar dir er mwyn cyflawni gweithrediadau heb gydymffurfio'n gyntaf â'r gofynion hysbysu arferol, os yw'n ystyried bod angen cyflawni gweithrediadau ar unwaith. O dan yr amgylchiadau hyn, nid yw'n ofynnol i'r Awdurdod roi hysbysiad i'r perchennog ar y tir cyn cyflawni'r gweithrediadau. Fodd bynnag, unwaith y mae wedi dechrau gweithrediadau, rhaid i'r Awdurdod, cyn gynted â phosibl, roi hysbysiad i'r perchennog ar y tir bod y gweithrediadau wedi dechrau. Rhaid i'r hysbysiad gynnwys gwybodaeth benodol, gan gynnwys manylion y bygythiad neu'r bygythiadau i les pobl y bwriedir i'r gweithrediadau eu hosgoi neu eu lleihau.

Apelau

3.102 Rydym yn cydnabod pwysigrwydd sicrhau bod y gyfundrefn newydd yn cynnwys dulliau cadw cydbwysedd annibynnol. Bydd hyn yn helpu i sicrhau bod y gyfundrefn yn deg a bod unigolion yn gallu cwestiynu, herio ac apelio yn erbyn penderfyniadau sydd wedi cael eu gwneud. Unwaith y bydd yr Awdurdod wedi'i sefydlu, un o'i gyfrifoldebau allweddol fydd meithrin perthynas â rhanddeiliaid, yn enwedig perchnogion ar domenni nas defnyddir. Bydd pwyslais ar feithrin perthnasoedd yn helpu i leihau'r angen am apelau a hysbysiadau, gan y bydd yr Awdurdod wedi sefydlu llwybrau ar gyfer deialog ac ymgysylltu â rhanddeiliaid. Yn y rhan fwyaf o achosion, disgwylir y bydd modd datrys materion dadleuol neu anghytundeb trwy ymgysylltiad a deialog rhwng yr Awdurdod, perchnogion ar domenni a phersonau â buddiant. Fodd bynnag, mae'n bosibl na fydd modd cael pawb i gytuno ar y mater a datrys y mater ym mhob achos. Felly mae'r Bil yn cynnwys darpariaethau ar gyfer proses apelio ffurfiol, a nodir isod.

3.103 Fel yr amlinellir uchod ym mharagraff 3.94, bydd gan yr Awdurdod y pŵer i ddyroddi hysbysiad yn ei gwneud yn ofynnol i berchennog ar unrhyw dir ymgymryd â gweithrediadau penodedig i atal neu ymdrin â bygythiadau i sefydlogrwydd tomen nas defnyddir neu i sefydlogi tomen nas defnyddir neu ei hatal rhag mynd yn fwy ansefydlog, er mwyn osgoi neu leihau bygythiadau i les pobl. Mae'r Bil yn cynnwys y dull gweithredu canlynol ar gyfer apelau mewn perthynas â'r hysbysiadau hyn:

- Bydd gan berchnogion hawl i wneud cais i Weinidogion Cymru i amrywio neu ganslo hysbysiad o'r fath;
- Bydd gan berson â buddiant (gan gynnwys meddiannydd y tir neu rywun sydd wedi cyfrannu at yr angen am weithrediadau) hawl i wneud cais i amrywio neu ganslo hysbysiad hefyd.

3.104 Mae'r Bil yn amlinellu nifer o resymau y gallai perchennog a/neu berson â buddiant wneud cais i amrywio neu ganslo hysbysiad ar eu sail. Mae'r rhain yn cynnwys:

- Nid oes unrhyw sail resymol dros gredu bod y gweithrediadau yn angenrheidiol er mwyn osgoi neu leihau bygythiad i les pobl,
- Mae'r gweithrediadau yn fwy helaeth nag sy'n angenrheidiol,

- Mae'r perchennog eisoes wedi dechrau gweithrediadau gwahanol a fydd yn cael yr un effaith, a
- Ni all y perchennog dalu costau'r gweithrediadau sy'n ofynnol gan yr hysbysiad (dim ond tirfeddiannwr sy'n gallu apelio ar y sail hon).

3.105 Mae'r Bil yn cynnwys darpariaethau i ymdrin â sefyllfa pan fo perchennog yn gallu gwneud cais i Weinidogion Cymru i adennill costau a ysgwyddwyd o ganlyniad i ganslo hysbysiad i wneud gwaith ar domen nas defnyddir ond bod rhywfaint o waith wedi'i wneud eisoes.

3.106 Mae'r Bil yn darparu bod y ceisiadau a amlinellir uchod yn cael eu penderfynu gan berson a benodir gan Weinidogion Cymru. Rydym wedi cynnig y dylai Gweinidogion Cymru benodi un o swyddogion Penderfyniadau Cynllunio ac Amgylchedd Cymru (PEDW) i gyflawni swyddogaeth person penodedig i benderfynu ar gais, neu benodi unigolyn allanol i gyflawni'r swyddogaeth o benderfynu ar gais. Mae PEDW yn cyflawni'r swyddogaeth hon ar hyn o bryd mewn perthynas ag apelau cynllunio ac apelau trwyddedau morol ar ran Gweinidogion Cymru.

3.107 Er mwyn cynorthwyo'r person penodedig i gyflawni ei swyddogaethau o dan y Bil, rhaid i Weinidogion Cymru roi canllawiau i'r person penodedig ynghylch ceisiadau i amrywio neu ganslo hysbysiad sy'n ei gwneud yn ofynnol i berchennog gynnal gweithrediadau a cheisiadau am ad-dalu gwariant y perchennog pan fo hysbysiad i gyflawni gweithrediadau yn cael ei ganslo gan yr Awdurdod.

3.108 Fel yr amlinellwyd ym mharagraff 3.99 o dan adran 43 o'r Bil, bydd gan yr Awdurdod bŵer i ymgymryd â gweithrediadau ar unrhyw dir i atal neu ymdrin â bygythiadau i sefydlogrwydd tomen nas defnyddir neu sefydlogi tomen nas defnyddir neu atal tomen nas defnyddir rhag mynd yn fwy ansefydlog er mwyn osgoi neu leihau bygythiadau i les pobl. Rhaid i'r Awdurdod roi'r hysbysiad i dirfeddianwyr a chopïau o'r hysbysiad i bartïon â buddiant - bydd yr hysbysiad yn nodi bwriad yr Awdurdod i gyflawni gweithrediadau, ond nid oes hawl i apelio yn erbyn hysbysiadau o'r fath. Y rheswm am hyn yw:

- Pan fydd hyn yn digwydd, bydd yr Awdurdod yn talu costau ymlaen llaw y gwaith (yn hytrach na'r perchennog),
- Nid oes unrhyw gosbau troseddol yn berthnasol,
- Byddai'r perchennog yn cael 21 diwrnod o rybudd am waith posibl ar y tir. Os yw'r perchennog yn dymuno gwrthod mynediad, byddai'n rhaid i'r Awdurdod wneud cais i'r Llys ddyroddi gwarant, a
- Bydd y perchennog yn gallu apelio yn erbyn unrhyw ofyniad gan yr Awdurdod am gyfraniad at gostau ar ôl i'r gweithrediadau gael eu cwblhau.

<u>Apelio yn erbyn gorchmynion cyfrannu</u>

3.109 Yn adran 52 cynigir y bydd gan yr Awdurdod y gallu i adennill oddi wrth y perchennog ar y tir, dreuliau yr aethpwyd iddynt yn rhesymol mewn perthynas ag ymchwiliadau, gweithrediadau a gwaith adfer angenrheidiol o ganlyniad i'r gweithrediadau hynny.

3.110 Hefyd, mae'r Bil yn cynnwys darpariaethau yn adran 50 mewn perthynas â gorchmynion cyfrannu, pan fo'r perchennog ar y tir yn gallu gwneud cais am gyfraniad at gostau gan gyfrannydd. Yn adran 47 mae'r Bil yn nodi gan bwy y mae modd gofyn am gyfraniad, sy'n cynnwys:

- Person yr oedd ganddo ystad neu fuddiant yn y tir y lleolir y domen arno ar unrhyw adeg yn y 12 mlynedd cyn y rhoddwyd yr hysbysiad i'r perchennog,
- Person a ddefnyddiodd y domen i ddyddodi gwastraff o fwynglawdd neu chwarel, a
- Pherson a achosodd neu a gyfrannodd at yr angen am y gweithrediadau.

3.111 Mae'r Bil yn awgrymu'r dull gweithredu canlynol mewn perthynas â:

- Hawl perchennog i apelio – caiff tirfeddiannwr wneud cais i'r llys i ganslo neu amrywio gofyniad gan yr Awdurdod am gostau, pan fo'r Awdurdod wedi cyflawni gweithrediadau ar dir i atal neu ymdrin â bygythiadau i sefydlogrwydd tomen nas defnyddir neu i sefydlogi tomen neu ei hatal rhag mynd yn fwy ansefydlog.
- Hawl cyfrannydd i apelio - caiff cyfrannydd wneud cais i'r llys i amrywio gofyniad gan berchennog ar dir i adennill treuliau yr aeth y perchennog iddynt wrth gydymffurfio â hysbysiad.

Sut mae'r ddeddfwriaeth yn galluogi sectorau i weithredu'n fwy effeithlon

3.112 Mae'r gyfundrefn bresennol yng Nghymru ar gyfer arolygu, monitro a rheoli tomenni nas defnyddir yng Nghymru yn dameidiog, yn anghyson ac, yn bwysicaf oll, nid yw'n darparu mesurau diogelu digon cadarn i helpu i atal tirlithriadau posibl yn y dyfodol. Mae'r gyfundrefn newydd wedi cael ei chynllunio i fynd i'r afael â'r gyfundrefn reoli ddiffygiol ar gyfer tomenni nas defnyddir. Mae mwy na 90% o'r tomenni sy'n peri lefel uwch o fygythiad posibl wedi'u lleoli yng nghymoedd y De, sydd eisoes wedi'u heffeithio gan lefelau uchel o dlodi. Bydd sefydlu corff newydd i gyflwyno'r gyfundrefn newydd yn diogelu lles pobl trwy gyflwyno dull cymesur y gellir ei orfodi o fonitro a rheoli tomenni nas defnyddir yng Nghymru, er mwyn lleihau'r tebygolrwydd o lithriadau eraill.

3.113 Rydym eisoes yn gweithio mewn partneriaeth â rhanddeiliaid allweddol, fel CNC, yr MRA ac awdurdodau lleol. Fodd bynnag, bydd sefydlu corff newydd sy'n gyfrifol am ddiogelwch tomenni nas defnyddir yn darparu fframwaith clir ar gyfer diogelwch tomenni nas defnyddir i waith y cyrff hyn. Bydd yr Awdurdod yn gweithio gyda chyrff sydd â phrofiad o arolygu a chynnal a chadw tomenni glo nas defnyddir, gan gynnwys ymrwymo i gytundebau gwasanaeth. Bydd hyn yn helpu i feithrin a chryfhau cysylltiadau trawsddisgyblaethol a rhannu arferion gorau a chanllawiau.

3.114 O dan Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015, bydd yn ofynnol i'r Awdurdod feddwl am effaith fwy hirdymor ei benderfyniadau, gweithio'n agos gyda phobl a chymunedau, a chydweithio â chyrff eraill. Hefyd, mae'n rhaid iddo fabwysiadu'r pum ffordd o weithio i gyflawni'r nodau llesiant, ac un ohonynt yw cydweithio â chyrff cyhoeddus i weithio'n effeithiol.

Risg o beidio â chyflwyno deddfwriaeth

3.115 Os na wneir y ddeddfwriaeth, mae risg sylweddol y gallai'r materion a'r anghysonderau a nodwyd yn y gyfundrefn bresennol o dan Ddeddf 1969 barhau. Gallai hyn arwain at liniaru cyfyngedig yn erbyn y risg barhaus o dir yn llithro, sydd nid yn unig yn peri risg i fywydau pobl, ond hefyd yn gosod beichiau ariannol sylweddol ar gymunedau, llywodraeth leol a llywodraeth genedlaethol. Rydym yn gwybod bod gwaith cynnal a chadw arferol yn llawer mwy cost-effeithiol na'r costau sy'n gysylltiedig â gwaith cyweirio, fel yn Nhylorstown lle amcangyfrifir bod y costau cyweirio oddeutu £20 miliwn.

3.116 Yn ogystal, os na wneir y ddeddfwriaeth, mae risg y bydd y fframwaith rheoleiddiol presennol, sy'n darparu pwerau caniataol yn unig i awdurdodau lleol, yn parhau i gael ei weithredu mewn ffordd dameidiog ac anghyson. Mae'r gyfundrefn bresennol yn ddull adweithiol, ac mae ei diffygion yn debygol o barhau os nad ydynt yn cael sylw a'u diwygio'n llwyr. Bydd peidio â deddfu yn golygu y bydd mesurau lliniaru ac ymyriadau yn cael eu cyfyngu gan yr hyn y mae deddfwriaeth bresennol yn ei ganiatáu.

3.117 Os nad ydym yn trawsnewid y gyfundrefn ar gyfer rheoli tomenni nas defnyddir, nid yn unig y bydd gwaddol y diwydiant glo yn parhau i fygwth ein cymunedau a'n seilwaith, bydd yn bygwth ein hecosystemau, ein cynefinoedd a'n bywyd gwyllt presennol hefyd. Mae effaith y newid yn yr hinsawdd, ac yn enwedig glaw trymach, yn cynyddu'r perygl yn y dyfodol o dirslipiadau, tirlithriadau ac ymsuddiant sy'n gysylltiedig â gweithgareddau mwyngloddio hanesyddol. Mae llawer o domenni nas defnyddir yn darparu ecosystemau ffyniannus, ac yn cefnogi cynefinoedd a bywyd gwyllt o gryn bwysigrwydd lleol, rhanbarthol a chenedlaethol. Mae angen gwarchod a diogelu'r ecosystemau hyn, a bydd y cynigion yn y Bil yn helpu i sicrhau eu bod yn gallu goroesi a ffynnu yn y dyfodol.

3.118 Rydym yn parhau i wynebu risgiau sylweddol a heriol sy'n deillio o domenni nas defnyddir yn symud ac yn llithro. Nid yw'r ffactorau sy'n cyfrannu at hyn yn mynd i newid, megis nifer y safleoedd, lefel a math y gwaith sydd ei angen i gynnal a chadw a sefydlogi tomenni nas defnyddir, effeithiau hinsawdd, y rhagwelir y byddant yn fwy mynych ac yn fwy difrifol yn y dyfodol, a seilwaith tomenni sy'n heneiddio. Mae'r ffactorau hyn yn tanlinellu'r angen i ddeddfu er mwyn creu cyfundrefn sy'n cydnabod yr heriau hyn.

3.119 Bydd peidio â chyflwyno'r ddeddfwriaeth hon yn golygu ein bod yn colli cyfle i fod y wlad gyntaf yn y byd i ddeddfu i sefydlu cyfundrefn reoli gadarn sy'n addas i'r diben ar gyfer tomenni nas defnyddir yng Nghymru. Hefyd, bydd y gyfundrefn newydd yn darparu sicrwydd a mesurau diogelu i gymunedau yng Nghymru sy'n byw wrth ymyl tomenni nas defnyddir er mwyn eu helpu i deimlo'n ddiogel yn eu cartrefi.

3.120 Nid yw'r dull presennol yn ddull hirdymor addas o ymdrin â'r problemau sy'n codi mewn perthynas ag ansefydlogrwydd tomenni nas defnyddir. Fel mae adroddiad Comisiwn y Gyfraith yn ei nodi, mae yna ddadl gref dros ddisodli'r gyfundrefn bresennol a sefydlwyd gan Ddeddf 1969 a chyflwyno cyfundrefn reoleiddio newydd.

4. Ymgynghori

Papur Gwyn ar Ddiogelwch Tomenni Glo (Cymru)

4.1 ABC - Roedd cynigion Llywodraeth Cymru ar gyfer y Bil yn destun ymgynghoriad yn y Papur Gwyn ar *Fframwaith rheoleiddio newydd ar gyfer tomenni glo nas defnyddir yng Nghymru*, a gynhaliwyd rhwng 12 Mai 2022 a 4 Awst 2022. Cafodd cyfanswm o 23 o gwestiynau eu cynnwys ac roedd ymatebwyr yn gallu ymateb trwy ddefnyddio ffurflen arolwg ar-lein, cyfeiriad e-bost penodedig neu drwy'r post.

4.2 Roedd y Papur Gwyn yn gofyn am safbwyntiau ar y cynigion polisi ar gyfer prif nodweddion y gyfundrefn reoli newydd, sef:

- Creu Awdurdod Goruchwylio,
- Datblygu "Cofrestr Asedau Genedlaethol" newydd ar gyfer tomenni nas defnyddir, a
- Dylunio'r prosesau asesu, categoreiddio, monitro, arolygu a chynnal a chadw.

4.3 Cynhaliwyd y digwyddiadau ymgynghori yn y cyfnod pan oedd cyfyngiadau Covid-19 yn cael eu llacio'n raddol, felly defnyddiwyd ystod o sianeli cyfathrebu digidol (e.e. sianeli Llywodraeth Cymru, cylchlythyrau rhanddeiliaid a'r cyfryngau) i hysbysu rhanddeiliaid wedi'u targedu am gyhoeddi'r Papur Gwyn, y cynigion, a'r amserlen.

Crynodeb o'r ymatebion

4.4 Cafwyd cyfanswm o 44 o ymatebion i'r Papur Gwyn, gyda 40 o ymatebion o bob rhan o Gymru a 4 gan ymatebwyr yn Lloegr. Roedd yr ymatebwyr yn cynnwys unigolion preifat, sefydliadau amrywiol, cynrychiolwyr etholedig, cwmnïau preifat, academia, cyrff proffesiynol, ac awdurdodau lleol.

4.5 Cyhoeddwyd crynodeb o'r ymatebion i'r ymgynghoriad ym mis Tachwedd 2022. Roedd yr ymatebion yn adlewyrchu amrywiaeth o safbwyntiau, ond yn gyffredinol roeddent yn cefnogi'r cynigion ar gyfer deddfwriaeth yn y Papur Gwyn.

Ymgysylltu wedi'i dargedu yn 2022

4.6 Darparodd Llywodraeth Cymru nifer o gyflwyniadau ar y Papur Gwyn gan ymgysylltu ag ystod eang o randdeiliaid:

- Swyddfa'r Comisiynydd Gwybodaeth
- Sefydliad y Peirianwyr Sifil: Cymru
- Platfform yr Amgylchedd Cymru
- Pwyllgor Rhondda Cwm Taf
- Fforwm Rhanddeiliaid Taliadau Gwledig Cymru (Sefydliadau ffermio a thirfeddianwyr)
- Grŵp Cymru Cymdeithas Cyfraith Amgylcheddol y DU (UKELA)
- Cyd-bwyllgor Cenedlaethol Cynghori ar Chwareli (QNJAC)
- Iechyd Cyhoeddus Cymru

- Plant yng Nghymru
- Y Grŵp Cynghori ar Hawliau Plant
- Grwpiau Arweinwyr Lleol Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru

4.7 Cyflwynwyd sesiynau briffio technegol i Aelodau o'r Senedd, Aelodau Cymru o Senedd San Steffan, y cyfryngau ac arweinwyr awdurdodau lleol. Cynhaliwyd dau ddigwyddiad cyhoeddus ar-lein a dau ddigwyddiad ymgysylltu â phobl ifanc a drefnwyd mewn partneriaeth â Plant yng Nghymru. Roedd y naill yn ddigwyddiad ar-lein gyda phobl ifanc o bob rhan o Gymru, a'r llall yn ddigwyddiad yn y cnawd yn Neuadd y Dref Castell-nedd gyda phobl ifanc o Gastell-nedd Port Talbot.

4.8 Roedd y broses ymgysylltu yn dilyn Egwyddorion Cenedlaethol Ymgysylltu â'r Cyhoedd yng Nghymru, a darparwyd gwybodaeth i sefydliadau partner a rhanddeiliaid perthnasol.

Datblygu Polisi yn dilyn yr ymgynghoriad Papur Gwyn

4.9 Cynhelir cyfarfod Grŵp Technegol misol ac mae cynrychiolwyr awdurdodau lleol, CNC a'r MRA yn ei fynychu. Yn fwyaf diweddar yn ystod cam gweithredol drafftio'r Bil, mae swyddogion wedi ymgysylltu ag amrywiaeth o randdeiliaid mewn perthynas â chynigion y Bil. Er enghraifft, ymgysylltwyd â Chymdeithas Yswirwyr Prydain, Sefydliad Brenhinol y Syrfewyr Siartredig, Undeb Cenedlaethol yr Amaethwyr, y Gymdeithas Tir a Busnesau Cefn Gwlad, Cyfeillion y Ddaear Cymru a'r Rhwydwaith Gweithredu Glo. Rhoddwyd cyflwyniadau i'r Grŵp Cynghori Proffesiynau Iechyd ac academyddion sydd â diddordeb mewn tomenni nas defnyddir.

4.10 Mae'r gwahaniaethau rhwng y cynigion sydd wedi'u cynnwys yn yr ymgynghoriad Papur Gwyn a'r darpariaethau sydd wedi'u cynnwys yn y Bil yn cael eu hamlinellu isod.

Creu Awdurdod newydd

4.11 Roedd y Papur Gwyn yn cynnig creu Awdurdod Goruchwylio oherwydd nad oedd gan unrhyw gorff presennol unigol yr arbenigedd na'r gallu angenrheidiol i gyflwyno'r gyfundrefn reoli newydd.

4.12 Mae cwmpas yr Awdurdod yr un fath â'r hyn a amlinellwyd yn y Papur Gwyn. Fodd bynnag, mae ei swyddogaeth fel corff arbenigol wedi cael ei hail-lunio. Mae'r Bil yn rhagweld y bydd yr Awdurdod yn gorff arbenigol a fydd yn cynghori yn hytrach na rhagnodi wrth gyflawni ei ddyletswyddau o dan y Bil, gan annog y rhai sy'n gyfrifol am domenni nas defnyddir i gyflawni eu cyfrifoldebau. Fodd bynnag, bydd gan yr Awdurdod bwerau effeithiol ac ymarferol i weithredu os nad yw'r rhai sydd â chyfrifoldeb yn gallu gweithredu neu'n fodlon gweithredu.

Datblygu “Cofrestr Asedau Genedlaethol” newydd ar gyfer tomenni nas defnyddir

Ystyr tomen

4.13 Ystyriodd y Papur Gwyn a oedd angen diffiniadau ar wahân ar gyfer tomenni yn unol ag adroddiad Comisiwn y Gyfraith, ac ymgynghorodd ar y posibilrwydd o gynnwys y diffiniad o domen 'de minimis'[3] yn y Bil. Roedd yr ymatebwyr yn cefnogi cynnig y Papur Gwyn, ond ni chafodd ei gynnwys yn y Bil oherwydd bod gwaith datblygu polisi pellach wedi arwain at y casgliad y byddai cynnwys sawl diffiniad o domen yn creu llawer o broblemau gweithredol, ac felly nid oedd yn ddichonadwy. Mae ystyr y gair tomen yn y Bil yn aros yr un fath ag ydyw yn Neddf 1969.

4.14 Fodd bynnag, yn hytrach na cheisio eithrio rhai tomenni o'r Bil ar sail nodweddion penodol, rydym wedi dewis cymryd pŵer gwneud rheoliadau (adran 81) a fydd yn caniatáu i ni adolygu ystyr “tomen nas defnyddir” ar sail profiad ac ymarfer unwaith y bydd yr Awdurdod wedi'i sefydlu ac yn gwbl weithredol. Byddai hyn yn golygu bod modd gwireddu argymhellion Comisiwn y Gyfraith yn ymwneud â'r mater hwn.

4.15 Mae tomenni sydd wedi'u lleoli “yn gyfan gwbl neu'n rhannol yng Nghymru” wedi'u cynnwys yn y diffiniad o “domen nas defnyddir” at ddibenion y Bil. Bydd gan yr Awdurdod y pŵer i weithredu mewn perthynas â thomenni sy'n croesi'r ffin, felly bydd yr Awdurdod yn gallu arfer ei swyddogaethau mewn perthynas â thomenni a leolir yn gyfan gwbl yng Nghymru yn ogystal â thomenni a leolir yn rhannol yng Nghymru ac yn rhannol yn Lloegr (tomenni trawsffiniol).

Cofrestr Asedau ar gyfer Tomenni nas Defnyddir

4.16 Cynigiodd y Papur Gwyn ofynion sylfaenol o ran cynnwys y gofrestr, a bennir mewn is-ddeddfwriaeth, yn unol ag adroddiad Comisiwn y Gyfraith sy'n argymell dull cyson a chydlynol o gasglu data er mwyn osgoi data tameidiog. Roedd rhagor o waith datblygu polisi wedi cryfhau'r cynnig hwn trwy nodi cynnwys y gofrestr asedau ar gyfer tomenni nas defnyddir ar wyneb y Bil a rhoi pwerau rheoleiddio i Weinidogion Cymru ddiwygio cynnwys y gofrestr, ar ôl ymgynghori â'r Awdurdod.

Dylunio’r prosesau asesu, categoreiddio, monitro, arolygu a chynnal a chadw

Asesu'r peryglon

4.17 Cynigiodd y Papur Gwyn offeryn asesu perygl sy'n mesur lefelau perygl fel sylfaen i'r broses categoreiddio tomenni. Gwnaeth gwaith datblygu polisi pellach ail-lunio dyluniad yr asesiad o beryglon er mwyn ei wneud yn fwy

[3] Tudalen 26 o'r Papur Gwyn Gellid diffinio tomen de minimis yn domen ac iddi nodweddion lle mae’r risg o’r amryfal beryglon a amlinellir ym Mhennod 4 yn briodol isel neu’n fach iawn. Gellid defnyddio elfennau allweddol o'r gyfundrefn mewn ffordd gymesur ar gyfer y tomenni bach hyn, neu eu heithrio’n gyfan gwbl os nad ydynt yn peri unrhyw risg i gymunedau, i seilwaith hanfodol neu'r amgylchedd.

synhwyrol, pragmatig ac ymarferol. Felly, mae'r Bil yn cynnig asesiad o beryglon sy'n cynnwys dau gam cysylltiedig, sef asesiad desg rhagarweiniol i gasglu gwybodaeth gychwynnol am y domen a hysbysu'r Awdurdod wrth benderfynu a yw'n briodol symud ymlaen i'r cam nesaf, ac os felly byddai asesiad llawn yn cael ei gynnal cyn categoreiddio.

Categoreiddio

4.18 Roedd y Papur Gwyn yn amlinellu categorïau ar gyfer tomenni nas defnyddir, a oedd yn seiliedig ar asesiad o beryglon ac effaith bosibl ar dderbynleoedd (e.e. ysgolion, ffyrdd, tai a seilwaith). Roedd yr ymatebwyr yn cytuno â'r cynnig.

4.19 Mae'r Bil yn symud i ffwrdd yn rhannol o'r system gategoreiddio a amlinellwyd yn y Papur Gwyn gan ei fod yn canolbwyntio ar y risgiau sy'n gysylltiedig â sefydlogrwydd y domen yn hytrach nag effaith y perygl ar dderbynleoedd, ond mae'n cadw trefn rifiadol y Papur Gwyn, gan ddisodli system wyddor yr MRAo.

4.20 Mae'r Bil yn nodi pedwar yn hytrach na phum categori, ac mae'n eu gosod mewn trefn o Gategori 1 sy'n cynrychioli tomenni nas defnyddir sy'n peri'r lefel uchaf o fygythiad, i Gategori 4 sy'n cynrychioli tomenni nas defnyddir sy'n peri'r lefel isaf o fygythiad. Bydd manylion am gategorïau yn cael eu cynnwys mewn canllawiau arolygu i'w datblygu gan Weinidogion Cymru.

4.21 Mae'r gwahaniaethau rhwng y tair system yn cael eu dangos yn Nhabl 3 isod.

Tabl 3: Gwahaniaethau rhwng y systemau categoreiddio

System yr Awdurdod Adfer Safleoedd Mwyngloddio		Cynnig y Papur Gwyn		Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli Nas Defnyddir (Cymru)
D	Y potensial i achosi risg i fywyd, hanes hysbys o ansefydlogrwydd	**1**	Uchel	Categori 1 - Lefel uchaf o fygythiad i les pobl
C	Y potensial i achosi perygl i fywyd, dim hanes hysbys o ansefydlogrwydd	**2**	Canolig	Categori 2 - Lefel ganolig o fygythiad i les pobl
B	Annhebygol o achosi perygl i fywyd/eiddo	**3**	Isel	Categori 3 - Lefel isel o fygythiad i les pobl
A	Tomen fach neu domen wedi'i hadfer	**4**	Isel Iawn	Categori 4 - Lefel isaf o fygythiad i les pobl
R	Lleoliad tomen hanesyddol	**5**	Wedi'i heithrio (anweithredol)	

Clystyrau o Domenni, Cynlluniau Rheoli ac Arolygiadau/Arfarniadau

4.22 Roedd y Papur Gwyn yn cynnig clystyrau o domenni, cynlluniau rheoli a dull tair haen o wiriadau parhaus ar amlder penodol. Roedd yr ymatebwyr o blaid y cynigion gan mwyaf. Gwnaeth rhagor o waith datblygu polisi lywio ein penderfyniad i beidio â chynnwys clystyrau o domenni yn y Bil oherwydd natur gymhleth perchnogaeth tomenni a'r her o nodi cyfrifoldeb ac atebolrwydd. Ar gyfer y cynigion eraill, mae'r Bil yn ei gwneud yn ofynnol i'r Awdurdod lunio cynlluniau rheoli ar gyfer yr holl domenni categori 1 a 2, ac yn rhoi'r disgresiwn i'r Awdurdod lunio cynlluniau rheoli ar gyfer tomenni categori 3 a 4.

Mae’r Bil yn rhagnodi’r gofynion sylfaenol o ran cynnwys cynlluniau rheoli ac amlder lleiaf arolygiadau ar gyfer tomenni categori 1 a 2. Bydd cynlluniau rheoli yn cael eu datblygu mewn partneriaeth rhwng yr Awdurdod a thirfeddianwyr, a bydd yn cynnwys mewnbwn gan gyrff penodol sydd â gwybodaeth ddigonol a phrofiad o domenni nas defnyddir, megis CNC, MRA ac awdurdodau lleol. Pwrpas cynllun rheoli fydd darparu gwybodaeth am y domen benodol, a darparu cyngor a strategaeth reoli ragweithiol a chymesur ar gyfer tomen. Mae hyn yn cynnwys gwybodaeth a'r manylion sydd eu hangen i fonitro a chynnal a chadw’r domen yn ddiogel, ochr yn ochr â gwybodaeth benodol am nodi a rheoli risgiau a datblygu cynlluniau wrth gefn penodol i’r domen ynglŷn â:

a) sut y mae'r Awdurdod yn bwriadu arfer ei swyddogaethau o dan y Ddeddf mewn perthynas â'r domen, gan gynnwys manylion unrhyw wybodaeth neu gyngor y mae'n bwriadu ei rhoi neu ei roi i berchnogion tir neu feddianwyr ar dir;
b) gwybodaeth y mae'r Awdurdod yn ystyried y gallai fod yn berthnasol mewn argyfwng sy'n ymwneud â'r domen;
c) gwybodaeth am rolau a chyfrifoldebau'r Awdurdod ac awdurdodau cyhoeddus eraill mewn argyfwng o'r fath;
d) sut y mae'r Awdurdod yn bwriadu cydweithredu â'r awdurdodau cyhoeddus hynny mewn argyfwng o'r fath.

Caiff cynllun rheoli gynnwys unrhyw wybodaeth arall y mae’r Awdurdod yn ystyried ei bod yn briodol.

4.23 Bydd cynlluniau rheoli yn cael eu llywio gan broses yr Awdurdod o asesu a chategoreiddio tomenni a monitro gweithgareddau.

Cynnal a chadw

4.24 Roedd y Papur Gwyn yn cynnig y byddai'r Awdurdod Goruchwylio yn gyfrifol am waith cynnal a chadw ar domenni dynodedig (categori 1), ac y byddai awdurdodau lleol yn gyfrifol am gynnal a chadw tomenni categori 2 pan fo hynny'n briodol, ac y byddai perchnogion yn gyfrifol am y tomenni â statws is (categorïau 3 a 4). Mae'r cynnig hwn wedi cael ei newid er mwyn sicrhau bod y system yn fwy ymarferol a chymesur a bod perchnogion yn parhau i fod yn gyfrifol am eu tomenni.

4.25 Y bwriad yw y bydd yr Awdurdod yn rhoi cyngor, mewn cynlluniau rheoli, i berchnogion ar domenni ar y gwaith cynnal a chadw sydd angen ei wneud ar y domen, a bydd yn argymell gwaith i sicrhau sefydlogrwydd tomen, neu i sicrhau nad yw'r domen yn fygythiad i les pobl. Mae hyn yn wahanol i'r cytundebau cynnal a chadw mwy ffurfiol a gynigiwyd yn y Papur Gwyn.

4.26 Roedd y Papur Gwyn yn cynnig y gallai'r Awdurdod Goruchwylio ddyroddi gorchmynion cynnal a chadw pe bai perchnogion yn methu â chydymffurfio â chytundebau cynnal a chadw, ac mae'r Bil yn rhagweld pwerau tebyg ar gyfer yr Awdurdod. Bydd gan yr Awdurdod bŵer i roi hysbysiad i berchennog unrhyw dir yn ei gwneud yn ofynnol iddo/iddynt ymgymryd â chamau neu weithrediadau i atal neu ymdrin â bygythiadau i sefydlogrwydd tomen nas defnyddir neu i sefydlogi tomen neu atal tomen rhag mynd yn fwy ansefydlog, er mwyn osgoi neu leihau bygythiadau i les pobl. Bydd methu â chydymffurfio

â hysbysiad o'r fath o fewn yr amserlen benodol yn drosedd, a'r gosb fydd dirwy.

4.27 Hefyd, mae'r Bil yn darparu hyblygrwydd i'r Awdurdod gyflawni gweithrediadau ar dir ei hun os yw'n ystyried ei bod yn angenrheidiol gwneud hynny er mwyn atal neu ymdrin â bygythiadau i sefydlogrwydd tomen nas defnyddir neu sefydlogi tomen nas defnyddir neu atal tomen nas defnyddir rhag mynd yn fwy ansefydlog. Disgwylir y byddai'r pŵer hwn yn cael ei ddefnyddio mewn amgylchiadau pan fo'r Awdurdod o'r farn bod perchnogion yn methu â gwneud y gwaith eu hunain, neu'n amharod wneud y gwaith eu hunain, neu yn dilyn apêl lwyddiannus yn erbyn hysbysiad cynharach.

4.28 Yn ogystal, os yw'r Awdurdod o'r farn bod angen gwneud gwaith ar unwaith er mwyn osgoi argyfwng, mae'n gallu gwneud y gwaith hwnnw heb roi hysbysiad ymlaen llaw. Yn yr un modd, mae'r Bil yn rhoi pŵer i'r Awdurdod fynd ar dir os yw'n ystyried bod angen cyflawni gweithrediadau ar unwaith. Ni fydd yn ofynnol i'r Awdurdod roi hysbysiad i berchennog y tir cyn mynd ar y tir. Fodd bynnag, unwaith y mae wedi dechrau gweithrediadau, rhaid i'r Awdurdod, cyn gynted â phosibl, roi hysbysiad i berchennog y tir bod y gweithrediadau wedi dechrau.

Gorfodi, Codi Tâl ac Apelau

Gorfodi

4.29 Roedd y Papur Gwyn yn cynnig ystod o bwerau gorfodi a throseddau cysylltiedig. Roedd y rhain yn cynnwys pwerau mynediad i domenni nas defnyddir ac i dir y mae angen ei groesi er mwyn cyrraedd tomenni nas defnyddir. Roedd y Papur Gwyn yn cynnig mynediad heb hysbysiad mewn sefyllfaoedd argyfwng. Mae'r Bil yn cynnwys darpariaethau ar gyfer pwerau i fynd ar unrhyw dir er mwyn cyflawni gweithrediadau. Fel y nodwyd uchod, caniateir mynediad heb hysbysiad os yw tomen nas defnyddir yn ansefydlog a bod yr ansefydlogrwydd yn fygythiad i les pobl sy'n golygu bod angen cael mynediad ar unwaith i'r tir. Mae mesurau diogelu ar waith ar gyfer tir preswyl, sy'n golygu os nad yw'r meddiannydd yn rhoi caniatâd, ni chaiff yr Awdurdod gael mynediad heb warant. Mae'r Bil yn cynnwys cosbau troseddol am rwystro mynediad i dir.

4.30 Roedd y Papur Gwyn hefyd yn cynnig ystod o sancsiynau sifil megis cosbau ariannol penodedig, hysbysiadau cydymffurfio, hysbysiadau stop ac ati. Nid yw'r rhain wedi cael eu cynnwys yn y Bil. Yn ystod y gwaith datblygu polisi, penderfynwyd y byddai cynnwys y sancsiynau hyn yn gwneud y gyfundrefn yn or-fiwrocrataidd ac yn anhydrin. Byddai'n anodd i'r Awdurdod weithredu'r sancsiynau hyn a byddent yn gymhleth i dirfeddianwyr. Hefyd, ni fyddent yn meithrin y dull cydweithredol y mae'r Bil yn ei ffafrio gyda'r ffocws ar yr Awdurdod yn darparu cyngor a chymorth.

4.31 Fodd bynnag, mae'r Bil yn rhoi hyblygrwydd i'r Awdurdod wrth benderfynu pa lefel o ymyrraeth sydd ei hangen. Er enghraifft, mae gan yr Awdurdod y pŵer i roi hysbysiadau i berchnogion ar dir i gyflawni gweithrediadau ar dir neu i'r Awdurdod ymgymryd â gweithrediadau ar dir ei hun. Os yw rhywun yn methu â chydymffurfio â hysbysiad heb esgus rhesymol, gallai wynebu dirwy ddiderfyn yn dilyn euogfarn ddiannod.

4.32 Mae'r Bil hefyd yn cynnwys cyfres gynhwysfawr o droseddau i sicrhau cydymffurfiaeth â'r gyfundrefn a sefydlir yn y Bil. Mae'r rhain yn cynnwys:

- Mynd ati'n fwriadol i rwystro'r Awdurdod neu ymyrryd â'r Awdurdod wrth iddo arolygu neu fonitro tomenni nas defnyddir,
- Perchennog ar dir yn methu â chydymffurfio â hysbysiad a ddyroddwyd gan yr Awdurdod sy'n ei gwneud yn ofynnol iddo wneud gwaith ar y tir,
- Mynd ati'n fwriadol i rwystro neu ymyrryd ag ymchwiliad i weld a oes angen gweithrediadau ar dir neu wrth gyflawni gweithrediadau,
- Mynd ati'n fwriadol i ddifrodi neu ymyrryd fel arall â gwaith a gafodd ei wneud fel rhan o'r gweithrediadau sy'n ofynnol o dan y Bil,
- Methu â rhoi gwybodaeth sy'n ofynnol gan yr Awdurdod, neu ddarparu gwybodaeth sy'n anwir neu'n gamarweiniol mewn modd perthnasol yn fwriadol neu'n ddi-hid, a
- Rhwystro person sy'n arfer pŵer mynediad o dan y Bil yn fwriadol.

Codi tâl

4.33 Roedd y Papur Gwyn yn cynnig cynllun codi tâl teg, cymesur a thryloyw ac yn cynnig cyhoeddi canllawiau ar sut y bydd y pŵer yn cael ei ddefnyddio. O dan y Bil, bydd yr Awdurdod yn gallu adennill costau wrth ymgymryd â gwaith ar ran perchnogion drwy roi gofyniad i berson am y swm perthnasol. Caiff person y rhoddir gofyniad iddo ac sy'n anghytuno â'r swm sy'n daladwy, wneud cais i'r llys i naill ai amrywio neu ganslo'r gofyniad.

4.34 O dan y Bil, bydd yr Awdurdod hefyd yn gallu codi tâl am wybodaeth, cyngor a chymorth (adran 3) ac am wasanaethau gweinyddol, technegol a phroffesiynol (adran 70).

Apelau

4.35 Roedd y Papur Gwyn yn cynnig y dylai perchnogion/meddianwyr gael yr hawl i apelio yn erbyn cofrestru, gosod gorchmynion cynnal a chadw ac yn erbyn codi unrhyw dâl am waith o dan orchymyn cynnal a chadw, os oes anghytundeb ynglŷn â'r costau. Hefyd roedd y Papur Gwyn yn cynnig mai Tribiwnlysoedd Cymru a ddylai ymdrin ag apelau.

4.36 Mae'r Bil yn adlewyrchu'r cynigion hyn yn gyffredinol, er enghraifft mae gan berchnogion/meddianwyr yr hawl i gyflwyno sylwadau i'r Awdurdod am gynnig i gofrestru tomen nas defnyddir, a gallant apelio yn erbyn hysbysiad i gyflawni gweithrediadau i berson a benodir gan Weinidogion Cymru am resymau amrywiol, gan gynnwys fforddiadwyedd.

4.37 Hefyd, mae'r Bil yn darparu ar gyfer y posibilrwydd o berchnogion/cyfranyddion yn apelio i'r llys mewn cysylltiad â gorchmynion cyfrannu, a gallant ofyn am ganslo neu amrywio gofyniad gan yr Awdurdod/tirfeddianwyr am gostau, pan fo gweithrediadau wedi'u cyflawni ar dir er mwyn ymdrin ag ansefydlogrwydd tomen.

Rhesymau dros beidio ag ymgynghori ar Fil drafft

4.38 Ni chynhaliwyd unrhyw ymgynghoriad ffurfiol ar Fil drafft. Ar y cyfan, mae'r darpariaethau sydd wedi'u cynnwys yn y Bil yn cyd-fynd â'r darpariaethau a

amlinellwyd yn yr ymgynghoriad Papur Gwyn. Os oes newidiadau wedi'u gwneud, y rheswm am hynny oedd creu dull gweithredu symlach ond mwy hyblyg, gan sicrhau bod y darpariaethau yn y Bil yn gymesur ac yn rhesymol. Mae'r newidiadau'n cynrychioli esblygiad yn y dull gweithredu, yn hytrach na gwyriad sylfaenol o'r bwriad gwreiddiol.

4.39 Fel yr amlinellir uchod, ymgynghorodd y Papur Gwyn ar y dull gweithredu cyffredinol, a'r darpariaethau cyffredinol sydd wedi'u cynnwys yn y Bil hwn. Roedd yn adeiladu ar ymgynghoriad blaenorol Comisiwn y Gyfraith ar y gyfundrefn bresennol, a sut y dylai cyfundrefn newydd weithredu. Cynigir y bydd manylion ychwanegol am drefniadau gweithredol y gyfundrefn newydd yn cael eu cynnwys mewn is-ddeddfwriaeth gyda chanllawiau statudol perthnasol pan fo hynny'n briodol. Cyn sefydlu'r Awdurdod, rhaid i Weinidogion Cymru ddatblygu llawer o ganllawiau statudol a bydd yn rhaid i'r Awdurdod roi sylw iddynt wrth arfer ei swyddogaethau. Unwaith y bydd yn weithredol, bydd yr Awdurdod yn datblygu rhagor o ganllawiau technegol.

4.40 O ystyried bod ymgynghori helaeth eisoes wedi digwydd ar adroddiad Comisiwn y Gyfraith, a bod cynllun ymgysylltu ar gyfer ymgynghori cynhwysfawr wedi'i ddatblygu ar gyfer y Papur Gwyn i lywio datblygiad y Bil, nifer yr ymatebion ac ymgysylltiad parhaus â rhanddeiliaid allweddol ar hyd y broses o ddatblygu'r Bil, ni ystyriwyd bod angen ymgynghori ar Fil drafft.

5. Y pŵer i wneud is-ddeddfwriaeth

5.1 Mae'r Bil yn cynnwys darpariaethau i wneud is-ddeddfwriaeth. Mae Tabl 5.1 (is-ddeddfwriaeth) a Thabl 5.2 (cyfarwyddydau, codau a chanllawiau) yn nodi'r canlynol mewn perthynas â'r rhain:

(i) y person neu'r corff y rhoddir y pŵer iddo;

(ii) ar ba ffurf y mae'r pŵer i gael ei arfer;

(iii) priodoldeb y pŵer dirprwyedig;

(iv) y weithdrefn a gymhwysir - hynny yw, "cadarnhaol", "negyddol", neu "dim gweithdrefn", ynghyd â rhesymau pam yr ystyrir ei bod yn briodol.

5.2 Bydd Llywodraeth Cymru yn ymgynghori ar gynnwys yr is-ddeddfwriaeth pan ystyrir ei bod yn briodol gwneud hynny. Bydd union natur yr ymgynghoriad yn cael ei benderfynu pan fydd y cynigion wedi'u ffurfioli.

Tabl 5.1: Crynodeb o'r pwerau i wneud is-ddeddfwriaeth yn narpariaethau Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli Nas Defnyddir (Cymru)

Adran	I bwy y rhoddir y pŵer	Ffurf	Priodoldeb y pŵer dirprwyedig	Gweithdrefn	Rheswm dros y weithdrefn
8(2)(f)	Gweinidogion Cymru	Rheoliadau	Mae adran 8 yn nodi'r wybodaeth y mae'n rhaid ei chynnwys yn y gofrestr o domenni nas defnyddir. Mae paragraff (f) yn rhoi pŵer i Weinidogion Cymru i bennu gwybodaeth ychwanegol y mae'n rhaid ei chynnwys yn y gofrestr. Mae'n briodol cymryd pŵer i wneud rheoliadau fel bod gan Weinidogion Cymru hyblygrwydd i adlewyrchu profiad, ymarfer ac adborth defnyddwyr ar y gofrestr.	Negyddol	Nid oes unrhyw bŵer i leihau'r rhestr o wybodaeth y mae'n rhaid ei chynnwys yn y gofrestr. Mae adran 8(3) yn ei gwneud yn ofynnol ymgynghori â'r Awdurdod cyn gwneud rheoliadau. Mae'r pŵer i bennu gwybodaeth ychwanegol y mae'n rhaid ei chynnwys yn y gofrestr yn gymharol fân yng nghyd-destun y gyfundrefn gyffredinol.
10(6)	Gweinidogion Cymru	Rheoliadau	Mae adran 10 yn gosod yr Awdurdod o dan ddyletswydd i fonitro tomenni nas defnyddir, Mae is-adrannau (2) a (3) yn nodi, yn y drefn honno, ar gyfer tomenni nas defnyddir categori 1 a chategori 2, y cyfnod y mae'n rhaid i arolygiad gael ei gyflawni a nifer yr arolygiadau y mae'n rhaid eu cyflawni o fewn y cyfnod hwnnw. Mae is-adran (6) yn darparu'r pŵer i Weinidogion Cymru newid y cyfnod amser ar gyfer arolygu a/neu nifer yr arolygiadau y mae'n rhaid eu cynnal yn ystod y cyfnod hwnnw. Mae'n briodol cymryd pŵer i wneud rheoliadau i gadw'r	Cadarnhaol	Mae'r pŵer yn galluogi gwneud diwygiadau i ddeddfwriaeth sylfaenol, pan ystyrir bod y weithdrefn gadarnhaol yn briodol.

Adran	I bwy y rhoddir y pŵer	Ffurf	Priodoldeb y pŵer dirprwyedig	Gweithdrefn	Rheswm dros y weithdrefn
			amserlen arolygu yn gyfredol ac yn unol ag arferion gorau.		
20(4)	Gweinidogion Cymru	Rheoliadau	Mae adran 20 yn gwneud darpariaeth pan fo'r Awdurdod yn bwriadu cofrestru tomen. Mae'n darparu bod yn rhaid i hysbysiad am gofrestriad arfaethedig nodi'r cyfnod ar gyfer cyflwyno sylwadau. Mae is-adran (3)(e) yn pennu bod yn rhaid i'r cyfnod fod yn 30 diwrnod o leiaf sy'n dechrau â'r diwrnod ar ôl y diwrnod y rhoddir yr hysbysiad. Mae is-adran (4) yn rhoi pŵer i Weinidogion Cymru newid y cyfnod gofynnol hwn, ond ni chaiff y cyfnod diwygiedig fod yn llai na 14 diwrnod. Wrth i'r Awdurdod gyflawni ei swyddogaethau ac wrth i'r gofrestr gael ei llunio, mae'n bosibl y bydd profiadau yn awgrymu bod angen ailystyried y cyfnod gofynnol ar gyfer cyflwyno sylwadau. Felly, ystyrir bod pŵer i wneud rheoliadau yn briodol.	Cadarnhaol	Mae'r pŵer yn galluogi gwneud diwygiadau i ddeddfwriaeth sylfaenol, pan ystyrir bod y weithdrefn gadarnhaol yn briodol.
22(4)	Gweinidogion Cymru	Rheoliadau	Mae adran 22 yn gwneud darpariaeth pan fo'r Awdurdod yn bwriadu tynnu tomen oddi ar y gofrestr. Mae is-adran 22(3) yn darparu bod yn rhaid i hysbysiad datgofrestru arfaethedig nodi'r cyfnod ar	Cadarnhaol	Mae'r pŵer yn galluogi gwneud diwygiadau i ddeddfwriaeth sylfaenol, pan ystyrir bod y weithdrefn gadarnhaol yn

Adran	I bwy y rhoddir y pŵer	Ffurf	Priodoldeb y pŵer dirprwyedig	Gweithdrefn	Rheswm dros y weithdrefn
			gyfer cyflwyno sylwadau am y cynnig i'r Awdurdod. Mae is-adran (3)(d) yn pennu bod yn rhaid i'r cyfnod fod yn 30 diwrnod o leiaf sy'n dechrau â'r diwrnod ar ôl y diwrnod y rhoddir yr hysbysiad. Mae is-adran (4) yn rhoi pŵer i Weinidogion Cymru newid y cyfnod gofynnol hwn. Wrth i'r Awdurdod gyflawni ei swyddogaethau a chael profiad o ychwanegu tomenni at y gofrestr, a'u tynnu oddi arni, mae'n bosibl y bydd y profiadau hyn yn awgrymu bod angen newid y cyfnod gofynnol ar gyfer cyflwyno sylwadau. Felly, ystyrir bod pŵer i wneud rheoliadau yn briodol.		briodol.
29(3)	Gweinidogion Cymru	Rheoliadau	Mae adran 29 yn gwneud darpariaeth pan fo'r Awdurdod yn cynnig gwneud newid hysbysadwy i gofnod yn y gofrestr. Mae is-adran 29(2)(e) yn darparu bod yn rhaid i hysbysiad am newid arfaethedig bennu'r cyfnod ar gyfer cyflwyno sylwadau am y cynnig, a bod yn rhaid i'r cyfnod fod o leiaf 30 diwrnod sy'n dechrau â'r diwrnod ar ôl y diwrnod y rhoddir yr hysbysiad. Mae is-adran (3) yn rhoi pŵer i Weinidogion Cymru newid y cyfnod	Cadarnhaol	Mae'r pŵer yn galluogi gwneud diwygiadau i ddeddfwriaeth sylfaenol, pan ystyrir bod y weithdrefn gadarnhaol yn briodol.

Adran	I bwy y rhoddir y pŵer	Ffurf	Priodoldeb y pŵer dirprwyedig	Gweithdrefn	Rheswm dros y weithdrefn
			gofynnol hwn. Wrth i'r Awdurdod gyflawni ei swyddogaethau, ar sail ei brofiad, gallai ystyried ei bod yn briodol newid y cyfnod gofynnol ar gyfer gwneud sylwadau. Felly, ystyrir bod pŵer i wneud rheoliadau yn briodol.		
39(1)	Gweinidogion Cymru	Rheoliadau	Mae'r pŵer yn gosod dyletswydd ar Weinidogion Cymru i wneud rheoliadau mewn perthynas â'r weithdrefn sydd i'w dilyn gan berson penodedig wrth benderfynu ar apelau o dan adran 37. Mae adran 39(3) yn rhoi syniad o'r darpariaethau y gellir eu cynnwys mewn rheoliadau, ac mae is-adran (5) yn darparu y caiff Gweinidogion Cymru greu troseddau am fethu â chydymffurfio ag unrhyw ofyniad a osodir gan neu o dan y Rheoliadau. Nid yw manylion presennol y weithdrefn apelio yn hysbys eto ac mae Gweinidogion Cymru yn bwriadu ymgynghori ar y mater hwn. Felly, mae angen bod yn hyblyg er mwyn gallu gweithredu system sy'n adlewyrchu ymatebion sydd wedi dod i law fel rhan o'r broses ymgynghori. Ar ben hynny, efallai y bydd angen diwygio'r weithdrefn yn y dyfodol. Felly, ystyrir bod pŵer i wneud	Cadarnhaol	Mae'r pŵer yn ei gwneud yn ofynnol i Weinidogion Cymru lunio gweithdrefn apelio ar gyfer person penodedig. Felly, credir bod y weithdrefn gadarnhaol yn briodol er mwyn sicrhau ei fod yn destun craffu gan y Senedd a chytundeb y Senedd.

Adran	I bwy y rhoddir y pŵer	Ffurf	Priodoldeb y pŵer dirprwyedig	Gweithdrefn	Rheswm dros y weithdrefn
			rheoliadau yn briodol.		
39(2)	Gweinidogion Cymru	Rheoliadau	Mae'r pŵer yn darparu y caiff Gweinidogion Cymru wneud darpariaeth arall (h.y. ac eithrio gweithdrefn) mewn cysylltiad â phenderfynu ar geisiadau, gan berson penodedig, o dan adran 37. Er enghraifft, darpariaeth mewn perthynas â hawliau mynediad. Nid yw manylion presennol y weithdrefn apelio yn hysbys eto ac mae Gweinidogion Cymru yn bwriadu ymgynghori ar y mater hwn. Bydd hyn yn dylanwadu ar gynnwys unrhyw reoliadau. Felly, mae angen bod yn hyblyg er mwyn gallu cyflwyno system sy'n adlewyrchu ymatebion sydd wedi dod i law fel rhan o'r broses ymgynghori. Felly, ystyrir bod pŵer i wneud rheoliadau yn briodol.	Cadarnhaol	Mae'r pŵer yn galluogi Gweinidogion Cymru i wneud darpariaeth arall mewn perthynas â'r weithdrefn apelio ar gyfer person penodedig. Credir bod y weithdrefn gadarnhaol yn briodol er mwyn sicrhau ei fod yn destun craffu gan y Senedd a chytundeb y Senedd.
42(7)	Gweinidogion Cymru	Rheoliadau	Mae'r pŵer yn gosod dyletswydd ar Weinidogion Cymru i wneud rheoliadau yn ymwneud â'r weithdrefn sydd i'w dilyn, gan berson penodedig, wrth benderfynu ar geisiadau sy'n cael eu gwneud o dan adran 42, sef pan fydd perchennog yn gwneud cais i gael ad-daliad gan yr Awdurdod pan fo hysbysiad o dan adran 34 wedi ei	Cadarnhaol	Mae'r pŵer yn ei gwneud yn ofynnol i Weinidogion Cymru lunio gweithdrefn apelio ar gyfer person penodedig. Felly, credir bod y weithdrefn gadarnhaol yn briodol er mwyn sicrhau ei fod yn destun craffu gan y Senedd a chytundeb y Senedd.

Adran	I bwy y rhoddir y pŵer	Ffurf	Priodoldeb y pŵer dirprwyedig	Gweithdrefn	Rheswm dros y weithdrefn
			ganslo a bod y perchennog wedi mynd i gostau i gydymffurfio â'r hysbysiad. Nid yw manylion presennol y weithdrefn apelio yn hysbys eto ac mae Gweinidogion Cymru yn bwriadu ymgynghori ar y mater hwn. Felly, mae angen bod yn hyblyg er mwyn gallu cyflwyno system sy'n adlewyrchu ymatebion sydd wedi dod i law fel rhan o'r broses ymgynghori. Yn ogystal, mae'n bosibl y bydd angen diwygio'r weithdrefn yn y dyfodol. Felly, ystyrir bod pŵer i wneud rheoliadau yn briodol.		
42(8)	Gweinidogion Cymru	Rheoliadau	Mae'r pŵer yn darparu y caiff Gweinidogion Cymru wneud darpariaeth arall (h.y. ac eithrio gweithdrefn) mewn cysylltiad â phenderfynu ar geisiadau, gan berson penodedig, o dan adran 42. Nid yw manylion presennol y weithdrefn apelio yn hysbys eto, ac mae Gweinidogion Cymru yn bwriadu ymgynghori ar y mater hwn. Bydd hyn yn dylanwadu ar gynnwys unrhyw reoliadau. Felly, mae angen hyblygrwydd er mwyn gallu gweithredu system sy'n adlewyrchu ymatebion sydd wedi dod i law fel rhan o'r broses ymgynghori. Felly, ystyrir bod	Cadarnhaol	Mae'r pŵer yn galluogi Gweinidogion Cymru i wneud darpariaeth arall mewn perthynas â'r weithdrefn apelio ar gyfer person penodedig. Credir bod y weithdrefn gadarnhaol yn briodol er mwyn sicrhau ei fod yn destun craffu gan y Senedd a chytundeb y Senedd.

Adran	I bwy y rhoddir y pŵer	Ffurf	Priodoldeb y pŵer dirprwyedig	Gweithdrefn	Rheswm dros y weithdrefn
			pŵer i wneud rheoliadau yn briodol.		
57(3)	Gweinidogion Cymru	Rheoliadau	Pŵer sy'n galluogi Gweinidogion Cymru i ddiwygio adran 57 er mwyn newid y diffiniad o "awdurdod cyhoeddus perthnasol". Mewn rhannau eraill o'r Bil (adrannau 58 a 579 mae gan yr Awdurdod bŵer i'w gwneud yn ofynnol i awdurdod cyhoeddus perthnasol roi gwybodaeth, a gosodir dyletswyddau ar awdurdodau cyhoeddus perthnasol i rannu gwybodaeth. Yn y dyfodol, mae'n bosibl yr ystyrir bod angen diwygio'r diffiniad, ac felly mae pŵer i wneud rheoliadau yn briodol.	Cadarnhaol	Mae'r pŵer yn galluogi Gweinidogion Cymru i ddiwygio'r diffiniad o "awdurdod cyhoeddus perthnasol", sy'n gysyniad canolog i nifer o ddarpariaethau yn y Bil. Credir bod y weithdrefn gadarnhaol yn briodol er mwyn sicrhau ei fod yn destun craffu gan y Senedd a chytundeb y Senedd.
75(1)	Gweinidogion Cymru	Rheoliadau	Mae pŵer i wneud darpariaeth ganlyniadol, drosiannol etc. yn ofynnol, oherwydd yn y dyfodol mae'n bosibl y bydd angen gwneud diwygiadau i sicrhau bod y Bil yn gallu parhau i weithredu yn unol â'r bwriad polisi a nodwyd.	Negyddol oni bai bod Rheoliadau'n addasu unrhyw ddarpariaeth mewn deddfwriaeth sylfaenol (sy'n ddarostyngedig i'r weithdrefn gadarnhaol).	Mae'r pŵer yn galluogi gwneud diwygiadau i ddeddfwriaeth sylfaenol, pan ystyrir bod y weithdrefn gadarnhaol yn briodol.
82	Gweinidogion Cymru	Rheoliadau	Mae'r pŵer yn darparu y caiff Gweinidogion Cymru addasu cymhwyso'r	Cadarnhaol	Mae'r pŵer yn galluogi Gweinidogion Cymru i addasu

Adran	I bwy y rhoddir y pŵer	Ffurf	Priodoldeb y pŵer dirprwyedig	Gweithdrefn	Rheswm dros y weithdrefn
			Bil mewn perthynas â thir y mae gan yr Awdurdod ystad neu fuddiant ynddo. Mae pŵer i wneud rheoliadau yn briodol oherwydd na fydd gan yr Awdurdod, pan fydd wedi'i sefydlu, ystad na buddiant mewn tir. Os yw'r Awdurdod, ar ryw adeg yn y dyfodol, yn caffael ystad neu fuddiant mewn tir, rheoliadau yw'r dull mwyaf addas o sicrhau bod y gyfundrefn, gydag unrhyw addasiadau angenrheidiol, yn gymwys i'r Awdurdod.		cymhwysiad y Bil. Credir bod y weithdrefn gadarnhaol yn briodol er mwyn sicrhau ei fod yn destun craffu gan y Senedd a chytundeb y Senedd.
83(4)	Gweinidogion Cymru	Rheoliadau	Pŵer sy'n galluogi Gweinidogion Cymru i ddiwygio adran 83 i newid y diffiniad o "tomen nas defnyddir" os yw Rheoliadau Chwareli 1999 neu Reoliadau Mwyngloddiau 2014 yn cael eu dirymu neu eu diwygio. Mae'n briodol i'r pŵer hwn fod yn bŵer gwneud rheoliadau gan ei fod yn caniatáu diwygio diffiniad allweddol, os yw Rheoliadau 1999 neu 2014 yn cael eu dirymu neu eu diwygio, er mwyn sicrhau bod y Bil yn gallu parhau i weithredu yn unol â'r bwriad polisi a nodir a'i fod yn adlewyrchu unrhyw newid yn y dirwedd ddeddfwriaethol.	Cadarnhaol	Mae'r pŵer yn galluogi Gweinidogion Cymru i ddiwygio'r diffiniad o "tomen nas defnyddir", sy'n gysyniad canolog yn y Bil. Credir bod y weithdrefn gadarnhaol yn briodol er mwyn sicrhau ei fod yn destun craffu gan y Senedd a chytundeb y Senedd.

Adran	I bwy y rhoddir y pŵer	Ffurf	Priodoldeb y pŵer dirprwyedig	Gweithdrefn	Rheswm dros y weithdrefn
83(5)	Gweinidogion Cymru	Rheoliadau	Pŵer sy'n galluogi Gweinidogion Cymru i ddarparu na ddylid trin rhai tomenni fel tomenni nas defnyddir at ddibenion y Bil neu reoliadau a wneir odano. Wrth i'r Awdurdod gyflawni ei swyddogaethau o dan y gyfundrefn newydd, mae'n bosibl y bydd profiad yn awgrymu ei bod yn briodol dileu rhai tomenni o gwmpas y gyfundrefn. Mae'r pŵer hwn yn darparu ar gyfer y posibilrwydd hwn, ac ystyrir bod pŵer i wneud rheoliadau yn briodol.	Cadarnhaol	Mae'r pŵer yn galluogi Gweinidogion Cymru i bennu nad yw'r Bil yn gymwys i domenni penodol. Credir bod y weithdrefn gadarnhaol yn briodol er mwyn sicrhau ei fod yn destun craffu gan y Senedd a chytundeb y Senedd.
89(3)	Gweinidogion Cymru	Gorchymyn	Darpariaeth mewn perthynas â chychwyn adrannau penodedig yn y Ddeddf. Yn addas ar gyfer cychwyn drwy Orchymyn gan fod angen amseru'r dod i rym er mwyn sicrhau bod trefniadau cyflawni ar waith.	Dim gweithdrefn	Mae'r Gorchymyn hwn yn ymwneud â chychwyn darpariaethau penodedig y Bil.
Atodlen 1 Paragraff 2(4)	Gweinidogion Cymru	Rheoliadau	Pŵer i Weinidogion Cymru, yn ddarostyngedig i rai cyfyngiadau, ddiwygio nifer aelodau'r Awdurdod. Mae pŵer i wneud rheoliadau yn briodol oherwydd, unwaith y bydd yr Awdurdod wedi'i sefydlu ac yn cyflawni ei swyddogaethau, mae'n bosibl y bydd rhai profiadau yn cefnogi'r angen am newid nifer yr aelodau. Mae is-adran (4) yn darparu bod yn rhaid i'r rheoliadau sicrhau bod nifer yr aelodau anweithredol yn parhau i fod yn fwy na nifer yr aelodau	Cadarnhaol	Mae'r pŵer yn galluogi gwneud diwygiadau i ddeddfwriaeth sylfaenol, pan ystyrir bod y weithdrefn gadarnhaol yn briodol.

Adran	I bwy y rhoddir y pŵer	Ffurf	Priodoldeb y pŵer dirprwyedig	Gweithdrefn	Rheswm dros y weithdrefn
			gweithredol.		
Atodlen 1 Paragraff 3(g)	Gweinidogion Cymru	Rheoliadau	Pŵer i Weinidogion Cymru bennu deiliad swydd, neu aelod o staff neu gorff, a allai gael ei anghymhwyso rhag bod yn aelod anweithredol o'r Awdurdod. Ystyrir bod y pŵer hwn yn briodol gan ei fod yn galluogi Gweinidogion Cymru i adolygu'r mater hwn.	Negyddol	Mae'r pŵer wedi'i gyfyngu i faes ar wahân ac mae'n cael ei ystyried yn fân bŵer yng nghyd-destun y gyfundrefn gyffredinol.
Atodlen 1 Paragraff 19(10)	Gweinidogion Cymru	Rheoliadau	Mae paragraff 19 yn ei gwneud yn ofynnol i'r Awdurdod lunio cynllun corfforaethol ar gyfer pob cyfnod cynllunio. Mae is-baragraff (9) yn diffinio cyfnod cynllunio fel "(a) y cyfnod o 3 blynedd sy'n dechrau ag 1 Hydref 2027, a (b) pob cyfnod dilynol o 3 blynedd". Mae is-baragraff (10) yn rhoi pŵer i Weinidogion Cymru wneud rheoliadau i ddiwygio is-baragraff (9)(b). Ystyrir bod y pŵer yn briodol ar gyfer rheoliadau gan ei fod yn galluogi Gweinidogion Cymru i adolygu'r cyfnod cynllunio ar gyfer y cynllun corfforaethol.	Cadarnhaol	. Mae'r pŵer yn galluogi gwneud diwygiadau i ddeddfwriaeth sylfaenol, pan ystyrir bod y weithdrefn gadarnhaol yn briodol.

Tabl 5.2: Crynodeb o'r pwerau i wneud cyfarwyddydau yn narpariaethau Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli Nas Defnyddir (Cymru)

Adran	I bwy y rhoddir y pŵer	Ffurf	Priodoldeb y pŵer dirprwyedig	Gweithdrefn	Rheswm dros y weithdrefn
Atodlen 1 Paragraff 16(2)	Gweinidogion Cymru	Cyfarwyddyd	Caiff Gweinidogion Cymru roi cyfarwyddydau i'r Awdurdod mewn perthynas â pharatoi eu datganiad o gyfrifon. Mae hyn yn briodol gan fod cyfarwyddyd yn benodol i weithredu'r Bil yn ymarferol. Mae sylwedd y pŵer i gyfarwyddo'r Awdurdod wedi'i nodi ar wyneb y Bil sy'n nodi'n glir yr hyn y bydd cyfarwyddyd ei angen.	Dim gweithdrefn	Bydd pob cyfarwyddyd yn dechnegol ei natur ac yn ymdrin yn bennaf â phrosesau, ac oherwydd hynny, ni ystyrir bod gweithdrefn y Senedd yn briodol.

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

RHAN 2 – ASESIAD EFFAITH RHEOLEIDDIOL

6. Asesiad Effaith Rheoleiddiol - Crynodeb

6.1 Mae Asesiad Effaith Rheoleiddiol wedi'i gwblhau ar gyfer y Bil; mae'r manylion fel a ganlyn.

6.2 Nid oes unrhyw ddarpariaethau penodol yn y Bil sy'n codi gwariant ar Gronfa Gyfunol Cymru.

Tabl A

6.3 Mae'r tabl canlynol yn rhoi crynodeb o gostau a manteision y Bil yn ei gyfanrwydd. Lluniwyd y tabl i roi'r wybodaeth sy'n ofynnol o dan Reol Sefydlog 26.6 (viii) a (ix). Mae'r ffigurau wedi'u talgrynnu i'r £100,000 agosaf.

Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli Nas Defnyddir (Cymru)		
Opsiwn a ffefrir: Cyflwyno fframwaith rheoleiddio ar gyfer diogelwch tomenni nas defnyddir, gan gynnwys sefydlu Awdurdod newydd.		
Cam: Cyflwyno	**Cyfnod arfarnu:** 2025-26 - 2039-40	**Blwyddyn sail brisiau:** 2024
Cyfanswm y Costau Economaidd Cyfanswm: £99.6miliwn Gwerth presennol: £69.5 miliwn	**Cyfanswm y Manteision Economaidd Cyfanswm: £143.5 miliwn Gwerth presennol: £102.6 miliwn**	**Gwerth Presennol Net: £33 miliwn**

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

Y Gost Weinyddol

Costau: Mae'r gost o sefydlu a gweithredu yr Awdurdod fel y cynigir yn y Bil yn cynnwys costau sefydlu, costau staff a chostau rhedeg nad ydynt yn gostau staff, gan gynnwys creu a chynnal cofrestr asedau.

Mae'r cyfnod pontio yn cael ei gymryd fel y ddwy flynedd gyntaf, hyd at y pwynt yr amcangyfrifir y bydd y gyfundrefn yn mynd yn fyw (1 Ebrill 2027). Mae hyn yn cynnwys costau staff a chostau nad ydynt yn gostau staff yn ystod y cyfnod pontio wrth sefydlu'r corff newydd. Pan fydd yr arian y mae Llywodraeth Cymru yn ei ddarparu ar hyn o bryd i'r MRA yn cael ei ystyried, y gost ychwanegol o sefydlu a gweithredu'r Awdurdod newydd yw £98.2m ar draws y cyfnod arfarnu.

Math	**Blynyddoedd**	**Cost** (£miliwn)
Costau pontio	2025-26 i 2026-27	5.6
Costau cyflog rheolaidd o dan y gyfundrefn fyw	2027-28 i 2039-40	76.6
Costau rheolaidd nad ydynt yn gysylltiedig â chyflogau o dan y gyfundrefn fyw	2027-28 i 2039-40	29.1
Llai Cyllid a ddarperir ar hyn o bryd i'r Awdurdod Adfer Safleoedd Mwyngloddio (i gynnal asesiadau)	2027-28 i 2039-40	-13.0
Cyfanswm	**2025-26 i 2039-40**	**98.3**

Pontio: £5.6 miliwn	**Rheolaidd: £92.7 miliwn**	**Cyfanswm: £98.3 miliwn**	**PV: £73.2 miliwn**

Arbedion costau: Nid oes unrhyw arbedion costau wedi'u canfod.

Cost weinyddol net: £98.3 miliwn

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

Costau Cydymffurfio

Mae'r gost o weithredu'r fframwaith rheoleiddio fel y cynigir yn cynnwys costau pob un o'r gweithgareddau sy'n ofynnol gan y gyfundrefn, llai y rhai a gyflawnir gan yr Awdurdod gan ddefnyddio'i staff ei hun, sydd wedi'u cynnwys fel rhan o'r costau gweinyddol uchod. Sylwer hefyd y bydd y gwaith brys yn dod o dan y cyllid grant presennol y mae Llywodraeth Cymru yn ei ddarparu ar hyn o bryd i'r Tasglu Diogelwch Tomenni Glo (Y Tasglu) (ond a fydd yn trosglwyddo i'r Awdurdod o fis Ebrill 2027). Felly, ni ystyrir bod cost y gwaith brys hwn yn gost ychwanegol.

Gweithgaredd	**Blynyddoedd**	**Cost** (£ miliwn)
Gwaith brys	2027-28 i 2039-40	14.3
PEDW	2027-28 i 2039-40	1.3
Llai cyllid Cynllun Grant Diogelwch Tomenni Glo (yn cwmpasu gwaith brys)	2027-28 i 2039-40	-14.3
Cyfanswm		**1.3**

Pontio: £0	**Rheolaidd: £1.3 miliwn**	**Cyfanswm: £1.3 miliwn**	**PV: £0.9 miliwn**

Costau Eraill

Ni nodwyd unrhyw gostau eraill.

Pontio: £0	**Rheolaidd: £0**	**Cyfanswm:** £0	**PV**: **£0**

Costau ac Anfanteision heb eu Meintioli

Mae'r rhaglen waith a ragwelir o dan y gyfundrefn arfaethedig yn unol â darpariaethau'r Bil yn fesuradwy ac fe'i hamcangyfrifwyd at ddibenion yr Asesiad Effaith Rheoleiddiol (RIA) hwn.

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

Manteision

Mae gan y broses o sefydlu fframwaith rheoleiddio newydd ar gyfer diogelwch tomenni nas defnyddir fanteision wedi'u meintioli a heb eu meintioli gan gynnwys:

1. Costau a gaiff eu hosgoi yn sgil y lleihad yn nhebygolrwydd a graddfa methiannau tomenni nas defnyddir a fyddai'n gofyn am ymyrraeth gostus. Mae amlder y digwyddiadau hyn yn debygol o gynyddu o ganlyniad i effeithiau newid hinsawdd,
2. Gwelliannau mewn gwerth lles wedi'u cyfrifo o'r gwelliannau hamdden a all ddeillio o waith a weithredir gan y gyfundrefn, a
3. Manteision cyflogaeth sy'n gysylltiedig â'r gyfres o weithgareddau sy'n ymwneud â'r gyfundrefn.

Mae manteision heb eu meintoli yn cynnwys manteision gofal iechyd a chostau a gaiff eu hosgoi gyda phwyslais arbennig ar welliannau iechyd meddwl yn yr ardaloedd o amgylch tomenni nas defnyddir; a manteision amgylcheddol oherwydd cynnydd yn y gwaith o atal methiannau tomenni nas defnyddir a fyddai'n debygol o arwain at golli bioamrywiaeth, risgiau i afonydd neu allyriadau CO_2 sy'n gysylltiedig â llithriadau tomenni nas defnyddir a'r gwaith o'u clirio

Mantais	**Blynyddoedd**	**Gwerth (**£miliynau)
Costau y gellir eu hosgoi	2027-28 i 2039-40	54.2
Manteision lles	2027-28 i 2039-40	38.8
Manteision cyflogaeth anuniongyrchol	2027-28 i 2039-40	50.5
Cyfanswm		**143.5**

Cyfanswm: £143.5 miliwn	**PV: £102.6 miliwn**

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

Tystiolaeth Allweddol, Rhagdybiaethau ac Ansicrwydd

Mae'r RIA yn adeiladu ar yr asesiad effaith a wnaed gan Gomisiwn y Gyfraith ac ar y cynigion ym Mhapur Gwyn ar Ddiogelwch Tomenni Glo (Cymru) Llywodraeth Cymru (2022). Defnyddiwyd tystiolaeth hanesyddol o fethiannau blaenorol tomenni glo nas defnyddir fel sail ar gyfer y dadansoddiad yn yr RIA. Mae'r RIA yn defnyddio data o ffynonellau fel Stats Cymru, Prifysgol Caerwysg ac erthyglau wedi'u cyhoeddi mewn cyfnodolion academaidd ar effeithiau tirlithriadau. O ran ansicrwydd, un ystyriaeth allweddol yw'r anhawster wrth ragweld digwyddiadau methiannau tomenni nas defnyddir yn y dyfodol. Aethpwyd i'r afael â hyn gan ddefnyddio ffactorau sy'n deillio o amlder methiannau hanesyddol tomenni nas defnyddir.

Mae'r amcangyfrif a'r dadansoddiad o'r costau a'r manteision wedi cael eu harwain gan Lyfr Gwyrdd Trysorlys EF a'u dadansoddi mewn amserlen o bymtheg mlynedd[4].

Mae gwaith y Tasglu ers 2020 wedi bod yn ffynhonnell dystiolaeth bwysig ar gyfer y costau. Mae Llywodraeth Cymru wedi cydweithio'n agos â'r MRA, CNC ac awdurdodau lleol i gynnal a threialu gweithgareddau penodol a gynigir yn y Bil mewn perthynas â'r ystad tomenni glo nas defnyddir.

[4] Mae'r esboniad ar gyfer defnyddio cyfnod amser o 15 mlynedd wedi'i ddarparu isod.

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

7. Yr opsiynau

7.1 Mae'r adran hon yn amlinellu'r opsiynau sydd wedi'u gwerthuso mewn perthynas â chyflwyno fframwaith newydd ar gyfer rheoli, monitro a chynnal a chadw tomenni nas defnyddir. Yna bydd yr adran ganlynol yn ystyried y costau a'r manteision sy'n gysylltiedig â phob un.

7.2 Mae cryn dipyn o waith - gan gynnwys ymgyngoriadau gan Gomisiwn y Gyfraith a Phapur Gwyn Llywodraeth Cymru ar Ddiogelwch Tomenni Glo (Cymru) (2022) - wedi'i wneud i lunio'r gyfundrefn arfaethedig. Wrth ddatblygu'r cynnig, ystyriwyd materion cyfreithiol gan gynnwys cymhwysedd deddfwriaethol a hawliau dynol. Yn ogystal, mae gwaith 'ar lawr gwlad' a wnaed fel rhan o waith y Tasglu wedi caniatáu mireinio a phrofi pellach er mwyn sicrhau bod y cynigion a ystyrir yn ddichonadwy o safbwynt ymarferol.

7.3 Mae'r prosesau uchod wedi siapio'r gwaith o ddatblygu'r Bil sy'n cyflwyno fframwaith rheoleiddio cynhwysfawr cydgysylltiedig iawn - hynny yw, ni fyddai'n bosib gweithredu rhai elfennau o'r gyfundrefn heb y rhai eraill – felly ni fu'n ddichonadwy darparu opsiynau manwl ar gyfer pob rhan o'r gyfundrefn.

7.4 Gellir dod o hyd i'r opsiwn o ymestyn y Tasglu am gyfnod amhenodol, fel dewis arall yn lle deddfwriaeth, fel rhan o'r ystyriaeth o'r opsiwn 'busnes fel arfer' isod.

7.5 Mae'r opsiynau canlynol wedi'u nodi a'u harchwilio:

- Opsiwn 1 – busnes fel arfer.
- Opsiwn 2 – cyflwyno fframwaith rheoleiddio newydd ar gyfer rheoli, monitro a chynnal a chadw tomenni nas defnyddir, wedi'i isrannu fel a ganlyn:
    - Opsiwn 2A – addasu corff sy'n bodoli eisoes i weithredu fel Awdurdod ar gyfer y gyfundrefn newydd; a
    - Opsiwn 2B – cyflwyno corff cyhoeddus newydd i weithredu fel Awdurdod ar gyfer y gyfundrefn newydd.

Opsiwn 1: 'busnes fel arfer'

7.6 Byddai'r opsiwn hwn yn cynnal y status quo rheoleiddiol o dan Ddeddf 1969. Byddai awdurdodau lleol yn parhau i allu asesu a yw tomen nas defnyddir yn eu hardal yn sefydlog ac a yw unrhyw ansefydlogrwydd o ran y domen nas defnyddir yn debygol o fod yn berygl i aelodau'r cyhoedd. Os yw'n ymddangos i awdurdod lleol bod y domen nas defnyddir yn ansefydlog ac yn beryglus i'r cyhoedd (neu'n debygol o fod), oherwydd ei ansefydlogrwydd, gallai'r awdurdod lleol barhau i'w gwneud yn ofynnol i berchennog y domen nas defnyddir gyflawni gweithrediadau penodol. Neu gallai'r awdurdod lleol ddewis cyflawni gweithrediadau ei hun. Byddai'r gyfundrefn bresennol yn parhau yn ei chyflwr adweithiol ac ni fyddai gofyniad cyfreithiol i gymryd unrhyw fesurau rhagweithiol ac wedi'u trefnu i leihau'r bygythiad a berir gan unrhyw ansefydlogrwydd posibl tomenni nas defnyddir.

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

7.7 Fel y nodir yn Rhan 1 o'r Memorandwm Esboniadol hwn ym mharagraffau 3.15 i 3.20, canfu adolygiad gan Gomisiwn y Gyfraith fod y gyfundrefn reoleiddio bresennol wedi dyddio, gydag elfennau o'r gyfundrefn bresennol yn feichus neu'n anhylaw a bylchau yn ei darpariaeth. Daeth i'r casgliad bod diwygio'r gyfraith ar domenni nas defnyddir yn hanfodol i ddiogelu'r cyhoedd rhag y risg o dirlithriadau yn y dyfodol.

7.8 Roedd Papur Gwyn Llywodraeth Cymru, a luniwyd ar sail yr argymhellion a wnaed gan Gomisiwn y Gyfraith, yn nodi cynigion deddfwriaethol ar gyfer cyflwyno fframwaith rheoleiddio statudol newydd. Byddai hyn yn darparu dull newydd, cyson o reoli, monitro a goruchwylio tomenni nas defnyddir ac yn helpu i liniaru effeithiau posibl y newid yn yr hinsawdd. Cafwyd cefnogaeth gref gan randdeiliaid i'r cynigion a nodir yn y Papur Gwyn gyda chydnabyddiaeth eang o'r angen am gyfundrefn reoli effeithiol ac estynedig i helpu i sicrhau diogelwch tomenni nas defnyddir.

7.9 Yn syth ar ôl tirlithriad Tylorstown ym mis Chwefror 2020, sefydlodd y Prif Weinidog y Tasglu i gyflawni rhaglen eang o waith i sicrhau bod tomenni glo nas defnyddir yn cael eu rheoli'n effeithiol. Roedd hyn yn cynnwys cyllid Llywodraeth Cymru i'r MRA er mwyn mapio a dyrannu categorïau interim ar gyfer tomenni glo nas defnyddir, a chynnal arolygiadau o domenni nas defnyddir, a chreu cynllun grant gan Lywodraeth Cymru i alluogi awdurdodau lleol i wneud gwaith cynnal a chadw ar domenni nas defnyddir. Ar hyn o bryd mae'r MRA yn arolygu tomenni glo nas defnyddir categori C unwaith y flwyddyn a thomenni glo nas defnyddir categori D ddwywaith y flwyddyn. Dechreuodd yr arolygiadau cyntaf ar gyfer tomenni glo nas defnyddir categori B yn ystod tymor yr hydref 2023.

7.10 Er bod cronfeydd wedi'u hymrwymo i'r rhaglen waith hon tan 2025, mae rhesymau clir pam na ellir ystyried y rhaglen bresennol fel ateb cynaliadwy yn yr hirdymor:

- Mae'n gweithredu o fewn cyfyngiadau Deddf 1969. Un o'r cyfyngiadau allweddol hynny yw natur adweithiol y gyfundrefn honno.
- Mae'n seiliedig ar benderfyniadau tymor byrrach ar gyllid ac adnoddau, gyda'r rhain fel arfer yn cael eu cytuno ar gyfer yr amserlenni sy'n fwy nodweddiadol o gyllidebau blynyddol neu adolygiadau gwariant tair blynedd. Mae hyn yn cyferbynnu â'r degawdau o waith rheoli a fydd ei angen ar gyfer tomenni nas defnyddir.
- Mae cyllid tymor byrrach o'r fath, a'r gwaith monitro a chynnal a chadw sy'n dibynnu arno, o reidrwydd yn agored i newidiadau yn y llywodraeth, gan ei gwneud hi'n anoddach i'r rhai sy'n byw ger tomenni nas defnyddir i ddatblygu disgwyliadau cywir am reoli tomenni nas defnyddir.
- Mae'r Tasglu yn rhaglen fewnol Llywodraeth Cymru, ac er bod sefydlu'r Tasglu wedi golygu cyflwyno staff arbenigol a chydweithio â chyrff allanol, yn enwedig yr MRA, nid yw hyn yn caniatáu datblygu medrusrwydd arbenigol hirdymor y byddai'r gyfundrefn newydd yn ei chefnogi.

7.11 O'r herwydd, ni ystyrir bod parhad hirdymor y Tasglu yn gynaliadwy. Gellid deall yr opsiwn 'busnes fel arfer' yn well fel sefyllfa cyn 2020 wedi'i lliniaru gan raglen waith tymor byr. Yn hytrach, tybir y bydd cyllid drwy'r Cynllun Grant

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

Diogelwch Tomenni Glo yn parhau, ond bydd yn cael ei reoli a'i ddosbarthu gan yr Awdurdod, yn unol â'i ddyletswyddau statudol.

7.12 Felly, nid yw cynnal y 'status quo' yn cael ei ystyried yn opsiwn dichonadwy, hirdymor. Er y gallai'r opsiwn hwn barhau i ganiatáu ar gyfer arolygiadau a gwaith ar gyfer tomenni nas defnyddir, byddai hyn yn dal i fod, ar y gorau, yn ddull tameidiog. Mae'r opsiwn hwn yn tanseilio canlyniad adolygiad Comisiwn y Gyfraith a'r Papur Gwyn. Nid yw'r fframwaith deddfwriaethol presennol yn addas i'r diben ar gyfer rheoli tomenni nas defnyddir yng Nghymru nac, yn y pen draw, atal bygythiadau i les pobl oherwydd eu hansefydlogrwydd, gan gynnwys drwy leihau'r tebygolrwydd o dirlithriadau.

Opsiwn 2: cyflwyno fframwaith rheoleiddio newydd

7.13 Byddai opsiwn 2 yn cyflwyno fframwaith llywodraethu cynhwysfawr pwrpasol ar gyfer tomenni nas defnyddir yng Nghymru. Mae'r opsiwn hwn wedi'i rannu'n ddau is-opsiwn: opsiwn 2A a 2B, gyda chorff cyhoeddus yn gweithredu fel Awdurdod ar gyfer y gyfundrefn newydd yn y ddau ohonynt.

7.14 Diben y Bil yw cyflwyno dull cyson o reoli, monitro a goruchwylio tomenni nas defnyddir. Prif amcan yr Awdurdod, o dan y Bil, yw sicrhau nad yw tomenni nas defnyddir yn bygwth lles pobl oherwydd eu hansefydlogrwydd. Mae'n ceisio cyflawni hyn drwy reoli tomenni mewn dull priodol, a fydd yn helpu i leihau'r tebygolrwydd o fethiant yn y dyfodol.

7.15 Bydd y gyfundrefn reoleiddio newydd yn caniatáu:

- Creu a chynnal cofrestr asedau gan yr Awdurdod,
- Asesiad rhagarweiniol er mwyn sicrhau bod adnoddau'n canolbwyntio ar domenni nas defnyddir a allai beri bygythiad i les pobl,
- Cynnal asesiadau llawn gan yr Awdurdod ar y tomenni nas defnyddir hynny sy'n 'pasio' asesiad rhagarweiniol,
- Adnabod a chategoreiddio tomenni nas defnyddir y bernir gan yr Awdurdod eu bod yn peri bygythiad o'r fath,
- Paratoi cynlluniau rheoli, amserlenni cynnal a chadw, cofrestr risg a chynlluniau wrth gefn ar gyfer pob tomen nas defnyddir sy'n cael categori sy'n nodi lefel uwch o fygythiad, ac unrhyw domenni nas defnyddir y dyfernir categori iddynt sy'n nodi lefel is o fygythiad pan fo'r Awdurdod yn ystyried bod hynny'n fuddiol,
- Monitro'n gyson, a bennir gan waith categoreiddio ac asesu tomenni nas defnyddir gan yr Awdurdod,
- Goruchwylio gwaith cynnal a chadw arferol angenrheidiol sy'n benodol i bob tomen nas defnyddir, a
- Fframwaith ar gyfer ymateb i unrhyw waith uniongyrchol.

7.16 Bydd y fframwaith a sefydlir gan y Bil yn galluogi'r Awdurdod i weithio mewn ffordd i sicrhau:

- Eglurder o ran rolau a chyfrifoldebau,
- Dull cyson ar gyfer pob tomen nas defnyddir,
- Ymateb cymesur ac unigryw i domenni nas defnyddir unigol gan nad ydynt yn homogenaidd, a

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

- Rheoli tomenni nas defnyddir yn effeithiol i leihau'r bygythiad i les pobl.

7.17 Bydd y gyfundrefn yn ei gwneud yn ofynnol i'r Awdurdod ymgymryd ag amrywiaeth o weithgareddau, gan gynnwys asesu ac wedyn categoreiddio tomenni nas defnyddir; swyddogaethau monitro; creu a chynnal cofrestr asedau; a rhoi cyngor a chymorth i Weinidogion Cymru ac eraill mewn perthynas â thomenni nas defnyddir

7.18 Mae'r ddau opsiwn ar gyfer corff o'r fath - addasu corff cyhoeddus sy'n bodoli eisoes a sefydlu corff newydd - yn cael eu hystyried yn is-opsiynau 2A a 2B.

Opsiwn 2A: addasu corff sy'n bodoli eisoes

7.19 Mae opsiwn 2A yn cynnwys addasu rolau a swyddogaethau corff cyhoeddus presennol at ddibenion rheoleiddio tomenni nas defnyddir. Ystyriwyd yr opsiwn hwn mewn perthynas â thomenni glo nas defnyddir gan adolygiad ac ymgynghoriad Comisiwn y Gyfraith, yn ogystal ag ar gyfer tomenni nas defnyddir yn fwy cyffredinol yn y Papur Gwyn. Ymhlith y sefydliadau posibl roedd yr MRA, CNC, a'r Awdurdod Gweithredol Iechyd a Diogelwch.

7.20 Mae'r Papur Gwyn yn nodi, o dan y ddeddfwriaeth bresennol, nad oes corff cyhoeddus yn uniongyrchol gyfrifol am ddiogelwch tomenni nas defnyddir. Dim ond pwerau caniataol sydd gan awdurdodau lleol o dan Ddeddf 1969. At hynny, nid oes gan unrhyw gorff cyhoeddus ddyletswyddau penodol mewn perthynas â thomenni nas defnyddir.

7.21 Mae'r Papur Gwyn yn nodi, ym mharagraff 2.15, y chwe ffactor a ystyriwyd wrth asesu'r mecanwaith mwyaf priodol ar gyfer goruchwylio'r gyfundrefn reoli arfaethedig newydd, sef:

- **Atebolrwydd** – byddai'n rhan o fframwaith llywodraethu Cymru, gan adrodd i Weinidogion Cymru a/neu'r Senedd, byddai'n cael ei archwilio gan Swyddfa Archwilio Cymru a byddai Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru yn cynnal adolygiadau mewn ymateb i unrhyw gwynion gweinyddol;
- **Annibyniaeth** – byddai ganddo strwythurau annibynnol, byddai'n atebol o fewn fframwaith llywodraethu Cymru, ac yn cael ei archwilio'n annibynnol gan gorff fel Archwilydd Cyffredinol Cymru;
- **Arbenigedd** – dylai gynnig arbenigedd ar draws sawl maes er mwyn cyflawni ei swyddogaethau, gan gynnwys gwybodaeth reoleiddiol;
- **Cylch gwaith** – dim gwrthdaro buddiannau wrth gyflawni ei swyddogaeth;
- **Gwerth am Arian** – defnydd effeithlon ac effeithiol o'r holl adnoddau sydd ar gael; a
- **Hyder** – gan y cyhoedd a pherchnogion yn ei allu i gyflawni.

7.22 Mae'r Papur Gwyn yn nodi nad oedd yr un corff presennol yn bodloni pob un o'r chwe maen prawf. Er bod gan rai brofiad yn erbyn rhai meini prawf, nid oedd yr un yn cyflawni yn erbyn pob un o'r meini prawf. Cynhaliodd Llywodraeth Cymru ddadansoddiad mewnol o'r cyrff presennol ar gyfer addasu i ymgorffori swyddogaethau rheoli diogelwch tomenni nas defnyddir. Roedd hwn yn sail i'r casgliad na fyddai modd addasu unrhyw gorff presennol at y diben a ragwelir.

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

7.23 Er enghraifft, nid yw'r MRA yn rhan o fframwaith llywodraethu Cymru ac nid yw'n atebol i Weinidogion Cymru nac i'r Senedd ac ni fyddai'n cael ei adolygu gan Swyddfa Archwilio Cymru nac Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru. Mae hyn yn wir am yr Awdurdod Gweithredol Iechyd a Diogelwch hefyd, sy'n goruchwylio tomenni gweithredol o dan Reoliadau Chwareli 1999 (O.S. 1999/2024) a Rheoliadau Mwyngloddiau 2014 (2014/3248). Gallai CNC greu gwrthdaro ymddangosiadol neu bosibl gan ei fod yn rheoli'r ystad tomenni glo fwyaf yng Nghymru ar ran Gweinidogion Cymru. Teimlir bod goruchwyliaeth a blaenoriaethu annibynnol yn arbennig o bwysig lle mae risgiau tebygolrwydd isel ond effaith uchel yn cael eu rheoli.

7.24 Yn unol ag argymhellion Comisiwn y Gyfraith, roedd y Papur Gwyn felly yn cynnig awdurdod goruchwylio newydd, gyda swyddogaethau llywodraethu a goruchwylio penodol ar gyfer diogelwch tomenni nas defnyddir.[5]

7.25 Fodd bynnag, er mwyn darparu cymhariaeth fwy cyflawn, gwnaed asesiad o gostau posibl addasu corff presennol i gyflawni'r swyddogaethau fel y'u rhagwelwyd ar gyfer y gyfundrefn yn y Bil. Byddai hyn yn gofyn am newidiadau i adnoddau dynol, technegol ac ariannol, yn ogystal ag arferion caffael a strwythurau llywodraethu. Mae'r costau hyn yn cael eu crynhoi isod.

Opsiwn 2B: sefydlu corff cyhoeddus newydd

7.26 Mae'r opsiwn hwn yn ystyried sefydlu corff gweithredol newydd a noddir gan Lywodraeth Cymru i oruchwylio a gweithredu'r gyfundrefn reoleiddio arfaethedig ar gyfer tomenni nas defnyddir.

7.27 Mae'r opsiwn hwn yn cael ei lywio gan yr ymgynghoriad a gynhaliwyd gan Gomisiwn y Gyfraith ac argymhellion dilynol yn ei adroddiad "*Rheoleiddio Diogelwch Tomennydd Glo yng Nghymru: Adroddiad*". Argymhellodd yr adroddiad y dylai'r swyddogaeth gael ei chyflawni gan gorff cyhoeddus canolog. O dan Ran 2 o Ddeddf 1969, dyrannwyd y cyfrifoldeb am domenni nas defnyddir i awdurdodau lleol.[6] Bydd angen i'r swyddogaeth gael ei chyflawni gan un corff er mwyn "darparu dull unffurf o asesu risg ac arolygiadau, a blaenoriaethu dyrannu adnoddau yn ôl risg".[7]

7.28 Wrth ystyried pa fath o gorff cyhoeddus fyddai'n addas ar gyfer y swyddogaeth hon, dilynodd Llywodraeth Cymru ganllawiau penodol, ac ystyriodd dri ffactor allweddol, sef:

- a oes angen i'r gwasanaeth neu'r swyddogaeth gael ei ddarparu neu ei darparu gan y llywodraeth,
- pa lefel o arbenigedd oedd ei angen,
- pa lefel o annibyniaeth y dylai corff o'r fath ei chael.

7.29 Yn ogystal, byddai angen arbenigedd sylweddol ar draws sawl maes technegol gwahanol. Byddai angen i'r corff fod yn sefydliad hyd braich i leihau'r risg o ganfyddiad o ddiffyg annibyniaeth ymysg y cyhoedd.

[5] Gweler Pennod 2.
[6] Ibid, paragraff 2.2.
[7] Ibid, paragraff 2.5.

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

7.30 Mae'r prif fanteision ar gyfer sefydlu un corff goruchwylio wedi'u hamlinellu ym mharagraff 2.20 o'r Papur Gwyn fel a ganlyn:

- Sgiliau technegol arbenigol, a all gynnig budd ychwanegol i'r awdurdodau lleol wrth reoli tomenni nas defnyddir;
- Cylch gwaith penodol er mwyn sicrhau bod tomenni nas defnyddir yn ddiogel;
- Goruchwylio'r gyfundrefn yn annibynnol er mwyn sicrhau cysondeb wrth weithredu;
- Goruchwylio a monitro annibynnol mewn perthynas â chydymffurfio â'r gyfundrefn newydd;
- Arbedion maint wrth gaffael gwasanaethau, casglu ymchwil a thystiolaeth a datblygu a rhannu arferion gorau a chanllawiau.

7.31 Roedd ymatebwyr i'r Papur Gwyn yn croesawu'r dull hwn ar y cyfan ac yn cydnabod y byddai corff o'r fath yn darparu'r oruchwyliaeth annibynnol hyd braich sy'n ofynnol.

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

8. Costau a Manteision

8.1 Bydd yr adran hon yn archwilio costau a manteision cysylltiedig y cynigion deddfwriaethol yn y Bil. Gan fod elfennau'r gyfundrefn yn gydgysylltiedig iawn, bydd hyn yn cael ei ystyried fel un opsiwn cynhwysfawr (Opsiwn 2). O fewn yr opsiwn hwnnw, ystyrir dau ddull gweithredu mewn perthynas â'r corff a fyddai'n goruchwylio'r gyfundrefn.

8.2 Cyfrifwyd y costau a'r manteision dros gyfnod arfarnu o 15 mlynedd, gan gwmpasu'r blynyddoedd 2025-26 i 2039-40, ac fe'u talgrynnir i'r £100,000 agosaf i adlewyrchu'r ffaith bod gwerthoedd yn amcangyfrifon o symiau mawr.[8] Mae cyfnod hirach na'r arfer wedi'i ddefnyddio i adlewyrchu'n well natur dymor hwy y rhaglen, gan gynnwys y ffaith y bydd yr holl domenni nas defnyddir yn cael eu cynnwys yn y gyfundrefn yn raddol dros amser. Cyflwynir yr holl gostau ym mhrisiau 'real' blwyddyn sylfaen (2024), gydag effeithiau chwyddiant cyffredinol wedi'u dileu. Mae hyn yn unol â'r canllawiau yn Llyfr Gwyrdd Trysorlys EF. Cafodd y costau eu disgowntio gan ddefnyddio cyfradd ddisgownt ganolog Trysorlys EF o 3.5%, fel y dangosir yn y tabl isod.

Tabl 1: cyfraddau disgownt

Cyfraddau Disgownt Safonol a Ffactorau Disgownt Cysylltiedig o'r Llyfr Gwyrdd			
Blwyddyn	Cyfradd Ddisgownt	Ffactor Disgownt	Blwyddyn
0		1	2024
1	3.50%	0.9662	2025
2	3.50%	0.9335	2026
3	3.50%	0.9019	2027
4	3.50%	0.8714	2028
5	3.50%	0.842	2029
6	3.50%	0.8135	2030
7	3.50%	0.786	2031
8	3.50%	0.7594	2032
9	3.50%	0.7337	2033
10	3.50%	0.7089	2034
11	3.50%	0.6849	2035
12	3.50%	0.6618	2036
13	3.50%	0.6394	2037
14	3.50%	0.6178	2038
15	3.50%	0.5969	2039
16	3.50%	0.5767	2040

[8] Efallai na fydd cyfansymiau yn gwbl gywir oherwydd y talgrynnu hwn.

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

8.3 Bydd yr Awdurdod yn canolbwyntio'n gyntaf ar domenni glo nas defnyddir, wedi'u blaenoriaethu yn ôl eu categori interim. Unwaith y bydd y rhan fwyaf o'r tomenni glo nas defnyddir wedi cael eu hasesu a, lle bo cyfiawnhad, eu hychwanegu at y gyfundrefn lawn, bydd yn ystyried tomenni nas defnyddir nad ydynt yn domenni glo. Er mwyn gwneud y defnydd gorau o'i adnoddau, unwaith y byddant wedi'u mapio, bydd yr Awdurdod yn gallu blaenoriaethu'r tomenni nas defnyddir nad ydynt yn domenni glo sydd yn fwy tebygol o fod angen eu hychwanegu at y gofrestr asedau. O'r herwydd, bydd y costau sy'n gysylltiedig â'r gyfundrefn yn cynyddu dros y cyfnod asesu, ond ar gyfradd sy'n gostwng yn barhaus. Erbyn diwedd y cyfnod o 15 mlynedd, byddant wedi dechrau lefelu.

8.4 Ar y llaw arall, cyfrifir y manteision gan gyfeirio at domenni glo nas defnyddir yn unig. Mae hyn oherwydd y bydd y rhain yn cyfrif am y rhan fwyaf o'r manteision (a'r costau) ac mae llawer llai o dystiolaeth ar gael ar domenni nas defnyddir nad ydynt yn domenni glo. Bydd y manteision hyn wedi cyrraedd lefel gymharol gyson erbyn diwedd y 15 mlynedd.

Cost Opsiwn 1

8.5 Mae yna effeithiau a chostau sylweddol posibl sy'n gysylltiedig â chynnal y status quo. Yn 2021, cydnabu Asesiad Risg Newid Hinsawdd annibynnol Cymru (CCRA3) y potensial i effeithiau'r newid yn yr hinsawdd gynyddu'r risg o yn y dyfodol dirlithriadau ac ymsuddiant sy'n gysylltiedig â gweithgareddau mwyngloddio hanesyddol.[9] Gallai effaith y newid yn yr hinsawdd sbarduno digwyddiadau mwy mynych a garw o dywydd eithafol, gan arwain at lifogydd, stormydd a difrod cysylltiedig.

8.6 Mae digwyddiadau o'r fath yn cynyddu'r risg o fethiannau tomenni nas defnyddir a all arwain at gostau dynol sylweddol a chostau sylweddol o ran eiddo. Amcangyfrifir bod tirlithriad Tylorstown wedi costio £20 miliwn a mwy mewn gwaith adfer a chyweirio.[10] Mae'n bwysig nodi nad oedd y digwyddiad hwn yn cynnwys mathau eraill o ddifrod fel difrod i eiddo neu fywyd. Er mwyn cymharu, costiodd tirlithriad o domen lo nas defnyddir yn Hatfield yn Lloegr yn 2013 tua £65 miliwn i'w gyweirio a bu'n rhaid cau rheilffordd am chwe mis.[11] Nid oedd y gost hon yn cynnwys colledion economaidd eraill. Mae cynnal y sefyllfa bresennol yn golygu na fydd ateb hirdymor a chynaliadwy ar waith i liniaru'r risgiau cynyddol a achosir gan y newid yn yr hinsawdd.

8.7 Mae Atodiad 4 o'r Papur Gwyn yn darparu dadansoddiad o eiddo preswyl o fewn 100 metr i ddetholiad o 10 tomen nas defnyddir sydd â lefel uwch o fygythiad. Dangosodd y dadansoddiad y gallai goblygiadau cost posibl

[9] Trydydd Adroddiad Technegol Asesu Risg Newid Hinsawdd y DU: Crynodeb ar gyfer Cymru (Saesneg yn unig), t88
[10] Llywodraeth Cymru, Asesiad Effaith Integredig: *Diogelwch Tomenni Glo yng Nghymru: Ymgynghoriad*, 2022.
[11] Ibid.

methiant tomen lo nas defnyddir i eiddo preswyl amrywio o £900,000 i £25 miliwn, yn dibynnu ar ddifrifoldeb y methiant.[12]

8.8 Roedd y dadansoddiad yn tynnu sylw hefyd at broblemau posibl gydag yswiriant, yn enwedig tanyswirio, pe bai tirlithriadau o'r tomenni glo nas defnyddir. Roedd yn cyfrifo y gallai graddfa tanyswirio fod hyd at 50%. O ystyried bod yr eiddo a ddadansoddwyd yn y 10% o ardaloedd mwyaf difreintiedig yn ôl Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru (MALIC), byddai lefelau tanyswirio o'r fath yn arwain at ganlyniadau difrifol.

8.9 Nid yw'r goblygiadau hyn o ran cost ar gyfer eiddo yn cynnwys effeithiau posibl eraill ar, er enghraifft, seilwaith, yr amgylchedd (yn enwedig ar ecosystemau), safleoedd o arwyddocâd diwylliannol, yn ogystal â goblygiadau iechyd a llesiant i'r cymunedau yr effeithir arnynt.

8.10 Mae cynnydd mewn glawiad cymedrig blynyddol yng Nghymru, yn enwedig yn y de, yn awgrymu posibilrwydd bod newid hinsawdd eisoes wedi cynyddu'r risg o dirlithriadau yn y dyfodol. Yn ogystal, disgwylir i ddyddodiad trwm gynyddu, a allai gynyddu risg honno ymhellach.[13]

Cost Opsiwn 2

8.11 Mae'r adran hon yn ystyried costau'r gyfundrefn, ac eithrio unrhyw gostau cychwynnol a chostau parhaus creu neu addasu corff i weithredu fel yr Awdurdod. Bydd costau o'r fath yn cael eu hystyried yn opsiynau 2A a 2B.

8.12 Mae llawer o'r costau'n amrywio yn seiliedig ar gategori'r domen nas defnyddir dan sylw. Er mwyn amcangyfrif hyn, mae'r rhagdybiaethau canlynol wedi'u gwneud:

- Mae'r categorïau interim ar gyfer tomenni glo nas defnyddir yn cyfateb yn union i'r categorïau yn y dyfodol. Er enghraifft, tybir bod pob tomen nas defnyddir â chategori interim D yn domenni nas defnyddir Categori 1. Er mai dyma'r amcangyfrif gorau sydd gennym ar gyfer nifer y tomenni nas defnyddir yn y dyfodol yn ôl categori; gan y bydd yr holl domenni nas defnyddir yn y gyfundrefn newydd yn cael eu hailasesu, mae'n bosibl y gallai nifer y tomenni nas defnyddir fesul categori fod yn uwch neu'n is pan fydd y gyfundrefn newydd yn cael ei gweithredu.
- Mae niferoedd y tomenni glo nas defnyddir o bob categori ychydig yn wahanol i'r rhai a gyhoeddwyd yn flaenorol oherwydd natur fyw y data.[14] Mae'r cyfanswm a ddefnyddir ar gyfer ein dadansoddiad yma ychydig yn uwch na'r hyn a ryddhawyd yn flaenorol, ac felly mae'n debygol o oramcangyfrif y costau ryw ychydig. Mae'r tomenni nas defnyddir nad ydynt yn domenni glo sy'n cael eu hychwanegu at y gyfundrefn yn cael eu gwneud ar yr un gymhareb o gategorïau â thomenni glo nas defnyddir yn

[12] Papur Gwyn Llywodraeth Cymru – Papur Gwyn ar Ddiogelwch Tomenni Glo (Cymru): Fframwaith rheoleiddio newydd ar gyfer tomenni glo nas defnyddir yng Nghymru, 2022, Atodiad 4, paragraff 3.11
[13] Trydydd Adroddiad Technegol Asesu Risg Newid Hinsawdd y DU: Crynodeb ar gyfer Cymru (Saesneg yn unig).
[14] Sylwer bod y data'n cynrychioli ciplun a gymerwyd ym mis Gorffennaf 2023, er bod perchnogaeth yn destun newid.

y categorïau interim, ond disgwylir bod cyfran llawer is o domenni nas defnyddir nad ydynt yn domenni glo yn cael eu hychwanegu at y gyfundrefn (gweler paragraff 8.25 am ragor o fanylion).

- Mae costau gweithgareddau unigol yn seiliedig ar y gwaith sydd wedi'i wneud fel rhan o'r Tasglu, ac yn benodol wrth amcangyfrif nifer yr oriau ar bob gradd o staff sydd eu hangen ar gyfer gweithgaredd penodol, sydd wedyn wedi'u lluosi â chyfraddau contractio allan amcangyfrifedig er mwyn darparu amcangyfrif o gost ar gyfer contractio allan weithgaredd penodol. Ni thybir unrhyw arbedion maint at ddibenion yr RIA. Mae nifer yr oriau fesul gweithgaredd hefyd wedi cael eu gwirio gan yr MRA er mwyn sicrhau eu bod yn gwneud synnwyr. Darperir manylion ym mharagraffau 8.35 i 8.36.

8.13 Mae'r penderfyniad i amcangyfrif gan ddefnyddio cyfraddau 'contractio allan', er gwaethaf y disgwyliad y bydd rhai awdurdodau lleol yn debygol o sefydlu timau mewnol, wedi’i wneud am ddau reswm: yn gyntaf, er symlrwydd, ac yn ail, am fod contractio allan yn debygol o fod o leiaf mor ddrud â thîm mewnol ar gyfer yr awdurdodau hynny sy'n penderfynu ei bod yn fwy buddiol sefydlu tîm o'r fath. Mae'n debygol hefyd y bydd awdurdodau sydd â nifer fach o domenni nas defnyddir yn penderfynu gweithio gyda chyrff eraill, gan gynnwys awdurdodau eraill, er mwyn cyflawni eu dyletswyddau.

8.14 Mae Ffigur 1 isod yn nodi prif elfennau’r gyfundrefn.

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

Ffigur 1: Siart Lif Cyfundrefn Reoli a Chynnal a Chadw

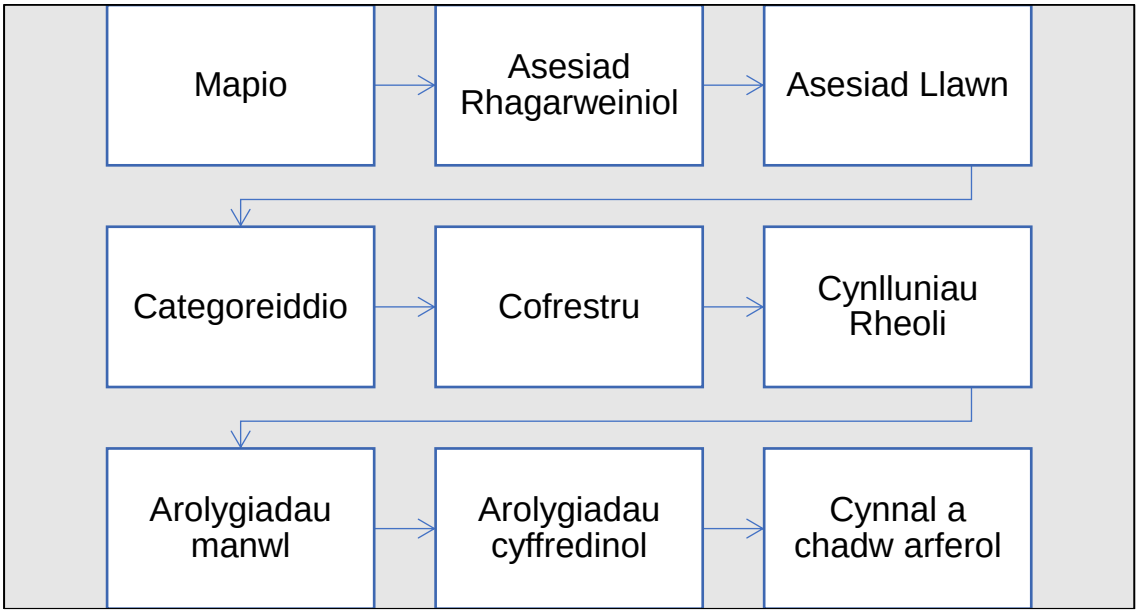

Mapio / rhestr o domenni nas defnyddir

8.15 Cyn y gellir cynnal asesiad o domenni nas defnyddir, yn gyntaf bydd angen eu mapio. Mae'r gwaith hwn eisoes wedi'i wneud mewn perthynas â thomenni glo nas defnyddir ond bydd angen ei wneud ar gyfer tomenni nas defnyddir nad ydynt yn domenni glo fel rhan o'r gyfundrefn newydd.

8.16 Bydd y gwaith o fapio tomenni nas defnyddir nad ydynt yn domenni glo a chreu a chynnal rhestr o'r holl domenni nas defnyddir yn cael ei wneud gan yr Awdurdod. Bydd hyn yn cael ei gwblhau o fewn y lefelau staffio tybiedig, ac felly nid yw'n gost ychwanegol y tu hwnt i gostau'r Awdurdod (gweler Tabl 1).

8.17 Mae dros 2,500 o domenni glo nas defnyddir, ac amcangyfrifir bod 20,000 a mwy o domenni nas defnyddir nad ydynt yn domenni glo. O gofio bod rhaid i'r Awdurdod arfer ei swyddogaethau gyda golwg ar sicrhau nad yw tomenni nas defnyddir yn bygwth lles pobl oherwydd eu hansefydlogrwydd (o dan adran 2 y Bil), mae'n fwy tebygol o ganolbwyntio ar y mathau o beryglon a gyflwynir gan domenni glo nas defnyddir, na'r mathau o beryglon a gyflwynir gan domenni nas defnyddir nad ydynt yn domenni glo. Mae hyn yn rhannol oherwydd eu lleoliad – maent yn llawer llai tebygol o fod yn agos at dai preswyl ac yn llawer llai tebygol o fod mewn cymoedd cul, serth. Felly, mae'n debygol y bydd tomenni nas defnyddir nad ydynt yn domenni glo yn cael eu hidlo o'r broses mewn niferoedd llawer mwy yn yr asesiad rhagarweiniol, ac mae disgwyl i'r rhai sydd wedi'u cofrestru yn y gyfundrefn fod mewn categori llawer is, ar gyfartaledd.

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

Tabl 5: Costau ychwanegol mapio tomenni nas defnyddir y tu hwnt i gostau rhedeg yr Awdurdod.

Costau ychwanegol mapio tomenni nas defnyddir y tu hwnt i gostau rhedeg yr Awdurdod	£0

Asesiadau Rhagarweiniol

8.18 Bydd asesiadau rhagarweiniol yn cael eu defnyddio i wneud penderfyniad desg ynghylch a oes angen cynnal asesiad llawn ar domen nas defnyddir. Bydd yr asesiad rhagarweiniol yn asesu a yw'n ymddangos bod y meini prawf ar gyfer cofrestru tomen nas defnyddir (o dan adran 7 y Bil) yn cael eu bodloni. Bydd y broses yn ceisio hidlo tomenni nas defnyddir o'r broses os oes tystiolaeth ddigonol i ddangos nad ydynt yn fygythiad i les pobl oherwydd ansefydlogrwydd neu na allent beri bygythiad o'r fath mewn achos o ansefydlogrwydd.

8.19 Bydd yr asesiad bwrdd gwaith hwn yn cael ei gynnal gan yr Awdurdod o fewn y lefelau staffio tybiedig, ac felly ni cheir costau ychwanegol uwchlaw'r rhai sy'n gysylltiedig â rhedeg yr Awdurdod (gweler Tabl 6).

8.20 Ar gyfer tomenni nas defnyddir nad ydynt yn domenni glo, amcangyfrifir y bydd yr Awdurdod yn dechrau ystyried y rhain yn 2032-33, y chweched flwyddyn lawn i'r gyfundrefn fod yn fyw, ar ôl canolbwyntio ar domenni glo nas defnyddir i ddechrau.[15] Amcangyfrifir y bydd wedyn yn cynnal asesiadau rhagarweiniol ar 500 o domenni nas defnyddir nad ydynt yn domenni glo y flwyddyn wedi hynny. Defnyddir amcangyfrifon o'r cyfraddau cwblhau ar gyfer gwahanol weithgareddau i gyfrifo lefelau staffio gofynnol yr Awdurdod, amseriadau gweithgareddau dilynol neu bryd y bydd tomenni nas defnyddir yn debygol o gael eu hychwanegu at y gyfundrefn lawn.

8.21 Fel y nodir ym mharagraff 8.17, yn seiliedig ar wybodaeth gyfredol, rhagwelir na fydd y rhan fwyaf o domenni nas defnyddir nad ydynt yn domenni glo yn cael eu hystyried yn fygythiad i les pobl ac y byddant yn cael eu heithrio rhag cael eu hychwanegu at y gofrestr ar ôl asesiad rhagarweiniol.

8.22 Bydd yr Awdurdod yn blaenoriaethu'r tomenni nas defnyddir nad ydynt yn domenni glo y mae'n credu sydd fwyaf tebygol o gael eu rhoi yng nghategori 1 neu 2 (sy'n cynrychioli'r tomenni nas defnyddir hynny sy'n peri'r bygythiad mwyaf), ac o'r herwydd, mae amcangyfrifon cost yn seiliedig ar gyfradd 'pasio' gychwynnol uwch, a fydd wedyn yn gostwng. Tybiwyd y bydd 90% o domenni nas defnyddir nad ydynt yn domenni glo yn 'pasio' asesiad rhagarweiniol (sy'n golygu y bydd angen asesiad llawn) yn y flwyddyn gyntaf y mae tomenni nas defnyddir nad ydynt yn domenni glo wedi'u cynnwys, gan ostwng yn llinol i 10% yn y bedwaredd flwyddyn, lle mae'n parhau wedyn. Byddai'r rhagdybiaethau hyn yn golygu, erbyn diwedd y cyfnod gwerthuso o 15 mlynedd, y byddai 30% o'r 4000 o domenni nas defnyddir nad ydynt yn domenni glo a ystyriwyd - y rhai mae'r Awdurdod yn credu sydd angen eu

[15] Er na fyddai hyn yn atal yr awdurdod rhag asesu unrhyw domenni nas defnyddir nad ydynt yn domenni glo os oedd o'r farn fod cyfiawnhad dros eu hystyried yn gynharach yn y broses.

gwerthuso fwyaf - wedi pasio asesiad rhagarweiniol. Byddai disgwyl i hyn ostwng wrth i weddill yr ystad nad yw'n lo gael ei gwerthuso.

Tabl 6: Costau ychwanegol asesiadau rhagarweiniol y tu hwnt i gostau rhedeg yr Awdurdod

Costau ychwanegol asesiadau rhagarweiniol y tu hwnt i gostau rhedeg yr Awdurdod	£0

Asesiadau Llawn

8.23 Pwrpas asesiadau llawn yw ystyried yr holl ffactorau arwyddocaol a nodwyd ar safle sy'n ymwneud â sefydlogrwydd y domen nas defnyddir a'r ardal gyfagos a materion sydd â'r potensial i effeithio ar sefydlogrwydd. Mae'r rhain i gyd yn ffactorau arwyddocaol a allai beri bygythiad i les pobl oherwydd ansefydlogrwydd neu os bydd ansefydlogrwydd, ac maent yn berthnasol i reoli'r domen nas defnyddir. Dyma sylfaen y broses o gategoreiddio tomenni nas defnyddir a bydd yn darparu gwybodaeth allweddol i ddatblygu cynllun rheoli ar gyfer tomen nas defnyddir.

8.24 Bydd asesiadau llawn yn cael eu cynnal gan yr Awdurdod ar gyfer yr holl domenni nas defnyddir nad ydynt yn cael eu 'hidlo' yn y cam asesiad rhagarweiniol. Bydd hyn yn defnyddio adnoddau mewnol yr Awdurdod yn bennaf, a bydd angen gweithio drwy'r tomenni nas defnyddir ar gyflymder dichonadwy. Bydd y categorïau presennol a ddefnyddir gan y Tasglu yn galluogi'r Awdurdod i flaenoriaethu'r tomenni nas defnyddir hynny sydd fwyaf tebygol o gael eu categoreiddio yn y categorïau o domenni nas defnyddir sy'n peri'r bygythiad mwyaf posibl.

8.25 O'r tomenni nas defnyddir nad ydynt yn domenni glo sy'n cael eu hasesu'n llawn, tybir, at ddibenion yr RIA, y bydd tua 60% yn cael eu hidlo, gyda'r gweddill yn cael eu categoreiddio yn yr un modd â'r tomenni glo nas defnyddir. Mae hynny'n golygu, o'r rhai yn y gofrestr asedau, tybir bod 3% yn perthyn i Gategori 1, 12% yn perthyn i Gategori 2, 32% yn perthyn i Gategori 3, a 53% yn perthyn i Gategori 4. Mae'r disgwyliadau cyfredol yn awgrymu bod y rhain yn debygol o danamcangyfrif y niferoedd a fydd wedi'u hidlo erbyn y cam hwn, a goramcangyfrif nifer y tomenni nas defnyddir sy'n peri'r bygythiad posibl uchaf. Fodd bynnag, yn absenoldeb data mwy pendant ar domenni nas defnyddir nad ydynt yn domenni glo, defnyddir dull gochelgar er mwyn osgoi tanamcangyfrif costau rheoli tomenni nas defnyddir nad ydynt yn domenni glo. Gan fod eu categori yn pennu amlder a chost gweithgareddau dilynol, gan gynnwys gwaith cynnal a chadw, mae hyn yn debygol o arwain at oramcangyfrif o gostau yn y ddogfen hon.

8.26 Mae Tabl 7 yn crynhoi canlyniadau'r rhagdybiaethau'n ymwneud ag asesu tomenni nas defnyddir nad ydynt yn domenni glo:

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

Tabl 7: Crynodeb o ganlyniadau'r rhagdybiaethau'n ymwneud ag asesu tomenni nas defnyddir nad ydynt yn domenni glo

	Tomenni nas defnyddir nad ydynt yn domenni glo
Amcangyfrif o domenni nas defnyddir nad ydynt yn domenni glo	20,000+
Asesiadau rhagarweiniol wedi'u cynnal ar *x* o domenni nas defnyddir nad ydynt yn domenni glo hyd at 2039-40	4,000
O'r rhain, ychwanegwyd at y gyfundrefn	480
O'r rhain, fel Categori 1	14
Categori 2	58
Categori 3	154
Categori 4	254

8.27 Mae'n bosibl y bydd angen i'r Awdurdod gynnal asesiad llawn ychwanegol o domen nas defnyddir, er enghraifft os oes newid mewn amgylchiadau. Amcangyfrifir y bydd hyn yn digwydd ar gyfer 20% o domenni nas defnyddir Categori 1 bob blwyddyn, 10% o Gategori 2, ac 1% o domenni nas defnyddir sydd o'r bygythiad lleiaf posibl. Er symlrwydd, tybir bod y rhain yn dechrau ar unwaith pan fydd tomen nas defnyddir yn cael ei hychwanegu at y gyfundrefn.

8.28 Ar hyn o bryd mae Llywodraeth Cymru yn darparu cyllid i'r MRA mewn perthynas â chyfundrefn fonitro'r ystad tomenni nas defnyddir. Mae'r cyllid hwn wedi dod i gyfanswm o £986,400 yn 2021-22, £753,869 yn 2022-23, £883,662 yn 2023-24 a £933,158 yn 2024-25. Er mwyn darparu ar gyfer hyblygrwydd ym mhenderfyniadau gweithredol yr Awdurdod, ac i gyfrif am ddefnydd posibl o gontractwyr allanol, yn enwedig mewn perthynas â'r angen am gyngor arbenigol, tybir y bydd y cyllid hwn gan Lywodraeth Cymru yn parhau ond y bydd yn cael ei reoli gan yr Awdurdod o 1 Ebrill 2027, yn lle'r tîm Diogelwch Tomenni Glo yn Llywodraeth Cymru fel sy'n digwydd ar hyn o bryd. Yr Awdurdod fydd â'r disgresiwn i benderfynu ar y ffordd y caiff y cyllid ei ddefnyddio ac at ba ddiben (gan gynnwys allanoli i'r MRA). Felly, bydd y cyllid a ddyrannwyd ar hyn o bryd i'r MRA ar gyfer y drefn arolygu yn trosglwyddo i'r Awdurdod o 1 Ebrill 2027. At ddibenion yr RIA, rydym yn tybio cytundeb cyllido gwerth £1miliwn y flwyddyn, fel y dangosir yn y tabl isod.

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

Tabl 8: Costau blynyddol[16] ar gyfer cyfundrefn fonitro'r Awdurdod Adfer Safleoedd Mwyngloddio, £(000)

	2027-28	2028-29	2029-30	2030-31	2031-32	2032-33	2033-34
Comisiwn Llywodraeth Cymru	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
Ailgodi am weithgareddau yr Awdurdod	(1,000)	(1,000)	(1,000)	(1,000)	(1,000)	(1,000)	(1,000)
Cyfanswm	0	0	0	0	0	0	0

	2034-35	2035-36	2036-37	2037-38	2038-39	2039-40	Cyfansymiau
Comisiwn Llywodraeth Cymru	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	13,000
Ailgodi am weithgareddau yr Awdurdod	(1,000)	(1,000)	(1,000)	(1,000)	(1,000)	(1,000)	(13,000)
Cyfanswm	**0**		**0**	**0**	**0**	**0**	**0**

Costau arolygu

8.29 Mae'r gwaith o arolygu tomenni nas defnyddir yn fanwl yn ymarfer technegol cynhwysfawr. O dan y fframwaith rheoleiddio arfaethedig, arolygiad manwl yw'r math cyntaf o arolygiad a wneir ar domen nas defnyddir ar ôl iddi gael ei chofrestru. Dylid cynnal yr arolygiad o fewn chwe mis ar gyfer tomenni Categori 1 a 12 mis ar gyfer tomenni Categori 2, wedi'i gyfrifo o'r dyddiad y cafodd y domen ei chofnodi ar y gofrestr. Rhaid cynnal arolygiadau o domenni Categori 1 ddwywaith o fewn yr un cyfnod dilynol o 12 mis. Rhaid arolygu tomenni Categori 2 unwaith ym mhob cyfnod dilynol o 12 mis.

8.30 Gellir eu cynnal yn amlach, er enghraifft mewn ymateb i newid a nodwyd fel rhan o arolygiad cyffredinol. Efallai y byddant yn cael eu gwneud ar domenni nas defnyddir Categori 3 a 4 hefyd, ond nid oes gofyniad i wneud hynny. At ddibenion yr RIA, rhagdybiwyd bod 10% o domenni nas defnyddir Categori 3 yn cael arolygiad manwl bob blwyddyn.

8.31 Bydd arolygiadau manwl yn cael eu cynnal gan yr Awdurdod o fewn y lefelau staffio tybiedig, ac felly ni fydd costau ychwanegol uwchlaw y rhai sy'n gysylltiedig â rhedeg yr Awdurdod (wedi'u cynnwys yn opsiynau 2A a 2B, isod). Mae'n ofynnol i Weinidogion Cymru roi canllawiau ar fonitro y mae'n rhaid i'r Awdurdod roi sylw iddynt. Bydd y gyfundrefn reoleiddio newydd hefyd yn galluogi arolygiad 'llai technegol' i adrodd ar y cyflwr a'r prif fathau o nodweddion ar y safle. Mae'r rhain yn ychwanegol at yr arolygiadau manwl y cyfeirir atynt uchod, a rhagwelir y bydd y rhain yn digwydd o leiaf bob chwe

[16] Effaith net comisiwn monitro'r Awdurdod Adfer Safleoedd Mwyngloddio, heb ei ddisgowntio.

mis ar gyfer tomenni nas defnyddir Categori 1, a phob naw mis ar gyfer rhai Categori 2. Tybir y bydd 20% o domenni nas defnyddir Categori 3 a 10% o domenni nas defnyddir Categori 4 yn cael arolygiad o'r fath bob blwyddyn – sy'n cyfateb i un bob pum mlynedd ar gyfer Categori 3 ac un bob deng mlynedd ar gyfer Categori 4.

8.32 Eto, bydd yr arolygiadau cyffredinol llai technegol hyn yn cael eu cynnal gan yr Awdurdod o fewn y lefelau staffio tybiedig, ac felly ni fydd unrhyw gostau ychwanegol uwchlaw y rhai sy'n gysylltiedig â rhedeg yr Awdurdod (wedi'u cynnwys yn opsiynau 2A a 2B, isod).

Datblygu cynlluniau rheoli

8.33 O dan y gyfundrefn reoleiddio newydd, bydd yn ofynnol i'r Awdurdod lunio a chadw cynllun rheoli ar gyfer pob tomen Categori a Chategori 2. Er nad oes dyletswydd ar yr Awdurdod, caiff lunio a chadw cynllun rheoli ar gyfer unrhyw domen Categori 3 neu Gategori 4. Mae'r Bil yn nodi gofynion sylfaenol o ran cynnwys cynlluniau rheoli. Mae'n ofynnol i Weinidogion Cymru roi canllawiau i'r Awdurdod mewn perthynas â chynlluniau rheoli, y mae'n rhaid i'r Awdurdod roi sylw iddynt.

8.34 Bydd y gwaith o ddatblygu'r cynlluniau rheoli hyn yn cael ei wneud gan yr Awdurdod o fewn lefelau staffio tybiedig, ac felly ni fydd unrhyw gostau ychwanegol uwchlaw y rhai sy'n gysylltiedig â rhedeg yr Awdurdod (wedi'u cynnwys yn opsiynau 2A a 2B, isod).

Amcangyfrif o amser a threuliau ar gyfer gweithgareddau'r gyfundrefn

8.35 Cafodd nifer yr oriau sy'n ofynnol gan swyddogion ar raddau gwahanol eu meincnodi yn erbyn y gwaith a wneir fel rhan o'r Tasglu a gwiriwyd y ffigurau gyda'r MRA i sicrhau eu bod yn gwneud synnwyr. Yna cyfunwyd y rhain ag amcangyfrifon o gyfraddau contractio allan fesul awr ar gyfer pob gradd a'u defnyddio i amcangyfrif costau contractio allan y gwahanol fathau o weithgaredd. Amcangyfrifwyd costau hefyd.

8.36 Ni thybir arbedion maint, gan nad oes digon o ddata i amcangyfrif y rhain yn gywir.

Tabl 9: Amcangyfrif o amser (oriau) a threuliau (fesul arolygiad) ar gyfer gweithgareddau'r gyfundrefn

Gweithgaredd	Arweiniol	Uwch	Arolygydd	Treuliau
Asesiad Rhagarweiniol	0	1	5	-
Asesiad Llawn	4	17	0	£150
Cynllun Rheoli	2	9	24.5	£150
Arolygiad Cyffredinol	0	3	9.5	£150
Arolygiad Manwl	1	4	12	£150

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

Tabl 10: Amcangyfrif o gyfraddau contractio allan fesul gradd

Gradd	Arweiniol	Uwch	Arolygydd
Cyfradd yr awr	£135	£110	£90

Costau gwaith cynnal a chadw arferol

8.37 Mae gwaith cynnal a chadw arferol yn elfen hanfodol o reoli tomenni nas defnyddir yn rhagweithiol, a bydd yr Awdurdod yn darparu cyngor i berchnogion tomenni nas defnyddir yn y gofrestr drwy gynlluniau rheoli ac adroddiadau arolygiadau. Pe bai'r perchnogion yn cwblhau'r gwaith cynnal a chadw arferol a gynghorir gan gynlluniau rheoli, bydd yn helpu i sicrhau bod tomenni nas defnyddir yn aros mewn cyflwr a gynhelir yn dda, ac felly'n lleihau'r risgiau y bydd problemau'n gwaethygu, ac o fethiannau.

8.38 Bydd gofynion cynnal a chadw yn amrywio'n sylweddol rhwng tomenni nas defnyddir, a thros amser ar yr un domen nas defnyddir.

8.39 Er enghraifft, mae gwneud gwaith clirio cynhwysfawr ar y ceuffosydd ar domen nas defnyddir yn debygol o fod yn ymarfer llawer mwy llafurddwys ar ôl cyfnod estynedig pan na wnaed unrhyw waith clirio na phe bai'r gwaith clirio'n cael ei wneud yn flynyddol.

8.40 Ni ddylai'r gwaith cynnal a chadw arferol a wneir gan y perchnogion, yn dilyn cyngor a roddwyd gan yr Awdurdod drwy gynlluniau rheoli ac adroddiadau arolygiadau, fod yn wahanol i waith sydd eisoes yn cael ei gwblhau lle mae tomen nas defnyddir yn cael ei chynnal i lefel ddiogel ac felly nid oes unrhyw gost ychwanegol wedi'i chynnwys.

Gwaith angenrheidiol ar frys

8.41 Yn ogystal â gwaith cynnal a chadw arferol, efallai y bydd angen gweithrediadau penodedig o dan y gyfundrefn, yn dilyn cyfnod hysbysu. Yn ogystal, mae’r gyfundrefn yn caniatáu i'r Awdurdod gyflawni gweithrediadau ar unwaith os yw'n ystyried bod hyn yn angenrheidiol.

8.42 Mae'n anodd iawn rhagweld a fydd angen gweithrediadau ar unwaith a phryd. Fodd bynnag, un o ddibenion sylfaenol y gyfundrefn ei hun yw lleihau nifer yr achosion o ddigwyddiadau o'r fath. O'r herwydd, disgwylir y bydd y swm sy'n rhaid ei wario ar waith o'r fath yn cael ei leihau o ran nifer yr achosion o'r fath, ond hefyd o ran eu costau o ganlyniad i waith cynnal a chadw parhaus. Tybir y bydd swm y cyllid a ddyrennir i weithrediadau ar unwaith a gyflawnir gan yr Awdurdod yn gostwng 5% y flwyddyn.

8.43 Gall yr Awdurdod wneud gwaith brys ar dir heb ei gofrestru pan nad oes perchennog wedi'i gofrestru ar gyfer darn o dir yng Nghofrestrfa Tir Ei Fawrhydi. Mae'r data presennol yn awgrymu bod 12% o'r ystad domenni yng Nghymru yn cynnwys tir anghofrestredig.

8.44 Yr agwedd olaf rydym wedi'i hystyried yw pan nad yw'r perchennog yn gallu talu am y gwaith, heb roi ei hun mewn caledi ariannol sylweddol.

8.45 Y data gorau sydd ar gael ar gyfer gwaith o'r fath yw'r data a wnaed fel rhan o gynllun grant Diogelwch Tomenni Glo Llywodraeth Cymru. Ar sail hyn, rydym

yn disgwyl i'r Awdurdod wario tua £2m y flwyddyn ar waith sydd ei angen ar frys.

8.46 Bydd yr Awdurdod yn talu'r costau hyn i ddechrau, oherwydd bod angen i'r gwaith gael ei wneud ar unwaith, ac yna gellir eu hadennill oddi wrth y tirfeddiannwr neu dirfeddianwyr perthnasol, ac eraill mewn rhai achosion. Tybir na ellir adennill 75% o wariant o'r fath, yn unol â ffigurau ym maes polisi Cronfeydd Dŵr ac felly mae hyn yn cael ei gynnwys yn y costau blynyddol, a ddangosir isod. Sylwer y bydd y costau sy'n cael eu harddangos isod yn cael eu hysgwyddo a'u cwblhau gan yr Awdurdod, ond bydd y gwaith yn cael ei ariannu drwy barhad y Cynllun Grant Diogelwch Tomenni Glo. Darperir rhagor o fanylion am hyn isod, yn adran 8.49, a bydd y cyllid grant yn cwmpasu, nid yn unig y gwaith brys ond hefyd rannau o waith cynnal a chadw arferol a wneir gan y cyrff a nodir yn y tabl isod, fel sy'n digwydd ar hyn o bryd. Felly, nid yw hyn yn golygu costau newydd o ganlyniad i'r Bil. Mae'r cyrff a nodir yn y tabl isod eisoes yn gwneud gwaith brys pan ystyrir bod angen.

Tabl 11: Costau blynyddol ar gyfer gwaith angenrheidiol ar frys, yn ôl corff[17], £(000)

Perchennog Mwyafrif	2027-28	2028-29	2029-30	2030-31	2031-32	2032-33	2033-34
Yr Awdurdod	1,468	1,395	1,325	1,259	1,196	1,136	1,078
Awdurdodau Lleol	114	108	103	98	93	88	84
CNC	45	43	41	38	37	35	33
MRA	12	12	11	11	10	10	9
Tir Preifat	319	303	288	273	259	246	234
Cyfanswm	1,958	1,860	1,767	1,679	1,595	1,515	1,439

	2034-35	2035-36	2036-37	2037-38	2038-39	2039-40	Cyfan symiau
Yr Awdurdod	1,025	974	925	879	835	793	14,289
Awdurdodau Lleol	79	75	72	68	65	61	1,107
CNC	31	30	28	27	26	24	437
MRA	9	8	8	7	7	7	120
Tir Preifat	222	211	202	191	181	172	3,101
Cyfanswm	1,367	1,299	1,234	1,172	1,114	1,058	19,056

Buddsoddiad cyfalaf mawr a chynlluniau grant yn y dyfodol

8.47 Nid yw buddsoddiad cyfalaf mawr, nad yw'n fuddsoddiad brys, yn cael ei fandadu gan y gyfundrefn. Fel rhan o'r RIA, rydym yn tybio y bydd y cynllun grant sy'n cael ei redeg ar hyn o bryd gan Lywodraeth Cymru yn parhau. Tybir bod grant cyfalaf o £10.3m a grant refeniw o £1m yn parhau, a dylai hyn fod

[17] Costau blynyddol fesul corff ar gyfer gwaith brys, heb ei ddisgowntio.

yn ddigonol nid yn unig i dalu am y buddsoddiad cyfalaf brys sydd ei angen, a amlinellir yn yr adran uchod, ond hefyd y gwaith cynnal a chadw cyfalaf nad yw'n waith brys neu waith cynnal a chadw arferol ar yr ystad tomenni nas defnyddir. Mae'r grant yn cael ei reoli gan Lywodraeth Cymru ar hyn o bryd. Fodd bynnag, bydd y gwaith o'i reoli yn trosglwyddo i'r Awdurdod ar 1 Ebrill 2027. Cyfrifoldeb yr Awdurdod fydd dyfarnu llythyrau grant a dosbarthu cyllid yn briodol. Mae'r rhagdybiaeth o £11.3m o gyllid grant y flwyddyn yn seiliedig ar gyllid grant y flwyddyn flaenorol. Fodd bynnag, mae ymgeiswyr grant wedi gwneud ceisiadau gwerth cyfanswm o £27m yn 2024-25 yn unig, felly mae'n bosibl iawn y bydd y galw am gyllid yn sylweddol uwch na'r £11.3m rydym wedi'i dybio yn yr RIA hwn. Felly, bydd angen i'r Awdurdod flaenoriaethu'r ffordd y mae'n dyrannu ei gyllid yn yr un modd ag y mae Llywodraeth Cymru yn ei wneud wrth redeg y Grant Diogelwch Tomenni Glo - bydd hyn yn cynnwys dyrannu cyllid dros gyfnod gweithredol aml-flwyddyn. O ystyried bod y cyllid hwn eisoes yn cael ei ddarparu gan Lywodraeth Cymru ar hyn o bryd, y gost net i'r Awdurdod fydd sero. Mae'r tabl isod yn dangos y gwerthoedd, gan dybio bod £11.3m o gyllid yn parhau bob blwyddyn.

Tabl 12: Costau blynyddol[18] ar gyfer y Cynllun Grant Diogelwch Tomenni Glo, £(000)

	2027-28	2028-29	2029-30	2030-31	2031-32	2032-33	2033-34
Cyllid cyfredol Llywodraeth Cymru	11,300	11,300	11,300	11,300	11,300	11,300	11,300
Grant Diogelwch Tomenni Glo (a reolir gan yr Awdurdod)	(11,300)	(11,300)	(11,300)	(11,300)	(11,300)	(11,300)	(11,300)
Cyfanswm	0	0	0	0	0	0	0

	2034-35	2035-36	2036-37	2037-38	2038-39	2039-40	Cyfansymiau
Cyllid cyfredol Llywodraeth Cymru	11,300	11,300	11,300	11,300	11,300	11,300	146,900
Grant Diogelwch Tomenni Glo (a reolir gan yr Awdurdod)	(11,300)	(11,300)	(11,300)	(11,300)	(11,300)	(11,300)	(146,900)
Cyfanswm	0	0	0	0	0	0	0

Cyllid Llywodraeth y DU

8.48 Mae Llywodraeth Cymru wedi llwyddo i sicrhau £25m yn 2025-26 a £118m ar gyfer y cyfnod o 3 blynedd o 2026-27 ar gyfer tomenni glo gan Lywodraeth y DU yng nghyllideb yr Hydref. Bydd y swm hwn, ynghyd â buddsoddiad parhaus gan Lywodraeth Cymru, yn mynd tuag at fynd i'r afael â'r risgiau

[18] Effaith net y Cynllun Grant Diogelwch Tomenni Glo, a reolir gan yr Awdurdod.

cynyddol o dirlithriadau a chyflymu'r gwaith ar domenni nas defnyddir, a'r costau sy'n gysylltiedig â gweithredu'r Bil.

8.49 Nid yw'r cyllid hwn yn cael unrhyw effaith ar gost y Bil, bydd yn rhoi'r gallu i awdurdodau lleol a CNC gynyddu gwaith cyweirio ar gyfer eu rhaglenni cynnal a chadw ac, felly, cyflymu'r gwaith ar eu hystad tomenni nas defnyddir.

Costau cyfle Llywodraeth Cymru: Canllawiau

8.50 O dan y Bil, rhaid i Weinidogion Cymru roi canllawiau i'r Awdurdod ar faterion, gan gynnwys monitro, cynlluniau rheoli ac asesu. O dan adran 71 o'r Bil, wrth arfer ei swyddogaethau, rhaid i'r Awdurdod roi sylw i ganllawiau a roddir iddo gan Weinidogion Cymru. Yn Nhabl 13 a Thabl 14 isod, ceir amcangyfrif o gostau staff Llywodraeth Cymru a ysgwyddir wrth baratoi'r dogfennau canllaw perthnasol. Mae hyn yn cynnwys amser a dreulir yn drafftio canllawiau, dogfennau ymgynghori perthnasol, ystyried ymatebion i'r ymgynghoriad a chysylltu â rhanddeiliaid. Mae'r costau'n cael eu gwasgaru ar draws 2025/26 a 2026/27.

Tabl 13: Costau datblygu canllawiau 2025/26

Gweithgaredd	Gradd	Amser	Cost
Paratoi Canllawiau	7 x 2	(7 mis yr un)	£108,318.00
	SEO x 2	(7 mis yr un)	£83,276.67
	Dirprwy Gyfarwyddwr	(1 mis)	£10,665.08
Cyfieithu	HEO x 2	(0.5 mis)	£4,754.92
Cyfanswm			**£207,014.67**

Tabl 14: Costau datblygu canllawiau 2026-27

Gweithgaredd	Gradd	Amser	Cost
Paratoi Canllawiau	7 x 2	(8 mis yr un)	£123,792.00
	SEO x 2	(8 mis yr un)	£95,173.33
	Dirprwy Gyfarwyddwr	(1.5 mis)	£15,997.63
Cyfieithu	HEO x 2	(0.5 mis yr un)	£4,754.92
Cyfanswm			**£234,962.96**

Costau'n ymwneud ag apelio

8.51 Mae’r gyfundrefn yn cynnwys hawliau i apelio ar sawl pwynt. Mae'r Bil yn nodi a yw apêl i’w gwneud i'r llys neu Weinidogion Cymru Os bydd rhywun yn manteisio ar yr hawliau hyn bydd hynny'n arwain at gostau mewn perthynas â naill ai’r person a benodir gan Weinidogion Cymru (bwriedir i geisiadau o dan adrannau 37 a 42 gael eu penderfynu gan Penderfyniadau Cynllunio ac Amgylchedd Cymru (PEDW)), neu ar gyfer y llysoedd. I gyfrifo'r costau posibl sy'n gysylltiedig â hyn, amcangyfrifwyd nifer yr apelau yn seiliedig ar nifer yr hysbysiadau sy'n destun apêl sy'n debygol o gael eu rhoi mewn perthynas â'r gwahanol gategorïau o domenni nas defnyddir. Mae'r rhain i'w gweld yn y tabl isod.

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

Tabl 15: Amcangyfrif o nifer yr hysbysiadau sydd i'w rhoi y flwyddyn, wedi'u rhannu yn ôl categorïau o domenni nas defnyddir

Categori	Nifer	Hysbysiadau % y flwyddyn	Nifer yr Hysbysiadau y Flwyddyn
1	83	10	8
2	267	5	13
3	706	1	7
4	1209	1	12
		Cyfanswm	40

8.52 O ystyried y diffyg data sydd ar gael ar nifer yr apelau, rydym wedi cymryd yn ganiataol y bydd 25% o hysbysiadau sy'n ei gwneud yn ofynnol i berchennog ar dir gyflawni gweithrediadau yn destun apêl, sy'n golygu cyfanswm o 10 y flwyddyn.

8.53 Disgwylir y bydd y rhan fwyaf o apelau yn cael eu gwneud yn ysgrifenedig. Rydym wedi cymryd yn ganiataol y bydd 80% o apelau'n cael eu penderfynu ar sail yr wybodaeth a ddarperir gan y person a wnaeth y cais a phartïon eraill â buddiant ac 20% mewn gwrandawiadau llafar.

8.54 Mae hyn yn golygu y bydd y gost gyfartalog o glywed apelau yn uchafswm o £100k y flwyddyn. Mae'r gost amcangyfrifedig hon yn seiliedig ar gost gyfartalog PEDW yn ystyried apêl, wedi'i lluosi â nifer yr apelau a ragwelir. Disgwylir i'r costau hyn godi o 2027-28.

Cost Opsiwn 2A (addasu corff sy'n bodoli eisoes)

8.55 Mae'r opsiwn hwn yn ystyried gweithredu'r gyfundrefn a gostiwyd uchod drwy addasu corff sy'n bodoli eisoes i fod yn Awdurdod. Mae'r costau hyn felly yn ychwanegol at gostau'r gyfundrefn yn "Opsiwn 2".

8.56 Byddai'r costau'n cynnwys addasu corff sy'n bodoli eisoes i ddarparu'r gyfundrefn reoleiddio newydd, yn ogystal â'r costau parhaus i'r corff o oruchwylio a gweithredu'r gyfundrefn. Bydd y costau presennol a roddir i'r MRA ar gyfer ei raglen arolygu yn trosglwyddo i'r Awdurdod, a byddai'r cronfeydd hyn wedyn ar gael i'w defnyddio gan yr Awdurdod fel y gwêl yn dda, fel yr amlinellir yn adran 8.29. Byddai hyn yn cynnwys nid yn unig cost ymgymryd â'r swyddogaethau newydd, ond cynnydd mewn costau gweinyddol cyffredinol sy'n gysylltiedig ag ehangu staff a swyddogaethau.

8.57 Byddai'n rhaid i'r corff presennol fodloni'r meini prawf a amlinellir yn y Papur Gwyn a'u crynhoi yma ym mharagraff 7.21. Mae'n bwysig nodi nad oedd yr un o'r cyrff cyhoeddus a ystyriwyd yn bodloni'r holl feini prawf gofynnol. Yn dilyn ymgyngoriadau â rhanddeiliaid, lle ystyriwyd achosion o blaid ac yn erbyn addasu cyrff presennol i gyflawni'r gyfundrefn reoleiddio newydd, argymhellwyd yn adroddiad Comisiwn y Gyfraith[19] y dylai'r Awdurdod fod yn

[19] Comisiwn y Gyfraith, "Rheoleiddio Diogelwch Tomennydd Glo yng Nghymru: Adroddiad", 2022, ym mharagraff 2.2.

gorff newydd.[20] Felly, nid yw addasu corff sy'n bodoli eisoes yn cael ei ystyried yn opsiwn dichonadwy.

8.58 Fodd bynnag, er mwyn rhoi darlun cyflawn, mae'r costau ar gyfer yr opsiwn hwn wedi'u cynnwys.

8.59 Bydd rhai costau'r un fath p'un a yw corff presennol yn cael ei addasu, neu gorff newydd yn cael ei sefydlu. Pan fo hynny'n wir, mae'r gost wedi'i chynnwys yn y ddau opsiwn, ond mae'r manylion wedi'u cynnwys yn yr adran Opsiwn 2B er mwyn atal ailadrodd.

8.60 Cynhaliwyd dadansoddiad o'r costau y byddai eu hangen o hyd pe bai corff presennol yn cael ei addasu, ac y gellid ei amsugno gan ddarpariaeth bresennol y corff hwnnw, gan ystyried y gost cyfle o ailneilltuo amser staff yn y modd hwn. Mae hyn wedi cynnwys trafodaethau gyda chydweithwyr yn Llywodraeth Cymru sy'n cydweithio'n agos â chyrff hyd braich, yn ogystal â swyddogion yn nifer o'r cyrff hynny. Mae hyn wedi helpu i feincnodi ein costau yn erbyn enghreifftiau bywyd go iawn.

Cyflogau staff

8.61 Gellir rhannu'r staff yn dri chategori cyffredinol: y rhai sy'n ofynnol i ymgymryd â'r gweithgareddau a amlinellir yn opsiwn 2 uchod ("staff y gyfundrefn"); uwch staff y sefydliad, gan gynnwys ei Fwrdd ("uwch staff"); a staff sy'n ymgymryd â swyddogaethau 'corfforaethol' sy'n ofynnol i gefnogi staff a gwaith y sefydliad ("staff corfforaethol").

8.62 Mae gofynion staff y gyfundrefn yr un fath ar gyfer corff presennol wedi'i addasu ag ar gyfer corff newydd gan fod angen 'gweithgareddau'r gyfundrefn' yn y ddau achos a byddent yn newydd mewn corff presennol a chorff newydd. Mae'r rhain i'w gweld isod yn opsiwn 2B. I grynhoi, mae hyn yn golygu 33 aelod o staff ar gyfanswm cost o £33 miliwn, neu £2.2m y flwyddyn.[21]

8.63 Bydd corff presennol yn caniatáu rhywfaint o arbedion effeithlonrwydd o ran staff uwch, gan gynnwys y Bwrdd. Tybir y byddai angen aelod ychwanegol o'r Bwrdd ar gorff presennol er mwyn sicrhau bod y Bwrdd yn cynnwys arbenigedd technegol ar domenni nas defnyddir, yn ogystal â thri uwch swyddog newydd (G6) i redeg is-adran 'tomenni' newydd. Felly, tybir bod angen 4 aelod ychwanegol o uwch staff l ar gorff presennol, gyda chyfanswm cost o £5.2 miliwn, neu £0.3m y flwyddyn.[22]

8.64 Yn olaf, byddai'r staff corfforaethol yn caniatáu rhai arbedion effeithlonrwydd, ond mae angen bod yn ymwybodol o'r gost cyfle o ailgyfeirio rhywfaint o'r adnodd presennol hwnnw i waith sy'n gysylltiedig â'r is-adran newydd. Tybir felly y byddai angen 16 aelod ychwanegol o staff corfforaethol ar gorff

[20] Comisiwn y Gyfraith, "Rheoleiddio Diogelwch Tomennydd Glo yng Nghymru: Adroddiad", 2022, ym mharagraffau 2.28 – 2.65.
[21] Dros y 15 mlynedd y mae'r awdurdod yn cael ei sefydlu yn ystod ein cyfnod amser 15 mlynedd. Yn syml, y cyfanswm wedi'i rannu â 15. Felly, nid dyma'r swm arian parod cyfartalog (2024) bob blwyddyn.
[22] Dros y 15 mlynedd y bydd yr uwch staff cyflawn yn eu swydd.

presennol i gefnogi'r llwyth gwaith a'r staff newydd, ar gyfanswm cost o £17.1 miliwn, neu £1.1m y flwyddyn dros 15 mlynedd.[23]

8.65 Yna ychwanegir swm wrth gefn o 5% at yr holl gostau staffio i gyfrif am rywfaint o hyblygrwydd ac ansicrwydd o ran staffio. I grynhoi, mae hynny'n rhoi cyfanswm nifer y staff ychwanegol i gorff sy'n bodoli eisoes o 53, a chyfanswm cost ar gyfer staffio o £58 miliwn, neu £3.9m ar gyfartaledd y flwyddyn (dros y 15 mlynedd ar ôl sefydlu'r Awdurdod).

Costau nad ydynt yn gostau staff

8.66 Byddai nifer o'r costau nad ydynt yn gostau staff yr un fath ag ar gyfer corff newydd ac fe'u nodir isod. Mae'r rhain yn cynnwys elfennau fel datblygu a chynnal y gofrestr, creu gwefan, meddalwedd arbenigol ac offer ar gyfer staff yr Awdurdod, costau'r offeryn a thechnoleg.

8.67 Bydd costau eraill yn cael eu lleihau yn gymesur â'r gostyngiad yn nifer y staff rhwng opsiynau 2B a 2A. Mae hyn yn cynnwys elfennau fel cost gliniaduron neu ofod swyddfa. Mae swm wrth gefn o 25% hefyd yn cael ei ychwanegu at y costau nad ydynt yn gostau staff i adlewyrchu'r ansicrwydd. Mae manylion costio wedi'u cynnwys yn opsiwn 2B, isod, ond ar gyfer opsiwn 2A, gyda'i 53 o staff, rydym wedi cymryd yn ganiataol bod costau nad ydynt yn gostau staff yn gymesur â chostau cyfartalog staff ar gyfer opsiwn 2B.

8.68 Mae hyn i gyd yn rhoi cost nad yw'n gyflog o £21.4 miliwn.

8.69 Fel y nodwyd uchod, tybir bod cyllid yr MRA yn parhau ac yn dod i gyfanswm o £13m. Gan y tybir bod y cyllid hwn yn parhau ac y bydd yn ôl disgresiwn yr Awdurdod i'w ddefnyddio, mae hyn wedi'i ddidynnu o'r amcangyfrif cyffredinol o'r gost, sy'n ystyried gwariant ychwanegol o ganlyniad i'r opsiwn.

Amcangyfrif cyffredinol o'r gost

8.70 Mae hyn yn rhoi amcangyfrif cyffredinol o'r gost o £66.4 miliwn, neu £4.4 miliwn y flwyddyn dros y 15 mlynedd y byddai'r corff wedi'i sefydlu'n ffurfiol fel yr Awdurdod.

Tabl 16: Amcangyfrif cyffredinol o'r costau dros gyfnod o 15 mlynedd

Costau (£miliynau)	**Nifer**	**Cyfartaledd y flwyddyn**	**Cyfanswm**
Uwch staff	4	0.3	5.2
Staff yr Awdurdod	33	2.2	33
Staff corfforaethol	16	1.1	17.1
Gan gynnwys 5% wrth gefn			2.8
Costau staff	**53**	**4**	**58**
Costau rhedeg yr Awdurdod			**21.4**
Cyllid yr Awdurdod Adfer Safleoedd			**-13**

[23] Dros y 15 mlynedd y bydd yr awdurdod yn cael ei sefydlu yn ystod ein cyfnod o 15 mlynedd.

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

Mwyngloddio			
Cyfanswm			**66.4**

8.71 Felly cyfanswm cost ychwanegol (uwchlaw'r hyn y darperir ar ei gyfer ar hyn o bryd) opsiwn 2A ac opsiwn 2 yw £66.4 miliwn dros y cyfnod o 15 mlynedd, wedi'i grynhoi yn Nhabl 17 isod, lle tybir bod y gost o weithredu'r drefn reoleiddiol yn cael ei dalu gan y Grant Diogelwch Tomenni Glo sydd eisoes yn bodoli.

Tabl 17: Cyfanswm cost Opsiwn 2A (dros y cyfnod asesu 15 mlynedd)

Costau (£miliynau)	**Cyfanswm**
Cost sefydlu a gweithredu'r Awdurdod	66.4
Cost gweithredu'r gyfundrefn reoleiddio	14.3
Grant Diogelwch Tomenni Glo	-14.3
Cyfanswm	**66.4**

Cost Opsiwn 2B (sefydlu corff newydd)

8.72 Yn yr un modd ag opsiwn 2A, mae'r costau yn yr adran hon yn ymwneud â'r Awdurdod, ac maent yn ychwanegol at gostau'r gyfundrefn a nodwyd yn opsiwn 2 uchod.

8.73 Mae nifer o ragdybiaethau wedi'u gwneud o ran strwythur, maint ac ystyriaethau sefydlu ar gyfer yr Awdurdod.

Cyflogau staff

8.74 Cyfrifwyd costau taliadau cydnabyddiaeth gan ddefnyddio costau cyflog cyfartalog diweddaraf Llywodraeth Cymru ar gyfer bandiau cyflog yr uwch wasanaeth sifil (SCS) a bandiau cyflog nad ydynt yn rhan o'r uwch wasanaeth sifil. Mae rolau technegol (timau cynnal a chadw, cynghorwyr ac arolygwyr) wedi cael eu codi 10% i adlewyrchu'r her o ran recriwtio i rolau o'r fath. Cefnogwyd amcangyfrifon o niferoedd staffio gan sgyrsiau gyda chydweithwyr Llywodraeth Cymru sy'n gweithio gyda chyrff hyd braich, yn ogystal â thrafodaethau cefndir gyda swyddogion yn y cyrff hynny.

8.75 Mae'r Bil yn darparu ar gyfer Bwrdd, gan gynnwys aelodau anweithredol a fyddai'n gweithio'n rhan-amser (amcangyfrifir y byddai chwech o'r rhain), gan gynnwys y Cadeirydd. Byddai yna uwch staff gweithredol hefyd, ac amcangyfrifir y byddai pedwar o'r rhain (1x SCCS3, 2x SCCS1, 1x G6). Cyfanswm cost cyflog amcangyfrifedig uwch staff, gan gynnwys y Bwrdd, yw £8.3 miliwn, neu £0.6m y flwyddyn.[24] Nodir manylion cyflog, fesul gradd, (sy'n cynnwys "argostau") yn Nhabl 18 isod. Mae tâl ar gyfer penodiadau uwch, gan gynnwys aelodau'r Bwrdd, wedi'i ystyried yn erbyn hysbysebion recriwtio CNC a chyda swyddogion Llywodraeth Cymru a weithredodd Ddeddf Addysg Drydyddol ac Ymchwil (Cymru) 2022.

[24] Dros y 15 mlynedd y mae'r Awdurdod wedi'i sefydlu.

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

Tabl 18: Cyflogau staff

Cyflogau	Cost flynyddol i'r Corff	Cyflog sylfaenol blynyddol
SCS 3	£189,592	£133,675
SCS 2	£163,417	£116,042
SCS 1	£127,981	£90,520
Gradd 6 (cynnydd)	£123,773	£87,573
Gradd 6	£112,521	£79,696
Gradd 7 (cynnydd)	£102,128	£72,410
Gradd 7	£92,844	£65,910
SEO (cynnydd)	£78,518	£55,875
SEO	£71,380	£51,839
HEO (cynnydd)	£62,765	£44,841
HEO	£57,059	£41,675
EO (cynnydd)	£48,991	£35,194
EO	£44,537	£32,500
Cadeirydd Bwrdd	£12,288	
Cyfarwyddwr anweithredol	£9,504	

8.76 Byddai bron i hanner y staff disgwyliedig yn gweithio'n uniongyrchol ar y gyfundrefn. Mae hyn yn cynnwys y timau canlynol (mae'r graddau'n amrywio o EO i G6):

- Cyfarwyddwr Cyswllt, Gweithrediadau, Cyflawni Technegol a Data (1x G6, un)
- Data (1x G7, 1x SEO, 2x HEO, 3x HEO, saith)
- Cynnal a chadw (1x G7, 2x SEO, 2x HEO, pump)
- Cynghorwyr technegol (1x G7, un)
- Gorfodi, cydymffurfiaeth a chodi tâl (1x G7, 1x SEO, 1x HEO, tri)
- Arolygwyr (2x G7, 6x SEO, 8x HEO, 16).

8.77 Mae profiad y Tasglu ers 2020, gan gynnwys ei waith gyda'r MRA ar y gyfundrefn arolygu, a chydag awdurdodau lleol gyda'r cynllun grant, wedi caniatáu nid yn unig i fanylion y gyfundrefn gael eu treialu 'ar lawr gwlad', ond hefyd wedi caniatáu ar gyfer datblygu dealltwriaeth gynyddol soffistigedig o'r hyn y mae rhedeg cyfundrefn o'r fath yn ei olygu.

8.78 Cefnogwyd hyn drwy amcangyfrif nifer yr oriau, ar bob gradd, sy'n ofynnol er mwyn ymgymryd â phob un o'r tasgau o fewn y gyfundrefn, ac felly darparu'r isafswm lefel staffio sy'n ofynnol - bydd y galw yn amrywio o flwyddyn i flwyddyn, ac amcangyfrifir bod y nifer cymedrig cyfredol o weithwyr cyfwerth ag amser llawn (FTE) sydd eu hangen ar gyfer y tîm arolygu ychydig o dan 13, ond mae ffigur uwch wedi cael ei ddefnyddio i adlewyrchu bod tîm sefydlog o staff llawn amser yn debygol o gael ei ffafrio gan yr Awdurdod, yn ogystal ag awydd i beidio â gweithredu ar 100% o'r capasiti damcaniaethol. Tybir bod cyllid sy'n cyfateb i gost bresennol cyfundrefn arolygu''r MRA yn cael ei drosglwyddo i'r Awdurdod i ddal opsiwn yr Awdurdod i wneud hynny, a'i ddefnydd tebygol o gynghorwyr arbenigol allanol neu drefnu capasiti drwy gontract allanol. Cafwyd mewnbwn ar y costau staffio tebygol i'r Awdurdod gan yr MRA yn seiliedig ar ei brofiad o'r drefn arolygu bresennol.

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

8.79 Amcangyfrifir bod cyfanswm y staff yn y maes hwn yn 33. Cyfanswm cost cyflogau yw £33 miliwn, neu £2.2m y flwyddyn.[25]

8.80 Y grŵp olaf o staff yw'r rhai sy'n ymgymryd â rolau corfforaethol a chefnogol. Tybir bod y rhain yn cynnwys Cyfreithiol, Adnoddau Dynol, Cyllid, Caffael, TGCh, Llywodraethu, Cyfathrebu a Strategaeth. Amcangyfrifir bod 34 ohonynt, a bod eu costau cyflog yn £34.2 miliwn, neu gyfartaledd o £2.3m y flwyddyn.[26] Mae hyn yn cynnwys y timau canlynol (mae'r graddau'n amrywio o EO i G7):

- Strategaeth a Chyfathrebu (1x G7, 1x SEO, 1x HEO, 1x EO, pedwar)
- Polisi a Strategaeth (1x G7, 1x SEO, 1x HEO, tri)
- Cyfreithiol (4x G7, 4)
- Adnoddau Dynol (1x G7, 1x SEO, 1x HEO, tri)
- Cyllid (1 x G7, 1x SEO, 1x HEO, tri)
- Caffael (1x G7, 1x SEO, dau)
- TGCh (3x G7, 3x SEO, 1x HEO, 1x EO, wyth)
- Cymorth gweithredol a llywodraethu (2x G7, 1x SEO, 1x HEO, 3x EO, saith).

8.81 Yna ychwanegwyd swm wrth gefn o 5% at yr uchod i gyrraedd cyfanswm cost staff o £79.3 miliwn, neu £5.3 miliwn y flwyddyn dros y 15 mlynedd o'r dyddiad y mae'r Awdurdod wedi'i sefydlu.

8.82 Mae CLlLC wedi mynegi pryder posibl ynghylch y gronfa staffio sydd ar gael yn y De, ac wedi awgrymu'r niwed posibl i awdurdodau lleol, pe bai eu haelodau staff presennol yn gadael eu swyddi ac yn ymuno â'r Awdurdod.

Costau nad ydynt yn gyflogau

8.83 Y maes arall o gostau i'r Awdurdod, yw costau nad ydynt yn staff. Amcangyfrifir bod y rhain yn £33.3 miliwn, a darperir dadansoddiad o'r categorïau cost isod.

8.84 Mae'r costau hyn hefyd wedi'u meincnodi, lle bo hynny'n bosibl, yn erbyn gwaith a gofynion y Tasglu, trafodaethau gyda chydweithwyr Llywodraeth Cymru sy'n gweithio gyda chyrff cyhoeddus hyd braich, a chyda swyddogion mewn cyrff o'r fath, ac sydd o faint tebyg i'r rheiny.

8.85 Fodd bynnag, bydd y broses weithredu yn un sylweddol dros nifer o flynyddoedd. Ni ddisgwylir i'r Awdurdod gael ei sefydlu cyn 2027. O'r herwydd, mae'r amcangyfrif o gostau, er mor gywir â phosibl ar hyn o bryd, yn rhagarweiniol. Wrth i'r gwaith paratoi ar gyfer y gweithredu fynd rhagddo, bydd modd mireinio'r costau.

8.86 Ychwanegir swm wrth gefn blynyddol o 25% at yr amcangyfrif o gostau nad ydynt yn staff i adlewyrchu'r ansicrwydd hwn.

[25] Dros y 15 mlynedd y mae'r Awdurdod wedi'i sefydlu.
[26] Dros y 15 mlynedd y mae'r Awdurdod wedi'i sefydlu.

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

Strategaeth offeryniaeth a thechnoleg

8.87 Mae cost sylweddol yn gysylltiedig â chaffael neu ddefnyddio technoleg ar gyfer cynnal gweithgareddau technegol fel y darperir ar eu cyfer yn y Bil ac sy'n cael eu llywio gan y rhaglen dechnoleg.

8.88 Bydd hyn yn adeiladu ar y gwaith o dreialu technoleg a wneir fel rhan o waith y Tasglu. Y bwriad yw darparu data allweddol i gefnogi a gwella'r gwaith o fonitro tomenni nas defnyddir, yn ogystal ag archwilio awtomeiddio'n rhannol elfennau o'r gyfundrefn. Gallai hyn gynnwys, er enghraifft, defnyddio synwyryddion gogwydd, symudiad neu ddŵr, neu ddadansoddiad awtomatig o ddelweddau lloeren.

8.89 Bydd technoleg yn bwysig wrth gefnogi'r gwaith o gyflwyno cyfundrefn fwy effeithiol, a chynyddol gost-effeithiol. Fodd bynnag, nid oes unrhyw arbedion effeithlonrwydd o ddefnyddio technoleg yn y dyfodol wedi'u cynnwys yn yr RIA hwn oherwydd yr ansicrwydd cynhenid sy'n gysylltiedig â newidiadau technolegol yn y dyfodol.

Cyfanswm y gost a ragwelir ar gyfer y categori hwn yw £6.1 miliwn (£376k y flwyddyn unwaith y bydd y gyfundrefn wedi'i sefydlu ynghyd â £1.1m o gostau sefydlu untro yn ystod cyfnod sefydlu'r gweithrediadau). Mae hwn wedi'i gynnwys fel rhan o'r gost o sefydlu a rhedeg yr Awdurdod. Darparwyd mewnbwn ar gostau'r offer digidol gan swyddogion a weithredodd Ddeddf Addysg Drydyddol ac Ymchwil (Cymru) 2022, a ddarparodd y platfform TG a'r system i gyllidebu ar gyfer MEDR. Mae pob elfen o wariant digidol (fel gliniaduron, tanysgrifiadau Office 365, trwyddedau system neu gymorth blynyddol) wedi'i wirio yn ôl prisiau byw sydd ar gael gan gyflenwyr ag enw da.

Cofrestr genedlaethol o domenni (datblygu a chefnogi)

8.90 Bydd y gofrestr ei hun yn gofyn am yr hyn sydd yn ei hanfod yn system rheoli asedau gydag elfen ar gyfer y cyhoedd. Mae'r costau ar gyfer y system hon yn seiliedig ar gostau cyfredol cynhyrchion rhaglenni Microsoft Dynamics ac fe'u cynhwysir yn y £6 miliwn o wariant cysylltiedig â thechnoleg. Mae hon yn debyg i rai systemau eraill yn y sector cyhoeddus fel y rhai sy'n cael eu rhedeg gan CNC ond bydd ganddi ei gofynion ei hun.

8.91 Mae dadansoddiad cynnar gan swyddogion wedi nodi costau cychwynnol i sefydlu ac addasu system o'r fath o £1.5 miliwn, sy'n cynnwys partner gweithredu D365, trwyddedau cychwynnol a chost rhedeg amgylcheddau cwmwl, ac yna costau trwyddedu a chymorth parhaus o tua £40,000 y flwyddyn. Mae'r rhain yn cynnwys:

- Datblygu system, gan gynnwys nodweddion i'r cyhoedd;
- Cefnogaeth flynyddol;
- Trwyddedau gwe a ffonau symudol blynyddol.

8.92 Mae hyn wedi arwain at gost flynyddol barhaus o £40,000.

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

Costau eraill

8.93 Mae'r costau eraill yr eir iddynt yn cynnwys elfennau fel:

- caledwedd a meddalwedd gyfrifiadurol, gan gynnwys pecynnau arbenigol;
- cerbydau a'u defnydd;
- Cyfarpar Diogelu Personol (PPE) ac offer safle;
- gofod swyddfa a chyfleustodau;
- gwefan a marchnata;
- costau sefydlu swyddfa.

8.94 Cyflwynir dadansoddiad o'r costau tebygol yn ôl categori yn Nhabl 19 isod:

Tabl 19: Dadansoddiad o'r costau tebygol yn ôl categori

Categori cost – costau sefydlu a chostau rheolaidd blynyddol	**Cyfanswm y gwariant (£)**
Technoleg TG – gan gynnwys seilwaith TG, meddalwedd, systemau, nwyddau traul	£5.9m
Costau'r wefan	£0.2m
Costau swyddfa – gan gynnwys taliadau gwasanaeth	£11.4m
Costau recriwtio	£0.7m
Costau cerbydau a PPE	£5.4m
Hyfforddiant	£0.8m
Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol	£0.2m
Archwilydd Cyffredinol Cymru (Archwilio ac archwiliadau Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru)	£0.5m
25% wrth gefn	£6.4m
Costau PEDW	£1.3m
Llunio dogfennau canllaw	£0.4m
Costau llysoedd	£0.1m
Cyfanswm	**£33.38m**

8.95 Gan y byddai'r Awdurdod yn ddarostyngedig i Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015, mae'r tabl uchod yn cynnwys costau i ariannu gwaith perthnasol Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol ac Archwilydd Cyffredinol Cymru.

8.96 Amcangyfrifir bod costau recriwtio cychwynnol yn £300,000 yn 2026-27 (costau uwch sy'n ymwneud â phenodi uwch aelodau o staff), ac yna £200,000 yn 2027-28 pan ddisgwylir i'r rhan fwyaf o staff gael eu recriwtio. Bydd hyn yn cael ei ddilyn gan gost barhaus flynyddol o £13,000 i dalu'r cyfraddau gadael cyn gorffen. Mae hyn hefyd yn cynnwys cost recriwtio penodiadau uwch, ac mae hyn wedi'i wirio gydag ymgynghorwyr recriwtio a darparwyr profion seicometrig.

8.97 Darparwyd cyngor ar gost cyfarpar diogelu personol gan PEDW a darparwyd y rhagdybiaethau ar faint o gyfarpar sydd ei angen gan yr MRA. Cynghorodd MRA hefyd ar y rhagdybiaethau lesio a ddefnyddiwyd wrth ganfod cost lesio cerbydau yn y RIA.

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

8.98 Amcangyfrifwyd costau hyfforddi fel canran o gyflogau staff, wedi'u hamcangyfrif ar 1%, sy'n cyfateb i £800,000 (£60,000 y flwyddyn).

8.99 Yn olaf, rhoddwyd cyngor am gostau swyddfa gan swyddogion yn y tîm Cyfleusterau yn yr Is-adran Gwasanaethau Corfforaethol, lle mae swyddfeydd/gofodau Llywodraeth Cymru wedi'u rhentu i Gyrff Hyd Braich neu sefydliadau eraill

Crynodeb o'r costau

8.100 Yn seiliedig ar y rhagdybiaethau hyn, cyfrifwyd bod cyfanswm cost sefydlu a gweithredu'r Awdurdod yn £99.6 miliwn, neu £6.6 miliwn y flwyddyn am y 15 mlynedd ar ôl sefydlu'r Awdurdod. Mae'r gost hon yn cynnwys costau sefydlu, costau staff, a chostau rhedeg nad ydynt yn staff. Mae'r costau'n cael eu rhannu fel costau pontio o £5.6m rhwng 2025-26 a 2026-27 a chostau rheolaidd sy'n dod i gyfanswm o £92.7m o'r adeg pan fydd yr Awdurdod yn mynd yn fyw.

8.101 Mae'r tabl canlynol yn crynhoi cost sefydlu a gweithredu'r Awdurdod.

Tabl 20: Cost ddangosol sefydlu a gweithredu'r Awdurdod (dros y cyfnod asesu o 15 mlynedd)

Costau	**Cyfansymiau** (£miliwn)
Cyfanswm costau sefydlu a rhedeg	33.3
Costau rhedeg staff	79.3
Cyllid yr Awdurdod Adfer Safleoedd Mwyngloddio	-13.0
Cyfanswm	**99.6**

Cyfanswm cost Opsiwn 2B gan gynnwys costau Opsiwn 2

8.102 Amcangyfrifir bod cyfanswm cost yr opsiwn hwn yn £99.1 miliwn dros y cyfnod o 15 mlynedd, wedi'i grynhoi yn Nhabl 21 isod.

Tabl 21: Cyfanswm cost Opsiwn 2 (dros y cyfnod asesu o 15 mlynedd)

Costau (£miliwn)	**Cyfansymiau**
Cost sefydlu a gweithredu'r Awdurdod	99.6
Cost gweithredu'r gyfundrefn reoleiddio	14.3
Cynllun Grant Diogelwch Tomenni Glo	-14.3
Cyfanswm	**99.6**

Tabl 22: Crynodebau o gostau opsiynau (dros y cyfnod asesu o 15 mlynedd)

	Opsiwn 2 a 2A	**Opsiwn 2 a 2B**	**Gwahaniaeth**
Cyfanswm costau sefydlu a rhedeg	£66.4m	£99.6m	£33.27m
Cyfanswm	**£66.4m**	**£99.6m**	**£33.2m**

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

Manteision Opsiwn 1

8.103 Fel yr amlinellwyd uchod yn 7.6, ni chymerir yr opsiwn 'busnes fel arfer' i gynnwys gwaith presennol y Tasglu a'r cynllun grant cysylltiedig.

8.104 Felly, ystyrir mai gwerth cymdeithasol presennol net Opsiwn 1 – 'busnes fel arfer' heb unrhyw dybiaeth bod y Tasglu yn parhau – at ddiben y dadansoddiad hwn yw sero.

Manteision Opsiwn 2

8.105 Mae'r manteision sy'n debygol o gronni o weithredu cyfundrefn hirdymor sy'n ymdrin â gwaddol canrifoedd o gloddio a chwarela yng ngorffennol diwydiannol Cymru yn amrywiol ac yn gymhleth. Wrth werthuso'r manteision unigol, ystyrir bod tair yn rhannol feintioledig, sef:

- Costau a gaiff eu hosgoi o lithriadau tomenni nas defnyddir,
- Gwelliannau lles, a
- Manteision cyflogaeth.

8.106 Mae'r tair mantais hyn yn cynnwys lefel uchel o ansicrwydd, ac yn unol â hynny mae'r asesiad a ddarperir yn fwriadol ochelgar. Mae manteision eraill hefyd, megis rhai cysylltiedig ag iechyd a'r amgylchedd, lle na theimlwyd bod modd darparu amcangyfrif meintioledig rhesymol.

8.107 Mae'r dadansoddiad o'r manteision yn ystyried Opsiynau 2A a 2B gyda'i gilydd gan fod manteision y ddau opsiwn yn cael eu hasesu i fod yr un fath. Nid oedd yr asesiad mewn perthynas ag Opsiynau 2A a 2B yn seiliedig ar fanteision meintioledig, ond gan hyfywedd a phriodoldeb pob opsiwn, fel y trafodwyd uchod.

Cost a gaiff ei hosgoi o lithriad tomen lo

8.108 Wrth amcangyfrif costau a gaiff eu hosgoi o lithriadau tomenni o dan y gyfundrefn arfaethedig, mae tri ansicrwydd sylweddol:

- Y tebygolrwydd y bydd tomen benodol yn llithro,
- Cost llithriad o'r fath, pe bai'n digwydd,
- Y gostyngiad yn y tebygolrwydd neu'r gost oherwydd gweithredu'r gyfundrefn.

8.109 Yn ogystal, rhagwelir y bydd y newid yn yr hinsawdd yn cynyddu amlder a dwyster digwyddiadau glawiad uchel a llifogydd cysylltiedig mewn ardaloedd sydd â chrynodiad uchel o domenni, yn enwedig cymoedd y De.[27] Byddai disgwyl i ddigwyddiadau o'r fath gynyddu'r risg o fethiannau. Fodd bynnag, mae'r modelau ar gyfer hyn, ac yn enwedig yr effaith debygol ar domenni, yn

[27] Er enghraifft: “There are increased risks from intense rainfall on soils made up of unconsolidated material from contaminated land, spoil tips, and mine tailings in former mining areas” (tudalen 26) neur “With annual mean rainfall increasing in Wales, especially in South Wales, climate change may increase the risk of future slope failures" (tudalen 88), Tystiolaeth ar gyfer trydydd Asesiad Risg Newid Hinsawdd y DU, 2021.

cyflwyno ansicrwydd ychwanegol sylweddol, ac felly nid yw'n cael ei ystyried yn ein dadansoddiad.

8.110 Yn olaf, mae'n hanfodol nad ydym yn cyfuno'r ymgais i amcangyfrif costau a gaiff eu hosgoi o'r fath gydag unrhyw fath o ragfynegiad o fethiannau posibl yn y dyfodol. Bwriad gweithredu cyfundrefn newydd yw lleihau'r bygythiad i les pobl a berir gan unrhyw ansefydlogrwydd posibl mewn tomenni nas defnyddir. Yn ymarferol, mae cyfundrefn o fonitro a chynnal a chadw rhagweithiol yn golygu nid yn unig ostyngiad yn y tebygolrwydd o fethiannau tomenni, ond bydd yr arolygiadau rheolaidd a'r gwaith rhagweithiol yn golygu y bydd unrhyw ddigwyddiadau niweidiol yn debygol o ddod i sylw'n gynharach a bod yn llai arwyddocaol hefyd. Byddai'r ddau yn golygu costau dilynol is.

8.111 Felly, y dull gweithredu sydd wedi'i ddefnyddio yw allosod data diweddar sydd ar gael er mwyn rhoi syniad o gostau posibl a gaiff eu hosgoi. Mae aelodau o Grŵp Cynghori Technegol y Tasglu (gan gynnwys cynrychiolwyr awdurdodau lleol, CNC, a'r MRA) wedi darparu amcangyfrifon o'r costau a oedd yn gysylltiedig â digwyddiadau niweidiol ar domenni[28] yn seiliedig ar y degawd cyn i'r Tasglu gael ei sefydlu (2010-2020).[29]

8.112 Mae'r costau hyn wedi'u cyfyngu i gostau uniongyrchol ymdrin â'r digwyddiad. Nid yw'n cynnwys unrhyw gostau anuniongyrchol, fel effeithiau ar gynhyrchiant economaidd neu gostau cyfle, gan nad oes data dibynadwy ar gael. Felly ystyrir ei fod yn amcangyfrif ceidwadol o gyfanswm y costau cysylltiedig.

8.113 Darparwyd data gan ddeuddeg awdurdod lleol (gyda 70% o domenni glo nas defnyddir wedi'u lleoli yn eu hardaloedd) a CNC. Roedd rhywfaint o'r data a ddarparwyd yn cynnwys amcangyfrif o'r costau. Felly, mae'n bwysig nodi bod yr hyn sy'n dilyn yn amcangyfrif a adeiladwyd ar ddata rhannol sydd, serch hynny, yn rhoi syniad defnyddiol o gostau diweddar. Nodwyd 17 digwyddiad o'r fath, gyda chyfanswm cost o tua £31 miliwn. Digwyddodd y rhan fwyaf o'r digwyddiadau a nodwyd yn 2020.

8.114 Er mwyn defnyddio'r data yn ein dadansoddiad cymerwyd y camau canlynol:

- Ar gyfer pob digwyddiad a adroddwyd, neilltuwyd un ffigur (lle darparwyd ystod, y pwynt canolog), ac un flwyddyn ariannol (y flwyddyn y nododd yr Awdurdod fod y 'digwyddiad' wedi digwydd).
- Yna cafodd y ffigur hwn ei uwchraddio i brisiau 2024-25 gan ddefnyddio'r datchwyddydd cynnyrch domestig gros.[30]

[28] Roedd y cais yn benodol ar gyfer llithriadau, tirlithriadau ar raddfa fawr o ganlyniad i law, methiant seilwaith (e.e. unrhyw ddigwyddiad lle'r oedd yr effaith a ddeilliodd wedi effeithio ar berfformiad y tomenni neu ddiogelwch y cyhoedd, lle'r oedd angen ymyrraeth/cyweirio wedi hynny).
[29] Dewiswyd degawd i gydbwyso'r awydd am ddata mwy diweddar gyda'r angen i osgoi gorgynrychioli 2020 trwy gyfnod rhy fyr. Cymerwyd yr amser nes sefydlu'r Tasglu i leihau'r risg y byddai ei waith yn effeithio ar y data. Byddai amserlen fyrrach wedi rhoi cyfanswm sylweddol uwch. Rhoddir cymhariaeth isod.
[30] Ffigurau Llywodraeth y DU: https://www.gov.uk/government/statistics/gdp-deflators-at-market-prices-and-money-gdp-september-2023-quarterly-national-accounts

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

- Cafodd y rhain eu hadio i ddarparu cost rannol llithriadau dros y cyfnod ym mhrisiau 2024 – cost rannol am nad oedd pob awdurdod lleol wedi darparu data.
- Yna ystyriwyd cyfran y tomenni â'r bygythiad posibl uchaf sydd o fewn yr awdurdodau lleol a oedd wedi dychwelyd data (70%), a chafodd y cyfanswm ei allosod gan ddefnyddio hynny (hynny yw, ei luosi â 100/70).
- Yn olaf, cafodd y ffigur hwn ei gynyddu wedyn (gan 12/10) i ddarparu ffigur ar gyfer deuddeng mlynedd (hyd yr amser y bydd y tomenni â'r lefel uwch o fygythiad yn rhan lawn o'r gyfundrefn o fewn ein cyfnod dansoddi) fel y dangosir yn nhabl 23.

Tabl 2: manteision costau y gellir eu hosgoi gan ddefnyddio data awdurdodau lleol

Llithriadau tomenni	**FY**	**Gwerth gwaith**		**Ym mhrisiau 2024***
Tylorstown	2019	12,000,000		13,812,058.83
Wattstown	2020	700,000		771,377.15
Graig Ddu	2020	4,425,000		4,876,205.55
Cilfynydd	2014	4,425,000		5,569,528.46
Cwm Cynon	2020	3,000,000		3,305,902.07
Penrhiwceiber	2020	2,000,000		2,203,934.71
Llanmarch Llanelli	2020	75,000		82,647.55
Pwll Glo Llwyn-On - Tomen A	2020	20,000		22,039.35
Llwyn y Ffynnon - Tomen B	2018	15,000		17,672.53
Pwll Glo Cynon Argoed – Tomen y De	2020	5,000		5,509.84
Pwll Glo Argoed - Tomen D	2020	20,000		22,039.35
Caroline	2018	35,000		41,235.90
Lady Margaret	2020	18,000		19,835.41
Pen Yr Englyn – Tomen Ddwyreiniol	2020	4,262,775		4,697,438.89
Blaenrhondda	2020	35,000		38,568.86
Blaenycwm	1989	-		
Tŷ Pen Rhiw	2021	55,000		-
Pwll Glo Pen Rhiw	2021	100,000		-
Cyfanswm (10 mlynedd 2010-2020)	**Arian parod:**	**31,190,775**	**Prisiau 2024:**	**35,485,994.44**
			Cost amcangyfrifedig y gellir ei osgoi y flwyddyn (A):	3,548,599.44
			Dros 12 mlynedd:	**42,583,193.32**

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

8.115 Nid yw hyn yn ystyried bod effaith gadarnhaol gwaith cynnal a chadw yn ymestyn y tu hwnt i'r flwyddyn y caiff ei wneud. Felly, pe bai'r gyfundrefn yn peidio â gweithredu ar ddiwedd ein cyfnod amser o 15 mlynedd, byddai cyfres hir o gostau wedi'u hosgoi y dylid eu hystyried yn briodol fel manteision yn y cyfnod dadansoddi. Gall rhai mathau o waith gael effaith am flynyddoedd lawer, hyd yn oed os yw'r effaith honno'n lleihau dros amser, ac felly byddai unrhyw gyfrifiad o'r fath yn debygol o ychwanegu'n sylweddol at fanteision amcangyfrifedig y gyfundrefn. Fodd bynnag, byddai'n gymhleth amcangyfrif hirhoedledd manteision o'r fath, a byddai'n cymhlethu un ansicrwydd gydag un arall, felly nid yw hyn wedi'i gynnwys yn y cyfrifiad.

Tabl 24: Costau posibl a gaiff eu hosgoi

Cyfnod amser dadansoddi data tomenni hanesyddol	10 mlynedd
Data a dderbyniwyd gan ALlau a oedd yn cynnwys y ganran hon o domenni â'r lefel uchaf o fygythiad posibl	70%
Cyfanswm cost uniongyrchol ymdrin â digwyddiadau (arian parod)	£31.2 miliwn
Cyfanswm y gost wedi'i uwchraddio i 2024	£35.5 miliwn

8.116 Mae hyn yn rhoi is-gyfanswm ar gyfer ein costau a gaiff eu hosgoi dangosol o £42.6 miliwn (£38.7 miliwn wedi'i ddisgowntio i brisiau 2024).

8.117 Yn ogystal â'r elfennau o ansicrwydd a amlinellir uchod, mae ciplun data ar gyfer cyfnod cyfyngedig hefyd yn debygol o golli llithriadau posibl prinnach ond ar raddfa fwy. Mae'n amlwg mai Aberfan yw'r mwyaf trychinebus o fethiannau o'r fath, ac nid yw'r dadansoddiad hwn yn bwriadu diystyru canlyniadau dinistriol y drasiedi hon sy'n dal i fod yn graith ar yr hen gymuned lofaol hon. Yn amlwg, o ran dadansoddi economaidd, byddai defnyddio dull Llyfr Gwyrdd Trysorlys EF ar gyfer un drychineb fel Aberfan yn cyrraedd swm cyfwerth â channoedd o filiynau o bunnoedd.[31]

8.118 Fodd bynnag, ni fyddai'n briodol cyflwyno tystiolaeth y gellid ystyried ei bod yn awgrymu y byddai digwyddiad tebyg yn cael digwydd eto: mae Llywodraeth Cymru yn benderfynol o wneud popeth o fewn ei gallu i osgoi unrhyw drychinebau tebyg rhag digwydd eto ac ni ddylid tanamcangyfrif yr ymdrech rydym eisoes wedi'i gwneud i sicrhau na all digwyddiad o'r fath byth ddigwydd eto. Dylid nodi hefyd bod Aberfan yn weithrediad tipio gweithredol, ac nid yn domen nas defnyddir.

8.119 Yn hytrach, mae'r dadansoddiad hwn yn ceisio cynnwys senario ddamcaniaethol fwy cymesur ac ar raddfa fwy. Mae'n seiliedig ar enghraifft o fewn ein hamserlen, ond un a ddigwyddodd yn Lloegr ac ni chafwyd unrhyw farwolaethau. Ym mis Chwefror 2013, digwyddodd tirlithriad mewn tomen sborion ym Mhwll Glo Hatfield yn Lloegr. Fel Aberfan, roedd Hatfield yn safle gweithrediadau mwyngloddio gweithredol. Fe wnaeth y methiant ddifrodi rhan fawr o reilffordd yn Swydd Efrog, gan amharu ar wasanaethau trên am bum mis.[32] Er na ddigwyddodd hyn yng Nghymru, mae amodau geoffisegol a

[31] Gweler paragraff 8.119 ymlaen am drafodaeth gyffredinol ar ddull o'r fath.
[32] https://www.bgs.ac.uk/case-studies/hatfield-colliery-south-yorkshire-landslide-case-study/

phroffil risg y domen yn golygu ei fod yn rhoi syniad da o gostau posibl methiant tebyg mewn maint yng Nghymru. Amcangyfrifwyd bod cost adfer a chyweirio yn dilyn Hatfield yn £65 miliwn (£82.8 miliwn ym mhrisiau 2024). Nid yw hyn yn cynnwys y gost a oedd yn gysylltiedig â chau rheilffordd am chwe mis.[33]

8.120 Mae digwyddiad maint Hatfield wedi'i gynnwys yn ein dadansoddiad fel digwyddiad unwaith mewn hanner can mlynedd, sy'n rhoi cyfanswm i ni, o'i leihau i gyfnod 12 mlynedd,[34] o £19.9 miliwn. Yn ychwanegol at y ffigur uchod, mae hyn yn rhoi cyfanswm gweithio o £62.5 miliwn.

Tabl 3: Digwyddiad Hatfield

Digwyddiad 50 mlynedd yn debyg i'r un yn Hatfield	**(£)**
Hatfield	65,000,000
Ym mhrisiau 2024*	82,810,392.29
bob x mlynedd	50
Cost flynyddol (B)	1,656,207.85
Dros 12 mlynedd	**19,874,494.15**

8.121 Er nad yw'r ymdrech liniaru a ragwelir yn y gyfundrefn reoleiddio yn gwarantu dileu unrhyw risg yn llwyr, bydd yn lleihau'r tebygolrwydd o lithriadau tomenni nas defnyddir. Mae'n anodd diffinio i ba raddau y gellir rhagweld gostyngiad o'r fath cyn cynnal asesiadau cynhwysfawr o'r holl domenni. Fodd bynnag, mae asesiad mewnol gan Lywodraeth Cymru yn awgrymu mai amcangyfrif rhesymol ond gochelgar yw cymryd yn ganiataol y byddai 80% o effaith mewn costau sy'n gysylltiedig â methiannau tomenni nas defnyddir oherwydd mesurau lliniaru llwyddiannus. Byddai hynny'n ymddangos fel llai o fethiannau, a llai o effeithiau lle'r oeddent yn dal i ddigwydd. Mae hyn wedi'i gymhwyso i'r dadansoddiad i leihau cyfanswm yr amcangyfrif o gost a gaiff ei hosgoi.

Tabl 4: crynodeb

Costau y gellir eu hosgoi (A+B)		£5,204,807.29
Rhagdybiaeth bod x yn cael ei arbed		80%*
Cyfanswm y costau y gellir eu hosgoi y flwyddyn		**£4,163,845.83**
Dros gyfnod o 12 mlynedd		**£49,966,149.98**

***** Amcangyfrif o 80% o effaith o'r costau y gellir eu hosgoi o ganlyniad i fesurau lliniaru a chamau gweithredu a gymerwyd.

[33] Comisiwn y Gyfraith, Diogelwch Tomennydd Glo yng Nghymru: Asesiad Effaith

[34] 12 mlynedd i adlewyrchu'r cyfnod yn ein cyfnod dadansoddi pan fo gwaith cynnal a chadw gweithredol yn cael ei wneud, er mwyn peidio ag ystyried costau a gaiff eu hosgoi ar gyfer tomenni nad ydynt o fewn y gofrestr genedlaethol yn gyfan gwbl ac yn elwa'n llawn ar y gyfundrefn.

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

8.122 Mae'r cyfrifiad yn arwain at gost wedi'i hosgoi ar gyfer ein cyfnod asesu[35] o £50.0 miliwn**.** At ddibenion cyfrifo ffigurau blynyddol, ac i ddisgowntio'r cyfanswm dros amser, cymerir mai £4.2 miliwn y flwyddyn yw hyn. Mae hyn yn rhoi cyfanswm gwerth (wedi'i ddisgowntio) o **£38.7 miliwn**. Mae hyn yn cael ei grynhoi isod.

Tabl 27: Costau a gaiff eu hosgoi dangosol

Amcangyfrif	**Cyfanswm**
Cyfanswm 12 mlynedd yn seiliedig ar ddata gan y grŵp technegol	£42.6 miliwn
Cyfwerth â 12 mlynedd o Hatfield	£19.9 miliwn
Cyfanswm amcangyfrif 12 mlynedd	£62.5 miliwn
Wedi'i lleihau i adlewyrchu 80% o effaith	£50 miliwn
Yn rhoi swm y flwyddyn	£4.2 miliwn
Yn rhoi cyfanswm cost a gaiff ei hosgoi ddangosol, wedi'i disgowntio	£38.7 miliwn

Gwelliannau lles

8.123 Mae cynnydd ym mharodrwydd pobl i ddefnyddio safleoedd hamdden yn agos at domenni nas defnyddir, yn rhoi arwydd defnyddiol a meintioliedig o'r cynnydd i werth lles ardaloedd sydd â thomenni nas defnyddir.

8.124 Nid yw hyn i danbrisio'r effaith ehangach ar gymunedau ac unigolion o wybod bod y tomenni yn eu hardal yn cael eu monitro a'u rheoli'n rhagweithiol. Mae hyn yn bwysig iawn. Fodd bynnag, mae'r gallu i fodelu mantais o'r fath yn feintiol yn gyfyngedig. Bwriad y dadansoddiad cyfredol yw gweithredu fel procsi amherffaith ond dangosol ar gyfer hynny. Yn fwy uniongyrchol, gellir ei ystyried fel ceisio modelu'r gostyngiad hanesyddol yn y defnydd o fannau gwyrdd ger tomenni nas defnyddir, a fyddai'n cael ei gywiro'n rhannol trwy gyfundrefn gynhwysfawr o fonitro a chynnal a chadw'r tomenni.

8.125 Mae'r Land, Environment, Economics and Policy Institute (LEEP) ym Mhrifysgol Caerwysg wedi datblygu Offeryn Gwerth Hamdden Awyr Agored (ORVal) sy'n amcangyfrif gwerth lles yn seiliedig ar ymweliadau â safleoedd hamdden ledled Cymru a Lloegr.[36] Mae'r offeryn yn rhaglen we a ddatblygwyd gyda chyllid gan Adran yr Amgylchedd, Bwyd a Materion Gwledig y DU.

8.126 Mae LEEP yn diffinio gwerth lles fel ffigur sy'n disgrifio cyfwerth ariannol y lles a ddaw i ran unigolion o ganlyniad i gael mynediad at fannau gwrdd.[37] Mae gwerth lles mannau o'r fath yn amcangyfrif ariannol o'r lles ychwanegol a ddaw i ran oedolion sy'n byw yng Nghymru a Lloegr yn sgil gallu cael mynediad i'r mannau hynny.

[35] Y deuddeng mlynedd y mae tomenni glo â lefel bygythiad uwch yn y gyfundrefn.
[36] Gweler https://www.leep.exeter.ac.uk/orval/
[37] Ffynhonnell: https://www.exeter.ac.uk/v8media/research/leep/documents/publications/reports/orval_user_guide.pdf#:~:text=The%20Recreation%20Demand%20Model%20that%20underpins%20the%20ORVal%20Tool%20is – tudalen 14.

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

8.127 Prif bwrpas yr offeryn yw darparu gwybodaeth a allai fod yn ddefnyddiol i lywodraeth, busnesau a chymunedau o ran deall manteision mannau gwyrdd hygyrch. Mae'n fodel galw am hamdden soffistigedig sy'n defnyddio set ddata fawr iawn i amcangyfrif y gwerthoedd lles hyn.[38]

8.128 Mae'n fodel lefel person sy'n rhoi amcangyfrifon o ymddygiad hamdden person sydd â nodweddion penodedig sy'n byw mewn lleoliad penodol. Gellir defnyddio'r model i ragweld pa fannau gwyrdd y gallai unigolyn ymweld â nhw dros gyfnod o flwyddyn a faint o werth lles y mae'n ei gael o bob un o'r mannau gwyrdd sydd ar gael iddo ymweld â nhw.

8.129 Er mwyn defnyddio'r model, tynnwyd y gwerthoedd lles diweddaraf o'r offeryn hwn ar gyfer pob un o'r 16 awdurdod lleol[39], y mae'n hysbys bod tomenni glo nas defnyddir yn eu hardal. Roedd hyn yn rhoi llinell sylfaen. Yna, tybiwyd y byddai'r gwerth lles blynyddol yn cynyddu yn gymesur ag arwynebedd pob awdurdod lleol sydd wedi'i orchuddio gan domenni glo nas defnyddir (defnyddir hwn fel dirprwy ar gyfer agosrwydd safleoedd hamdden i domenni) sy'n amrywio o 0% i 9.75%. Mae hwn yn cael ei gymhwyso bob blwyddyn o'r adeg y mae'r ymyrraeth yn weithredol, am hyd at 15 mlynedd, y cyfnod amser a ddefnyddir ar gyfer yr asesiad effaith.

8.130 Mae'r cydbwysedd a geisir rhwng cydnabod nad yw'r offeryn ond yn cyfleu'r manteision o ran hamdden, ac nid unrhyw fanteision tebyg eraill, a'r diffyg tystiolaeth (y naill ffordd neu'r llall) ynghylch effaith debygol cyfundrefn reoli gynhwysfawr ar ddefnydd tir hamdden.

8.131 Er mwyn cyfrifo amcangyfrif ar gyfer gwella gwerth lles, caiff y gwerth lles amcangyfrifedig ar gyfer pob awdurdod lleol ei luosi gan arwynebedd tomenni yn yr awdurdod lleol hwnnw. I gyfrif am yr ansicrwydd bod gwerth lles mannau gwyrdd o amgylch tomenni yn gynrychioliadol a gallai fod yn oramcangyfrif o ystyried y math o amgylchedd a'i ansawdd (sy'n debygol o amrywio rhwng ardaloedd), mae'r gwerth yn cael ei ostwng 50%. Pwrpas y cyfrifiad hwn yw amcangyfrif y gwelliant mewn gwerth lles, o ystyried yr ymdrechion lliniaru yn sgil y gyfundrefn reoleiddio newydd. Mae hon yn ymgais dybiannol i grynhoi manteision cyfundrefn reoleiddio gynhwysfawr i gymunedau sy'n byw yng nghysgod tomenni nas defnyddir – i bob pwrpas, dychwelyd yn rhannol y gwerth lles ar gyfer yr ardal i'r hyn y gallai fod heb bresenoldeb tomenni nas defnyddir. Rydym yn cydnabod, er ei fod yn fodel soffistigedig, ei fod yn fesur rhannol o fudd lles y gyfundrefn.

8.132 Amcangyfrifir bod y cynnydd hwn mewn gwerth lles yn £38.8 miliwn (£27.7 miliwn wedi'i ddisgowntio) dros y cyfnod asesu o 15 mlynedd. O ran sensitifrwydd, byddai hyn yn £19.4 miliwn neu £58.2 miliwn pe bai gwerth gostyngiad o 25% neu 75% yn cael ei gymhwyso yn lle'r 50% a ystyriwyd yn y dadansoddiad hwn. Caiff hyn ei ddangos yn Nhabl 28 isod.

[38] Ffynhonnell: https://www.leep.exeter.ac.uk/orval/pdf-reports/ORVal2_User_Guide.pdf - tudalen 3.
[39] Ynys Môn, Sir Benfro, Sir Gaerfyrddin, Abertawe, Castell-nedd Port Talbot, Pen-y-bont ar Ogwr, Rhondda Cynon Taf, Merthyr Tudful, Caerffili, Blaenau Gwent, Torfaen, Sir y Fflint, Wrecsam, Powys, Caerdydd, a Sir Fynwy.

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

Tabl 5: manteision gwerth lles 2027 i 2032

Awdurdod lleol	Gwerth lles	Arwynebedd tomenni (%)*	2027 (£)	2028 (£)	2029 (£)	2030 (£)	2031 (£)	2032 (£)
Blaenau Gwent	9,391,005.89	9.75	0	915,301.66	915,301.66	915,301.66	915,301.66	915,301.66
Pen-y-bont ar Ogwr	24,112,423.04	2.55	0	614,362.50	614,362.50	614,362.50	614,362.50	614,362.50
Caerffili	26,893,839.69	4.68	0	1,258,422.78	1,258,422.78	1,258,422.78	1,258,422.78	1,258,422.78
Caerdydd	48,919,535.11	0.06	0	29,805.10	29,805.10	29,805.10	29,805.10	29,805.10
Sir Gaerfyrddin	28,408,092.00	0.14	0	39,068.11	39,068.11	39,068.11	39,068.11	39,068.11
Sir y Fflint	25,197,684.00	0.12	0	30,056.37	30,056.37	30,056.37	30,056.37	30,056.37
Ynys Môn	17,013,857.00	0.00	0	399.37	399.37	399.37	399.37	399.37
Merthyr Tudful	5,762,300.62	5.54	0	319,232.72	319,232.72	319,232.72	319,232.72	319,232.72
Sir Fynwy	19,834,110.00	0.17	0	34,470.64	34,470.64	34,470.64	34,470.64	34,470.64
Castell-nedd Talbot	27,607,337.45	2.28	0	628,545.07	628,545.07	628,545.07	628,545.07	628,545.07
Sir Benfro	29,736,301.00	0.02	0	4,704.70	4,704.70	4,704.70	4,704.70	4,704.70
Powys	29,397,394.00	0.06	0	18,325.69	18,325.69	18,325.69	18,325.69	18,325.69
Rhondda Cynon Taf	23,897,273.35	5.21	0	1,244,964.04	1,244,964.04	1,244,964.04	1,244,964.04	1,244,964.04
Abertawe	58,061,091.07	0.49	0	£285,008.52	285,008.52	285,008.52	285,008.52	285,008.52
Torfaen	13,558,224.69	3.22	0	£436,041.04	436,041.04	436,041.04	436,041.04	436,041.04
Wrecsam	18,485,486.00	0.60	0	£111,471.68	111,471.68	111,471.68	111,471.68	111,471.68
Manteision Lles (16 ALl)	**406,275,954.90**		**Cyfanswm**	**5,970,179.98**	**5,970,179.98**	**5,970,179.98**	**5,970,179.98**	**5,970,179.98**
Cymru Gyfan	**569,177,928.00**		**Cyfanswm wedi'i ddisgwyntio**	**5,202,414.83**	**5,026,891.54**	**4,856,741.41**	**4,692,561.46**	**4,533,754.68**

		Amcangyfrif Is – 25%	2,985,089.99	2,985,089.99	2,985,089.99	2,985,089.99	2,985,089.99
		wedi'i ddisgowntio	2,601,207.42	2,513,445.77	2,428,370.71	2,346,280.73	2,266,877.34
		Amcangyfrif Canolig - 50%	2,985,089.99	2,985,089.99	2,985,089.99	2,985,089.99	2,985,089.99
		wedi'i ddisgowntio	2,601,207.42	2,513,445.77	2,428,370.71	2,346,280.73	2,266,877.34
		Amcangyfrif Uwch- 75%	2,985,089.99	2,985,089.99	2,985,089.99	2,985,089.99	2,985,089.99
		Wedi'i ddisgowntio	2,601,207.42	2,513,445.77	2,428,370.71	2,346,280.73	,266,877.34

**Gan ddefnyddio Tabl 29*

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

Tabl 6: manteision gwerth lles 2033 to 2040

Awdurdod lleol	**2033 (£)**	**2034 (£)**	**2035 (£)**	**2036 (£)**	**2037 (£)**	**2038 (£)**	**2039 (£)**	**2040 (£)**	**Cyfanswm (£)**
Blaenau Gwent	915,301.66	915,301.66	915,301.66	915,301.66	915,301.66	915,301.66	915,301.66	915,301.66	11,898,921.64
Pen-y-bont ar Ogwr	614,362.50	614,362.50	614,362.50	614,362.50	614,362.50	614,362.50	614,362.50	614,362.50	7,986,712.46
Caerffili	1,258,422.78	1,258,422.78	1,258,422.78	1,258,422.78	1,258,422.78	1,258,422.78	1,258,422.78	1,258,422.78	16,359,496.16
Caerdydd	29,805.10	29,805.10	29,805.10	29,805.10	29,805.10	29,805.10	29,805.10	29,805.10	387,466.29
Sir Gaerfyrddin	39,068.11	39,068.11	39,068.11	39,068.11	39,068.11	39,068.11	39,068.11	39,068.11	507,885.42
Sir y Fflint	30,056.37	30,056.37	30,056.37	30,056.37	30,056.37	30,056.37	30,056.37	30,056.37	390,732.83
Ynys Môn	399.37	399.37	399.37	399.37	399.37	399.37	399.37	399.37	5,191.83
Merthyr Tudful	319,232.72	319,232.72	319,232.72	319,232.72	319,232.72	319,232.72	319,232.72	319,232.72	4,150,2025.4
Sir Fynwy	34,470.64	34,470.64	34,470.64	34,470.64	34,470.64	34,470.64	34,470.64	34,470.64	448,118.32
Castell-nedd Talbot	628,545.07	628,545.07	628,545.07	628,545.07	628,545.07	628,545.07	628,545.07	628,545.07	8,171,085.93
Sir Benfro	4,704.70	4,704.70	4,704.70	4,704.70	4,704.70	4,704.70	4,704.70	4,704.70	61,161.06
Powys	18,325.69	18,325.69	18,325.69	18,325.69	18,325.69	18,325.69	18,325.69	18,325.69	238,233.95
Rhondda Cynon Taf	1,244,964.04	1,244,964.04	1,244,964.04	1,244,964.04	1,244,964.04	1,244,964.04	1,244,964.04	1,244,964.04	16,184,532.51
Abertawe	285,008.52	285,008.52	285,008.52	285,008.52	285,008.52	285,008.52	285,008.52	285,008.52	3,705,110.70
Torfaen	436,041.04	436,041.04	436,041.04	436,041.04	436,041.04	436,041.04	436,041.04	436,041.04	5,668,533.48
Wrecsam	111,471.68	111,471.68	111,471.68	111,471.68	111,471.68	111,471.68	111,471.68	111,471.68	1,449,131.82
Cyfanswm	**5,970,179.98**	**5,970,179.98**	**5,970,179.98**	**5,970,179.98**	**5,970,179.98**	**5,970,179.98**	**5,970,179.98**	**5,970,179.98**	**77,612,340.72**
Cyfanswm wedi'i ddisgowntio	**4,380,321.05**	**4,232,260.59**	**4,088,976.27**	**3,951,065.11**	**3,817,333.08**	**3,688,377.19**	**3,563,600.43**	**3,443,002.79**	**55,477,300.43**
Amcangyfrif Is – 25%	1,492,544.99	1,492,544.99	1,492,544.99	1,492,544.99	1,492,544.99	1,492,544.99	1,492,544.99	1,492,544.99	**19,403,084.93**
Wedi'i ddisgowntio	1,095,080.26	1,058,065.15	1,022,244.07	987,766.28	954,333.27	922,094.30	890,900.11	860,750.70	**13,869,325.11**
Amcangyfrif Canolig- 50%	2,985,089.99	2,985,089.99	2,985,089.99	2,985,089.99	2,985,089.99	2,985,089.99	2,985,089.99	2,985,089.99	**38,806,169.86**
Wedi'i ddisgowntio	2,190,160.53	2,116,130.29	2,044,488.13	1,975,532.55	1,908,666.54	1,844,188.60	1,781,800.21	1,721,501.40	**27,738,650.22**

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

Amcangyfrif Uwch-75%	4,477,634.98	4,477,634.98	4,477,634.98	4,477,634.98	4,477,634.98	4,477,634.98	4,477,634.98	4,477,634.98	**58,209,254.79**
Wedi'i ddisgowntio	3,285,240.79	3,174,195.44	3,066,732.20	2,963,298.83	2,862,999.81	2,766,282.89	2,672,700.32	2,582,252.10	**41,607,975.32**

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

Manteision cyflogaeth anuniongyrchol

8.133 Gellir hefyd gysylltu canlyniadau cyflogaeth cadarnhaol â gweithredu'r gyfundrefn reoleiddio arfaethedig. Mae canlyniadau o'r fath yn gysylltiedig â newidiadau cadarnhaol mewn canfyddiad am y mathau o weithgarwch cyflogaeth y gellir eu cynnal o amgylch yr ardaloedd.

8.134 Gall cynnydd mewn gwerth lles fel y trafodwyd uchod gyfrannu'n gadarnhaol hefyd at welliant mewn rhagolygon cyflogaeth. Gall hyn fod mor syml â chynyddu hyder cymuned mewn perthynas â sefydlogrwydd tymor hwy tomenni nas defnyddir cyfagos, gan arwain at fwy o barodrwydd i sefydlu busnes newydd, neu fuddsoddi yn y tir ei hun at ddefnydd mwy cynhyrchiol.

8.135 Nid yw'r asesiad hwn wedi cynnal dadansoddiad sector-wrth-sector o dwf cyflogaeth ond mae wedi ystyried cyfartaledd cyfanswm cyfradd twf cyflogaeth yn yr 16 ardal awdurdod lleol sy'n cynnwys tomenni glo nas defnyddir. Roedd hyn yn gynnydd blynyddol o 1.1% ar gyfartaledd dros y degawd o 2010.[40]

8.136 Mae effaith gweithredu'r gyfundrefn ar gyflogaeth ger tomenni nas defnyddir wedi'i amcangyfrif ar gyfer awdurdodau lleol unigol, gan ddefnyddio'r niferoedd cyflogaeth presennol ar gyfer yr awdurdod lleol hwnnw fel llinell sylfaen, ac yna cyfrifo ffactor cyfradd twf unigol gan ddefnyddio'r gyfradd twf cyflogaeth flynyddol gyfartalog tymor canolig ar gyfer yr awdurdod lleol ynghyd ag arwynebedd tomenni nas defnyddir yn ardal yr awdurdod lleol hwnnw (eto, fel dirprwy ar gyfer agosatrwydd at domen nas defnyddir). Ystyrir bod hyn yn gynnydd untro mewn cyflogaeth.

8.137 Er enghraifft, mae Blaenau Gwent, sydd â'r arwynebedd tir mwyaf yn cael ei orchuddio gan domenni glo nas defnyddir hysbys o bell ffordd sef 9.75% a chyfradd twf cyflogaeth cyfartalog flynyddol o 1.3%, yn rhoi ffactor twf blynyddol o 0.13% i ni (hynny yw, 9.75% wedi'i luosi ag 1.3%.) Yna gellir lluosi hyn â nifer y gweithwyr, sef 31,100, i amcangyfrif oddeutu 40 o gyfleoedd cyflogaeth newydd yn ystod ein cyfnod amser o 15 mlynedd. Yn achos Torfaen, sydd ag arwynebedd tir canolig wedi'i orchuddio gan domenni nas defnyddir, mae ganddo ffactor twf blynyddol o 0.02% (3.22% o arwynebedd tir wedi'i orchuddio gan domenni nas defnyddir wedi'i luosi â chyfradd twf cyflogaeth gyfartalog flynyddol o 0.3%), a lefel sylfaenol o gyflogaeth o 41,000, gan roi amcangyfrif o oddeutu 9 o gyfleoedd cyflogaeth ychwanegol yn ein cyfnod amser o 15 mlynedd. Dangosir holl ganrannau arwynebedd tomenni Awdurdodau Lleol yn y tabl isod.

[40] https://statscymru.llyw.cymru/Catalogue/Business-Economy-and-Labour-Market/People-and-Work/Employment/Persons-Employed . Mae data y tu hwnt i 2020 wedi'i eithrio i beidio â chynnwys effaith ystumiol ac anarferol COVID-19.

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

Tabl 7: Arwynebedd tomenni glo yn ôl awdurdodau lleol

Awdurdod Lleol	Arwynebedd Tomenni (m^2)	Arwynebedd Awdurdod Lleol (m^2)	Arwynebedd yr Awdurdod Lleol a orchuddir (%)
Blaenau Gwent	10,597,263.2	108,728,046.1	9.75
Pen-y-bont ar Ogwr	6,389,780.6	250,785,314.1	2.55
Caerffili	12,979,594.6	277,387,807.1	4.68
Caerdydd	86,701.0	142,303,613.2	0.06
Sir Gaerfyrddin	3,260,850.9	2,371,104,044.6	0.14
Ceredigion		1,788,379,261.9	
Conwy		1,130,179,030.9	
Sir Ddinbych		838,716,213.4	
Sir y Fflint	524,639.6	439,830,305.3	0.12
Gwynedd		2,548,292,895.1	
Ynys Môn	16,788.4	715,212,551.9	0.00
Merthyr Tudful	6,202,440.7	111,956,970.9	5.54
Sir Fynwy	1,477,824.8	850,327,720.8	0.17
Castell-nedd Port Talbot	10,069,362.2	442,272,629.1	2.28
Casnewydd		190,431,147.3	
Sir Benfro	256,044.6	1,618,344,480.4	0.02
Powys	3,238,642.5	5,195,311,063.6	0.06
Rhondda Cynon Taf	22,096,750.6	424,150,476.0	5.21
Abertawe	1,853,622.8	377,614,545.0	0.49
Torfaen	4,059,955.6	126,239,929.8	3.22
Bro Morgannwg		331,261,382.6	
Wrecsam	3,037,868.8	503,773,535.2	0.60
Cyfanswm (Cymru)	**86,148,131.0**	**20,782,602,964.4**	**0.41**

8.138 Yn gyffredinol, mae hyn yn awgrymu y gellid gweld ychwanegiad untro o tua 194 o swyddi ledled y wlad o ganlyniad i'r gyfundrefn. Mae hyn yn cynrychioli tua 0.014% o nifer y bobl mewn cyflogaeth yng Nghymru, neu 0.017% o fewn yr 16 awdurdod lleol sydd â thomenni glo nas defnyddir. Mae'n amcangyfrif ceidwadol ac nid yw'n cynnwys twf cyflogaeth pellach a fydd yn gysylltiedig â rhaglenni adfer posibl ar safleoedd tomenni nas defnyddir hyfyw.

8.139 Mae'r cyfleoedd gwaith hyn wedi'u cynnwys fel mantais ar ôl i'r tomenni glo nas defnyddir sy'n peri'r bygythiad posibl mwyaf gael eu hymgorffori'n llawn yn y gyfundrefn a'u hystyried yn sefydlog (mewn termau crynswth) dros weddill y gyfundrefn.

8.140 Er mwyn mesur mantais economaidd y cynnydd hwn mewn cyflogaeth, penderfynwyd ar werth ariannol drwy gymhwyso cyflog blynyddol ar lefel

isafswm cyflog o £20,048 (£11.44 yr awr[41] am wythnos 35 awr[42]). Mae hyn yn cyfateb i **£50.5 miliwn** dros y cyfnod dan sylw.

[41] Llywodraeth y DU, National Minimum Wage and National Living Wage rates
[42] ONS, Average actual weekly hours of work for full-time workers (seasonally adjusted)

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

Tabl 8: manteision cyflogaeth anuniongyrchol 2025 i 2031

Awdurdod Lleol	Cyflogaeth	Arwynebedd Tomenni (%) *	Cyfradd twf blynyddol cyfartalog 2011-2020 (%)	Ffactor Twf Penodol (%)	Swyddi newydd	2025 (£)	2026 (£)	2027 (£)	2028 (£)	2029 (£)	2030 (£)	2031 (£)
Blaenau Gwent	31,100	9.75	1.3	0.13	39.9	0	0	0	799,816	799,816	799,816	799,816
Pen-y-bont ar Ogwr	65,200	2.55	0.7	0.02	12.3	0	0	0	246,119	246,119	246,119	246,119
Caerffili	85,100	4.68	1.8	0.09	72.6	0	0	0	1,454,987	1,454,987	1,454,987	1,454,987
Caerdydd	185,600	0.06	2.0	0.00	2.2	0	0	0	44,393	44,393	44,393	44,393
Sir Gaerfyrddin	78,400	0.14	0.3	0.00	0.3	0	0	0	6,359	6,359	6,359	6,359
Sir y Fflint	78,200	0.12	1.0	0.00	0.9	0	0	0	18,675	18,675	18,675	18,675
Ynys Môn	30,600	0.00	0.1	0.00	0.0	0	0	0	17	17	17	17
Merthyr Tudful	24,200	5.54	0.1	0.01	1.5	0	0	0	30,293	30,293	30,293	30,293
Sir Fynwy	45,400	0.17	0.9	0.00	0.7	0	0	0	14,868	14,868	14,868	14,868

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

Castell-nedd Port Talbot	61,500	2.28	1.0	0.02	14.4	0	0	0	288,589	288,589	288,589	288,589
Sir Benfro	55,700	0.02	0.9	0.00	0.1	0	0	0	1,667	1,667	1,667	1,667
Powys	60,700	0.06	0.1	0.00	0.0	0	0	0	663	663	663	663
Rhondda Cynon Taf	99,800	5.21	0.6	0.03	29.1	0	0	0	582,868	582,868	582,868	582,868
Abertawe	113,400	0.49	1.7	0.01	9.5	0	0	0	189,583	189,583	189,583	189,583
Torfaen	41,000	3.22	0.7	0.02	9.3	0	0	0	185,660	185,660	185,660	185,660
Wrecsam	64,400	0.60	0.3	0.00	1.1	0	0	0	21,999	21,999	21,999	21,999
Cyfansymiau	**1,120,300.00**				**193.9****	**0**	**0**	**0**	**3,886,555**	**3,886,555**	**3,886,555**	**3,886,555**
Cymru Gyfan	**1,432,700.00**					**0**	**0**	**0**	**3,386,744**	**3,272,480**	**3,161,713**	**3,054,833**

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

Tabl 9: manteision cyflogaeth anuniongyrchol 2032 to 2040

Awdurdod Lleol	**2032 (£)**	**2033 (£)**	**2034 (£)**	**2035 (£)**	**2036 (£)**	**2037 (£)**	**2038 (£)**	**2039 (£)**	**2040 (£)**	**Cyfanswm (£)**
Blaenau Gwent	799,816	799,816	799,816	799,816	799,816	799,816	799,816	799,816	799,816	10,397,611
Pen-y-bont ar Ogwr	246,119	246,119	246,119	246,119	246,119	246,119	246,119	246,119	246,119	3,199,553
Caerffili	1,454,987	1,454,987	1,454,987	1,454,987	1,454,987	1,454,987	1,454,987	1,454,987	1,454,987	18,914,828
Caerdydd	44,393	44,393	44,393	44,393	44,393	44,393	44,393	44,393	44,393	577,109
Sir Gaerfyrddin	6,359	6,359	6,359	6,359	6,359	6,359	6,359	6,359	6,359	82,672
Sir y Fflint	18,675	18,675	18,675	18,675	18,675	18,675	18,675	18,675	18,675	242,775
Ynys Môn	17	17	17	17	17	17	17	17	17	218
Merthyr Tudful	30,293	30,293	30,293	30,293	30,293	30,293	30,293	30,293	30,293	393,804
Sir Fynwy	14,868	14,868	14,868	14,868	14,868	14,868	14,868	14,868	14,868	193,289
Castell-nedd Port Talbot	288,589	288,589	288,589	288,589	288,589	288,589	288,589	288,589	288,589	3,751,656
Sir Benfro	1,667	1,667	1,667	1,667	1,667	1,667	1,667	1,667	1,667	21,666
Powys	663	663	663	663	663	663	663	663	663	8,614
Rhondda Cynon Taf	582,868	582,868	582,868	582,868	582,868	582,868	582,868	582,868	582,868	7,577,290
Abertawe	189,583	189,583	189,583	189,583	189,583	189,583	189,583	189,583	189,583	2,464,576
Torfaen	185,660	185,660	185,660	185,660	185,660	185,660	185,660	185,660	185,660	2,413,579
Wrecsam	21,999	21,999	21,999	21,999	21,999	21,999	21,999	21,999	21,999	285,981
Cyfansymiau	**3,886,555**	**3,886,555**	**3,886,555**	**3,886,555**	**3,886,555**	**3,886,555**	**3,886,555**	**3,886,555**	**3,886,555**	**50,525,220**
Cyfansymiau wedi'u disgowntio	**2,951,450**	**2,851,566**	**2,755,179**	**2,661,902**	**2,572,122**	**2,485,064**	**2,401,114**	**2,319,885**	**2,241,377**	**36,115,427**

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

8.141 Er nad yw wedi'i brofi'n empirig, rhoddwyd ystyriaeth i effaith bosibl dadleoli ar dwf cyflogaeth. Tybir, at ddibenion y dadansoddiad hwn, ac o ystyried y niferoedd bach dan sylw, bod y niferoedd cyflogaeth yn ychwanegol at gyflogaeth bresennol, yn seiliedig ar unigolion yn ymuno â'r gweithlu o'r newydd. Darperir crynodeb yn ôl awdurdod lleol yn Nhabl 33 isod.

Tabl 33: Creu cyflogaeth, crynodeb yn ôl awdurdod lleol

Awdurdod Lleol	Cyflogeion	Arwynebedd tomenni	Twf blynyddol cyfartalog	GF penodol	Swyddi Newydd
Blaenau Gwent	31,100	9.75%	1.3%	0.13%	39.9
Pen-y-bont ar Ogwr	65,200	2.55%	0.7%	0.02%	12.3
Caerffili	85,100	4.68%	1.8%	0.09%	72.6
Caerdydd	185,600	0.06%	2.0%	0.00%	2.2
Sir Gaerfyrddin	78,400	0.14%	0.3%	0.00%	0.3
Sir y Fflint	78,200	0.12%	1.0%	0.00%	0.9
Ynys Môn	30,600	0.00%	0.1%	0.00%	0.0
Merthyr Tudful	24,200	5.54%	0.1%	0.01%	1.5
Sir Fynwy	45,400	0.17%	0.9%	0.00%	0.7
Castell-nedd Port Talbot	61,500	2.28%	1.0%	0.02%	14.4
Sir Benfro	55,700	0.02%	0.9%	0.00%	0.1
Powys	60,700	0.06%	0.1%	0.00%	0.0
Rhondda Cynon Taf	99,800	5.21%	0.6%	0.03%	29.1
Abertawe	113,400	0.49%	1.7%	0.01%	9.5
Torfaen	41,000	3.22%	0.7%	0.02%	9.3
Wrecsam	64,400	0.60%	0.3%	0.00%	1.1
Cyfansymiau (16 ALl)	**1,120,300.00**			**0.02%**	**193.9**
Cymru Gyfan	**1,432,700.00**			**0.01%**	

Tabl 34: Crynodeb o fanteision wedi'u meintioli

Math	Cyfansymiau
Costau a gaiff eu hosgoi	£54.1 miliwn
Gwerth lles	£38.8 miliwn
Cyflogaeth	£50.5 miliwn
Cyfanswm	£143.4 miliwn

Tabl 10: crynodeb o fanteision 2025 i 2033

	2025 (£)	2026 (£)	2027 (£)	2028 (£)	2029 (£)	2030 (£)	2031 (£)	2032 (£)
Cyfanswm y costau y gellir eu hosgoi	0	0	0	4,163,845.83	4,163,845.83	4,163,845.83	4,163,845.83	4,163,845.83
Costau y gellir eu hosgoi wedi'u disgowntio	0	0	0	3,628,375.26	3,505,958.19	3,387,288.58	3,272,782.82	3,162,024.52
Manteision lles	0	0	0	2,985,089.99	2,985,089.99	2,985,089.99	2,985,089.99	2,985,089.99
Manteision lles wedi'u disgowntio	0	0	0	2,601,207.42	2,513,445.77	2,428,370.71	2,346,280.73	2,266,877.34
Manteision cyflogaeth anuniongyrchol	0	0	0	3,886,555.41	3,886,555.41	3,886,555.41	3,886,555.41	3,886,555.41
Manteision anuniongyrchol wedi'u disgowntio	0	0	0	3,386,744.38	3,272,479.65	3,161,712.82	3,054,832.55	2,951,450.18
Cyfanswm y manteision	**0**	**0**	**0**	**11,035,491.23**	**11,035,491.23**	**11,035,491.23**	**11,035,491.23**	**11,035,491.23**
Cyfanswm y manteision wedi'u disgowntio	**0**	**0**	**0**	**9,616,327.06**	**9,291,883.61**	**8,977,372.11**	**8,673,896.10**	**8,380,352.04**

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

Tabl 11: crynodeb o fanteision 2034 i 2040

	2033 (£)	2034 (£)	2035 (£)	2036 (£)	2037 (£)	2038 (£)	2039 (£)	2040 (£)	Cyfanswm (£)
Cyfanswm y costau y gellir eu hosgoi	4,163,845.83	4,163,845.83	4,163,845.83	4,163,845.83	4,163,845.83	4,163,845.83	4,163,845.83	4,163,845.83	54,129,995.81
Costau y gellir eu hosgoi wedi'u disgowntio	3,055,013.69	2,951,750.31	2,851,818.01	2,755,633.17	2,662,363.02	2,572,423.95	2,485,399.58	2,401,289.89	38,692,121.01
Manteision lles	2,985,089.99	2,985,089.99	2,985,089.99	2,985,089.99	2,985,089.99	2,985,089.99	2,985,089.99	2,985,089.99	38,806,169.86
Manteision lles wedi'u disgowntio	2,190,160.53	2,116,130.29	2,044,488.13	1,975,532.55	1,908,666.54	1,844,188.60	1,781,800.21	1,721,501.40	27,738,650.22
Manteision cyflogaeth anuniongyrchol	3,886,555.41	3,886,555.41	3,886,555.41	3,886,555.41	3,886,555.41	3,886,555.41	3,886,555.41	3,886,555.41	50,525,220.29
Manteision anuniongyrchol wedi'u disgowntio	2,851,565.70	2,755,179.13	2,661,901.80	2,572,122.37	2,485,063.53	2,401,113.93	2,319,884.92	2,241,376.50	36,115,427.46
Cyfanswm y manteision	**11,035,491.23**	**11,035,491.23**	**11,035,491.23**	**11,035,491.23**	**11,035,491.23**	**11,035,491.23**	**11,035,491.23**	**11,035,491.23**	**143,461,385.96**
Cyfanswm y manteision wedi'u disgowntio	**8,096,739.91**	**7,823,059.73**	**7,558,207.94**	**7,303,288.09**	**7,056,093.09**	**6,817,726.48**	**6,587,084.71**	**6,364,167.79**	**102,546,198.68**

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

Manteision heb eu meintioli

Amgylcheddol

8.142 Mae nifer o fanteision amgylcheddol yn debygol o gael eu cefnogi gan weithrediad y gyfundrefn newydd. Nid ydynt o reidrwydd yn fanteision uniongyrchol i'r gwaith a wneir oherwydd y gyfundrefn, ond yn ymwneud mwy â galluogi cynlluniau mwy cadarnhaol yn amgylcheddol; manteision o fwy o ymwybyddiaeth gyflwr tomenni nas defnyddir a rheolaeth briodol ohonynt; a'r gostyngiad mewn difrod amgylcheddol yn sgil methiannau tomenni nas defnyddir. Mae crynodeb yn dilyn.

Costau amgylcheddol a gaiff eu hosgoi

8.143 Un o fanteision pwysig y gyfundrefn na ellir ei meintioli yw'r tebygolrwydd is o fethiannau yn y dyfodol o ganlyniad i gyflwr gwell tomenni nas defnyddir a'u bod yn cael eu monitro'n rhagweithiol. Bydd hyn yn debygol o arwain at leihad mewn effeithiau amgylcheddol cysylltiedig negyddol a fyddai'n codi o ganlyniad i fethiant tomen nas defnyddir, gan gynnwys yr effaith ar fioamrywiaeth ac ecosystemau sy'n bodoli ar y domen nas defnyddir neu o'i hamgylch. Mae costau uniongyrchol methiannau a gaiff eu hosgoi yn cael eu nodi ym mharagraffau 8.108 ymlaen.

Bioamrywiaeth

8.144 Gall rheoli tomenni nas defnyddir yn well hefyd wella gwerth bioamrywiaeth presennol y tomenni nas defnyddir: yn aml, mae gan domenni pyllau glo werth bioamrywiaeth uchel a bydd sicrhau bod y tomenni nas defnyddir hyn yn cael eu rheoli'n gynaliadwy ac yn gallu eistedd yn ddiogel yn ein tirweddau yn y tymor hir yn bwysig wrth ddiogelu eu gwerth treftadaeth naturiol cyfoethog ar gyfer y dyfodol. Mae natur y tomenni nas defnyddir yn golygu eu bod yn brin eu maethynnau, sy'n atal rhywogaethau planhigion trech rhag cymryd drosodd; maent yn gymhleth iawn fel arfer, ac nid ydynt wedi'u tarfu drwy ddefnyddio gwrtaith na chemegion eraill arnynt, sydd fel arfer yn awgrymu y gall natur ffynnu'n ddirwystr.[43]

8.145 Mae'r fioamrywiaeth hon yn cynnwys 900 a mwy o rywogaethau infertebratau a gofnodwyd, gyda 22% ohonynt ar lefel blaenoriaeth cadwraeth yn y DU.[44] Yn bwysig, dylid cynnal ymyriadau ffisegol sy'n ofynnol i wneud rhai tomenni nas defnyddir yn fwy diogel mewn modd sy'n lleihau'r effaith ar fioamrywiaeth ac yn adfer cynefinoedd priodol ar gyfer y dyfodol. Diffinnir y rhain ymhellach yn yr Asesiad Effaith ar Fioamrywiaeth yn Atodiad F.

Carbon deuocsid (CO2)

8.146 Gellir cyflawni gostyngiadau CO_2 posibl yn y tymor hir hefyd o ganlyniad i leihau, a'r canfyddiad o leihau, y risg sy'n gysylltiedig â thomenni nas defnyddir. Gallai rheoli tomenni nas defnyddir yn well arwain at leihau CO_2 a

[43] Ffynhonnell: "Biodiversity Value of Coal Tips", Liam Olds, Colliery Spoil Biodiversity Initiative, cyflwyniad ar gael ar-lein drwy https://epwales.org.uk/events/biodiversity-value-of-welsh-coal-tips/
[44] Ibid.

chaniatáu gwelliannau pellach fel plannu coed. Mae Cod Carbon Coetiroedd y DU, safon wirfoddol ar gyfer prosiectau creu coetiroedd yn y DU a fydd yn gwneud honiadau am y carbon deuocsid y maent yn ei atafaelu, yn enghraifft o fenter a all annog prosiectau o'r fath trwy ddarparu amcangyfrifon dibynadwy yn y pen draw o faint o garbon a gaiff ei atafaelu o ganlyniad i blannu coed, yn ogystal â rhoi statws wedi'i ddilysu i gwmnïau sy'n cymryd rhan, y gellid ei ystyried yn bwynt gwerthu deniadol i ddarpar gwsmeriaid.

8.147 Yn ogystal, gall yr allyriadau carbon posibl sy'n gysylltiedig â methiant fod yn sylweddol. Er enghraifft, arweiniodd tirlithriad Tylorstown at 60,000 tunnell o ddeunydd yn llithro i Afon Rhondda Fach. Mae symud y swm hwn o ddeunydd tomen gyda lori yn gofyn am filoedd lawer o deithiau gydag allyriadau cysylltiedig.

Afonydd

8.148 Mae Tylorstown yn cynnig enghraifft hefyd o'r risgiau sy'n gysylltiedig â deunyddiau tomenni yn disgyn i mewn i afon ac yn ei rhwystro. Arweiniodd blocio'r Rhondda Fach at roi oddeutu 4,000 o gartrefi mewn perygl o lifogydd pe na bai'r deunyddiau wedi cael eu symud yn gyflym. Byddai difrod o'r fath i eiddo yn creu cost sylweddol. Ni chafodd costau o'r fath eu cynnwys yn y cyfrifiadau o gostau a gaiff eu hosgoi uchod.

8.149 Bydd y gyfundrefn newydd nid yn unig yn lleihau'r tebygolrwydd o ddigwyddiadau niweidiol o'r fath ond gall hefyd wella ymatebion i ddigwyddiadau a fyddai'n ei gwneud yn haws gweithredu'n gyflym pe bai angen.

Effeithiau Iechyd Meddwl

Tirlithriadau a gaiff eu hosgoi

8.150 Mae astudiaethau wedi dangos effeithiau negyddol tirlithriadau ar lesiant meddyliol. Er enghraifft, dangosodd astudiaeth o'r mwdlithriadau a ddigwyddodd yn Salerno, yr Eidal ym mis Mai 1998 fod goroeswyr y trychineb fwy nag 20 gwaith yn fwy tebygol o ddioddef o anhwylder straen wedi trawma (PTSD) nag aelodau yn y grŵp rheoli a ddefnyddiwyd yn y dadansoddiad.[45] Awgrymodd hefyd y gallai'r tebygolrwydd cynyddol o anhwylder meddwl ymhlith y goroeswyr ddeillio o'r ffaith eu bod wedi wynebu risg o drychinebau tebyg, ar ôl profi sawl digwyddiad cymedrol yn dilyn digwyddiad 1998.

8.151 Mae perygl o lifogydd yn cael effeithiau iechyd meddwl tebyg. Yn ôl Iechyd Cyhoeddus Cymru[46], ffactor ychwanegol sy'n achosi straen yn ystod y profiad

[45] Catapano F., Malafronte R., Lepre F., Cozzolino P., Arnone R., Lorenzo E., Tartaglia G., Starace F., Magliano L., Maj M. "*Psychological consequences of the 1998 landslide in Sarno, Italy: A community study*", Acta Psychiatrica Scandinavica 2001; 104(6): 438-442, cyfeirir ato yn Kennedy IT, Petley DN, Williams R, Murray V. "A systematic review of the health impacts of mass Earth movements (landslides)" PLoS Curr. Ebrill 2015, ar gael ar-lein drwy https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4423842/

[46] ICC, "*Llifogydd ac iechyd meddwl: gwybodaeth hanfodol ar gyfer ymatebwyr rheng flaen*", https://icc.gig.cymru/gwasanaethau-a-thimau/iechyd-cyhoeddus-amgylcheddol/y-tywydd-ac-iechyd/llifogydd/llifogydd-iechyd-meddwl-gweithwyr-rheng-flaen/

o lifogydd yw'r straen sy'n gysylltiedig â glanhau ac adfer. Mae'n amlinellu pwyntiau straen o'r fath fel: diffyg mynediad at ofal iechyd, amharu ar weithgareddau'r aelwyd, colli cyfleusterau addysg a chymdeithasol, teimladau o golli rheolaeth oherwydd ofn i'r llifogydd ddigwydd eto, pwyntiau straen economaidd fel colli eiddo ac incwm, ac ymatebion i adroddiadau yn y cyfryngau.

8.152 Bydd yr ymyriadau sy'n gysylltiedig â'r gyfundrefn arfaethedig yn lleihau tebygolrwydd o fethiannau tomenni nas defnyddir a maint methiannau o'r fath, a thrwy wneud hynny, maent yn debygol o gyfrannu'n anuniongyrchol at fanteision seicolegol ac iechyd meddwl.

Manteision iechyd meddwl cyffredinol

8.153 Mae llawer o gymunedau, yn enwedig yng nghymoedd y De, yn byw yng nghysgod ffisegol a seicolegol tomenni nas defnyddir. Caiff hyn ei waethygu gan fethiannau hanesyddol sy'n fyw yn y cof, yn ogystal â thrwy ddigwyddiadau fel Tylorstown, sy'n arwyddocaol er yn ffodus ni chafwyd unrhyw anafiadau, marwolaethau na difrod i eiddo.

8.154 Mae'r effaith hon yn gymhleth ac yn anodd ei meintioli, fel y mae'r lleihad mewn effaith yn sgil cyflwyno cyfundrefn gynhwysfawr a chorff ymroddedig i reoli'r bygythiadau posibl i les pobl sy'n deillio o ansefydlogrwydd tomenni nas defnyddir neu fygythiad posibl i les pobl mewn achos o ansefydlogrwydd.

8.155 Bydd y gyfundrefn yn gwneud corff cyhoeddus a enwir yn gyfrifol am reoli a monitro tomen nas defnyddir benodol, a allai arwain at effaith gadarnhaol ar berchennog neu feddiannydd tomen nas defnyddir ac unrhyw ymdeimlad o gyfrifoldeb y gallai deimlo ond nad yw o reidrwydd yn gallu cyflawni'r cyfrifoldeb hwnnw'n briodol.

Cyflogaeth Uniongyrchol

8.156 Er nad yw wedi'i gynnwys fel mantais wedi'i meintioli, bydd y corff arfaethedig yn cyflogi'n uniongyrchol 75 o bobl yng Nghymru. Mae'r rhain yn rolau y bydd angen eu cyflawni yn y cnawd yng Nghymru.

8.157 Mae'r elfen fwyaf o gostau ar gyfer y gyfundrefn newydd yn ymwneud â gweithrediadau cynnal a chadw. Yn aml mae'r rhain yn gofyn am weithwyr arbenigol, a bydd y gwaith sydd ei angen yn cael ei wneud yn rhai o rannau mwyaf difreintiedig y wlad.

8.158 Yn ôl y drefn arferol ar gyfer RIA, nid yw'r rhain wedi'u cynnwys yn y manteision a gyfrifwyd. Serch hynny, maent yn debygol o fod yn sylweddol.

Methiant trychinebus, gan gynnwys colli bywyd

8.159 Nid yw'r dadansoddiad hwn yn ceisio cyfrifo senarios yn y manteision costau a gaiff eu hosgoi y gellir eu meintioli sy'n cynnwys unrhyw anaf i bobl neu golli bywyd.

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

8.160 Fodd bynnag, pe byddem yn ystyried hyn ymhellach mewn termau economaidd, gallai fod modd defnyddio'r dadansoddiad a wnaed gan y Grŵp Cynghori Technegol mewn perthynas â Covid.[47]

8.161 Mae hwn yn defnyddio Blynyddoedd Bywyd a Addaswyd yn ôl Ansawdd, y darperir gwerth ariannol (ym mhrisiau 20/21) o £70,000 ar eu cyfer. Hynny yw, dyna'r gwerth ariannol a ddefnyddir mewn dadansoddiadau o'r fath am bob blwyddyn o fywyd a gollir. Mae gwerthoedd ariannol tebyg yn cael eu defnyddio i amcangyfrif gostyngiad yn ansawdd bywyd rhywun.

8.162 Nid yw ei gynnwys yma yn awgrym bod methiant sy'n arwain at anaf neu farwolaeth mewn unrhyw ffordd yn debygol. Mae'n cael ei gynnwys i gydnabod nad yw digwyddiad effaith uchel, annhebygol iawn yn cael ei gofnodi yn ein dadansoddiad, ond y byddai'n achosi cost sylweddol.

8.163 Bydd y gyfundrefn arfaethedig yn lleihau ymhellach y tebygolrwydd sydd eisoes yn isel o fethiant sy'n achosi anaf i bobl.

8.164 Os byddwn yn ymchwilio i drychineb Aberfan 1966 a ddigwyddodd yng Nglofa Ynysowen yn Aberfan, fe arweiniodd at 144 o farwolaethau, gan gynnwys 116 o blant. Yn ôl ymchwil a gasglwyd gan awduron o Brifysgol Newcastle, Prifysgol Glasgow Caledonian a Phrifysgol Birmingham, mewn astudiaeth sy'n asesu gwerth ariannol blwyddyn o fywyd,[48] rhoddir gwerth bywyd dynol fel £1.6 miliwn (ar brisiau 2009-10). Mae hyn ynddo'i hun yn dangos, pe bai'r Bil yn llwyddo i leihau'r tebygolrwydd bod llithriad tomen yn arwain at fygythiad i les pobl, mae'r manteision o lai o anafiadau a marwolaethau ar raddfa trychineb tebyg i Aberfan, yn gorbwyso o ddigon y costau gweithredu. Fodd bynnag, dylid nodi na ddefnyddiwyd hyn wrth gyfrifo'r Gwerth Presennol Net.

Cynnydd yng nghapasiti gwasanaethau canolog

Mecanwaith codi tâl

8.165 Mae'r Bil yn rhoi pŵer i'r Awdurdod ddarparu gwasanaethau gweinyddol, technegol neu broffesiynol i unrhyw Awdurdod Cymreig datganoledig o fewn ystyr adran 157A o Ddeddf Llywodraeth Cymru. Mae gwasanaethau gweinyddol, technegol a phroffesiynol yn cwmpasu gwasanaethau cefn swyddfa fel cyllid, y gyflogres, adnoddau dynol a thechnoleg gwybodaeth. O dan adran 70, caiff yr Awdurdod godi ffi am ddarparu gwasanaeth o'r fath. Rhagwelir y bydd y systemau sy'n cefnogi'r gwasanaethau hyn yn fodiwlaidd ac yn gallu cael eu sefydlu gydag endidau cyfreithiol lluosog, gan alluogi cyrff cyhoeddus eraill i gael mynediad at y gwasanaethau canolog hyn i'w defnyddio, yn ôl yr angen. Mae'r Bil yn galluogi'r Awdurdod i godi tâl am ddarparu'r gwasanaethau hyn, a hwyrach y gallai hyn dalu'r costau cymorth yr eir iddynt wrth redeg y systemau hyn. Mae'n debygol hefyd y bydd arbedion maint ehangach i'w cyflawni yng nghostau gweithredu'r cyrff cyhoeddus sy'n manteisio ar y gwasanaethau canolog hyn.

[47] https://www.gov.wales/sites/default/files/publications/2022-06/the-social-value-of-a-covid-case-january-2022.pdf
[48] A scoping study on the valuation of risks to life and health: the monetary Value of a Life year (VOLY) - GOV.UK (www.gov.uk)

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

Gwerth Cymdeithasol Presennol Net (NPSV) a Chymhareb Cost a Budd (BCR)

8.166 Mae NPSV a BCR Opsiwn 2A/2B (cyflwyno cyfundrefn newydd a sefydlu corff cyhoeddus newydd) wedi'u cyfrifo gan ddefnyddio dull llif arian parod wedi'i ddisgowntio gan ystyried manteision a chostau wedi'u meintioli sefydlu'r fframwaith rheoleiddio arfaethedig ar gyfer diogelwch tomenni nas defnyddir yng Nghymru.

8.167 Yr NPSV cyffredinol yw £102.6 – £69.5 sy'n rhoi swm positif o £33.1 miliwn.

8.168 Cyfrifwyd y gymhareb cost a budd gan ddefnyddio'r un ffigurau, gan roi BCR o 0.48 gan ddefnyddio'r fformiwla ganlynol:

BCR Opsiwn 2/2B = $\frac{102.6 - 69.5\ miliwn}{£69.5\ miliwn}$ = **0.476**

Crynodeb o'r opsiwn a ffefrir

8.169 Yr opsiwn a ffefrir yw **Opsiwn 2B**, cyfundrefn reoleiddio newydd a gefnogir drwy sefydlu corff cyhoeddus newydd.

8.170 Mae'r Bil yn gam allweddol i gyflawni argymhellion adolygiad gan Gomisiwn y Gyfraith[49] a ganfu fod y gyfundrefn bresennol wedi dyddio a bod diwygio deddfwriaethol yn hanfodol i amddiffyn cymunedau glofaol rhag unrhyw dirlithriadau yn y dyfodol. Mae fframwaith rheoleiddio statudol newydd yn sail i'n huchelgais i ddarparu dull cenedlaethol newydd cyson o reoli, monitro a goruchwylio tomenni nas defnyddir a helpu i liniaru effeithiau posibl y newid yn yr hinsawdd (Opsiwn 2).

8.171 Fel y nodir mewn paragraff blaenorol, canfu dadansoddiad o gyrff presennol nad oedd yr un ohonynt yn addas i weithredu fel yr Awdurdod, ac felly sefydlu corff newydd yw'r opsiwn a ffefrir (Opsiwn 2B).

8.172 At hynny, er bod y Tasglu presennol yn gwneud gwaith hanfodol, ni chaiff ei ystyried yn opsiwn hirdymor hyfyw, fel y nodir ym mharagraff 7.10.

8.173 Roedd ymatebion i ymgynghoriad Papur Gwyn 2022 yn gefnogol dros ben i sefydlu cyfundrefn reoleiddio ar gyfer diogelwch tomenni nas defnyddir, a chreu corff cyhoeddus newydd â'i unig waith yw sicrhau diogelwch tomenni nas defnyddir.

8.174 Yn gyffredinol, mae'r dadansoddiad o gostau a manteision yr opsiwn a ffefrir yn arwain at fudd net cadarnhaol.

8.175 Mae ein cynigion yn cefnogi'n llawn hefyd yr egwyddorion sydd wedi'u hymgorffori gan Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015. Er bod cysylltiad â'r holl nodau, mae cysylltiadau arbennig o glir â gweithio tuag

[49] Comisiwn y Gyfraith, Rheoleiddio Diogelwch Tomennydd Glo yng Nghymru: Adroddiad, Mawrth 2022.

at Gymru gydnerth,[50] iachach,[51] fwy cyfartal[52] o gymunedau cydlynus,[53] fel y nodir yn y Bennod nesaf ar yr Asesiadau Effaith.

Asesiad o'r Gystadleuaeth

8.176 Cynhaliwyd Asesiad Hidlo'r Gystadleuaeth i asesu'r effaith bosibl sy'n gysylltiedig â'r cynigion yn y Bil. Ni ddisgwylir i'r polisi hwn gael effaith niweidiol ar lefelau cystadleuaeth yng Nghymru na chystadleurwydd cwmnïau o Gymru. Mae canlyniadau prawf hidlo (sy'n cynnwys naw cwestiwn i'w hateb yn gadarnhaol neu'n negyddol) sy'n cefnogi'r casgliad hwn isod:

Tabl 37: Prawf Hidlo'r Gystadleuaeth

Cwestiwn	Atebwch yn gadarnhaol neu'n negyddol
C1: Yn y farchnad/marchnadoedd y mae'r rheoliad newydd yn effeithio arni/arnynt, a oes gan unrhyw gwmni fwy na 10% o gyfran y farchnad?	Nac oes
C2: Yn y farchnad/marchnadoedd y mae'r rheoliad newydd yn effeithio arni/arnynt, a oes gan unrhyw gwmni fwy na 20% o gyfran y farchnad?	Nac oes
C3: Yn y farchnad/marchnadoedd y mae'r rheoliad newydd yn effeithio arni/arnynt, a oes gan y tri chwmni mwyaf gyda'i gilydd o leiaf 50% o gyfran y farchnad	Nac oes
C4: A fyddai costau'r rheoliad yn effeithio ar rai cwmnïau yn sylweddol fwy nag eraill?	Na fyddai
C5: A yw'r rheoliad yn debygol o effeithio ar strwythur y farchnad, gan newid nifer neu faint y cwmnïau?	Nac ydyw
C6: A fyddai'r rheoliad yn arwain at gostau sefydlu uwch ar gyfer cyflenwyr newydd neu ddarpar gyflenwyr nad oes rhaid i gyflenwyr presennol eu talu?	Na fyddai
C7: A fyddai'r rheoliad yn arwain at gostau parhaus uwch i gyflenwyr newydd neu ddarpar gyflenwyr nad oes rhaid i gyflenwyr presennol eu talu?	Na fyddai
C8: A yw'r sector yn cael ei nodweddu gan newid technolegol cyflym?	Nac ydyw
C9: A fyddai'r rheoliad yn cyfyngu ar allu cyflenwyr i ddewis pris, ansawdd, ystod neu leoliad eu cynhyrchion?	Na fyddai

[50] "Cenedl sy'n cynnal ac yn gwella amgylchedd naturiol bioamrywiol gydag ecosystemau iach gweithredol sy'n cynnal cydnerthedd cymdeithasol, economaidd ac ecolegol ynghyd a'r gallu i addasu i newid."
[51] "Cymdeithas lle mae llesiant corfforol a meddyliol pobl cystal â phosibl a lle deellir dewisiadau ac ymddygiadau sydd o fudd i iechyd yn y dyfodol."
[52] "Cymdeithas sy'n galluogi pobl i gyflawni eu potensial ni waeth beth fo'u cefndir neu eu hamgylchiadau (gan gynnwys eu cefndir a'u amgylchiadau economaidd-gymdeithasol)."
[53] "Cymunedau atyniadol, hyfyw a diogel sydd â chysylltiadau da."

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

9. Asesiadau o'r Effaith

9.1 Cynhaliwyd Asesiad Effaith Integredig (IIA) llawn, sy'n cynnwys yr holl ddarpariaethau yn y Bil. Mae crynodeb o'r effeithiau wedi'i amlinellu isod, a bydd yr asesiadau effaith penodol yn cael eu cyhoeddi fel y bo'n briodol.

9.2 Yn ogystal â'r Asesiad Sgrinio Iechyd, cynhaliwyd asesiadau penodol er mwyn deall effaith y Bil ar y meysydd canlynol:

- Hawliau Plant;
- Y Gymraeg;
- Cydraddoldeb;
- Prawfesur Gwledig;
- Diogelu Data;
- Bioamrywiaeth;
- Y ddyletswydd economaidd-gymdeithasol;
- Asesiad o'r Effaith ar Gyfiawnder.

Hawliau Plant

9.3 Mae Mesur Hawliau Plant a Phobl Ifanc (Cymru) 2011 yn ei gwneud yn ofynnol i Weinidogion Cymru roi sylw dyledus i Gonfensiwn y Cenhedloedd Unedig ar Hawliau'r Plentyn.

9.4 Comisiynodd Llywodraeth Cymru Plant yng Nghymru i gyflwyno sawl digwyddiad ymgynghori gyda'r nod o gasglu barn pobl ifanc 14-16 oed. Yn ogystal, cyflwynodd swyddogion Llywodraeth Cymru Gynnig y Papur Gwyn i'r Grŵp Gweithredu ar Hawliau Plant ar 23 Mehefin 2022 gan ddefnyddio eu harbenigedd i fyfyrio ar sut mae'r cynigion yn effeithio ar blant a phobl ifanc.

Effeithiau cadarnhaol

9.5 Nod cyffredinol y Bil yw diogelu lles pobl trwy gyflwyno system gyson a chadarn o asesu, cofrestru, rheoli, monitro a goruchwylio tomenni nas defnyddir yng Nghymru. Mae plant a phobl ifanc yn rhan o'r cymunedau y gallai tirlithriadau o domenni nas defnyddir effeithio arnynt.

9.6 Gall tirlithriadau gael effaith negyddol ar iechyd meddwl a gorbryder ymhlith pobl ifanc a phlant, er enghraifft nododd adroddiad adfer o dirlithriadau Iechyd Cyhoeddus Cymru ddangosydd straen yn ymwneud ag addysg ac ysgolion, megis colli cyfleusterau addysg a cholli cymdeithasu sy'n gysylltiedig â mynd i'r ysgol. Gallai natur ataliol y Bil atal sefyllfaoedd llawn straen o'r fath rhag digwydd.

9.7 Roedd plant a phobl ifanc yn gefnogol i gynigion y Papur Gwyn o wneud tomenni yn ddiogel i gymunedau'r dyfodol yn ystod y digwyddiad ymgynghori â phobl ifanc.

9.8 Fe wnaethant grybwyll y byddai'r gyfundrefn yn cael effaith fuddiol ar ddiogelu'r amgylchedd rhag rhagor o ddifrod. Roedd ganddynt agwedd gadarnhaol at y cynigion i greu corff newydd i reoli a chynnal a chadw tomenni nas defnyddir yng Nghymru.

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

9.9 Yn ogystal, cydnabuwyd bod mabwysiadu darpariaethau'r Bil yn gyfle i godi ymwybyddiaeth a dealltwriaeth o'r amgylcheddau y mae plant a phobl ifanc yn byw ynddynt.

Effeithiau negyddol

9.10 Ni nodwyd unrhyw effeithiau negyddol ar Hawliau Plant, yn ystod yr ymgynghori â'r cyhoedd na'r trafodaethau â rhanddeiliaid, nac wrth baratoi'r asesiad hwn.

Y Gymraeg

9.11 Mae asesiad o'r effaith ar y Gymraeg wedi'i gwblhau, ac er na fydd y Bil yn cyfrannu'n uniongyrchol at *Cymraeg 2050, gellir ei* gysylltu â thema 2 – *cynyddu'r defnydd o'r Gymraeg* – a thema 3 – *creu amodau ffafriol*. Er nad yw'n bosibl mesur effaith y Bil ar y Gymraeg, bydd y darpariaethau yn effeithio ar y Gymraeg mewn gwahanol ffyrdd. Bydd rhagor o asesiadau o'r effaith ar y Gymraeg yn cael eu cynnal drwy gydol y broses o roi'r Bil ar waith.

9.12 Bydd y Bil yn sefydlu corff cyhoeddus newydd a noddir gan Lywodraeth Cymru. Bydd yr Awdurdod yn arfer swyddogaethau rheoleiddio, cydymffurfio a chynghori wrth weithredu'r gyfundrefn newydd ar gyfer rheoli tomenni. Mae'r Bil yn darparu bod yr Awdurdod yn cael ei ychwanegu at Atodlen 6 i Fesur y Gymraeg (Cymru) 2011. Bydd ychwanegu'r Awdurdod at Atodlen 6 yn gosod safonau'r Gymraeg ar yr Awdurdod.

9.13 Yn ogystal, bydd yr Awdurdod yn gyfrifol am greu cofrestr electronig o domenni nas defnyddir, y bydd yn ofynnol i'r Awdurdod sicrhau bod gan y cyhoedd fynediad ati. Bydd y gofrestr ar gyfer y cyhoedd yn ddwyieithog. Bydd hyn yn helpu i hyrwyddo strategaeth Llywodraeth Cymru ar gyfer y Gymraeg drwy sicrhau bod y Gymraeg wrth wraidd arloesedd ym maes technoleg ddigidol i alluogi'r defnydd o'r Gymraeg mewn cyd-destunau digidol.

9.14 Mae'r Bil yn cynnwys darpariaeth i wneud is-ddeddfwriaeth, ac mae Gweinidogion Cymru yn bwriadu cyhoeddi canllawiau i'r Awdurdod ar sawl mater megis monitro, apelau a chodi tâl. Bydd yr holl is-ddeddfwriaeth a chanllawiau a gyhoeddir gan Weinidogion Cymru yn destun ymgynghoriad ac yn cael eu cyhoeddi'n ddwyieithog.

Cydraddoldeb

9.15 Y bwriad yw ychwanegu'r Awdurdod, drwy orchymyn, at y rhestr yn Atodlen 19 i Ddeddf Cydraddoldeb 2010 (Deddf 2010). Yn rhinwedd ei gynnwys yn y rhestr o awdurdodau cyhoeddus yn Atodlen 19 i Ddeddf 2010, bydd yr Awdurdod yn ddarostyngedig i ddyletswydd cydraddoldeb y sector cyhoeddus sy'n ei gwneud yn ofynnol iddo, wrth arfer ei swyddogaethau, i roi sylw dyladwy i'r angen i ddileu gwahaniaethu, aflonyddu ac erledigaeth, yn ogystal â hyrwyddo cyfle cyfartal a meithrin cysylltiadau da rhwng pobl sy'n rhannu nodwedd warchodedig berthnasol a'r rhai nad ydynt yn rhannu nodwedd warchodedig berthnasol.

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

9.16 Mae asesiad o'r effaith ar gydraddoldeb wedi cael ei gynnal sy'n nodi nad oes unrhyw effeithiau negyddol disgwyliedig ar bobl sydd â nodweddion gwarchodedig.

9.17 Credwn y bydd y Bil yn cael effaith gadarnhaol ar ddiogelwch pob dinesydd, p'un a yw'n dod o fewn grŵp â nodwedd warchodedig ai peidio, drwy leihau'r tebygolrwydd o dirlithriadau a'r effeithiau cysylltiedig megis colli bywyd; anafiadau; pryderon iechyd corfforol a meddyliol tymor byr a thymor hir; difrod i dai, ysgolion a chanolfannau iechyd; amharu ar drafnidiaeth a chyfleustodau; llygredd a dinistrio'r amgylchedd.

9.18 Prif ddiben y Bil yw atal tomenni nas defnyddir rhag bygwth lles pobl oherwydd eu hansefydlogrwydd. Mae'n debygol y bydd rhai manteision i'r rhai sydd â nodweddion gwarchodedig penodol, fel pobl sy'n byw mewn ardaloedd o amddifadedd uchel, oherwydd mae'r rhan fwyaf o domenni glo nas defnyddir wedi'u lleoli yng nghymoedd y De, ardal sy'n profi lefelau uchel o dlodi.

9.19 Mae'r Bil yn cynnwys darpariaeth i wneud is-ddeddfwriaeth, ac mae Gweinidogion Cymru yn bwriadu cyhoeddi canllawiau i'r Awdurdod ar sawl mater. Bydd is-deddfwriaeth a chanllawiau yn destun asesiadau o'r effaith ar gydraddoldeb.

Prawfesur Gwledig

9.20 Mae asesiad o'r effaith o ran prawfesur gwledig wedi'i gwblhau sy'n ystyried effeithiau'r Bil ar bobl sy'n byw mewn ardaloedd a chymunedau gwledig ac ar fusnesau gwledig.

9.21 Bydd natur ataliol y Bil yn lleihau'r tebygolrwydd o dirlithriadau yn y dyfodol sy'n gysylltiedig â thomenni nas defnyddir. Disgwylir i natur ragweithiol y gyfundrefn newydd effeithio'n gadarnhaol ar fusnesau a chymunedau gwledig (e.e. ffermydd) drwy leihau'r risgiau o domenni'n llithro a'r costau a ysgwyddir o ganlyniad i dirlithriad.

9.22 Ymgysylltodd Llywodraeth Cymru â'r gymuned ffermio yn ystod y digwyddiadau ymgynghori ar gynigion y Papur Gwyn ac ystyriwyd ymatebion gan sefydliadau gwledig ac unigolion o ardaloedd gwledig, megis pryderon ynghylch amseriadau arolygiadau a mynediad yn ystod gwaith datblygu polisi'r Bil. Rydym wedi parhau i roi'r wybodaeth ddiweddaraf i gynrychiolwyr ffermio am ddatblygiad y Bil, megis cyfarfod ag Undeb Cenedlaethol yr Amaethwyr a'r Gymdeithas Tir a Busnesau Cefn Gwlad.

9.23 Bydd y Bil yn sefydlu ac yn rhoi swyddogaethau ar gorff newydd, Awdurdod Tomenni Nas Defnyddir Cymru. Bydd Gweinidogion Cymru yn llunio canllawiau i'r Awdurdod ar arolygiadau, ac yn bwriadu i'r canllawiau adlewyrchu ymatebion a ddaeth i law yn ystod yr ymgynghoriad. Er enghraifft, cynghori ar amseroldeb arolygiadau, asesu a monitro ar dir gwledig a ddefnyddir ar gyfer pori a gweithgareddau ffermio eraill, a byddai gwaith arferol yn ystyried gweithgareddau penodol sy'n digwydd yn dymhorol, fel wyna yn y gwanwyn.

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

9.24 Mae'r pwerau yn y Bil yn gymwys i'r holl dir, felly bydd tir gwledig yn cael ei gwmpasu gan y darpariaethau yn y Bil. Bydd yr Awdurdod yn gallu ei gwneud yn ofynnol i berchennog unrhyw dir ymgymryd â gweithrediadau i atal neu ymdrin â bygythiadau i sefydlogrwydd tomen nas defnyddir neu sefydlogi tomen nas defnyddir er mwyn ei hatal rhag mynd yn fwy ansefydlog. Mae hyn yn angenrheidiol er mwyn i'r Awdurdod gyflawni ei swyddogaethau fel y darperir ar eu cyfer yn y Bil.

9.25 Mae'r Bil yn cynnwys hawl apelio mewn rhai achosion, er enghraifft mewn cysylltiad â hysbysiad a roddir gan yr Awdurdod sy'n ei gwneud yn ofynnol i dirfeddiannwr ymgymryd â gweithrediadau, neu mewn perthynas â gorchymyn cyfrannu. Yn ogystal, mae'r Bil yn gwneud darpariaeth mewn cysylltiad â digolledu pan fo tir wedi'i ddifrodi, eiddo wedi'i ddifrodi, ei symud ymaith neu ei waredu, neu os oes aflonyddu ar fwynhad o dir. I rai perchnogion tomenni a thirfeddianwyr, gall costau sy'n gysylltiedig â gweithrediadau angenrheidiol fod y tu hwnt i'w modd ariannol. Yn yr amgylchiadau hyn, bydd tirfeddiannwr yn gallu apelio yn erbyn hysbysiad i ymgymryd â gweithrediadau ar y sail nad yw'r perchennog yn gallu talu costau'r gweithrediadau sy'n ofynnol gan yr hysbysiad.

9.26 Mewn argyfwng, mae'r Bil yn rhoi pŵer i'r Awdurdod gyflawni gweithrediadau heb roi hysbysiad, pan fo'n ystyried bod angen cyflawni gweithrediadau ar unwaith. O dan yr amgylchiadau hyn, bydd yr Awdurdod yn gweithredu i osgoi neu leihau bygythiadau i les pobl, felly ni fydd yn ofynnol iddo roi hysbysiad i berchennog y tir cyn cyflawni'r gweithrediadau. Fodd bynnag, unwaith y mae wedi dechrau gweithrediadau, rhaid i'r Awdurdod, cyn gynted ag y bo'n ymarferol, roi hysbysiad i berchennog y tir bod y gweithrediadau wedi dechrau.

9.27 Ni chynhaliwyd Asesiad Rheoli Tir yn Gynaliadwy gan nad yw'r amodau sy'n ei gwneud yn ofynnol cwblhau'r Asesiad wedi'u bodloni. Pan wneir is-ddeddfwriaeth o dan bwerau yn y Bil, byddwn yn ystyried y ddyletswydd ar gyfer Rheoli Tir yn Gynaliadwy, ac a oes asesiad yn ofynnol.

Diogelu Data

9.28 Er bod ein sgrinio yn dangos nad oedd angen Asesiad llawn o'r Effaith ar Ddiogelu Data, rydym, serch hynny, wedi paratoi un i asesu effaith darpariaethau'r Bil. Rhannwyd yr asesiad ar ffurf ddrafft gyda swyddogion o Swyddfa'r Comisiynydd Gwybodaeth ac mae eu hadborth wedi'i ymgorffori yn y ddogfen.

9.29 Mae'r asesiad yn ystyried y darpariaethau yn y Bil sy'n ei gwneud yn ofynnol i brosesu data personol, neu a allai arwain at brosesu data personol neu rannu gwybodaeth. Aseswyd y darpariaethau perthnasol i sicrhau eu bod yn darparu sail gyfreithiol ar gyfer prosesu data personol, a bod prosesu data personol neu rannu gwybodaeth yn angenrheidiol ac yn gymesur. Aseswyd rheidrwydd a chymesuredd wrth ystyried prif amcan yr Awdurdod, fel y nodir yn adran 2 o'r Bil, i sicrhau nad yw tomenni nas defnyddir yn bygwth lles pobl oherwydd eu hansefydlogrwydd.

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

Bioamrywiaeth

9.30 Rhaid i'r Awdurdod fel awdurdod cyhoeddus o dan Ddeddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016 geisio cynnal a gwella bioamrywiaeth wrth arfer ei swyddogaethau mewn perthynas â Chymru, ac wrth wneud hynny hyrwyddo cydnerthedd ecosystemau, i'r graddau y bo hynny'n gyson ag arfer y swyddogaethau hynny'n briodol.

9.31 Gallai'r ddyletswydd ar yr Awdurdod i asesu a monitro tomenni nas defnyddir gyfrannu'n sylweddol at well dealltwriaeth o fioamrywiaeth ar safleoedd tomenni nas defnyddir a thir cyfagos.

9.32 Bydd canllawiau a gyhoeddir gan Weinidogion Cymru yn hyrwyddo arferion ac egwyddorion i adeiladu capasiti ar gyfer camau gweithredu bioamrywiaeth.

Y Ddyletswydd Economaidd-Gymdeithasol

9.33 Mae'r Bil yn ceisio mynd i'r afael â mater gwaddol gorffennol glofaol Cymru. Gyda thros 85% o domenni glo nas defnyddir yng nghymoedd y De, bydd y Bil yn darparu cyfundrefn reoleiddio newydd sy'n lleihau'r tebygolrwydd o dirlithriadau ar y cymunedau hyn, y mae llawer ohonynt yn cael eu dosbarthu ymhlith y 10% mwyaf difreintiedig gan ddefnyddio MALIC. O ystyried lle mae'r rhan fwyaf o'r tomenni glo nas defnyddir yng Nghymru, rhagwelir y bydd cyfundrefn newydd ar gyfer monitro a rheoli tomenni nas defnyddir yn cael mwy o effaith gadarnhaol ar gymunedau sydd ag anfantais economaidd-gymdeithasol, oherwydd bod y cymunedau hyn yn byw mewn ardaloedd y mae tomenni glo nas defnyddir yn effeithio'n anghymesur arnynt.

9.34 Mae'r Bil yn cefnogi'r egwyddorion sydd wedi'u hymgorffori gan Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015. Er bod cysylltiad â'r holl nodau, mae cysylltiadau arbennig o glir â gweithio tuag at Gymru gydnerth, iachach, fwy cyfartal o gymunedau cydlynus.

Effeithiau cadarnhaol

9.35 Rhagwelir y bydd cyfundrefn newydd ar gyfer monitro a rheoli tomenni nas defnyddir yn cael mwy o effaith gadarnhaol ar gymunedau sydd ag anfantais economaidd-gymdeithasol.

Effeithiau negyddol

9.36 I rai perchnogion tomenni a thirfeddianwyr, gall costau sy'n gysylltiedig â gweithrediadau angenrheidiol fod y tu hwnt i'w modd ariannol. Yn yr amgylchiadau hyn, bydd tirfeddiannwr yn gallu apelio yn erbyn hysbysiad i ymgymryd â gweithrediadau ar y sail nad yw'r perchennog yn gallu talu costau'r gweithrediadau sy'n ofynnol gan yr hysbysiad.

Y System Gyfiawnder

9.37 Rydym wedi ystyried effaith y Bil ar y System Gyfiawnder. Gwnaeth Llywodraeth Cymru gwblhau a chyflwyno Ffurflen Nodi'r Effaith ar y System Gyfiawnder i'r Weinyddiaeth Gyfiawnder, a nododd effaith isel bosibl ar y system gyfiawnder. Mae Adran yr Arglwydd Brif Ustus hefyd wedi cael ei

hysbysu am yr effaith a ragwelir y bydd y Bil yn ei chael ar ein System Gyfiawnder.

9.38 Mae'r Bil yn gwneud darpariaeth ar gyfer sefydlu'r Awdurdod, a rhoi pwerau a dyletswyddau priodol i'r Awdurdod mewn perthynas â'r gyfundrefn newydd. Mae hyn yn cynnwys swyddogaethau rheoleiddio, cydymffurfio a chynghori wrth oruchwylio cyfundrefn newydd ar gyfer rheoli tomenni nas defnyddir. Cynigir cyfundrefn orfodi newydd i sicrhau ac annog cydymffurfiaeth â'r gyfundrefn newydd. Mae hyn yn cynnwys:

- pwerau gorfodi sifil, gan gynnwys pwerau sy'n caniatáu i'r Awdurdod ofyn am wybodaeth a dogfennau, ac i gael mynediad at domenni nas defnyddir a'u harolygu;
- pwerau gorfodi ar gyfer rheoli tomenni nas defnyddir; a
- phwerau gorfodi troseddol.

9.39 Mae llawer o'r troseddau, hawliau apelio, darpariaeth ar gyfer ceisiadau i'r Llys ac ati yn seiliedig ar y darpariaethau presennol yn Rhan 2 o Ddeddf 1969. Bydd y Bil yn datgymhwyso Rhan 2 o Ddeddf 1969 i awdurdodau lleol yng Nghymru, ac felly, ni fydd Rhan 2 yn gymwys mewn perthynas â thomenni nas defnyddir sydd wedi'u lleoli'n gyfan gwbl yng Nghymru. Mae nifer fach iawn o domenni nas defnyddir sy'n mynd ar draws y ffin rhwng Cymru a Lloegr. Ar gyfer y tomenni hyn, bydd Deddf 1969 a'r Bil yn gymwys. Bydd awdurdodau lleol Lloegr yn arfer pwerau o dan Ddeddf 1969 a bydd yr Awdurdod yn arfer pwerau a roddir iddo gan y Bil. Bydd pwerau o dan y cyfundrefnau priodol yn arferadwy mewn perthynas â'r domen drawsffiniol gyfan nas defnyddir (nid dim ond y rhan o'r domen sy'n dod o fewn yr awdurdodaethau daearyddol priodol).

9.40 Y rheswm yr ydym yn asesu'r effaith fel isel yn hytrach na "dim effaith" neu "ddibwys" yw oherwydd bod gan y Bil drothwy is ar gyfer gweithredu mewn perthynas â sicrhau diogelwch tomenni nas defnyddir na Deddf 1969 ac mae'r pwerau yn y Bil yn gymwys i'r holl dir, nid dim ond tomenni nas defnyddir a thir cyfagos lle mae gan berchennog y domen nas defnyddir fuddiant. Mae gan yr Awdurdod y swyddogaeth o ddarparu cyngor a chymorth i bobl mewn cysylltiad â thomenni nas defnyddir a rhagwelir y bydd yr Awdurdod yn gweithio gyda thirfeddianwyr i sicrhau bod tomenni nas defnyddir yn cael eu rheoli'n ddiogel heb, yn y mwyafrif helaeth o achosion, yr angen i ddefnyddio darpariaethau hysbysiadau, pwerau gorfodi ac ati yn y Bil.

Sgrinio Effeithiau Iechyd Lefel Uchel

9.41 Nod cyffredinol y Bil yw diogelu lles pobl trwy gyflwyno system gyson a chadarn o asesu, cofrestru, rheoli, monitro a goruchwylio tomenni nas defnyddir yng Nghymru.

9.42 Mae'r Bil yn ataliol ei natur a bydd yn sefydlu cyfundrefn newydd sy'n rhagweithiol yn hytrach nag yn adweithiol, a fydd yn cynnwys gofynion monitro parhaus ar gyfer pob tomen nas defnyddir yn y gofrestr a bydd yn rhoi pwerau i'r Awdurdod sicrhau bod tomenni nas defnyddir yn cael eu cynnal yn iawn, i fynd i'r afael ag ansefydlogrwydd tomenni a bygythiadau o ran ansefydlogrwydd tomenni. Mae tirlithriadau yn gallu cael effaith drychinebus,

gan gynnwys marwolaethau posibl, anafiadau, difrod i'r amgylchedd a seilwaith allweddol, yr effaith gysylltiedig ar gymunedau a chost sylweddol atgyweirio'r difrod. Mae cyfundrefn reoli effeithiol yn gallu helpu i leihau costau cyweirio yn sylweddol gan fod arolygiadau a gwaith cynnal a chadw rheolaidd yn helpu i nodi unrhyw broblemau a mynd i'r afael â nhw cyn gynted â phosibl, a thrwy hynny leihau'r angen am waith drutach os yw tomen yn llithro. Bydd y dull rhagweithiol hwn yn sicrhau bod cymunedau'n cael eu cadw'n ddiogel, a bod risgiau'n cael eu rheoli i atal y tebygolrwydd o dirlithriadau.

9.43 Mae'r RIA ar gyfer y Bil yn disgrifio manteision heb eu maintioli o ran effaith y gyfundrefn reoli newydd a'r rôl y bydd yr Awdurdod yn ei chael ar iechyd cyffredinol ac yn fwy penodol ar iechyd meddwl cymunedau sy'n byw wrth ymyl tomenni nas defnyddir.

9.44 Bydd y gyfundrefn yn atal tomenni nas defnyddir rhag bygwth lles pobl oherwydd eu hansefydlogrwydd a lleihau'r tebygolrwydd o dirlithriadau yn y dyfodol sy'n gysylltiedig â thomenni nas defnyddir a allai gael effaith negyddol ar iechyd meddwl, fel yr adroddwyd yn yr RIA.

9.45 Mae natur ataliol y gyfundrefn newydd yn darparu ar gyfer monitro ac arolygu'r tomenni nas defnyddir, gan liniaru'r effaith y gallai digwyddiadau ei chael. Bydd y dull rhagweithiol hwn yn sicrhau bod cymunedau'n cael eu cadw'n ddiogel, a bod risgiau'n cael eu rheoli i atal yn hytrach nag ymyrryd mewn tirlithriadau. Mae'r RIA yn cyfeirio at astudiaeth o'r mwdlithriadau a ddigwyddodd yn Salerno, yr Eidal ym mis Mai 1998. Mae'r astudiaeth yn dangos bod goroeswyr y drychineb fwy nag 20 gwaith yn fwy tebygol o ddioddef o anhwylder straen wedi trawma nag aelodau yn y grŵp rheoli a ddefnyddir yn y dadansoddiad.[54]

9.46 Mae llawer o gymunedau, yn enwedig yng nghymoedd y De, yn byw yng nghysgod ffisegol a seicolegol tomenni glo nas defnyddir. Gyda thros 85% o domenni glo nas defnyddir wedi'u lleoli yng nghymoedd y De, bydd y Bil yn cael mwy o effaith gadarnhaol ar gymunedau sydd ag anfantais economaidd-gymdeithasol, oherwydd bod y cymunedau hyn yn byw mewn ardaloedd lle mae'r tomenni glo nas defnyddir yn effeithio'n anghymesur arnynt. Bydd y Bil hefyd o fudd i gymunedau sy'n byw wrth ymyl tomenni nas defnyddir.

9.47 Mae'n gymhleth pennu'r effaith bosibl ar iechyd meddwl yn sgil cyflwyno cyfundrefn gynhwysfawr a chorff ymroddedig i reoli'r bygythiadau posibl i les pobl sy'n deillio o ansefydlogrwydd tomenni nas defnyddir neu fygythiad posibl i les pobl mewn achos o ansefydlogrwydd.

[54] Catapano F., Malafronte R., Lepre F., Cozzolino P., Arnone R., Lorenzo E., Tartaglia G., Starace F., Magliano L., Maj M. "*Psychological consequences of the 1998 landslide in Sarno, Italy: A community study*", Acta Psychiatrica Scandinavica 2001; 104(6): 438-442, cyfeirir ato yn Kennedy IT, Petley DN, Williams R, Murray V. "A systematic review of the health impacts of mass Earth movements (landslides)" PLoS Curr. 2015 Ebrill, ar gael ar-lein drwy https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4423842/

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

9.48 Os bydd tirlithriad, ffactor straen a nodwyd gan Iechyd Cyhoeddus Cymru[55], yn debyg i'r ymateb i'r risg o lifogydd pan fydd glanhau ac adfer ar ôl llifogydd neu dirlithriadau yn achosi diffyg mynediad at ofal iechyd, amharu ar weithgareddau'r aelwyd, colli cyfleusterau addysgol a chymdeithasol, teimladau o golli rheolaeth oherwydd ofn y bydd yn digwydd eto, pwyntiau straen economaidd fel colli eiddo ac incwm, ac ymatebion i adroddiadau yn y cyfryngau.

9.49 Yn ystod ein gwaith ymgysylltu â rhanddeiliaid a'n hymgynghoriad ar gynigion y Papur Gwyn, nid ydym wedi nodi unrhyw effeithiau negyddol ar iechyd unrhyw grŵp gan y cynigion yn y Bil.

9.50 Bydd asesiadau o'r effaith ar iechyd yn cael eu paratoi i gyd-fynd â'r broses o roi cynigion y Bil ar waith. Pan fo hynny'n briodol, cynhelir asesiadau o'r effaith ar iechyd i gyd-fynd ag is-ddeddfwriaeth a chanllawiau.

[55] Iechyd Cyhoeddus Cymru, "*Llifogydd ac iechyd meddwl: gwybodaeth hanfodol ar gyfer ymatebwyr rheng flaen*", https://icc.gig.cymru/gwasanaethau-a-thimau/iechyd-cyhoeddus-amgylcheddol/y-tywydd-ac-iechyd/llifogydd/llifogydd-iechyd-meddwl-gweithwyr-rheng-flaen/

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

10. Asesiad Fforddiadwyedd

10.1 Tra bod RIA yn asesu gwerth cymdeithasol ac felly'n cynnwys effeithiau diwylliannol, cymdeithasol ac amgylcheddol ochr yn ochr â chostau a manteision economaidd, mae asesiad fforddiadwyedd yn asesiad ariannol yn unig. O'r herwydd, dim ond costau arian parod a manteision sy'n rhyddhau arian parod sy'n cael eu cynnwys. Byddai unrhyw gostau a manteision amgylcheddol, cymdeithasol, diwylliannol ac economaidd ehangach a nodwyd mewn RIA yn cael eu tynnu o asesiad fforddiadwyedd.

10.2 I'r perwyl hwn, mae ffocws yr asesiad fforddiadwyedd hwn ar gostau sy'n gysylltiedig â sefydlu a rhedeg yr Awdurdod, yn ogystal â chostau'r gyfundrefn fel y byddent yn gymwys i'r Awdurdod a chyrff cyfrifol eraill sydd â'r dasg o ymdrin â gwahanol agweddau ar y gyfundrefn.

10.3 Gan nad yw'r manteision a ystyrir yn y dadansoddiad hwn yn rhyddhau arian parod, nid ydynt wedi'u cynnwys yn yr asesiad fforddiadwyedd.

10.4 Mae'r costau arian parod yn yr asesiad hwn wedi'u haddasu i adlewyrchu chwyddiant disgwyliedig yn ystod y cyfnod arfarnu. Mae'r addasiad hwn wedi'i seilio ar amcanestyniadau datchwyddiant GDP sydd wedi'u cynnwys yn Rhagolwg Economaidd a Chyllidol y Swyddfa Cyfrifoldeb Cyllidebol (OBR), a gyhoeddwyd ddiwethaf ym mis Tachwedd 2023.[56]

10.5 Gan mai dim ond hyd at 2028-29 y mae'r cyfraddau datchwyddiant GDP wedi'u darogan, cymhwysir cyfartaledd tair blynedd symudol y datchwyddydd GDP am weddill cyfnod yr asesiad. Er bod chwyddiant bellach yn gostwng, mae rhywfaint o ansicrwydd o hyd ynghylch ei lwybr yn y dyfodol. Bydd Llywodraeth Cymru yn parhau i fonitro effaith chwyddiant ar gostau ariannol y Bil.

Yr Awdurdod (a ariennir gan Lywodraeth Cymru)

10.6 Yr amcangyfrif o gostau'r Awdurdod yw'r gyfran fwyaf o gostau cyffredinol ychwanegol y gyfundrefn, gan gynnwys cyfrifoldeb am weithredu'r gyfundrefn, gweithrediadau, ei sefydlu a chostau staffio. Mae'r costau hyn yn cael eu crynhoi isod.

Tabl 38: Costau amcangyfrifedig yr Awdurdod

Math	**Cyfansymiau**
Costau'r Awdurdod	£32000,000
Staff yr Awdurdod	£79,300,000
Gwaith brys	£14,300,000
PEDW	£1,300,000
Llai Cyllid a ddarperir ar hyn o bryd gan Lywodraeth Cymru	-£13,000,000
Llai grant Diogelwch Tomenni Glo, sy'n talu am waith brys	-£14,300,000
Cyfanswm	**£99,600,000**

[56] https://obr.uk/efo/economic-and-fiscal-outlook-november-2023/

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

CNC

10.7 Mae'r costau y gellir eu priodoli i CNC yn ymwneud â'r costau y bydd disgwyl iddynt eu talu o ganlyniad i weithredu'r gyfundrefn newydd yn y Bil.

Tabl 39: Amcangyfrif o'r costau y gellir eu priodoli i CNC

Math	Cyfansymiau
Gweithrediadau	£319,950
Llai grant Diogelwch Tomenni Glo	-£319,950
Cyfanswm	**£0**

10.8 Byddai disgwyl i gostau ychwanegol i CNC sy'n gysylltiedig â'r Bil gael eu cynnwys mewn unrhyw grantiau gan Weinidogion Cymru yn y dyfodol ac ni fyddant yn dod o'i gyllideb bresennol.

Awdurdodau lleol

10.9 Mae'r costau y gellir eu priodoli i awdurdodau lleol yn ymwneud â'r costau y bydd disgwyl iddynt eu talu o ganlyniad i weithredu'r gyfundrefn newydd yn y Bil.

Tabl 40: Amcangyfrif o'r costau y gellir eu priodoli i awdurdodau lleol

Math	Cyfansymiau
Gweithrediadau	£810,686
Llai grant Diogelwch Tomenni Glo	-£810,686
Cyfanswm	**£0**

10.10 Byddai disgwyl i gostau ychwanegol i awdurdodau lleol sy'n gysylltiedig â'r Bil gael eu cynnwys mewn unrhyw grantiau gan Weinidogion Cymru yn y dyfodol ac ni fyddant yn dod o'u cyllidebau presennol.

Yr Awdurdod Adfer Safleoedd Mwyngloddio

10.11 Mae'r costau y gellir eu priodoli i'r MRA yn ymwneud â'r costau y bydd disgwyl iddynt eu talu o ganlyniad i weithredu'r gyfundrefn newydd yn y Bil.

Tabl 41: Amcangyfrif o'r costau y gellir eu priodoli i'r Awdurdod Adfer Safleoedd Mwyngloddio

Math	Cyfansymiau
Gweithrediadau	£87,610
Llai grant Diogelwch Tomenni Glo	-£87,610
Cyfanswm	**£0**

10.12 Mae gofynion y Bil yn cyd-fynd yn fras â'r dull y mae'r MRA eisoes yn ei gymryd gyda'i domenni ei hun. O'r herwydd, ni ddisgwylir y bydd yn gosod costau newydd ar y corff. Fodd bynnag, mae'n bwysig nodi bod yr MRA yn gorff Llywodraeth y DU ac yn cael ei ariannu am ei waith mewn perthynas â'i domenni ei hun gan Lywodraeth y DU.

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

Crynodeb

10.13 Amcangyfrifir bod cyfanswm y gost ariannol sy'n gysylltiedig â'r Bil ar draws yr holl gyrff hyn yn £99.6 miliwn dros bymtheng mlynedd. Er bod y ddogfen hon yn tybio y bydd yr arian a ddarperir ar gyfer y grant diogelwch tomenni glo yn parhau, bydd unrhyw ostyngiad yn y grant yn golygu na fydd agweddau cyfalaf y bil yn fforddiadwy.

10.14 Ar hyn o bryd nid oes cyllideb wedi'i dyrannu i dalu costau rhedeg yr Awdurdod. Er mwyn sicrhau bod cyllideb ar gael a bod y costau refeniw yn y Bil yn fforddiadwy, bydd angen blaenoriaethu'r cyllid mewn trafodaethau cyllideb yn y dyfodol neu ddod o hyd iddo o adnoddau presennol.

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

11. Adolygu ar ôl gweithredu

11.1 Rhagwelir y bydd adolygiad ôl-weithredu cychwynnol yn cael ei gynnal tua 5 mlynedd ar ôl i'r gyfundrefn ddod i rym, a fyddai'n 7 mlynedd ar ôl cael Cydsyniad Brenhinol. Erbyn hynny byddai'r mwyafrif helaeth o domenni glo nas defnyddir wedi cael eu hasesu'n llawn a, phan fo'n briodol, eu hychwanegu at y gofrestr a byddai'r adolygiad yn cael ei gynnal ar yr adeg pan fyddai tomenni nad ydynt yn domenni glo yn dechrau cael eu hystyried.

11.2 Byddai adolygiad o'r fath yn debygol o ystyried effeithiolrwydd y gyfundrefn, gan gynnwys y canllawiau a fydd wedi'u cyhoeddi, yn ogystal â'r Awdurdod.

11.3 Bydd gwerthusiad parhaus yn bosibl hefyd drwy'r rhwymedigaethau statudol ar yr Awdurdod a nodir yn y Bil sef:

- llunio cynllun corfforaethol o sut mae'n bwriadu cyflawni ei swyddogaethau yn ystod y cyfnod tair blynedd canlynol a gosod copi gerbron y Senedd;
- paratoi adroddiadau blynyddol a gosod copi gerbron y Senedd;
- paratoi datganiad o gyfrifon yn flynyddol.

11.4 Gan nad yw'n bosibl mesur elfen wrthffeithiol 'llithriadau a gaiff eu hosgoi', mae'n debygol y bydd gwerthusiad am ystyried cadernid y gyfundrefn fonitro, a bennir mewn canllawiau, gan gynnwys adolygu pa mor aml y disgwylir i wahanol gategorïau o domenni gael eu harolygu yn ogystal â'r meini prawf a ddefnyddir i roi tomenni mewn categorïau. Gall adolygiad o ryngweithio â chyfundrefnau amgylcheddol eraill fod yn werthfawr hefyd, yn ogystal ag effeithiolrwydd perthnasoedd gwaith â chyrff statudol cyfundrefnau cysylltiedig.

11.5 Gellir ystyried yr effaith mewn perthynas â PEDW, gan ei bod yn anodd amcangyfrif faint o waith a fydd yn gysylltiedig â'r gyfundrefn newydd hon.

11.6 Bydd y gyfundrefn yn dibynnu hefyd ar gyflenwad digonol o staff cymwys i gynnal asesiadau ac arolygiadau technegol. Mae hwn yn faes a fydd angen sylw arbennig, yn barhaus, ac fel rhan o adolygiad.

11.7 Rhagwelir y bydd y defnydd o dechnoleg yn rhan bwysig o'r gyfundrefn, ac mae cyllideb sylweddol ar gyfer treialu a gweithredu technoleg wedi'i chynnwys yn yr RIA. Mae'n ddigon posibl y bydd technolegau newydd yn caniatáu ac yn gofyn am newid dull, yn enwedig o ran monitro. Mae'n debygol y bydd unrhyw adolygiad am ystyried effaith mabwysiadu'r dechnoleg hon ar y gyfundrefn, ac unrhyw newidiadau a allai fod angen canllawiau.

11.8 Rydym wedi gweld patrymau tywydd yn newid hefyd o ganlyniad i'r newid yn yr hinsawdd yn ystod y blynyddoedd diwethaf, ac fel yr amlinellwyd ym mharagraff 8.5, disgwylir i hyn newid risgiau sy'n gysylltiedig â digwyddiadau glawiad uchel. Mae'n annhebygol y bydd yr effaith hon yn cael ei theimlo'n gyfartal a bydd angen ei hystyried yn y gwaith o dan y gyfundrefn. Mae'n debyg y byddai addasu'r gyfundrefn i hinsawdd sy'n newid yn rhan o adolygiad.

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

11.9 Yn olaf, mae'n bosibl y bydd adolygiad o'r fath yn ystyried y dull y dylid ei gymryd mewn perthynas â thomenni nas defnyddir nad ydynt yn domenni glo, a fydd wedi'u mapio erbyn hynny. Bydd hyn yn cael ei lywio gan ddysgu o'r ystad lo ac yn caniatáu i'r Awdurdod fireinio ei ddull ar gyfer tomenni y rhagwelir y byddant yn cael eu gwerthuso, ar gyfartaledd, fel tomenni nas defnyddir sy'n peri llai o fygythiad posibl, gyda'r mwyafrif yn cael eu heithrio o'r gyfundrefn yn gyfan gwbl.

Atodiad 1 – Nodiadau Esboniadol

BIL TOMENNI MWYNGLODDIAU A CHWARELI NAS DEFNYDDIR (CYMRU)

NODIADAU ESBONIADOL

CYFLWYNIAD

1. Mae'r Nodiadau Esboniadol hyn ar gyfer Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli Nas Defnyddir (Cymru) a gyflwynwyd i Senedd Cymru ar 9 Rhagfyr 2024. Fe'u lluniwyd gan Grŵp Newid Hinsawdd a Materion Gwledig Llywodraeth Cymru er mwyn cynorthwyo'r sawl sy'n darllen y Ddeddf. Dylid darllen y Nodiadau Esboniadol ar y cyd â'r Ddeddf, ond nid ydynt yn rhan ohoni.

CRYNODEB A'R CEFNDIR POLISI

2. Mae dros 2,500 o domenni glo nas defnyddir yng Nghymru, yn bennaf yng nghymoedd y De. Ym mis Chwefror 2020, yn dilyn stormydd Ciara a Dennis, cafwyd cyfres o dirlithriadau tomenni glo yng Nghymru, gan gynnwys tirlithriad mawr o domen nas defnyddir yn Tylorstown a achosodd i dros 60,000 tunnell o falurion ddisgyn i Afon Rhondda Fach. Mae'r tirlithriadau hyn yn dangos y risgiau posibl i gymunedau a berir gan domenni nas defnyddir.

3. Sefydlodd Prif Weinidog Cymru, Mark Drakeford AS, y Tasglu Diogelwch Tomenni Glo ddechrau 2020. Cafodd y tasglu raglen eang o waith gan gynnwys nodi lleoliad a statws yr holl domenni glo nas defnyddir yng Nghymru; sefydlu rhaglen o archwilio a chynnal a chadw tomenni glo; sicrhau bod deddfwriaeth yn addas at y diben, a datblygu blaenraglen i gyweirio tomenni glo nas defnyddir i fynd i'r afael â materion sefydlogrwydd hirdymor.

4. Er mwyn cefnogi'r rhaglen diogelwch tomenni glo, mae Llywodraeth Cymru wedi dyrannu £102 miliwn mewn buddsoddiad cyfalaf yn ystod tymor y Senedd hon i gefnogi awdurdodau lleol i wneud gwaith cynnal a chadw a chyweirio ar domenni glo.

5. Ym mis Hydref 2020, gwahoddodd Llywodraeth Cymru Gomisiwn y Gyfraith i werthuso'r ddeddfwriaeth gyfredol ac i ystyried opsiynau ar gyfer deddfwriaeth newydd i sicrhau system reoleiddio gadarn, integredig a diogel yn y dyfodol, sy'n mabwysiadu dull unffurf o ran archwilio, cynnal a chadw a chadw cofnodion ynghylch tomenni glo. Cyflwynodd y Comisiwn ei adroddiad ar 24 Mawrth 2022. Gwnaeth nifer o argymhellion gan gynnwys

creu un awdurdod goruchwylio, llunio cofrestrtomenni glo, ac argymhellion yn ymwneud ag arolygu a chynnal a chadw tomenni glo yn barhaus.

6. Cyhoeddwyd Papur Gwyn Diogelwch Tomenni Glo (Cymru) , a oedd yn ymgynghori ar gynigion y Bil, gan Lywodraeth Cymru ar 12 Mai 2022. Tynnodd ar argymhellion Comisiwn y Gyfraith a dadansoddiad pellach a wnaed gan Lywodraeth Cymru. Cyhoeddwyd ymatebion i ymgynghoriad y Papur Gwyn ym mis Tachwedd 2022. Gofynnodd y Papur Gwyn pa un a ddylai'r cynigion ar gyfer y Bil fod yn gymwys i domenni glo a thomenni nad ydynt yn domenni glo (er enghraifft tomenni sy'n cynnwys gwastraff o ddiwydiant cloddio metel Cymru). Roedd y mwyafrif o'r ymatebion (88%) yn cytuno. Felly, mae darpariaethau'r Bil yn gymwys i domenni glo a thomenni nad ydynt yn domenni glo. Dylid nodi yr amcangyfrifir bod dros 20,000 o domenni nas defnyddir (nad ydynt yn domenni glo) yng Nghymru.

7. Roedd consensws eang o'r ymgynghoriadau a gynhaliwyd nad oedd y ddeddfwriaeth bresennol sy'n ymwneud â thomenni glo nas defnyddir, sef Deddf Mwyngloddiau a Chwareli (Tomenni) 1969 ("Deddf 1969"), bellach yn addas at y diben. Roedd wedi ei deddfu ar adeg pan oedd gan Gymru ddiwydiant glo gweithredol. O ganlyniad, nid oedd wedi ei chynllunio ar gyfer rheoli tomenni glo nas defnyddir ac nid yw'n mynd i'r afael â hynny yn ddigonol. O ganlyniad, mae'r Bil yn datgymhwyso Rhan 2 o Ddeddf 1969 i awdurdodau lleol yng Nghymru, ac felly, nid yw Rhan 2 yn gymwys mewn perthynas â thomenni nas defnyddir sydd wedi eu lleoli'n gyfan gwbl yng Nghymru.

8. Nod y Bil yw lleihau'r tebygolrwydd o dirlithriadau ar domenni glo a thomenni nad ydynt yn domenni glo nad defnyddir drwy sefydlu corff cyhoeddus newydd a fydd â swyddogaethau mewn perthynas ag asesu, cofrestru, monitro a rheoli tomenni nas defnyddir.

9. I grynhoi, mae'r Bil:

(a) yn sefydlu Awdurdod Tomenni Nas Defnyddir Cymru ("yr Awdurdod") fel corff corfforedig. Rhaid i'r Awdurdod gyflawni ei swyddogaethau o dan y Bil gyda golwg ar sicrhau nad yw tomenni nas defnyddir yn bygwth lles pobl oherwydd eu hansefydlogrwydd,
(b) yn gwneud darpariaeth ar gyfer asesu, cofrestru a monitro tomenni nas defnyddir,
(c) yn cynnwys darpariaethau sy'n galluogi'r Awdurdod i ddelio ag ansefydlogrwydd tomen a bygythiadau i sefydlogrwydd tomen. Mae hyn yn cynnwys pwerau i'w gwneud yn ofynnol i berchennog ar dir gynnal gweithrediadau ac i'r Awdurdod gynnal gweithrediadau ei hun, a darpariaethau cysylltiedig mewn perthynas â thaliadau mewn cysylltiad â gweithrediadau o'r fath,
(d) yn cynnwys darpariaethau atodol gan gynnwys pwerau mynediad i'r Awdurdod, darpariaethau rhannu gwybodaeth a phwerau i wneud gwybodaeth yn ofynno, ac
(e) yn creu troseddau cysylltiedig i gefnogi gorfodi'r drefn.

10. Mae'r Ddeddf yn cynnwys 90 o adrannau a thair Atodlen.

SYLWADAU AR YR ADRANNAU

Rhan 1 – Awdurdod Tomenni Nas Defnyddir Cymru. Trosolwg o Ran 1

11. Mae Rhan 1 o'r Bil yn cynnwys adrannau 1 i 5 sy'n sefydlu'r Awdurdod; yn cyflwyno Atodlen 1, sy'n gwneud darpariaethau pellach ynghylch yr Awdurdod; yn amlinellu sut y mae rhaid i'r Awdurdod arfer ei swyddogaethau o dan y Bil ac yn gwneud darpariaeth ynghylch swyddogaethau cyffredinol ac atodol yr Awdurdod.

Adran 1 - Awdurdod Tomenni Nas Defnyddir Cymru

12. Mae adran 1 yn sefydlu Awdurdod Tomenni Nas Defnyddir Cymru. Fe'i sefydlir fel corff corfforedig sy'n golygu ei fod yn gorff sydd â'i hawliau cyfreithiol a'i gyfrifoldebau cyfreithiol ei hun ac sydd, er enghraifft, yn gallu ymrwymo i gontractau. Drwy gydol y Bil, mae cyfeiriadau at "yr Awdurdod" yn gyfeiriadau at y corff hwnnw.

13. Mae is-adran (3) yn cyflwyno Atodlen 1 sy'n gwneud darpariaeth bellach ynghylch yr Awdurdod.

Atodlen 1 - Awdurdod Tomenni Nas Defnyddir Cymru

14. Mae Atodlen 1 yn gwneud darpariaeth ynghylch cyfansoddiad a threfniadau gweithredol yr Awdurdod. O dan adran 89, daw adran 1 i rym ar 1 Ebrill 2027, felly sefydlir yr Awdurdod fel corff corfforedig ar y dyddiad hwnnw. Daw Atodlen 1 i rym ar 1 Ebrill 2027 hefyd (adran 89(2)).

15. Mae paragraff 2 yn darparu y bydd gan yr Awdurdod rhwng 4 a 6 aelod anweithredol, a benodir gan Weinidogion Cymru, gan gynnwys aelod-gadeirydd. Caniateir penodi un o'r aelodau hyn yn ddirprwy aelod-gadeirydd.

16. Bydd aelodaeth yr Awdurdod hefyd yn cynnwys y person a benodir o dan baragraff 6 fel ei brif weithredwr. Bydd y prif weithredwr cyntaf yn cael ei benodi gan Weinidogion Cymru, gyda phrif weithredwyr dilynol yn cael eu penodi gan yr aelodau anweithredol. Yn unol â pharagraff 15, y prif weithredwr yw swyddog cyfrifyddu'r Awdurdod. Mae cyfrifoldebau'r swyddog cyfrifyddu ynghylch cyfrifon a chyllid yr Awdurdod fel y'u pennir gan Weinidogion Cymru.

17. Mae paragraff 2(1)(d) yn darparu bod rhaid i'r prif weithredwr a'r aelodau anweithredol benodi o leiaf un ond dim mwy na dau aelod i'r Awdurdod o blith staff yr Awdurdod. Gelwir yr aelodau hyn, ynghyd â'r prif weithredwr, yn aelodau gweithredol (paragraff 2(3)(b)). Mae paragraff 2(4) yn rhoi pŵer i Weinidogion Cymru i wneud rheoliadau i ddiwygio nifer yr aelodau a benodir i'r Awdurdod, ond rhaid i nifer yr aelodau anweithredol fod yn uwch

na nifer yr aelodau gweithredol bob amser er mwyn hybu trosolwg annibynnol o arfer swyddogaethau'r Awdurdod.

18. Ymhlith pethau eraill, bydd gan yr Awdurdod y pŵer o dan Atodlen 1 i benodi staff ac i sefydlu pwyllgorau ac is-bwyllgorau. Bydd yn ofynnol i'r Awdurdod wneud rheolau sy'n rheoleiddio ei weithdrefn a gweithdrefn unrhyw un neu ragor o'i bwyllgorau neu is-bwyllgorau.

19. Mae Atodlen 1 hefyd yn nodi'r gofynion adrodd ar gyfer yr Awdurdod. Mae paragraff 19 yn gosod dyletswydd ar yr Awdurdod i lunio a chyhoeddi cynllun corfforaethol ar gyfer pob cyfnod cynllunio. Mae paragraff 19(2) yn ei gwneud yn ofynnol i'r cynllun corfforaethol nodi sut y mae'r Awdurdod yn bwriadu cyflawni ei swyddogaethau o dan y Bil yn ystod y cyfnod cynllunio.

20. Bydd y cyfnod cynllunio cyntaf yn gyfnod o 3 blynedd gan ddechrau ag 1 Hydref 2027. Bydd cyfnodau cynllunio dilynol hefyd mewn cylchoedd 3 blynedd. Rhaid cyflwyno'r cynllun corfforaethol ar gyfer cyfnod cynllunio i Weinidogion Cymru i'w gymeradwyo cyn i'r cyfnod cynllunio ddechrau.

21. Mae paragraff 20 yn nodi dyletswyddau'r Awdurdod mewn perthynas â llunio a chyhoeddi adroddiad blynyddol ar arfer ei swyddogaethau yn ystod y flwyddyn ariannol flaenorol. Rhaid anfon copi o'r adroddiad at Weinidogion Cymru, a rhaid i Weinidogion Cymru osod copi gerbron Senedd Cymru.

22. Mae Rhan 8 o'r Atodlen yn gwneud mân ddiwygiadau a diwygiadau canlyniadol i ddeddfwriaeth sylfaenol bresennol mewn cysylltiad â sefydlu'r Awdurdod.

Adran 2 - Yr Awdurdod yn arfer ei swyddogaethau

23. Mae is-adran (1) yn darparu bod rhaid i'r Awdurdod arfer ei swyddogaethau o dan y Ddeddf gyda golwg ar sicrhau nad yw tomenni nas defnyddir yn bygwth lles pobl oherwydd eu hansefydlogrwydd. Mae is-adran (2) hefyd yn gosod dyletswydd ar yr Awdurdod i hybu safonau uchel mewn perthynas â rheoli tomenni nas defnyddir a bygythiadau i'w sefydlogrwydd wrth arfer ei swyddogaethau. Diffinnir ystyr "bygythiad i les pobl" yn adran 84.

24. Er enghraifft, gallai fod bygythiad i les pobl pe bai tomen nas defnyddir a leolir ger ardal breswyl yn mynd yn ansefydlog a lle gallai unrhyw lithriad sy'n deillio o ansefydlogrwydd arwain at farwolaeth pobl, salwch neu anaf difrifol i bobl neu ddifrod difrifol i eiddo.

25. Yn yr un modd, gallai bygythiad i les pobl fodoli lle gallai methiant tomen nas defnyddir, oherwydd ansefydlogrwydd, rwystro cwrs dŵr ac arwain at fygythiad llifogydd canlyniadol i les pobl.

26. Gallai bygythiad o'r fath fodoli lle gallai llithriad tomen nas defnyddir oherwydd ansefydlogrwydd rwystro priffordd ac achosi tarfu difrifol ar gyfleusterau ar gyfer trafnidiaeth.

27. Yn yr un modd, gallai bygythiad i les pobl fodoli pan fo tomen nas defnyddir sydd wedi ei lleoli ger llinellau a pheilonau pŵer trydanol yn mynd yn

ansefydlog a lle gallai unrhyw symudiad tir oherwydd ansefydlogrwydd arwain at darfu difrifol ar gyflenwi ynni.

Adran 3 – Gwybodaeth, cyngor a chynhorthwy

28. Mae is-adran (1) yn ei gwneud yn ofynnol i'r Awdurdod ddarparu unrhyw wybodaeth, cyngor neu gynhorthwy i Weinidogion Cymru ynghylch unrhyw un neu ragor o'i swyddogaethau fel y bo'n ofynnol gan Weinidogion Cymru. Er enghraifft, gallai Gweinidogion Cymru ofyn i'r Awdurdod am wybodaeth sy'n ymwneud â nifer yr hysbysiadau o dan Ran 3 a ddyroddwyd gan yr Awdurdod mewn perthynas â thomenni categori 1 o fewn cyfnod penodol. Mae is-adran (2) yn darparu nad oes rhaid i'r Awdurdod aros am archiad gan Weinidogion Cymru, a chaiff, ar ei gymhelliad ei hun, roi gwybodaeth, cyngor neu gynhorthwy i Weinidogion Cymru mewn cysylltiad ag unrhyw fater sy'n berthnasol i'w swyddogaethau o dan y Bil hwn neu unrhyw un neu ragor o'i swyddogaethau eraill.

29. Yn unol ag is-adran (5), diffinnir "cynhorthwy" at ddibenion yr adran hon i gynnwys cynnal gweithrediadau ar dir: er enghraifft, gwaith i atgyfnerthu wal gynnal ar domen nas defnyddir.

30. Mae is-adran (3) yn darparu y caiff yr Awdurdod hefyd roi gwybodaeth neu gyngor i unrhyw berson arall (ac eithrio Gweinidogion Cymru) ar unrhyw fater sy'n ymwneud â thomen nas defnyddir benodol neu i domenni nas defnyddir yn gyffredinol, neu roi cynorthwy iddynt â'r mater hwnnw. Mae is-adran (4) yn rhoi pŵer i'r Awdurdod i godi ffi am ddarparu cynhorthwy o'r fath o dan is-adran (3). Mae hyn yn golygu, er enghraifft, y gallai'r Awdurdod godi tâl ar awdurdod lleol yn Lloegr am ddarparu cyngor a chynhorthwy gyda materion yn ymwneud â thomen nas defnyddir yn ei ardal, os yw'r domen honno'n mynd ar draws y ffin rhwng Cymru a Lloegr.

31. Gan fod yr Awdurdod yn awdurdod cyhoeddus, bydd egwyddorion cyfraith gyhoeddus yn ei gwneud yn ofynnol i unrhyw ffioedd a godir ganddo fod yn rhesymol.

Adran 4 - Cynhorthwy ariannol

32. Mae is-adran (1) yn galluogi'r Awdurdod i roi cynhorthwy ariannol i unrhyw berson mewn cysylltiad â gwariant perthnasol. Mae is-adran (2) yn diffinio "gwariant perthnasol" at ddibenion y ddarpariaeth hon.

33. O dan yr adran hon, caniateir rhoi cynhorthwy ariannol, er enghraifft, i unigolion, awdurdodau cyhoeddus neu gorfforaethau. Yn ymarferol, mae'r mathau o gynhorthwy ariannol y rhagwelir y bydd yr Awdurdod yn eu darparu yn cynnwys rhoi grant i ariannu gwaith cynnal a chadw sy'n hanfodol er mwyn sicrhau diogelwch a gwaith cyweirio i leihau bygythiadau i les pobl.

Adran 5 – Pwerau ategol

34. Mae adran 5 yn darparu y caiff yr Awdurdod wneud unrhyw beth y bwriedir iddo hwyluso arfer ei swyddogaethau, neu sy'n ffafriol i'w harfer neu'n ddeilliadol i'w harfer. Mae hyn yn sicrhau, yn ogystal â'r pwerau penodol a

roddir i'r Awdurdod i gyflawni ei swyddogaethau craidd o dan y Bil, fod hefyd ganddo'r pwerau sydd eu hangen arno i allu gweithredu'n effeithiol, er enghraifft i ymrwymo i gontractau, neu i gaffael tir i ddarparu llety ar gyfer ei staff neu le ar gyfer ei gyfarpar.

35. Mae is-adran (2) yn gosod cyfyngiad ar allu'r Awdurdod i gael benthyg arian. Ni chaniateir iddo gael benthyg arian ond oddi wrth Weinidogion Cymru.

Rhan 2 Asesu, Cofrestru a Monitro Tomenni Nas Defnyddir

Pennod 1 - Cofrestr tomenni nas defnyddir

Trosolwg o Bennod 1

36. Mae Pennod 1 yn gwneud darpariaeth sy'n ei gwneud yn ofynnol i'r Awdurdod lunio a chadw cofrestr o domenni nas defnyddir; yn pennu'r meini prawf ar gyfer cofrestru a chynnwys y gofrestr; yn rhoi hawl i'r cyhoedd i gael gweld y gofrestr ac yn gosod dyletswydd ar yr Awdurdod i fonitro'r tomenni nas defnyddir yn y gofrestr.

Adrannau 6 a 7 - Dyletswydd i lunio a chadw cofrestr a'r meini prawf ar gyfer cofrestru

37. Mae adran 6(1) yn gosod dyletswydd ar yr Awdurdod i lunio a chadw cofrestr electronig o domenni nas defnyddir y mae wedi penderfynu eu bod (a) yn peri bygythiad i les pobl oherwydd ansefydlogrwydd neu (b) y gallent beri bygythiad o'r fath pe bai ansefydlogrwydd.

38. Mae'r broses ar gyfer cynnwys tomenni nas defnyddir yn y gofrestr, neu eu dileu o'r gofrestr, wedi ei nodi ym Mhennod 3.

39. Mae adran 7 yn nodi'r meini prawf ar gyfer cofrestru tomen nas defnyddir.

40. Mae'r meini prawf ar gyfer cofrestru wedi eu bodloni os yw naill ai adran 7(a) neu (b) wedi ei bodloni mewn perthynas â thomen nas defnyddir benodol. Felly, nid oes angen i domen nas defnyddir fod yn ansefydlog ar adeg yr asesiad i'w chynnwys yn y gofrestr. Rhaid ei chynnwys hefyd os gallai beri bygythiad i les pobl (a ddiffinnir yn adran 82 ac a eglurir ym mharagraff 37) pe bai'n mynd yn ansefydlog.

Adran 8 - Cynnwys y gofrestr

41. Mae is-adran (1) yn darparu bod rhaid i'r gofrestr electronig y mae'r Awdurdod o dan ddyletswydd i'w llunio a'i chynnal o dan adran 6, ar gyfer pob tomen gofrestredig, gynnwys map sy'n nodi ardal y domen. Yn ogystal, rhaid i'r gofrestr gynnwys yr wybodaeth a restrir yn is-adran (2).

42. Mae is-adran (2) yn nodi'r hyn y mae rhaid ei gynnwys mewn cofnod am domen nas defnyddir yn y gofrestr. Mae hyn yn cynnwys rhif adnabod unigryw a roddir gan yr Awdurdod i'r domen (er enghraifft, gallai hyn fod yn gyfeirnod megis T28703). Mae is-adran (2)(f) yn darparu bod rhaid i gofnod yn y gofrestr gynnwys unrhyw wybodaeth ychwanegol a bennir mewn rheoliadau a wneir gan Weinidogion Cymru. Mae is-adran (3) yn gosod dyletswydd ar Weinidogion Cymru i ymgynghori â'r Awdurdod cyn gwneud rheoliadau o'r fath.

43. Mae is-adran (4) yn darparu na chaiff yr Awdurdod newid yr ardal sydd wedi ei mapio ar gyfer tomen nas defnyddir neu newid y categori sydd wedi ei ddyfarnu i domen ond yn unol â darpariaethau Pennod 5.

Adran 9 - Caniatáu i'r cyhoedd weld y gofrestr

44. Mae adran 9 yn ei gwneud yn ofynnol i'r Awdurdod sicrhau y gall aelodau'r cyhoedd gael mynediad electronig at y mapiau a'r wybodaeth yn y gofrestr ar bob adeg resymol. Yr unig eithriad i'r gofyniad hwn yw mewn cysylltiad â gwybodaeth a bennir drwy reoliadau a wneir o dan adran 8(2)(f), sef gwybodaeth nad oes rhaid iddi fod ar gael i'r cyhoedd ei gweld. Yn ymarferol, bwriedir i'r ddyletswydd hon gael ei bodloni drwy sicrhau bod y gofrestr ar gael i'w gweld ar wefan yr Awdurdod.

Adran 10 - Dyletswydd i fonitro tomenni cofrestredig

45. Mae is-adran (1) yn gosod dyletswydd ar yr Awdurdod i fonitro sefydlogrwydd, a bygythiadau i sefydlogrwydd, pob tomen nas defnyddir yn y gofrestr.

46. Er mwyn cyflawni ei ddyletswydd monitro mewn perthynas â thomen nas defnyddir categori 1, mae is-adran (2) yn ei gwneud yn ofynnol i'r Awdurdod arolygu'r domen o fewn 6 mis ar ôl i'r domen gael ei chofnodi yn y gofrestr fel tomen categori 1, ac arolygu'r domen ddwywaith wedyn o fewn y cyfnod o 12 mis sy'n dechrau â'r diwrnod y cwblheir yr arolygiad cyntaf. Wedi hynny, mae'n ofynnol i'r Awdurdod arolygu'r domen ddwywaith o fewn pob cyfnod dilynol o 12 mis.

47. Er mwyn cyflawni ei ddyletswydd monitro mewn perthynas â thomen nas defnyddir categori 2, mae is-adran (3) yn ei gwneud yn ofynnol i'r Awdurdod arolygu'r domen o fewn 12 mis ar ôl i'r domen gael ei chofnodi yn y gofrestr fel tomen categori 2, ac arolygu'r domen unwaith wedyn o fewn y cyfnod o 12 mis sy'n dechrau â'r diwrnod y cwblheir yr arolygiad cyntaf. Wedi hynny, rhaid i'r Awdurdod arolygu'r domen unwaith o fewn pob cyfnod dilynol o 12 mis.

48. Mae is-adran (4) yn darparu y caiff yr Awdurdod gynnal unrhyw weithgareddau monitro eraill (gan gynnwys arolygiadau ychwanegol) y mae'n ystyried eu bod yn briodol mewn perthynas â thomen nas defnyddir

categori 1 neu gategori 2. Gallai gweithgareddau monitro eraill, er enghraifft, gynnwys defnyddio synhwyro o bell i ganfod symudiad tir.

49. Mae is-adran (5) yn darparu y caiff yr Awdurdod, er mwyn cyflawni ei ddyletswydd o dan is-adran (1) mewn perthynas â thomenni nas defnyddir categori 3 neu gategori 4, gynnal unrhyw arolygiadau neu weithgareddau monitro eraill y mae'n ystyried eu bod yn briodol.

50. Mae is-adran (6) yn darparu'r pŵer i Weinidogion Cymru i wneud rheoliadau i ddiwygio is-adran (2) neu (3) –

(a) i newid unrhyw gyfnod o amser, y cyfeirir ato yn yr is-adrannau hynny, y mae rhaid cynnal arolygiad neu arolygiadau (yn ôl y digwydd) ynddo;

(b) i newid, mewn perthynas ag unrhyw gyfnod o'r fath, nifer yr arolygiadau y mae'n ofynnol i'r Awdurdod eu cynnal.

51. Mae adran 71(1)(b) yn gosod dyletswydd ar Weinidogion Cymru i ddyroddi canllawiau i'r Awdurdod mewn perthynas ag arfer ei swyddogaethau o dan adran 10. Yn unol ag is-adran (3) o'r adran honno, rhaid i'r Awdurdod roi sylw i ganllawiau o'r fath wrth arfer ei swyddogaethau monitro.

Pennod 2 – Asesu Tomenni nas Defnyddir
Adran 11 - Trosolwg

52. Mae adran 11 yn rhoi trosolwg o gynnwys Pennod 2.

Adrannau 12 a 15 - Ystyr "asesiad rhagarweiniol" ac "asesiad llawn".

53. Mae adran 12 yn diffinio "asesiad rhagarweiniol" at ddibenion Pennod 2. Yn unol ag adran 71(1)(c), rhaid i Weinidogion Cymru ddyroddi canllawiau i'r Awdurdod mewn perthynas ag arfer ei swyddogaethau o dan Bennod 2 o Ran 2 (asesiadau rhagarweiniol ac asesiad llawn o domenni gan yr Awdurdod). Rhagwelir y bydd y canllawiau yn datgan y dylai asesiad rhagarweiniol fod ar ffurf arolygiad bwrdd gwaith sy'n edrych ar faterion megis uchder a chyfaint tomen nas defnyddir, ei hagosrwydd at dderbynyddion sensitif (megis tai, seilwaith ac ati), unrhyw wybodaeth am hanes y domen a allai fod yn berthnasol o ran ei sefydlogrwydd ac adroddiadau arolygu neu strwythurol sy'n bodoli eisoes.

54. Mae adran 15 yn diffinio ystyr "asesiad llawn" o domen nas defnyddir at ddibenion Pennod 2. Mae'r diffiniad yn cyfeirio at y meini prawf ar gyfer cofrestru, a ddisgrifir yn adran 7. Yn unol ag adran 71(1)(c), rhaid i Weinidogion Cymru ddyroddi canllawiau i'r Awdurdod mewn perthynas ag arfer ei swyddogaethau o dan Bennod 2 o Ran 2 (asesiadau rhagarweiniol ac asesiad llawn o domenni gan yr Awdurdod). Rhagwelir y bydd y canllawiau yn datgan y dylai asesiad llawn gynnwys arolygiad ffisegol o'r domen nas defnyddir gan berson sy'n meddu ar gymwysterau addas.

55. Ni chaniateir cynnal asesiad llawn ond ar ôl cynnal asesiad rhagarweiniol.

Adran 13 - Asesiadau rhagarweiniol o'r holl domenni nas defnyddir

56. Mae is-adran (1) yn gosod dyletswydd ar yr Awdurdod i (a) cynnal asesiad rhagarweiniol mewn perthynas â phob tomen nas defnyddir yng Nghymru, a (b) llunio a chyhoeddi adroddiad ar bob asesiad.

57. Mae is-adran (2) yn galluogi'r Awdurdod i gyhoeddi adroddiad ar ffurf olygedig os yw'r Awdurdod yn ystyried ei bod yn angenrheidiol gwneud hynny er mwyn osgoi datgelu gwybodaeth yn groes i unrhyw waharddiad a osodir gan ddeddfiad neu reol gyfreithiol. Gallai golygu, er enghraifft, beri bod data personol megis enw, cyfeiriad neu fanylion cyswllt yn cael eu dileu.

58. Mae tua 2,500 o domenni glo nas defnyddir yng Nghymru, ac amcangyfrifir bod dros 20,000 o domenni nas defnyddir eraill (h.y. tomenni nad ydynt yn domenni glo) yng Nghymru. Ni ellir asesu pob tomen nas defnyddir ar unwaith. O ganlyniad, mae is-adran (3) yn ei gwneud yn ofynnol i'r Awdurdod lunio rhaglen waith sy'n nodi ei ddull arfaethedig o gynnal yr asesiadau rhagarweiniol sy'n ofynnol gan adran 13, ac amserlen ar gyfer gwneud hynny.

59. Rhagwelir y bydd y rhaglen waith yn cael ei datblygu fel mai'r tomenni nas defnyddir (p'un a ydynt yn lo ai peidio) y gwyddys eu bod ar hyn o bryd yn peri'r bygythiad mwyaf i les pobl fydd y cyntaf i gael asesiad rhagarweiniol. O ran tomenni glo nas defnyddir, bydd penderfyniadau ar flaenoriaethu asesiad rhagarweiniol yn seiliedig ar ddata presennol gan yr Awdurdod Glo.

60. Mae is-adrannau (4) i (9) yn gwneud darpariaeth bellach ynghylch y rhaglen waith y mae'n ofynnol i'r Awdurdod ei llunio. Yn benodol, rhaid i'r Awdurdod anfon y rhaglen waith gyntaf at Weinidogion Cymru i'w chymeradwyo o fewn 12 mis ar ôl i adran 13 ddod i rym. Gall Gweinidogion Cymru gymeradwyo'r rhaglen a gyflwynir iddynt gan yr Awdurdod, neu gallant ei haddasu cyn ei chymeradwyo. Rhaid i'r Awdurdod gyhoeddi'r rhaglen. Rhagwelir y bydd yr Awdurdod yn cyhoeddi'r rhaglen ar ei wefan. Caiff yr Awdurdod ddiwygio ei raglen gyhoeddedig, yn ddarostyngedig i gymeradwyaeth Gweinidogion Cymru. Os yw'n gwneud hynny, rhaid cyhoeddi'r rhaglen ddiwygiedig cyn gynted ag y bo'n ymarferol.

Adran 14 – Asesiadau rhagarweiniol ychwanegol

61. Bydd amgylchiadau pan fo'r Awdurdod wedi cynnal asesiad rhagarweiniol o domen nas defnyddir ac wedi penderfynu nad yw'n bodloni'r meini prawf ar gyfer ei chynnwys yn y gofrestr. Rhaid cynnal asesiad rhagarweiniol ychwanegol a rhaid i'r Awdurdod lunio a chyhoeddi adroddiad ar yr asesiad hwnnw, cyn gynted ag y bo'n ymarferol, os yw'r Awdurdod yn ystyried bod asesiad o'r fath yn angenrheidiol mewn perthynas â'r domen berthnasol: (a) oherwydd newid mewn amgylchiadau; neu (b) oherwydd bod gwybodaeth ar gael na chafodd ei hystyried pan gynhaliwyd yr asesiad blaenorol. Fel ag yn achos adroddiadau ar asesiadau rhagarweiniol o dan adran 13, caiff yr Awdurdod gyhoeddi'r adroddiad ar ffurf olygedig.

62. Enghraifft o newid mewn amgylchiadau fyddai adeiladu ystad dai neu briffordd ger tomen nas defnyddir, a allai fygwth sefydlogrwydd y domen nas defnyddir. Enghraifft o wybodaeth newydd yw gwybodaeth nad oedd ar gael o'r blaen gan berchennog neu feddiannydd y domen nas defnyddir sy'n

amlygu, er enghraifft, dystiolaeth o gynnydd o ran dŵr ffo o dir cyfagos a allai beri bygythiad i sefydlogrwydd y domen nas defnyddir.

Adran 16 – Asesiad llawn o domen anghofrestredig

63. Mae is-adran (1) yn gosod dyletswydd ar yr Awdurdod i gynnal asesiad llawn o domen nas defnyddir anghofrestredig os yw'n ymddangos i'r Awdurdod, ar sail asesiad rhagarweiniol o dan naill ai adran 13 neu 14, y gellir bodloni'r meini prawf ar gyfer cofrestru'r domen. Rhaid i'r Awdurdod lunio a chyhoeddi adroddiad ar yr asesiad.

64. Mae is-adran (2) yn galluogi'r Awdurdod i gyhoeddi adroddiad ar ffurf olygedig os yw'r Awdurdod yn ystyried ei bod yn angenrheidiol gwneud hynny er mwyn osgoi datgelu gwybodaeth yn groes i unrhyw waharddiad a osodir gan ddeddfiad neu reol gyfreithiol. Gallai golygu, er enghraifft, beri bod data personol megis enw, cyfeiriad neu fanylion cyswllt yn cael eu dileu.

Adran 17 - Asesiad llawn o domen gofrestredig

65. Mae adran 17 yn darparu bod rhaid cynnal asesiad llawn ychwanegol a rhaid i'r Awdurdod lunio a chyhoeddi adroddiad ar yr asesiad hwnnw, cyn gynted ag y bo'n ymarferol, os yw'r Awdurdod yn ystyried bod asesiad o'r fath yn angenrheidiol mewn perthynas â'r domen berthnasol: (a) oherwydd newid mewn amgylchiadau; neu (b) oherwydd bod gwybodaeth ar gael nas ystyriwyd pan gynhaliwyd asesiad llawn ddiwethaf mewn perthynas â'r domen. Fel ag yn achos adroddiadau ar asesiad llawn o domen anghofrestredig o dan adran 16, caiff yr Awdurdod gyhoeddi'r adroddiad ar ffurf olygedig.

66. Gall yr Awdurdod, er enghraifft, benderfynu cynnal asesiad llawn ychwanegol o domen nas defnyddir sydd eisoes yn y gofrestr os yw'n cael gwybod bod seilwaith draenio o dan y domen wedi dymchwel ers i'r domen gael ei hasesu'n llawn ddiwethaf. Yn yr un modd, gall yr Awdurdod benderfynu cynnal asesiad llawn o domen gofrestredig os yw'n derbyn gwybodaeth sy'n awgrymu nad yw'r domen bellach yn bodloni'r meini prawf ar gyfer cofrestru.

Adran 18 – Hysbysiad o fwriad i gynnal asesiad llawn

67. Cyn cynnal asesiad llawn mewn perthynas â thomen nas defnyddir, mae is-adran (1) yn gosod dyletswydd ar yr Awdurdod i roi hysbysiad i bob perchennog a phob meddiannydd ar dir y mae angen mynd arno at ddibenion yr asesiad.

68. Yn ymarferol, mae hyn yn golygu y bydd angen rhoi hysbysiad i bob perchennog a phob meddiannydd ar y domen nas defnyddir. Yn ogystal, pan na ellir cyrchu'r domen nas defnyddir yn uniongyrchol o briffordd gyhoeddus, bydd hefyd angen hysbysu perchnogion a meddianwyr ar unrhyw dir y bydd angen i'r Awdurdod ei groesi i gael mynediad i'r domen nas defnyddir. Rhoddir hysbysiad hefyd i berchnogion a meddianwyr ar dir ger y domen nas defnyddir, os oes angen mynediad i'r tir hwnnw fel rhan o'r asesiad llawn: er enghraifft, i asesu pa un a oes unrhyw ryngddibyniaethau

rhwng tomenni neu i ystyried pa un a yw'r meini prawf ar gyfer cofrestru (o dan adran 7) wedi eu bodloni.

69. Diffinnir "perchennog" ar dir at ddibenion y Bil yn adran 85 i olygu'r person sy'n berchen ar y teitl rhydd-ddaliadol i'r tir neu sydd â thenantiaeth cyfnod penodol sydd ag o leiaf blwyddyn ar ôl ac nad yw'n gyfnod morgais. Mae hyn yn golygu nad yw banciau a chymdeithasau adeiladu sy'n dal morgais ar ddarn o dir yn cael eu hystyried yn berchnogion at ddibenion y Bil. Mae adran 85(b) yn darparu nad yw person sydd â buddiant rifersiynol mewn tir a fydd ond yn cael ei wireddu pan ddaw tenantiaeth o'r fath i ben i gael ei ystyried yn berchennog at ddibenion y Bil.

70. Bydd y "perchennog" ar y tir, mewn llawer o achosion, yn feddiannydd ar y tir hefyd. Fodd bynnag, bydd achosion pan fo personau ac eithrio'r "perchennog" yn meddiannu'r tir: er enghraifft, personau sydd â thrwydded i feddiannu'r tir, neu bersonau sydd â thenantiaethau cyfnodol neu denantiaethau sydd â llai na blwyddyn ar ôl. Pan felly, bydd rhaid rhoi hysbysiad i'r personau hynny hefyd.

71. Mae is-adran (2) yn disgrifio'r hyn y mae rhaid ei gynnwys mewn hysbysiad a roddir o dan adran 18(1). Ymhlith pethau eraill, rhaid i'r hysbysiad bennu'r dyddiad y gallai fod angen mynediad i'r tir. Ni chaiff y dyddiad sydd i'w bennu fod yn llai nag 14 o ddiwrnodau ar ôl y dyddiad y rhoddir yr hysbysiad. Felly, os rhoddir hysbysiad ar 1 Tachwedd, ni chaniateir ceisio mynediad tan 15 Tachwedd.

72. Rhaid i'r hysbysiad hefyd ddatgan y gall yr Awdurdod wneud cais am warant i fynd ar dir (yn unol ag adran 66) os gwrthodir mynediad. Nid yw'r gofyniad hwn yn gymwys os yw'r tir o dan sylw yn dir y Goron, oherwydd ni chaniateir gwneud cais am warant i fynd ar dir y Goron. Diffinnir tir y Goron yn adran 86(2).

Adran 19 – Hysbysiad o gasgliadau asesiad llawn

73. Pan fo'r Awdurdod yn llunio adroddiad ar asesiad llawn mewn perthynas â thomen nas defnyddir, rhaid iddo, cyn gynted ag y bo'n ymarferol, roi hysbysiad ynghylch casgliadau'r adroddiad i bob perchennog a phob meddiannydd ar y tir y mae'r domen wedi ei lleoli arno.

Pennod 3 – Cofrestru a Dadgofrestru Tomenni Nas Defnyddir

Trosolwg o Bennod 3

74. Mae Pennod 3 yn nodi'r broses y mae rhaid i'r Awdurdod ei dilyn pan fo'n bwriadu cofrestru tomen neu ddileu tomen o'r gofrestr.

Adran 20 – Cynnig i gofrestru tomen

75. Pan ddaw'r Awdurdod i'r casgliad bod y meini prawf ar gyfer cofrestru tomen (adran 7) yn cael eu bodloni ar sail adroddiad asesiad llawn (adran 16),

mae adran 20 yn gosod dyletswydd ar yr Awdurdod i roi "hysbysiad o gofrestriad arfaethedig" i'r personau a restrir yn adran 20(2)(a) a (b).

76. At ddibenion is-adran (2)(b), caiff personau sydd ag ystad neu fuddiant yn y tir nad ydynt yn berchnogion (fel y'u diffinnir yn adran 85 o'r Bil) na meddianwyr ar y tir gynnwys, er enghraifft, y rhai hynny sydd â hawddfraint dros y tir.

77. Mae is-adran (3) yn disgrifio'r hyn y mae rhaid ei gynnwys mewn hysbysiad a roddir o dan is-adran (1). Er enghraifft, rhaid i'r hysbysiad roi gwybod i'r person y rhoddir hysbysiad iddo o dan is-adran (2) y caiff gyflwyno sylwadau i'r Awdurdod ar y cynnig i gofrestru'r domen (gan gynnwys y categori arfaethedig ar gyfer y domen). Rhaid i'r hysbysiad roi cyfnod o 30 diwrnod o leiaf i'r person, gan ddechrau â'r diwrnod ar ôl y diwrnod y rhoddir yr hysbysiad, i wneud sylwadau. Mae hyn yn golygu, er enghraifft, os rhoddir hysbysiad ar 1 Hydref bod rhaid i berson gael tan o leiaf 31 Hydref i wneud y sylwadau. Rhaid i'r hysbysiad hefyd esbonio sut y caiff person gyflwyno sylwadau.

78. Gallai'r ffyrdd o gyflwyno sylwadau gynnwys, er enghraifft, gyflwyno sylwadau drwy e-bost neu drwy'r post i'r Awdurdod.

79. Rhagwelir y bydd Gweinidogion Cymru yn rhoi canllawiau i'r Awdurdod i wneud addasiadau rhesymol ar gyfer personau a allai ei chael hi'n anodd cyflwyno sylwadau drwy ddefnyddio dulliau traddodiadol.

80. O ran sylwedd y sylwadau, mater i'r sawl sy'n cyflwyno'r sylwadau fyddai penderfynu pa dystiolaeth ychwanegol y dymunant i'r Awdurdod ei hystyried wrth wneud penderfyniad ar gofrestru. Gallai hyn gynnwys gwybodaeth y credant nad oedd yr Awdurdod wedi ei hystyried wrth gynnal ei asesiad.

81. Mae is-adran (4) yn rhoi pŵer i Weinidogion Cymru i wneud rheoliadau i newid y cyfnod o amser ar gyfer cyflwyno sylwadau. Ni chaniateir arfer y pŵer er mwyn lleihau'r cyfnod ar gyfer cyflwyno sylwadau i gyfnod o lai na 14 o ddiwrnodau.

Adran 21 – Penderfyniad ynghylch cofrestru

82. Mae adran 21 yn nodi'r weithdrefn y mae rhaid i'r Awdurdod ei dilyn unwaith y bydd y cyfnod ar gyfer cyflwyno sylwadau ynghylch cynnig i gynnwys tomen nas defnyddir yn y gofrestr wedi dod i ben.

83. Mae is-adrannau (2) a (3) yn nodi'r hyn y mae rhaid i'r Awdurdod ei benderfynu a'r materion penodol y mae rhaid i'r Awdurdod roi sylw iddynt.

84. Mae is-adran (4) yn darparu y caiff yr Awdurdod hefyd roi sylw i unrhyw wybodaeth arall y mae'n ystyried ei bod yn berthnasol. Gallai hyn, er enghraifft, gynnwys gwybodaeth yn ymwneud â hanes adeiladu'r domen, datblygiad arfaethedig ar domen neu o'i chwmpas a fydd yn effeithio ar y domen, neu newidiadau i'r defnydd tir. Mae is-adran (5) yn darparu, pan fo'r

Awdurdod yn penderfynu bod y meini prawf ar gyfer cofrestru wedi eu bodloni, fod rhaid iddo gynnwys y domen yn y gofrestr cyn gynted ag y bo'n ymarferol.

85. Mae is-adran (6) yn darparu y caiff yr Awdurdod, os yw'n credu ei bod yn briodol gwneud hynny, gofrestru tomen ac eithrio yn unol â'r cynnig a gynhwysir yn yr hysbysiad o gofrestru arfaethedig. Gallai hyn ddigwydd, er enghraifft, pan fo'r Awdurdod yn ystyried sylwadau a gyflwynir yn unol ag adran 20(3) ac yn gosod y domen mewn categori gwahanol.

86. Mae is-adrannau (7) ac (8) yn rhestru'r personau y mae rhaid i'r Awdurdod roi hysbysiad iddynt o'i benderfyniad, a'r wybodaeth y mae rhaid ei chynnwys yn yr hysbysiad.

Adran 22 – Cynnig i ddileu tomen o'r gofrestr

87. Os yw'n ymddangos i'r Awdurdod, ar sail adroddiad ar asesiad llawn o dan adran 17, nad yw'r meini prawf ar gyfer cofrestru yn cael eu bodloni mwyach mewn perthynas â thomen yn y gofrestr, rhaid i'r Awdurdod roi "hysbysiad o ddadgofrestriad arfaethedig" i'r personau a restrir yn is-adran (2)(a) a (b) cyn gynted ag y bo'n ymarferol. Mae'r personau a restrir yn is-adran (2)(a) a (b) yr un fath â'r rhai y mae'n ofynnol eu hysbysu ynghylch cynnig i gofrestru tomen o dan adran 20(2).

88. Mae is-adran (3) yn nodi'r hyn y mae rhaid i hysbysiad o ddadgofrestriad arfaethedig ei gynnwys a'r cyfnod byrraf a ganiateir ar gyfer cyflwyno sylwadau.

89. Mae is-adran (4) yn rhoi pŵer i Weinidogion Cymru i wneud rheoliadau i newid y cyfnod byrraf a ganiateir ar gyfer cyflwyno sylwadau.

Adran 23 – Penderfyniad ynghylch dileu tomen o'r gofrestr

90. Mae adran 23 yn nodi'r weithdrefn y mae rhaid i'r Awdurdod ei dilyn unwaith y bydd y cyfnod ar gyfer cyflwyno sylwadau ynghylch cynnig i ddileu tomen nas defnyddir o'r gofrestr wedi dod i ben.

91. Mae is-adrannau (2) a (3) yn nodi'r hyn y mae rhaid i'r Awdurdod ei benderfynu a'r materion penodol y mae rhaid i'r Awdurdod roi sylw iddynt. Mae is-adran (4) yn darparu y caiff yr Awdurdod hefyd roi sylw i unrhyw wybodaeth arall y mae'n ystyried ei bod yn berthnasol.

92. Mae is-adrannau (6) a (7) yn rhestru'r personau y mae rhaid i'r Awdurdod roi hysbysiad iddynt o'i benderfyniad a'r wybodaeth y mae rhaid ei chynnwys yn yr hysbysiad.

Pennod 4 – Y Categorïau o Domenni Nas Defnyddir etc.
Trosolwg o'r Bennod

93. Bydd yr Awdurdod yn rhoi categori i bob tomen nas defnyddir sy'n cael ei nodi yn y gofrestr, yn seiliedig ar y gwahanol raddau y mae'r tomenni nas defnyddir yn peri pryder i'r Awdurdod. Mae'r Bennod hon yn esbonio'r categorïau o domenni nas defnyddir, sut y bydd yr Awdurdod yn gwneud

penderfyniadau ar gategoreiddio ac yn darparu proses ar gyfer adolygu categoreiddio.

Adran 24 – Categorïau tomenni nas defnyddir

94. Mae is-adran (1) yn darparu y caniateir rhoi tomen nas defnyddir mewn un o bedwar categori yn y gofrestr: categori 1, 2, 3 neu 4. Mae gan y categorïau ddisgrifiad rhifol gan y bydd y gofrestr ar gael yn Gymraeg a Saesneg.

95. Mae is-adran (2) yn darparu bod y pedwar categori yn cynrychioli'r graddau gwahanol y mae tomenni nas defnyddir yn peri pryder i'r Awdurdod. Rhaid gwneud penderfyniadau ar gategoreiddio tomen ar sail un neu ragor o'r ffactorau a nodir yn is-adran (3).

Adran 25 - Datganiad polisi ar gategoreiddio

96. Mae is-adran (1) yn gosod dyletswydd ar yr Awdurdod i gyhoeddi datganiad o'i bolisi ar gategoreiddio tomenni nas defnyddir. Rhagwelir y bydd y datganiad hwn yn cynnwys materion megis dull gweithredu yr Awdurdod o ran categoreiddio a disgrifiad o'r gwahanol gategorïau.

97. Mae is-adran (2) yn galluogi'r Awdurdod i ddiwygio'r datganiad. Os yw'n gwneud hynny, rhaid i'r Awdurdod gyhoeddi'r datganiad ar ei ffurf ddiwygiedig cyn gynted ag y bo'n ymarferol ar ôl gwneud y diwygiadau. Y bwriad yw y bydd yr Awdurdod yn cyhoeddi'r datganiad ar ei wefan.

98. Mae is-adran (3) yn gosod dyletswydd ar yr Awdurdod i ymgynghori â'r personau hynny y mae'n ystyried eu bod yn briodol cyn cyhoeddi'r datganiad (gan gynnwys ar ffurf ddiwygiedig).

Adran 26 – Categoreiddio cychwynnol tomen nas defnyddir

99. Wrth gynnig cofrestru tomen o dan adran 20 neu benderfynu cofrestru tomen o dan adran 21, rhaid i'r Awdurdod roi sylw i'r adroddiad ar yr asesiad llawn a gynhaliwyd o dan adran 16 a dilyn y polisi yn y datganiad a gyhoeddir o dan adran 25.

100. Wrth gynnig neu benderfynu ar gategori tomen caiff yr Awdurdod hefyd roi sylw i unrhyw wybodaeth arall y mae'n ystyried ei bod yn berthnasol. Gallai hyn gynnwys, er enghraifft, wybodaeth am hanes y domen a allai fod yn berthnasol o ran ei sefydlogrwydd.

Adran 27 – Adolygiadau o gategori

101. Mae'r Bil yn caniatáu i'r Awdurdod newid categori tomen yn dilyn adolygiad. Mae is-adran (1) yn gosod dyletswydd ar yr Awdurdod i adolygu categori tomen cyn gynted ag y bo'n ymarferol pan fo'r Awdurdod yn cynnal asesiad llawn o domen nas defnyddir sydd eisoes yn y gofrestr ac mae'r adroddiad yn dod i'r casgliad bod y meini prawf ar gyfer cofrestru yn dal i gael eu bodloni.

102. Mae is-adran (2) yn rhoi'r pŵer i'r Awdurdod i adolygu categori tomen ar unrhyw adeg arall.

103. Mae is-adran (3) yn darparu, pan fo'r Awdurdod yn ystyried ar adolygiad y dylid newid categori tomen nas defnyddir, rhaid iddo gynnig categori gwahanol ar gyfer y domen cyn gynted ag y bo'n ymarferol.

104. Mae is-adrannau (4) a (5) yn adlewyrchu adran 26(2) a (3), gan fod y darpariaethau hyn yn nodi'r wybodaeth a'r dogfennau y mae'n ofynnol neu y caniateir i'r Awdurdod roi sylw iddynt wrth adolygu categori tomen nas defnyddir ac wrth gynnig categori gwahanol. Pan fu mwy nag un asesiad llawn mewn perthynas â thomen nas defnyddir, caiff yr Awdurdod roi sylw i'r holl asesiadau hyn, ond dim ond adroddiad ar yr asesiad diweddaraf y mae'n ofynnol iddo roi sylw iddo.

Pennod 5 – Newidiadau Hysbysadwy i'r Gofrestr

Trosolwg o Bennod 5

105. Mae Pennod 5 yn gwneud darpariaeth ynghylch newidiadau hysbysadwy i'r gofrestr. Mae'n diffinio ystyr newid hysbysadwy, y broses y mae rhaid i'r Awdurdod ei dilyn os yw'n bwriadu gwneud newid hysbysadwy, a'r broses ar gyfer gwneud penderfyniad ynghylch newid hysbysadwy.

Adran 28 - Ystyr "newid hysbysadwy"

106. At ddibenion Pennod 5, ystyr newid hysbysadwy yw newid i'r ardal a ddangosir fel ardal tomen nas defnyddir ar y map sydd wedi ei gynnwys yn y gofrestr, neu newid i gategori'r domen nas defnyddir.

Adran 29 – Cynnig i wneud newid hysbysadwy

107. Mae is-adran (1) yn disgrifio'r personau y mae rhaid i'r Awdurdod eu hysbysu os yw'n cynnig gwneud newid hysbysadwy.

108. Mae is-adran (2) yn disgrifio'r materion y mae rhaid i hysbysiad o dan is-adran (1) (h.y. "hysbysiad o newid arfaethedig i'r gofrestr") fynd i'r afael â hwy.

109. Ymhlith pethau eraill, rhaid i'r hysbysiad roi gwybod i'r person y rhoddir hysbysiad iddo o dan yr adran hon y caiff gyflwyno sylwadau i'r Awdurdod ynghylch y cynnig. Rhaid i'r hysbysiad roi cyfnod o 30 o ddiwrnodau o leiaf i'r person sy'n dechrau â'r diwrnod drannoeth y diwrnod y rhoddir yr hysbysiad i gyflwyno sylwadau. Mae hyn yn golygu, er enghraifft, os rhoddir hysbysiad ar 1 Hydref bod rhaid caniatáu hyd at o leiaf 31 Hydref i berson gyflwyno'r sylwadau. Rhaid i'r hysbysiad hefyd esbonio sut y gall person gyflwyno sylwadau.

110. Gallai'r ffyrdd o gyflwyno sylwadau gynnwys, er enghraifft, drwy e-bost neu drwy'r post i'r Awdurdod. Rhagwelir y bydd Gweinidogion Cymru yn rhoi arweiniad i'r Awdurdod i wneud addasiadau rhesymol ar gyfer personau a allai ei chael hi'n anodd cyflwyno sylwadau drwy ddefnyddio dulliau traddodiadol.

111. O ran sylwedd y sylwadau, mater i'r person sy'n gwneud y sylwadau fyddai penderfynu pa dystiolaeth ychwanegol y dymunant i'r Awdurdod ei

hystyried wrth wneud penderfyniad, gallai hyn gynnwys gwybodaeth y mae'n credu nad yw'r Awdurdod wedi ei hystyried neu wedi cael mynediad iddi.

112. Mae is-adran (3) yn rhoi pŵer i Weinidogion Cymru i wneud rheoliadau i newid y cyfnod o amser ar gyfer cyflwyno sylwadau.

Adran 30 - Penderfyniad ynghylch newid hysbysadwy

113. Mae'r darpariaethau yn yr adran hon yn nodi'r weithdrefn y mae rhaid i'r Awdurdod ei dilyn wrth benderfynu pa un a ddylid gwneud y newid, unwaith y bydd y cyfnod ar gyfer cyflwyno sylwadau ynghylch cynnig i wneud newid hysbysadwy wedi dod i ben.

114. Mae is-adran (5) yn darparu, wrth wneud ei benderfyniad, bod rhaid i'r Awdurdod roi sylw i unrhyw sylwadau am y cynnig gan berson y rhoddwyd hysbysiad iddo o dan adran 29. Mae is-adran (6) yn darparu y caiff yr Awdurdod hefyd roi sylw i unrhyw wybodaeth arall y mae'n ystyried ei bod yn berthnasol. Gallai hyn, er enghraifft, gynnwys gwybodaeth yn ymwneud â hanes y domen a'i sefydlogrwydd.

115. Mae is-adran (7) yn darparu, pan fo'r Awdurdod yn penderfynu gwneud newid hysbysadwy, fod rhaid iddo ddiweddaru'r gofrestr cyn gynted ag y bo'n ymarferol.

116. Mae is-adrannau (8) a (9) yn nodi'r weithdrefn y mae rhaid i'r Awdurdod ei dilyn i roi hysbysiad o'i benderfyniad.

Pennod 6 – Darpariaeth Atodol

Trosolwg

117. Mae Pennod 6 yn cynnwys darpariaeth sy'n ategu'r darpariaethau eraill yn Rhan 2. Mae adran 31 yn gosod dyletswydd ar yr Awdurdod i lunio a chadw cofrestr o'r holl domenni nas defnyddir y cynhaliwyd asesiad rhagarweiniol ohonynt o dan adran 13. Mae adran 32 yn gwneud darpariaeth ar gyfer digolledia am ddifrod neu aflonyddu sy'n codi o ganlyniad i weithgarwch penodedig a gynhelir o dan Bennod 1 neu 2 o'r Rhan hon. Mae hefyd yn cyflwyno Atodlen 2 - Hawliadau am Ddigolledia gan Berchnogion a Chyfranwyr. Mae adran 33 yn ei gwneud yn drosedd rhwystro gweithgareddau monitro neu asesiadau o dan Ran 2 o'r Bil.

Adran 31 – Dyletswydd i lunio a chadw cofrestr o'r holl domenni nas defnyddir

118. Mae is-adran (1) yn gosod dyletswydd ar yr Awdurdod i lunio a chadw cofrestr electronig o'r holl domenni nas defnyddir y cynhaliwyd asesiad rhagarweiniol ohonynt. Mae hyn yn golygu y bydd pob tomen nas defnyddir yng Nghymru, ymhen amser, yn ymddangos yn y gofrestr, gan gynnwys y rheini nad ydynt yn bodloni'r meini prawf ar gyfer cofrestru o dan adran 7. Yn unol ag is-adran (2), rhaid i'r Awdurdod gynnwys tomen nas defnyddir yn y gofrestr cyn gynted ag y bo'n ymarferol ar ôl yr asesiad rhagarweiniol perthnasol.

119. Mae is-adran (3) yn rhagnodi bod rhaid i gofnod yn y gofrestr gynnwys enw neu enwau cyffredin y domen, lleoliad y domen a dynodydd unigryw y mae'r Awdurdod wedi ei roi i'r domen. Mae is-adran (4) yn ei gwneud yn ofynnol i'r Awdurdod sicrhau y gall aelodau o'r cyhoedd weld y gofrestr yn electronig ar bob adeg resymol. Yn ymarferol, y bwriad yw y bydd y gofrestr yn cael ei chyhoeddi ar wefan yr Awdurdod.

Adran 32 - Digolledi am ddifrod neu aflonyddu

120. Mae adran 32 yn darparu bod gan y personau y cyfeirir atynt yn is-adran (3) hawlogaeth i adennill digolledi oddi wrth yr Awdurdod am ddifrod neu aflonyddu o ganlyniad i gynnal gweithgareddau a restrir yn is-adran (1).

121. Mae is-adran (4) yn darparu bod unrhyw anghydfod sy'n codi ynghylch hawliad am ddigolledi o dan yr adran hon i'w benderfynu gan y llys. Diffinnir "llys" yn adran 87 fel yr Uchel Lys neu'r llys sirol.

122. Mae is-adran (5) yn darparu bod Atodlen 2 yn cael effaith mewn perthynas â hawliadau penodol am ddigolledi o dan yr adran hon.

123. O dan adran 71(1)(d), rhaid i Weinidogion Cymru roi canllawiau i'r Awdurdod mewn perthynas ag arfer ei swyddogaethau o dan adran 32.

Atodlen 2 - Hawliadau am ddigolledi gan berchnogion a chyfranwyr

124. Mae Atodlen 2 yn gwneud darpariaeth mewn perthynas â hawliadau gan berchnogion neu gyfranwyr am ddigolledi. "Cyfranwyr" yw personau y gwnaed gorchymyn cyfrannu mewn perthynas â hwy o dan adran 47.

125. Mae paragraff 1(1) yn darparu bod yr Atodlen yn gymwys i berchennog ar dir pan fo'r Awdurdod wedi cynnal gweithrediadau o dan adran 43 neu ymchwiliadau o dan adran 54 a arweiniodd at gynnal gweithrediadau, pan fo'r perchennog wedi hawlio digolledi o dan y Bil ac er gwaethaf unrhyw orchymyn cyfrannu a allai fod wedi ei wneud, fod gan y perchennog dreuliau i'w hysgwyddo mewn cysylltiad â'r gweithrediadau hynny neu'r ymchwiliadau hynny.

126. Mae paragraff 1(2) yn darparu bod yr Atodlen hefyd yn gymwys i gyfranwyr os caniateir hawlio cyfraniad oddi wrthynt mewn cysylltiad â threuliau yr eir iddynt gan berchennog ar dir wrth gynnal gweithrediadau o dan adran 35 neu gan yr Awdurdod wrth gynnal gweithrediadau o dan adran 43 neu ymchwiliadau o dan adran 54 a arweiniodd at gynnal gweithrediadau, a bod y cyfrannwr wedi hawlio digolledi o dan y Bil oddi wrth berchennog ar dir neu'r Awdurdod.

127. Mae paragraff 2 yn gwneud darpariaeth sy'n gymwys pan fo perchennog ar dir yn ceisio gorfodi hawliad am ddigolledi oddi wrth yr Awdurdod o dan y Bil a bod gan yr Awdurdod hawlogaeth i wneud archiad am swm oddi wrth y perchennog o dan adran 52.

128. Mae paragraff 3 yn gwneud darpariaeth sy'n gymwys pan fo cyfrannwr yn ceisio gorfodi hawliad am ddigolledi oddi wrth yr Awdurdod neu dirfeddiannwr a bod gan yr Awdurdod neu'r tirfeddiannwr hawlogaeth i wneud archiad am swm oddi wrth y cyfrannwr (o dan adran 50 neu 52).

129. Mae paragraffau 2 a 3 yn atal yr hawliadau hynny am ddigolledi rhag cael eu gorfodi, ac eithrio drwy eu gosod yn erbyn archiad, am gyfnod o 12 mis. Diben y cyfyngiad hwn yw rhoi cyfle i wneud archiad am y symiau perthnasol (ac o bosibl eu hadennill) oddi wrth y peron cyn bod rhaid talu digolledi i'r person.

130. Mae paragraff 4 yn darparu bod cyfeiriadau at weithrediadau yn Atodlen 2 yn cynnwys gwaith adfer o ganlyniad i'r gweithrediadau hynny.

131. Mae paragraff 5 yn gwneud darpariaeth sy'n ymwneud â'r terfyn amser ar gyfer cyflwyno hawliad am ddigolledi y cyfeirir ato ym mharagraff 1. Mae adran 9 o Ddeddf Cyfyngiadau 1980 yn ei gwneud yn ofynnol i'r hawliad gael ei wneud o fewn 6 blynedd i ddyddiad cronni achos y person i adennill y digolledi, ac mae paragraff 5 yn nodi pryd y dylid ystyried bod achos y person i adennill y digolledi wedi cronni at y diben hwnnw.

Adran 33 - Cosb am rwystro gweithgareddau monitro neu asesiadau

132. Mae is-adran (1) yn darparu ei bod yn drosedd rhwystro neu ymyrryd yn fwriadol ag arolygiad neu weithgaredd monitro arall o dan adran 10, neu asesiad rhagarweiniol neu lawn o dan Bennod 2.

133. Mae is-adran (2) yn darparu bod person a euogfernir o drosedd o'r fath yn agored ar euogfarn ddiannod i ddirwy.

134. Mae is-adran (3) yn darparu nad yw torri is-adran (1) gan y Goron yn gwneud y Goron yn atebol o ran cyfraith trosedd. Mae hyn yn gyson â'r polisi a fynegir yn adran 28(3) o Ddeddf Deddfwriaeth (Cymru) 2019, sy'n darparu nad yw Deddf gan Senedd Cymru yn gwneud y Goron yn atebol o ran cyfraith trosedd, ond ei bod yn gymwys i bersonau sy'n gwasanaethu'r Goron fel y mae'n gymwys i bersonau eraill.

Rhan 3 – Ymdrin ag Ansefydlogrwydd Tomen a Bygythiadau i Sefydlogrwydd Tomen

Pennod 1 - Ei gwneud yn ofynnol i berchennog ar dir gynnal gweithrediadau

Trosolwg o'r Bennod

135. Mae Pennod 1 yn rhoi pŵer i'r Awdurdod i roi hysbysiad i berchennog ar dir i'w gwneud yn ofynnol i'r perchennog gynnal gweithrediadau ar y tir hwnnw i atal bygythiadau i sefydlogrwydd tomenni nas defnyddir neu ymdrin â bygythiadau o'r fath, neu i sefydlogi tomenni nas defnyddir neu eu hatal rhag mynd yn fwy ansefydlog, er mwyn osgoi neu leihau bygythiadau i les pobl. Mae'n gwneud darpariaeth mewn perthynas â hawl y perchennog i fynd ar ei dir i gynnal gweithrediadau mewn sefyllfaoedd pan na fo'r perchennog yn meddiannu ei dir. Mae hefyd yn gwneud darpariaeth sy'n ei gwneud yn ofynnol i'r Awdurdod roi copïau i bartïon sydd â buddiant o unrhyw hysbysiad sy'n ei gwneud yn ofynnol i'r perchennog gynnal gweithrediadau. Mae'r Bennod hefyd yn gwneud darpariaeth ar gyfer materion cysylltiedig, megis hawliau apelio yn erbyn hysbysiad a gosod cosb am fethu â chydymffurfio â hysbysiad. Mae hefyd yn galluogi'r Awdurdod i ganslo hysbysiad ar ôl iddo gael ei roi ac yn gwneud darpariaeth ar gyfer ad-dalu treuliau mewn sefyllfa o'r fath.

Adran 34 – Hysbysiad yn ei gwneud yn ofynnol i berchennog ar dir gynnal gweithrediadau

136. Mae adran 34 yn rhoi'r pŵer i'r Awdurdod i'w gwneud yn ofynnol drwy hysbysiad i berchennog ar dir gynnal gweithrediadau penodedig ar y tir os yw'r Awdurdod yn meddwl bod y gweithrediadau'n angenrheidiol i gyflawni'r amcan a nodir yn is-adran (2).

137. Mae is-adran (2) yn darparu mai'r amcan yw (a) atal neu ymdrin â bygythiadau i sefydlogrwydd tomen nas defnyddir, neu (b) sefydlogi tomen nas defnyddir neu atal tomen nas defnyddir rhag mynd yn fwy ansefydlog, er mwyn osgoi neu leihau bygythiadau i les pobl. Felly, mae gan yr Awdurdod y pŵer i ymyrryd er budd sefydlogrwydd tomenni nas defnyddir ar gamau amrywiol, gan gynnwys drwy gymryd camau rhagataliol.

138. Diffinnir "gweithrediadau" yn adran 87 fel rhai sy'n cynnwys, ond heb fod yn gyfyngedig i, weithrediadau adeiladu a pheirianneg.

139. Rhoddir y pŵer i'r Awdurdod i ddyroddi hysbysiadau i berchnogion ar dir. Mae hyn yn cynnwys perchnogion tomenni nas defnyddir ond caiff hefyd gynnwys perchnogion ar dir nad yw'n cael ei orchuddio gan domen nas defnyddir. Yn ymarferol, mae tir o'r fath yn debygol o fod yn dir sy'n union gerllaw tomen nas defnyddir pan fo'r amodau ar y tir hwnnw yn cael effaith uniongyrchol, neu y gallent gael effaith uniongyrchol, ar sefydlogrwydd y domen nas defnyddir.

140. Bydd y gweithrediadau y gallent fod yn ofynnol gan hysbysiad yn amrywio o ran natur a maint. Gallai rhai gweithrediadau fod yn gymharol fach eu natur, megis clirio malurion o gwlfert i ganiatáu draenio priodol a allai atal tomen nas defnyddir rhag mynd yn ansefydlog. Yn yr un modd, gallai hysbysiad ei gwneud yn ofynnol cynnal gwaith atgyweirio mawr ar system ddraenio tomen nas defnyddir nad oes modd ei defnyddio mwyach.

141. Gallai enghraifft o'r math o weithrediadau y gallai fod yn ofynnol i berchennog ar dir nad yw'n domen nas defnyddir eu cynnal gynnwys gweithrediadau i ddal ac ailgyfeirio dŵr ffo sy'n gollwng yn afreolus ar domen nas defnyddir o dir cyfagos ac yn achosi ansefydlogrwydd.

142. Mae is-adrannau (3) a (4) yn nodi'r gofynion gweithdrefnol y mae rhaid i'r Awdurdod eu dilyn wrth roi hysbysiad o dan yr adran hon.

143. Mae Gweinidogion Cymru yn bwriadu dyroddi canllawiau i'r Awdurdod ynghylch ei swyddogaethau o dan y Bennod hon. Mae hyn yn debygol o gynnwys canllawiau ar faterion megis caniatáu digon o amser, wrth bennu terfynau amser ar gyfer cwblhau gweithrediadau, i'r perchnogion gael y caniatadau angenrheidiol neu'r trwyddedau angenrheidiol i gynnal y gweithrediadau, er mwyn sicrhau bod yr amserlen a roddir ar gyfer cwblhau gweithrediadau yn rhesymol.

Adran 35 - Hawl y perchennog i fynd ar dir etc.

144. Mae adran 35 yn cydnabod bod angen i berchnogion nad ydynt yn meddiannu eu tir, neu unrhyw ran ohono, allu mynd ar eu tir os ydynt yn cael

hysbysiad o dan adran 34 sy'n ei gwneud yn ofynnol iddynt gynnal gweithrediadau ar y tir.

145. Mae is-adran (1) yn darparu, os nad yw perchennog ar dir sy'n cael hysbysiad o dan adran 34 yn meddiannu'r tir y mae rhaid cynnal y gweithrediadau a bennir yn yr hysbysiad arno, a bod ystad y perchennog yn y tir yn rhagori ar ystad neu fuddiant y meddiannydd, fod gan y perchennog yr hawl i fynd ar y tir (neu ran o'r tir) i gynnal y gweithrediadau ac unrhyw waith adfer canlyniadol. Gallai gwaith adfer o'r fath gynnwys gwaith i adfer tir amaethyddol. Enghraifft o pan fyddai ystad y perchennog yn rhagori yw pan fo'r perchennog yn dal yr ystad rhydd-ddaliad yn y tir a dim ond trwydded sydd gan y meddiannydd i feddiannu'r tir.

146. Mae is-adran (2) yn darparu y caiff perchennog sy'n arfer hawl mynediad o dan is-adran (1) fynd â phersonau eraill, cyfarpar neu ddeunyddiau ar y tir. Mae hyn er mwyn hwyluso cynnal y gweithrediadau gofynnol.

147. Mae is-adran (3) yn rhoi'r pŵer i berchennog y rhoddir hysbysiad iddo o dan adran 34 i symud ymaith a gwaredu unrhyw eiddo sydd wedi ei leoli ar y tir sy'n eiddo i berson arall, os yw'r symud ymaith a'r gwaredu hwnnw at ddibenion cynnal gweithrediadau sy'n ofynnol gan yr hysbysiad. Gallai eiddo o'r fath gynnwys peiriannau y mae angen eu symud cyn y gall y gweithrediadau ddechrau neu a allai gynnwys deunyddiau o'r domen nas defnyddir ei hun.

148. Mae is-adran (4) yn darparu, os yw'r perchennog ar y tir yn gwaredu eiddo o'r fath drwy ei werthu, fod rhaid i'r perchennog roi cyfrif i berchennog yr eiddo am yr enillion gwerthu. Fodd bynnag, mae is-adran (5) yn galluogi'r perchennog i ddidynnu unrhyw dreuliau yr eir iddynt yn rhesymol wrth werthu'r eiddo ac i osod yr enillion gwerthu yn erbyn unrhyw swm y mae gan berchennog y tir hawlogaeth i'w adennill oddi wrth berchennog yr eiddo o dan Bennod 3.

Adran 36 – Dyletswydd i roi copïau o hysbysiad i bartïon â buddiant

149. Mae is-adran (1) yn darparu, pan fo'r Awdurdod yn rhoi hysbysiad i berchennog ar dir o dan adran 34 sy'n ei gwneud yn ofynnol cynnal gweithrediadau, fod rhaid iddo hefyd roi copi o'r hysbysiad i unrhyw berson arall sydd â buddiant yn yr hysbysiad. Mae hyn er mwyn sicrhau bod unrhyw un a allai gael eu heffeithio gan gynnal gweithrediadau ar y tir, neu y gallai fod gofyn iddynt gyfrannu tuag at gost cynnal y gweithrediadau, yn cael gwybod amdanynt. Mae is-adran (4) yn ei gwneud yn ofynnol i'r Awdurdod roi copïau o'r hysbysiad o fewn 7 niwrnod, gan ddechrau â'r diwrnod y rhoddwyd yr hysbysiad i'r perchennog.

150. Mae is-adran (2) yn rhagnodi'r personau sydd (yn ogystal â'r perchennog) yn bersonau sydd â buddiant yn yr hysbysiad.

151. Mae'r personau a restrir yn is-adran (2) yn cynnwys personau y gallai eu hymddygiad yn y gorffennol fod wedi achosi neu gyfrannu at yr angen i gyflwyno hysbysiad ac y gallai'r llys, yn unol â darpariaethau adran 47, ei gwneud yn ofynnol iddynt gyfrannu at gostau'r gweithrediadau o dan

orchymyn cyfrannu. Er enghraifft, person sydd, hyd y gŵyr yr Awdurdod, o fewn unrhyw adeg yn y 12 mlynedd cyn i'r hysbysiad gael ei roi i'r perchennog, wedi defnyddio'r domen nas defnyddir i waredu gwastraff o fwynglawdd neu chwarel.

Adran 37 – Hawl perchennog a phartïon â buddiant i apelio yn erbyn hysbysiad

152. Mae adran 37 yn rhoi i berchennog ar dir y rhoddir hysbysiad iddo sy'n ei gwneud yn ofynnol cynnal gweithrediadau ar dir yn unol ag adran 34, neu berson y rhoddir copi o'r hysbysiad iddo o dan adran 36, hawl i wneud cais i Weinidogion Cymru i amrywio neu ganslo'r hysbysiad.

153. Mae is-adran (3) yn nodi ym mharagraffau (a) i (f) y seiliau dros apêl o dan yr adran hon. Mae paragraff (f) yn galluogi cyflwyno apêl ar seiliau gweithdrefnol pan ddadleuir bod diffyg neu wall perthnasol yn yr hysbysiad, neu mewn perthynas ag ef. Gallai hyn gynnwys, er enghraifft, yr apelydd yn honni nad yw'r hysbysiad yn darparu digon o wybodaeth i alluogi cydymffurfio.

154. Mae is-adran (4) hefyd yn rhoi'r hawl i berchennog y cyflwynir hysbysiad iddo o dan adran 34 wneud cais i Weinidogion Cymru i amrywio neu ganslo hysbysiad ar y sail nad yw'r perchennog yn gallu talu costau'r gweithrediadau sy'n ofynnol gan yr hysbysiad.

155. Gellid dwyn apêl ar y sail hon pan fo, er enghraifft, perchennog preifat tomen nas defnyddir yn wynebu hysbysiad sy'n gwneud yn ofynnol weithrediadau costus na allant eu fforddio. Ni fydd tirfeddiannwr sy'n gwneud cais llwyddiannus o dan is-adran (4) yn atebol am y drosedd o dan adran 40 o fethu â chydymffurfio â hysbysiad a ddyroddir o dan adran 34. Os bydd y cais yn llwyddo a bod yr hysbysiad adran 34 yn cael ei ganslo, er hynny bydd yr Awdurdod yn gallu dyroddi hysbysiad o dan adran 43 er mwyn sicrhau y cynhelir y gweithrediadau.

Adran 38 — Penderfynu apelau

156. Mae is-adran (1) yn darparu bod cais a wneir o dan adran 37 i amrywio neu ganslo hysbysiad a ddyroddir o dan adran 34 i'w benderfynu gan berson a benodir gan Weinidogion Cymru ("person penodedig"). Mae adran 71(4)(a) yn ei gwneud yn ofynnol i Weinidogion Cymru roi canllawiau i bersonau a benodir i benderfynu ceisiadau o dan adran 37. Mae adran 71(5) yn ei gwneud yn ofynnol i'r personau hynny roi sylw i'r canllawiau hynny wrth arfer eu swyddogaethau.

157. Yn ymarferol, bwriedir i'r mwyafrif o geisiadau o dan adran 37 a 42 gael eu penderfynu gan Benderfyniadau Cynllunio a'r Amgylchedd Cymru (PEDW). Mae PEDW yn cynnal gwaith achosion sy'n ymwneud â datblygu a defnyddio tir er budd y cyhoedd. Maent yn ymdrin ag apelau cynllunio a gorfodi, Cynlluniau Datblygu Strategol a Lleol ac apelau amgylcheddol, ymhlith pethau eraill. Ar hyn o bryd mae ganddynt dîm o 20 o arolygwyr sy'n gwneud penderfyniadau apêl, gyda chefnogaeth 25 o staff cymorth.

158. Mae is-adran (2) yn caniatáu i'r person penodedig amrywio neu ganslo'r hysbysiad os yw'r person penodedig wedi ei fodloni bod unrhyw un neu

ragor o'r seiliau y gwnaed y cais arno wedi ei phrofi neu eu profi. Pan fo hysbysiad yn cael ei amrywio, mae is-adran (3) yn darparu bod yr hysbysiad, ac unrhyw gopi ohono a roddir o dan adran 36, i'w drin fel pe bai bob amser wedi cael effaith fel y'i hamrywiwyd.

159. Mae is-adran (4) yn darparu pan wneir cais o dan adran 37 ac nad yw'n cael ei dynnu'n ôl, nad yw'r cyfnod a bennir yn yr hysbysiad fel y cyfnod y mae rhaid cwblhau gweithrediadau ynddo yn dod i ben cyn penderfynu'r cais. Mae hyn yn golygu na all y person y rhoddwyd yr hysbysiad iddo fod yn euog o drosedd o dan adran 40 am fethu â chydymffurfio â'r hysbysiad tra bo penderfyniad y cais yn yr arfaeth.

160. Mae is-adran (5) yn darparu y caiff y person penodedig estyn yr amser a bennir yn hysbysiad adran 34 ar gyfer cwblhau gweithrediadau. Caniateir arfer y pŵer hwn p'un a yw'r seiliau ar gyfer cais wedi eu profi ai peidio. Caniateir ei ddefnyddio, er enghraifft, os yw'r dyddiad cau ar gyfer cwblhau'r gweithrediadau a bennir yn yr hysbysiad ar fin digwydd, erbyn yr adeg y penderfynir yr apêl.

161. Mae is-adrannau (6) a (7) yn nodi'r camau y mae rhaid i Weinidogion Cymru eu cymryd unwaith y bydd cais o dan yr adran hon wedi ei benderfynu.

Adran 39 — Darpariaeth atodol ynghylch apelau

162. Mae is-adran (1) yn gosod dyletswydd ar Weinidogion Cymru i wneud rheoliadau ynghylch y weithdrefn sydd i'w dilyn wrth benderfynu apelau a wneir o dan adran 37. Er enghraifft, gallai hyn gynnwys darpariaeth sy'n rhoi disgresiwn i'r person sy'n penderfynu'r apêl i benderfynu sut y dylid penderfynu'r achos apêl h.y. drwy sylwadau ysgrifenedig neu wrandawiad. Gallai hefyd gynnwys darpariaeth sy'n rhoi disgresiwn i'r person hwnnw i benodi person arall i gynghori ar unrhyw faterion technegol sy'n codi mewn cysylltiad ag apêl.

163. Mae is-adran (2) yn rhoi'r pŵer i Weinidogion Cymru i wneud rheoliadau ynghylch unrhyw fater arall (nad yw'n fater gweithdrefnol) sy'n gysylltiedig â phenderfynu apelau o dan adran 37. Er enghraifft, gallai hyn gynnwys materion sy'n rhagarweiniol neu'n dilyn penderfynu apêl, neu na ellir yn rhesymol, am resymau eraill, eu nodweddu fel materion o weithdrefn. Enghraifft o hyn fyddai rhoi pŵer i fynd ar dir os yw hynny'n angenrheidiol i benderfynu apêl yn deg.

164. Gall rheoliadau a wneir o dan yr adran hon ymdrin â materion gweithdrefnol a materion eraill sy'n gysylltiedig â phenderfynu apêl. Mae rhagor o fanylion am y math o ddarpariaeth y gellir ei gwneud yn y rheoliadau hyn wedi eu cynnwys yn y Datganiad o Fwriad Polisi a gyflwynwyd gyda'r Bil.

165. Mae is-adran (3) yn nodi enghreifftiau o'r materion y caniateir eu cynnwys mewn rheoliadau a wneir o dan yr adran hon. Mae is-adran (4) yn darparu y caiff rheoliadau o dan yr adran hon roi disgresiwn i berson. Mae is-adran (5) yn darparu y caiff rheoliadau o dan yr adran hon greu troseddau mewn cysylltiad â methiannau i gydymffurfio ag unrhyw ofynion a osodir gan y rheoliadau neu odanynt.

Adran 40 - Cosb am fethu â chydymffurfio â hysbysiad

166. Mae is-adran (1) yn darparu bod perchennog y rhoddir hysbysiad iddo o dan adran 34 yn cyflawni trosedd os yw'r perchennog, heb esgus rhesymol, yn methu â chynnal y gweithrediadau o fewn y cyfnod a bennir yn yr hysbysiad, neu, os yw'r cyfnod hysbysiad yn cael ei estyn o dan adran 38, o fewn y cyfnod estynedig hwnnw.

167. Mae is-adran (2) yn darparu bod person a euogfernir o'r drosedd o dan is-adran (1) yn agored i ddirwy.

168. Mae is-adran (3) yn darparu nad yw torri is-adran (1) gan y Goron yn gwneud y Goron yn atebol o ran cyfraith trosedd. Mae hyn yn gyson â'r polisi a fynegir yn adran 28(3) o Ddeddf Deddfwriaeth (Cymru) 2019, sy'n darparu nad yw Deddf gan Senedd Cymru yn gwneud y Goron yn atebol o ran cyfraith trosedd, ond ei bod yn gymwys i bersonau sy'n gwasanaethu'r Goron fel y mae'n gymwys i bersonau eraill.

Adran 41 - Pŵer i ganslo hysbysiad

169. Mae adran 41 yn rhoi pŵer i'r Awdurdod i ganslo hysbysiad adran 34. Caiff yr Awdurdod roi hysbysiad o ganslo i berchennog ar dir ar unrhyw adeg cyn i'r gweithrediadau sy'n ofynnol gan yr hysbysiad adran 34 gael eu cwblhau, hyd yn oed os yw'r gwaith wedi dechrau neu os gwnaed cais i amrywio neu ganslo'r hysbysiad o dan adran 37.

170. Gall y sefyllfaoedd lle gall yr Awdurdod ddymuno canslo hysbysiad gynnwys, er enghraifft, sefyllfaoedd pan fo amgylchiadau'n newid ar ôl y dyddiad y rhoddwyd yr hysbysiad, a bod yr Awdurdod o'r farn y dylid bellach gyflawni gweithrediadau gwahanol ar y tir. Yn unol ag is-adran (6)(b), nid yw canslo hysbysiad yn effeithio ar bŵer yr Awdurdod i roi hysbysiad adran 34 pellach mewn perthynas â'r tir. Felly, gellid rhoi hysbysiad newydd yn ei gwneud yn ofynnol i weithrediadau gwahanol gael eu cyflawni ar y tir.

Adran 42 – Ad-dalu treuliau'r perchennog ar ôl canslo hysbysiad

171. Mae adran 42 yn gymwys pan fo'r Awdurdod wedi canslo hysbysiad adran 34 a bod y perchennog y rhoddwyd yr hysbysiad iddo wedi mynd i wariant wrth gydymffurfio ag ef.

172. Mae is-adran (2) yn rhoi hawl i'r perchennog i wneud cais i Weinidogion Cymru i gael ei ad-dalu gan yr Awdurdod am (a) unrhyw wariant yr aed iddo gan y perchennog o ganlyniad iddo gael yr hysbysiad, a (b) unrhyw wariant yr aed iddo gan y perchennog y gellir ei briodoli i ganslo'r hysbysiad. Er enghraifft, gwariant sydd eisoes wedi ei dalu gan y perchennog er mwyn cynnal y gweithrediadau gofynnol, megis costau sydd wedi eu talu i gontractwyr neu i logi peiriannau neu dreuliau yr eir iddynt gan y perchennog o ganlyniad i ganslo contract ar gyfer gwaith neu gostau adfer y tir.

173. Mae is-adrannau (3) i (6) yn nodi sut y mae cais o dan yr adran hon i'w benderfynu.

174. Fel y nodir ym mharagraff 157 uchod, y bwriad yw i PEDW benderfynu ceisiadau o dan yr adran hon ar ran Gweinidogion Cymru. Caiff y person sy'n penderfynu'r cais roi cyfarwyddyd i'r Awdurdod i ad-dalu'r perchennog a rhaid i'r Awdurdod gydymffurfio â'r cyfarwyddyd hwn. Mae adran 71(4)(b) yn ei gwneud yn ofynnol i Weinidogion Cymru roi canllawiau i bersonau a benodir i benderfynu ceisiadau o dan adran 42. Mae adran 71(5) yn ei gwneud yn ofynnol i'r personau hynny roi sylw i'r canllawiau hynny wrth arfer eu swyddogaethau.

175. Mae is-adran (7) yn gosod dyletswydd ar Weinidogion Cymru i wneud rheoliadau ynghylch y weithdrefn sydd i'w dilyn wrth benderfynu ceisiadau o dan yr adran hon. Mae is-adran (8) yn rhoi'r pŵer i Weinidogion Cymru i wneud rheoliadau sy'n gwneud darpariaeth arall mewn cysylltiad â phenderfynu ceisiadau o dan yr adran hon. Mae hyn yn golygu bod gan Weinidogion Cymru'r pŵer i wneud rheoliadau ynghylch unrhyw fater arall (nad yw'n weithdrefnol) sy'n gysylltiedig â phenderfynu ceisiadau o dan yr adran hon. Er enghraifft, gallai hyn gynnwys materion sy'n rhagarweiniol neu'n dilyn penderfynu'r cais na ellir yn rhesymol eu nodweddu fel materion o weithdrefn.

176. Mae is-adran (9) yn cymhwyso darpariaethau is-adrannau (3) i (5) o adran 39 i reoliadau a wneir o dan yr adran hon.

Pennod 2 – Gweithrediadau a gynhelir gan yr Awdurdod

Trosolwg o'r Bennod

177. Mae Pennod 2 yn rhoi pŵer i'r Awdurdod i gynnal gweithrediadau ar dir i atal neu ymdrin â bygythiadau i sefydlogrwydd tomenni nas defnyddir, neu i sefydlogi tomenni nas defnyddir neu eu hatal rhag mynd yn fwy ansefydlog, er mwyn osgoi neu leihau bygythiadau i les pobl (fel y'i diffinnir yn adran 84). Mae'n rhoi pwerau cysylltiedig i'r Awdurdod i symud ymaith eiddo o dir a gwaredu'r eiddo hwnnw. Mae hefyd yn gosod dyletswydd ar yr Awdurdod i hysbysu perchnogion cyn cynnal gwaith ac mae'n ei gwneud yn ofynnol i'r Awdurdod roi copi o'r hysbysiad i bartïon â buddiant.

Adran 43 – Pŵer yr Awdurdod i gynnal gweithrediadau

178. Mae adran 43 yn rhoi'r pŵer i'r Awdurdod i gynnal gweithrediadau ar unrhyw dir, os yw'n ystyried ei bod yn angenrheidiol gwneud hynny er mwyn cyflawni'r amcan yn is-baragraff (2). Fodd bynnag, mae'r pŵer hwn i gynnal gweithrediadau yn ddarostyngedig i'r gofyniad i roi hysbysiad i berchnogion a nodir yn adran 45.

179. Mae gan yr Awdurdod y pŵer i ymyrryd er budd sefydlogrwydd tomenni nas defnyddir ar wahanol gamau, gan gynnwys trwy gymryd camau rhagataliol.

180. Diffinnir "gweithrediadau" yn adran 87 fel rhai sy'n cynnwys, ond heb fod yn gyfyngedig i, weithrediadau adeiladu a pheirianneg. Gallai enghreifftiau o weithrediadau o'r fath gynnwys clirio seilwaith draenio, cael gwared ar

lystyfiant, atgyweirio strwythurau cadw, adfer nodweddion erydu a chyweirio ardaloedd tirlithriad.

181. Rhoddir y pŵer i'r Awdurdod i gynnal gweithrediadau ar unrhyw dir. Mae hyn yn cynnwys tir y mae tomen nas defnyddir wedi ei lleoli arno, ond mae hefyd yn cynnwys tir arall. Yn ymarferol mae'r tir hwn yn debygol o fod yn dir sy'n union gerllaw tomen nas defnyddir pan fo'r amodau ar y tir hwnnw yn cael, neu â'r potensial i gael, effaith ar sefydlogrwydd y domen nas defnyddir.

Adran 44 – Hawl yr Awdurdod i symud ymaith eiddo a'i waredu

182. Mae is-adran (1) yn darparu y caiff yr Awdurdod, at ddiben cynnal gweithrediadau neu waith adfer canlyniadol ar dir, symud ymaith a gwaredu unrhyw eiddo y mae person arall yn berchen arno sydd wedi ei leoli ar y tir. Gallai eiddo o'r fath gynnwys peiriannau y mae angen eu symud cyn y gall y gweithrediadau ddechrau, neu a allai, er enghraifft, gynnwys deunyddiau o'r domen nas defnyddir.

183. Mae is-adran (2) yn darparu, os yw'r Awdurdod yn gwaredu eiddo o'r fath drwy ei werthu, fod rhaid i'r Awdurdod roi cyfrif i berchennog yr eiddo am yr enillion gwerthu. Fodd bynnag, mae is-adran (3) yn galluogi'r Awdurdod i ddidynnu unrhyw dreuliau yr eir iddynt yn rhesymol wrth werthu'r eiddo ac i osod yr enillion gwerthu yn erbyn unrhyw swm y mae gan yr Awdurdod hawlogaeth i'w adennill oddi wrth berchennog yr eiddo o dan Bennod 3.

Adran 45 - Dyletswydd i roi hysbysiad i berchnogion

184. Mae adran 45 yn datgan, gan amlaf, na chaiff yr Awdurdod gynnal gweithrediadau ar dir o dan adran 43 oni bai ei fod wedi rhoi o leiaf 21 o ddiwrnodau clir o hysbysiad i'r perchennog ar y tir o'i fwriad i wneud hynny. Mae cynnwys yr hysbysiad wedi ei bennu yn is-adran (2).

185. Fodd bynnag, mae is-adran (3) yn darparu, os yw'r Awdurdod yn credu bod angen cynnal gweithrediadau ar unwaith, y caiff gynnal y gweithrediadau hynny heb roi hysbysiad neu, pan fo wedi rhoi hysbysiad, cyn diwedd y cyfnod 21 o ddiwrnodau a amlinellir yn is-adran (1). Er enghraifft, gall yr Awdurdod ffurfio'r farn bod angen cynnal gweithrediadau yn syth ar ôl archwiliad o domen nas defnyddir yn dilyn cyfnod o law trwm sy'n datgelu bod y domen, neu ran ohoni, mewn perygl o fethiant ar fin digwydd heb waith i'w sefydlogi. Yn ymarferol, mae senarios o'r fath yn debygol o fod yn gymharol brin.

186. Mae is-adran (4) yn darparu, pan fo'r Awdurdod yn dechrau gweithrediadau ar dir heb roi hysbysiad, fod rhaid iddo, cyn gynted ag y bo'n ymarferol, roi hysbysiad i'r perchennog ar y tir fod y gweithrediadau wedi dechrau. Mae cynnwys yr hysbysiad hwn wedi ei bennu yn is-adran (5).

Adran 46 – Dyletswydd i roi copïau o hysbysiad i bartïon â buddiant

187. Mae adran 46 yn darparu, pan fo'r Awdurdod yn rhoi hysbysiad i berchennog ar dir o dan adran 45 ei fod yn bwriadu, neu wedi dechrau, cynnal gweithrediadau, fod rhaid iddo hefyd roi copi o'r hysbysiad i unrhyw berson arall sydd â buddiant yn yr hysbysiad. Rhestrir y personau hyn yn is-adran (2). Mae hyn er mwyn sicrhau bod unrhyw un a allai gael eu heffeithio gan gynnal gweithrediadau ar y tir, neu y gallai fod gofyn iddynt gyfrannu tuag at gost cynnal y gweithrediadau, yn cael gwybod amdanynt. Mae is-adran (4) yn ei gwneud yn ofynnol i'r Awdurdod roi copïau o'r hysbysiad ar y diwrnod y rhoddir yr hysbysiad i'r perchennog, neu cyn gynted ag y bo'n rhesymol ymarferol ar ôl y diwrnod hwnnw.

Pennod 3 – Taliadau mewn cysylltiad â gweithrediadau

Trosolwg o'r Bennod

188. Mae Pennod 3 yn gwneud darpariaeth ynghylch gorchmynion cyfrannu, digolledi ac archiadau am adennill treuliau gan berchnogion ar dir a'r Awdurdod. Mae Pennod 3 hefyd yn nodi hawliau perchnogion a chyfranwyr i apelio yn erbyn archiadau o'r fath. O dan adran 71(1)(e), rhaid i Weinidogion Cymru roi canllawiau i'r Awdurdod mewn perthynas ag arfer ei swyddogaethau o dan Bennod 3.

Adran 46 - Gorchmynion cyfrannu

189. Mae adran 47 yn darparu, pan fo rhaid i berchennog ar dir ysgwyddo treuliau o ganlyniad i gynnal gweithrediadau a bennir mewn hysbysiad a ddyroddir o dan adran 34 neu 45, y gall y perchennog neu'r Awdurdod wneud cais i'r llys am orchymyn yn ei gwneud yn ofynnol i un neu ragor o bersonau eraill gyfrannu tuag at y treuliau hynny. Mae "llys" wedi ei ddiffinio yn adran 87 fel yr Uchel Lys neu'r llys sirol.

190. Ni chaniateir gwneud gorchymyn ond mewn perthynas â pherson a restrir yn is-adran (2).

191. Mae is-adrannau (5) a (6) yn nodi'r gofynion gweithdrefnol y mae rhaid i'r perchennog neu'r Awdurdod gydymffurfio â hwy wrth wneud cais am orchymyn o dan yr adran hon.

192. Rhaid i'r llys ystyried yr holl amgylchiadau, gan gynnwys yr holl faterion a restrir yn is-adran (7), wrth benderfynu pa un a ddylid gwneud gorchymyn, ac wrth benderfynu swm unrhyw gyfraniad. Os yw'r llys yn penderfynu gwneud gorchymyn, rhaid i'r gorchymyn bennu'r ganran o'r cyfanswm y gellir hawlio cyfraniad mewn cysylltiad ag ef o dan Bennod 3.

Adran 48 – Ystyr "gorchymyn cyfrannu", "cyfrannwr" ac "y ganran benodedig"

193. Mae'r adran hon yn cynnwys diffiniadau o'r termau a ddefnyddir yn y Bil mewn perthynas â gorchmynion cyfrannu.

Adran 49 – Digolledi am ddifrod, colled neu aflonyddu etc.

194. Mae adran 49 yn rhoi hawlogaeth i'r personau a restrir yn is-adran (3) i gael digollediad oddi wrth naill ai'r perchennog ar y tir neu'r Awdurdod o dan amgylchiadau penodol.

195. Mae is-adrannau (1) a (2) yn nodi'r amgylchiadau y mae gan berson hawl i gael digollediad odanynt. Ni chaniateir hawlio digollediad ond pan fo gweithrediadau neu waith adfer canlyniadol wedi eu cynnal yn unol â Rhan 3 neu pan fo'r Awdurdod wedi cynnal ymchwiliadau i benderfynu pa un a oes angen cynnal gweithrediadau. Os bydd, o ganlyniad i weithrediadau o dan adran 34 neu 43 neu o ganlyniad i waith adfer a gynhaliwyd o ganlyniad i weithrediadau o'r fath, dir yn cael ei ddifrodi, eiddo arall yn cael ei ddifrodi, ei symud ymaith neu ei waredu neu os aflonyddir ar fwynhad unrhyw berson o unrhyw dir, mae gan y personau a restrir yn is-adran (3) hawlogaeth i gael digollediad. Os bydd, o ganlyniad i ymchwiliadau o dan adran 54, dir neu eiddo arall yn cael ei ddifrodi, neu os aflonyddir ar fwynhad unrhyw berson o unrhyw dir, mae gan y personau a restrir yn is-adran (3) hawlogaeth i gael digollediad.

196. Nid oes gan berchennog ar dir hawlogaeth i ddigollediad o dan yr adran hon am ddifrod, symud ymaith, colled neu aflonyddu sy'n deillio o weithrediadau a gynhaliwyd ganddynt hwy neu gan y perchennog blaenorol ar y tir.

197. Mae anghydfodau ynghylch hawliadau am ddigollediad o dan yr adran hon i'w penderfynu gan y llys (a ddiffinnir yn adran 87 fel yr Uchel Lys neu'r llys sirol).

198. Mae Atodlen 2 yn cael effaith mewn perthynas â hawliadau penodol am ddigollediad o dan yr adran hon. Gweler y nodiadau ym mharagraffau 124 i 131 uchod mewn perthynas ag Atodlen 2.

Adran 50 - Hawl perchennog i adennill treuliau oddi wrth gyfrannwr

199. Pan fo gorchymyn cyfrannu wedi ei wneud o dan adran 47 mewn perthynas â gweithrediadau a gyflawnodd perchennog ar ei dir yn unol â hysbysiad a ddyroddwyd o dan adran 34, mae gan y perchennog hawlogaeth i adennill oddi wrth y cyfrannwr y cyfraniad a bennir yn y gorchymyn yn unol ag adran 50.

200. Fel yr eglurir yn y nodiadau ar gyfer adran 47, bydd y gorchymyn cyfrannu yn pennu'r ganran o gyfanswm y treuliau yr aed iddynt gan berchennog y caiff y perchennog eu ceisio fel cyfraniad. Mae is-adran (3) o adran 50 yn nodi sut y cyfrifir y cyfanswm, sef:

(a) y treuliau yr aed iddynt yn rhesymol gan y perchennog wrth gynnal y gweithrediadau sy'n ofynnol gan yr hysbysiad a ddyroddir o dan adran 34 ac unrhyw waith adfer canlyniadol a oedd yn rhesymol angenrheidiol,
(b) swm y digollediad y bu'n ofynnol i'r perchennog ei dalu, neu y gall fod yn ofynnol iddo ei dalu, o dan adran 49, ac
(c) swm y digollediad y gallai'r perchennog fod wedi ei hawlio o dan adran 48 pe bai'r gweithrediadau a'r gwaith adfer wedi cael eu cynnal gan yr Awdurdod yn hytrach na chan y perchennog.

201. Mae is-adrannau (4) a (5) yn nodi'r gofynion gweithdrefnol y mae rhaid i berchennog eu dilyn i adennill treuliau oddi wrth gyfrannwr.

202. Mae is-adran (7) yn darparu bod yr adran hon ac adran 51 yn cael effaith gyda'r addasiadau a nodir yn Atodlen 3 mewn amgylchiadau pan fo perchennog ar dir wedi cynnal gweithrediadau a bennir mewn hysbysiad o dan adran 34 a bod yr Awdurdod wedi canslo'r hysbysiad hwnnw o dan adran 41.

Atodlen 3 - Addasiadau i adrannau 50 a 51 pan fo hysbysiad o dan adran 33 yn cael ei ganslo

203. Mae Atodlen 3 yn nodi'r addasiadau canlynol a fydd yn gymwys i adrannau 50 a 51 pan fo'r Awdurdod yn canslo hysbysiad y mae wedi ei roi i berchennog o dan adran 34.

204. Pan fo adran 50 neu 51 yn cyfeirio at weithrediadau a gynhelir yn unol â hysbysiad a roddir o dan adran 33, mae hyn i'w ddarllen fel cyfeiriad at weithrediadau a gynhaliwyd cyn canslo'r hysbysiad yn unig.

205. Rhaid cyfrifo swm y treuliau yr eir iddynt yn rhesymol gan y perchennog wrth gynnal gweithrediadau at ddibenion pennu'r cyfanswm y mae gan berchennog hawlogaeth i gyfraniad o dan adran 50 mewn perthynas ag ef, neu ba un a yw seiliau cais i amrywio neu ganslo archiad am gyfraniad o dan adran 51 wedi eu profi. Mae paragraff 3(1) o Atodlen 3 yn darparu, wrth gyfrifo swm y treuliau yr eir iddynt yn rhesymol wrth gynnal gweithrediadau mewn amgylchiadau pan gaiff yr hysbysiad ei ganslo, bod rhaid didynnu unrhyw swm sy'n dod o fewn paragraff 3(1)(a) a (b). Mae swm yn dod o fewn paragraff 3(1)(a) a (b) os yw'n adenilladwy neu wedi ei adennill gan y perchennog oddi wrth yr Awdurdod o dan adran 41 (gweler paragraffau 171 i 176 uchod) ac yn ymwneud â threuliau yr aed iddynt gan y perchennog o ganlyniad i'r hysbysiad a roddwyd iddynt o dan adran 34.

206. O dan baragraff 3(2), pan gaiff hysbysiad ei ganslo nid oes gan berchennog ar dir hawlogaeth i gyfraniad o dan adran 50 mewn perthynas â threuliau yr eir iddynt ganddynt wrth gynnal gwaith adfer.

207. Mae paragraff 4 yn nodi addasiadau sy'n gymwys os gwneir cyfarwyddyd o dan adran 42 sy'n caniatáu i'r perchennog adennill symiau oddi wrth yr Awdurdod mewn perthynas â'r gwariant yr aed iddo gan y perchennog o ganlyniad i gael hysbysiad o dan adran 34. Mae'r rhain yn cynnwys gofyniad bod rhaid pennu unrhyw symiau y gellir eu hadennill oddi wrth yr Awdurdod o ganlyniad i'r cyfarwyddyd mewn unrhyw archiad a roddir o dan adran 50 am gyfraniad tuag at dreuliau'r perchennog. Caiff person y rhoddir archiad o'r fath iddo wneud cais o dan adran 51 i amrywio neu ganslo'r archiad ar y sail nad yw'r swm a hawlir yn yr archiad yn rhoi ystyriaeth briodol i swm y mae rhaid ei ddidynnu yn rhinwedd paragraff 3.

Adran 51 – Hawl cyfrannwr i apelio yn erbyn archiad perchennog

208. Pan fo person yn cael archiad am gyfraniad o dan adran 50, gall (o fewn 6 wythnos i'r archiad gael ei roi) wneud cais i'r llys am orchymyn sy'n amrywio'r archiad.

209. Mae is-adran (3) yn nodi ar ba seiliau y caniateir gwneud cais i amrywio archiad. Pan fo'r llys wedi ei fodloni bod un neu ragor o'r seiliau wedi ei phrofi neu eu profi, caiff y llys wneud gorchymyn yn leihau'r swm y gellir ei adennill oddi wrth y cyfrannwr (is-adran (4)).

Adran 52 – Hawl yr Awdurdod i adennill treuliau penodol

210. Mae adran 52 yn gymwys pan fo'r Awdurdod wedi cynnal gweithrediadau ar dir o dan adran 43. Yn yr achos hwn, caiff yr Awdurdod adennill oddi wrth berchennog y tir hwnnw y treuliau a nodir yn is-adran (1). Y "perchennog" yw'r person a oedd yn berchennog pan ddechreuodd yr Awdurdod gynnal y gweithrediadau (gweler is-adran (9)).

211. O dan is-adran (2), caiff yr Awdurdod adennill oddi wrth berchennog ar dir unrhyw dreuliau yr eir iddynt yn rhesymol gan yr Awdurdod wrth gynnal ymchwiliadau o dan adran 54 a arweiniodd at roi hysbysiad i'r perchennog o dan adran 34 (gweler is-adran (9) am esboniad o ba bryd y mae ymchwiliadau i'w trin fel pe baent wedi arwain at roi hysbysiad o dan adran 34). Caiff yr Awdurdod hefyd adennill swm unrhyw digolledia a adenillwyd neu y gellir ei adennill o dan adran 49 oddi wrth yr Awdurdod mewn perthynas ag ymchwiliadau o'r fath. Y "perchennog" yw'r person y rhoddir yr hysbysiad iddo o dan adran 34 (gweler is-adran (9)).

212. Mae is-adran (3) yn darparu y caiff yr Awdurdod adennill treuliau oddi wrth gyfrannwr pan fo gorchymyn wedi ei wneud o dan adran 47 mewn perthynas â threuliau y gall fod yn rhaid i'r perchennog eu hysgwyddo fel arall o dan is-adran (1) neu (2).

213. Mae is-adrannau (4) a (5) yn nodi'r gofynion gweithdrefnol y mae rhaid i'r Awdurdod eu dilyn er mwyn adennill symiau o dan yr adran hon.

214. Mae is-adran (6) yn darparu bod archiad a roddir gan yr Awdurdod o dan is-adran (4) yn derfynol ac yn bendant oni bai bod cais i amrywio neu ganslo'r archiad yn cael ei wneud o dan adran 53.

215. Mae llog yn daladwy mewn perthynas ag unrhyw swm sy'n adenilladwy o dan yr adran hon yn unol ag is-adran (7) ac mae is-adran (8) yn darparu y caniateir talu unrhyw swm sy'n adenilladwy mewn rhandaliadau os yw'r Awdurdod yn cytuno i hynny.

Adran 53 - Yr hawl i apelio yn erbyn archiad yr Awdurdod

216. Mae adran 53 yn darparu hawl i berson y rhoddir archiad iddo o dan adran 52 i wneud cais i'r llys (fel y'i diffinnir yn adran 87) am orchymyn yn amrywio neu'n canslo'r archiad.

217. Mae is-adrannau (3) a (4) o adran 53 yn nodi'r seiliau y caniateir gwneud cais o'r fath arnynt, ac mae is-adran (5) yn darparu, pan fo'r llys wedi ei fodloni bod unrhyw un neu ragor o seiliau'r cais wedi ei phrofi neu eu profi, y caiff y

llys wneud gorchymyn sy'n canslo'r archiad neu'n lleihau'r swm sy'n adenilladwy oddi wrth y person y rhoddwyd yr archiad iddo.

Pennod 4 – Darpariaeth Atodol

Trosolwg o Bennod 4

218. Mae Pennod 4 yn Bennod fer sy'n rhoi'r pŵer i'r Awdurdod i gynnal ymchwiliadau ar dir i benderfynu a oes angen gwneud gweithrediadau penodedig ar dir yn ofynnol neu gynnal gweithrediadau o'r fath. Mae'r Bennod hefyd yn creu troseddau cysylltiedig.

Adran 54 - Y pŵer i gynnal ymchwiliadau

219. Mae adran 54 yn rhoi pŵer i'r Awdurdod i gynnal ymchwiliadau ar dir i benderfynu pa un a oes angen i'r Awdurdod wneud gweithrediadau yn ofynnol neu gynnal gweithrediadau ei hun, neu ba un a yw gweithrediadau yn cael eu cynnal yn unol â hysbysiad a roddir o dan adran 34.

Adran 55 – Cosb am rwystro gweithrediadau etc.

220. Mae is-adran (1) yn darparu bod person yn cyflawni trosedd os yw'n rhwystro neu'n ymyrryd yn fwriadol ag - (a) ymchwiliad o dan adran 54, (b) cynnal gweithrediadau sy'n ofynnol gan hysbysiad o dan adran 34, neu (c) cynnal gweithrediadau o dan adran 43. Yn unol ag is-adran (3), mae person sy'n euog o drosedd o dan is-adran (1) yn agored ar euogfarn ddiannod i ddirwy.

221. Mae is-adran (2) yn darparu bod person sy'n difrodi'n fwriadol neu'n ymyrryd fel arall ag unrhyw waith a gwblhawyd yn ystod gweithrediadau sy'n ofynnol drwy hysbysiad o dan adran 34 neu a gynhelir gan yr Awdurdod o dan adran 43 yn cyflawni trosedd. Yn unol ag is-adran (3) mae person sy'n euog o drosedd o dan is-adran (1) yn agored ar euogfarn ddiannod i ddirwy.

222. Mae is-adran (4) yn darparu nad yw torri is-adran (1) neu (2) gan y Goron yn gwneud y Goron yn atebol o ran cyfraith trosedd. Mae hyn yn gyson â'r polisi a fynegir yn adran 28(3) o Ddeddf Deddfwriaeth (Cymru) 2019, sy'n darparu nad yw Deddf gan Senedd Cymru yn gwneud y Goron yn atebol o ran cyfraith trosedd, ond ei bod yn gymwys i bersonau sy'n gwasanaethu'r Goron fel y mae'n gymwys i bersonau eraill.

Rhan 4 - Atodol

Trosolwg o Ran 4

223. Mae Rhan 4 yn cynnwys darpariaethau ynghylch cynlluniau rheoli, rhannu gwybodaeth, pwerau i'w gwneud yn ofynnol rhoi gwybodaeth a chosbau mewn cysylltiad â hysbysiadau sy'n ei gwneud yn ofynnol rhoi gwybodaeth. Mae'r rhain wedi eu cynnwys yn adrannau 56 i 63.

224. Mae hefyd yn gwneud darpariaeth ynghylch pwerau mynediad. Mae'r rhain yn cynnwys darpariaethau mewn perthynas â rhoi hysbysiad cyn mynd ar dir, dyroddi gwarantau sy'n rhoi pwerau mynediad, mynd ar dir gyda gwarant, a heb warant, cosbau am rwystro mynd ar dir a mynd ar dir y Goron. Mae'r rhain wedi eu cynnwys yn adrannau 64 i 69.

225. Mae nifer o ddarpariaethau amrywiol hefyd. Mae'r rhain yn cynnwys darpariaeth sy'n rhoi'r pŵer i'r Awdurdod i ddarparu gwasanaethau a darpariaeth weinyddol, technegol neu broffesiynol mewn cysylltiad â chanllawiau. Maent hefyd yn cynnwys darpariaeth sy'n gwneud diwygiadau i Ddeddf Mwyngloddiau a Chwareli (Tomenni) 1969. Mae'r rhain wedi eu cynnwys yn adrannau 70 i 72.

Adran 56 – Cynlluniau rheoli

226. Mae is-adran (1) yn ei gwneud yn ofynnol i'r Awdurdod lunio a chadw cynllun rheoli ar gyfer pob tomen nas defnyddir yn y gofrestr sy'n domen categori 1 neu'n domen categori 2.

227. Mae is-adran (2) yn ei gwneud yn ofynnol i'r Awdurdod lunio'r cynllun rheoli cyn gynted ag y bo'n ymarferol ar ôl i'r domen gael ei chofnodi gyntaf yn y gofrestr fel tomen categori 1 neu domen categori 2.

228. Mae is-adran (3) yn darparu pŵer i'r Awdurdod i lunio a chadw cynllun rheoli ar gyfer tomen categori 3 neu domen categori 4.

229. Mae is-adran (4) yn rhagnodi bod rhaid i gynllun rheoli nodi sut y mae'r Awdurdod yn bwriadu arfer ei swyddogaethau o dan y Ddeddf mewn perthynas â'r domen (gan gynnwys manylion unrhyw wybodaeth neu gyngor y mae'n bwriadu ei rhoi neu ei roi i berchnogion tir neu feddianwyr ar dir o dan adran 3); gwybodaeth y mae'r Awdurdod yn ystyried y gallai fod yn berthnasol mewn argyfwng sy'n ymwneud â'r domen; gwybodaeth am rolau a chyfrifoldebau'r Awdurdod ac awdurdodau cyhoeddus eraill mewn argyfwng o'r fath; a sut y mae'r Awdurdod yn bwriadu cydweithredu â'r awdurdodau cyhoeddus hynny mewn argyfwng o'r fath.

230. Mae is-adran (5) yn darparu y caiff cynllun rheoli gynnwys unrhyw wybodaeth arall y mae'r Awdurdod yn ystyried ei bod yn briodol.

231. Y bwriad yw y bydd yr Awdurdod yn cydweithredu ag awdurdodau cyhoeddus perthnasol eraill wrth lunio cynlluniau rheoli, er enghraifft, â'r awdurdod lleol ar gyfer yr ardal y lleolir y domen nas defnyddir ynddi, Cyfoeth Naturiol Cymru, yr Awdurdod Glo a'r Awdurdod Tân ac Achub ar gyfer yr ardal. Yn unol ag adran 71(1)(f), rhaid i Weinidogion Cymru roi canllawiau i'r Awdurdod mewn perthynas ag arfer ei swyddogaethau o dan adran 56 (cynlluniau rheoli). Rhaid i'r Awdurdod roi sylw i'r canllawiau hynny wrth arfer ei swyddogaethau.

Adran 57 – Ystyr "awdurdod cyhoeddus perthnasol"

232. Mae adran 57 yn diffinio "awdurdod cyhoeddus perthnasol" at ddibenion Rhan 4 o'r Bil. Mae rhai o'r adrannau yn Rhan 4 sy'n ymwneud â darparu gwybodaeth yn gymwys yn benodol i awdurdodau cyhoeddus perthnasol, tra

nad yw eraill yn caniatáu gwneud archiad am wybodaeth oddi wrth awdurdodau o'r fath.

233. Mae is-adran (1) yn darparu bod Gweinidogion Cymru a nifer o awdurdodau cyhoeddus eraill yn "awdurdodau cyhoeddus perthnasol" at ddibenion Rhan 4. Yr awdurdodau cyhoeddus eraill hynny yw: Cyfoeth Naturiol Cymru, cynghorau sir a chynghorau bwrdeistref sirol yng Nghymru, Awdurdodau Parciau Cenedlaethol yng Nghymru, yr Awdurdod Glo, ac Awdurdodau Tân ac Achub ar gyfer ardaloedd yng Nghymru.

234. Mae is-adran (3) yn darparu y caiff Gweinidogion Cymru wneud rheoliadau i ddiwygio ystyr "awdurdodau cyhoeddus perthnasol" yn is-adran (1). Yn unol ag is-adran (4), ni chaiff rheoliadau o'r fath gynnwys awdurdod cyhoeddus o fewn y diffiniad o "awdurdodau cyhoeddus perthnasol" oni bai bod yr awdurdod hwnnw'n "awdurdod Cymreig datganoledig" o fewn yr ystyr a roddir i "devolved Welsh authority" yn adran 157A(1)(a) o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006. Mae hyn yn golygu na chaniateir cynnwys awdurdod cyhoeddus yn y diffiniad o "awdurdod cyhoeddus perthnasol" onid yw ei swyddogaethau yn arferadwy o ran Cymru yn unig, a bod y swyddogaethau hynny yn rhai nad ydynt yn ymwneud â materion a gedwir yn ôl yn gyfan gwbl neu'n bennaf.

Adran 58 – Pŵer yr Awdurdod i'w gwneud yn ofynnol i awdurdodau cyhoeddus perthnasol roi gwybodaeth

235. Mae is-adran (1) yn gosod dyletswydd ar bob awdurdod cyhoeddus perthnasol i ddarparu i'r Awdurdod wybodaeth y gofynnir amdani gan yr Awdurdod at ddiben arfer swyddogaethau a roddir gan y Bil neu odano.

236. Mae is-adran (2) yn darparu nad yw'n ofynnol i awdurdod cyhoeddus perthnasol roi gwybodaeth i'r Awdurdod, a ni chaniateir iddo wneud hynny, pe bai hynny'n groes i unrhyw waharddiad sydd wedi ei gynnwys mewn deddfwriaeth arall neu a osodir gan reol gyfreithiol arall. Er enghraifft, ni fyddai'n ofynnol i awdurdod cyhoeddus perthnasol ddarparu gwybodaeth pe bai, wrth wneud hynny, yn torri deddfwriaeth diogelu data neu'n torri dyletswydd gyfrinachedd sy'n ddyledus i drydydd parti.

237. Mae is-adran (3) yn ei gwneud yn ofynnol i awdurdod cyhoeddus perthnasol roi ei resymau yn ysgrifenedig i'r Awdurdod pan fo'n gwrthod datgelu gwybodaeth i'r Awdurdod yn dilyn archiad o dan yr adran hon.

Adran 59 – Dyletswyddau'r Awdurdod ac awdurdodau cyhoeddus perthnasol i rannu gwybodaeth

238. Mae adran 59 yn gosod dyletswydd ar awdurdod cyhoeddus perthnasol a'r Awdurdod, pan fo amgylchiadau penodol wedi eu bodloni, i roi gwybodaeth i'r parti arall cyn gynted ag y bo'n ymarferol.

239. Mae is-adran (1) yn ei gwneud yn ofynnol i awdurdod cyhoeddus perthnasol, os daw'n ymwybodol o fygythiad i sefydlogrwydd tomen nas defnyddir neu dystiolaeth o ansefydlogrwydd tomen nas defnyddir, a'i fod yn ystyried y dylid rhannu'r wybodaeth honno â'r Awdurdod er mwyn osgoi neu leihau bygythiad i les pobl, i ddarparu'r wybodaeth honno i'r Awdurdod cyn gynted

ag y bo'n ymarferol. Er enghraifft, gall awdurdod lleol ddod yn ymwybodol, fel rhan o gais cynllunio, o weithgarwch ar domen nas defnyddir, neu gerllaw tomen o'r fath, y mae'n ystyried y dylid rhoi gwybod i'r Awdurdod amdano er mwyn osgoi neu leihau bygythiad i les pobl.

240. Yn yr un modd, mae is-adran (2) yn ei gwneud yn ofynnol i'r Awdurdod, os daw'n ymwybodol o rywbeth y dylid ei ddwyn i sylw awdurdod cyhoeddus perthnasol at ddiben arfer swyddogaethau'r awdurdod cyhoeddus, ddarparu'r wybodaeth honno i'r awdurdod cyhoeddus cyn gynted ag y bo'n ymarferol. Er enghraifft, wrth asesu tomen nas defnyddir, os bydd yr Awdurdod yn dod yn ymwybodol o berygl tân ar y domen neu ar dir cyfagos, rhaid i'r Awdurdod ddarparu'r wybodaeth honno i'r Awdurdod Tân ac Achub ar gyfer yr ardal honno.

241. Mae is-adran (3) yn darparu na all yr adran ei gwneud yn ofynnol na chaniatáu i awdurdod cyhoeddus perthnasol na'r Awdurdod roi gwybodaeth yn groes i unrhyw waharddiadau sydd wedi eu cynnwys mewn deddfwriaeth neu a osodir gan reol gyfreithiol arall.

Adran 60 — Gwybodaeth am ystadau neu fuddiannau mewn tir

242. Mae adran 60 yn cynnwys darpariaethau at ddiben helpu'r Awdurdod i gael gwybodaeth benodol.

243. Mae is-adran (1) yn darparu y caiff yr Awdurdod ei gwneud yn ofynnol i feddiannydd ar dir, neu berson sy'n cael rhent mewn cysylltiad â'r tir, ddarparu gwybodaeth ysgrifenedig benodol i'r Awdurdod: sef, natur eu hystad neu fuddiant yn y tir ac a ydynt yn gwybod am unrhyw un arall sydd ag ystad neu fuddiant yn y tir. Os ydynt yn ymwybodol o unrhyw berson o'r fath rhaid iddynt, os yw'r wybodaeth honno'n hysbys, roi enw a manylion cyswllt y person hwnnw i'r Awdurdod. Mae peidio â rhoi gwybodaeth o'r fath, heb esgus rhesymol, neu roi gwybodaeth sy'n anwir ac yn gamarweiniol mewn modd perthnasol, naill ai gan wybod ei bod yn anwir neu'n gamarweiniol neu wrth fod yn ddi-hid ynghylch pa un a yw'n anwir neu'n gamarweiniol, yn drosedd o dan adran 63.

244. Nodir ystyr "manylion cyswllt" yn is-adran (2).

245. Mae is-adran (3) yn darparu na chaiff yr Awdurdod roi hysbysiad o dan adran 60 yn ei gwneud yn ofynnol i berson ddarparu gwybodaeth oni bai bod angen gwybodaeth o'r fath ar yr Awdurdod i'w alluogi neu i'w gynorthwyo i arfer swyddogaeth a roddir gan y Bil neu odano. Efallai y bydd yr Awdurdod, er enghraifft, angen gwybodaeth er mwyn cadarnhau pwy sydd ag ystad neu fuddiant mewn tir penodol, fel y gall yr Awdurdod gydymffurfio â'i ddyletswydd o dan adran 36 o'r Bil i roi i bersonau penodol gopi o hysbysiad adran 34.

246. Mae is-adran (4) yn nodi'r cyfnod y caniateir i hysbysiad o dan yr adran hon ei gwneud yn ofynnol rhoi gwybodaeth ynddo.

247. Mae is-adran (5) yn egluro nad yw adran 60 yn ei gwneud yn ofynnol nac yn caniatáu i wybodaeth gael ei rhoi yn groes i unrhyw waharddiadau sydd wedi eu cynnwys mewn deddfwriaeth neu wedi eu gosod gan reol gyfreithiol arall.

Mae is-adrannau (6) a (7) yn darparu, yn y drefn honno, na chaiff yr Awdurdod roi hysbysiad o dan adran 60 i awdurdod cyhoeddus perthnasol nac i awdurdod priodol y Goron mewn cysylltiad ag ystad neu fuddiant yn nhir y Goron nad yw'n fuddiant preifat. Diffinnir "awdurdod priodol y Goron", "tir y Goron" a "buddiant preifat" yn adran 86. Mae hyn yn adlewyrchu'r ffaith bod darpariaethau mewn mannau eraill yn y Bil sy'n caniatáu i hysbysiadau gael eu rhoi i awdurdodau cyhoeddus perthnasol neu mewn cysylltiad ag ystadau neu fuddiannau yn nhir y Goron: adran 58 (sy'n galluogi'r Awdurdod i'w gwneud yn ofynnol i awdurdodau cyhoeddus perthnasol roi gwybodaeth) ac adran 61 (sy'n gwneud darpariaeth mewn perthynas â chael gwybodaeth am ystadau neu fuddiannau yn nhir y Goron).

Adran 61 — Gwybodaeth am ystadau neu fuddiannau yn nhir y Goron

248. Mae'r adran hon yn gwneud darpariaeth mewn perthynas â chael gwybodaeth am ystadau neu fuddiannau yn nhir y Goron.

249. Mae is-adran (1) yn darparu bod adran 61 yn gymwys i ystad neu fuddiant yn nhir y Goron nad yw'n fuddiant preifat. Diffinnir "tir y Goron" yn adran 86(2) a diffinnir "buddiant preifat", mewn perthynas â thir y Goron, yn adran 86(5).

250. Mae is-adran (4) yn ei gwneud yn ofynnol i awdurdod priodol y Goron ddarparu gwybodaeth y gofynnir amdani gan yr Awdurdod o dan is-adran (2), heblaw o dan yr amgylchiadau a nodir yn is-adran (4)(a) neu (b).

Adran 62 – Gwybodaeth i nodi neu asesu bygythiadau i sefydlogrwydd tomen nas defnyddir etc.

251. Mae is-adran (1) yn darparu y caiff yr Awdurdod roi "hysbysiad gwybodaeth" i berson. Ni chaniateir rhoi hysbysiad gwybodaeth i awdurdod cyhoeddus perthnasol (is-adran (5)). Rhaid i hysbysiad gwybodaeth bennu'r math o wybodaeth y mae'r Awdurdod yn gofyn amdani, y mae rhaid iddi fod yn wybodaeth y mae'r Awdurdod yn credu y bydd yn ei ganiatáu neu'n ei helpu i asesu bygythiad i sefydlogrwydd tomen nas defnyddir, neu i asesu sefydlogrwydd tomen nas defnyddir. Rhaid i'r Awdurdod fod â rheswm i gredu bod y person y rhoddir yr hysbysiad gwybodaeth iddo naill ai'n meddu ar yr wybodaeth neu fod ganddo'r wybodaeth o dan ei reolaeth. Mae'n drosedd, o dan adran 63, i beidio â rhoi'r wybodaeth heb esgus rhesymol, neu i roi gwybodaeth mewn ymateb i'r hysbysiad gwybodaeth sy'n anwir neu'n gamarweiniol mewn modd perthnasol, naill ai gan wybod bod yr wybodaeth yn anwir neu'n gamarweiniol neu drwy fod yn ddi-hid ynghylch pa un a yw'r wybodaeth yn anwir neu'n gamarweiniol. Gallai gwybodaeth y gellid gofyn amdani o dan yr adran hon gynnwys, er enghraifft, wybodaeth am waith hanesyddol a wnaed ar domen nas defnyddir.

252. Mae is-adran (2) yn darparu y caiff yr Awdurdod, yn yr hysbysiad gwybodaeth, ei gwneud yn ofynnol i berson roi gwybodaeth mewn ffordd benodol ac ar ffurf benodol. Er enghraifft, gallai'r hysbysiad gwybodaeth bennu bod rhaid i berson lenwi ffurflen benodol.

253. Mae is-adran (3) yn nodi'r cyfnod y caniateir i hysbysiad o dan yr adran hon ei gwneud yn ofynnol rhoi gwybodaeth ynddo. Mae is-adran (4) yn darparu na

ellir ei gwneud yn ofynnol i wybodaeth gael ei rhoi neu ganiatáu i wybodaeth gael ei rhoi yn groes i unrhyw waharddiadau sydd wedi eu cynnwys mewn deddfwriaeth neu wedi eu gosod gan reol gyfreithiol arall.

254. Ni chaniateir rhoi hysbysiad gwybodaeth i awdurdod cyhoeddus perthnasol (is-adran (5)). Mae adrannau 58 a 59 yn ymdrin yn benodol â rhannu gwybodaeth rhwng yr Awdurdod ac awdurdodau cyhoeddus perthnasol.

Adran 63 - Cosbau mewn cysylltiad â hysbysiadau sy'n gofyn am wybodaeth

255. Mae is-adran (1) yn darparu bod person y mae'n ofynnol iddo roi gwybodaeth yn unol â hysbysiad o dan adran 60 neu hysbysiad gwybodaeth o dan adran 62, yn cyflawni trosedd os yw'r person yn methu, heb esgus rhesymol, â rhoi'r wybodaeth ofynnol. Efallai y bydd gan berson esgus rhesymol dros y methiant os, er enghraifft, y bu'r person allan o'r wlad neu yn yr ysbyty yn ystod y cyfnod yr oedd hysbysiad yn ei gwneud yn ofynnol rhoi'r wybodaeth ynddo. Fodd bynnag, bydd hyn yn fater i'w benderfynu gan y llys.

256. Yn unol ag is-adran (2), gellir cosbi'r drosedd hon, yn dilyn euogfarn ddiannod, drwy ddirwy nad yw'n uwch na lefel 3 ar y raddfa safonol, sef £1,000 ar hyn o bryd.

257. Mae is-adran (3) yn darparu bod person y mae'n ofynnol iddo roi gwybodaeth o dan adran 60 neu 62 yn cyflawni trosedd os ydynt yn fwriadol neu'n ddi-hid yn rhoi gwybodaeth sy'n anwir neu'n gamarweiniol mewn ffordd berthnasol, naill ai gan wybod ei bod yn anwir neu'n gamarweiniol neu drwy fod yn ddi-hid ynghylch pa un a yw'n anwir neu'n gamarweiniol. Mae person a euogfernir o'r drosedd hon, naill ai yn y Llys Ynadon neu Lys y Goron, yn agored i ddirwy.

Adran 64 – Pŵer i fynd ar dir

258. Mae is-adran (1) yn rhoi'r pŵer i berson awdurdodedig i fynd ar unrhyw dir (nid dim ond tir y mae tomen nas defnyddir arno) i wneud unrhyw un neu ragor o'r pethau a restrir ym mharagraffau (a) i (f) ar ran yr Awdurdod. Mae is-adran (4) yn diffinio mai ystyr "person awdurdodedig" yw person sydd wedi ei awdurdodi yn ysgrifenedig gan yr Awdurdod i weithredu ar ei ran. Gallai hyn, er enghraifft, fod yn aelod o staff yr Awdurdod neu gallai fod yn drydydd parti. Ni fydd yr Awdurdod bob tro yn gallu gwneud y pethau a restrir yn is-adran (1) ei hun. Gellid defnyddio'r pŵer hwn, er enghraifft, i ganiatáu i'r Awdurdod awdurdodi contractwyr sydd â gwybodaeth neu gyfarpar arbenigol i fynd ar y tir a chynnal gwaith ymchwilio neu fonitro ar ran yr Awdurdod.

259. Mae is-adran (2) yn caniatáu i berson awdurdodedig fynd â phobl eraill, cyfarpar a deunydd ar y tir a allai fod yn angenrheidiol at y dibenion a grybwyllir yn is-adran (1). Mae hefyd yn rhoi'r gallu i'r person awdurdodedig i adael cyfarpar a deunydd ar y tir. Mae hyn yn golygu, er enghraifft, tra bod gweithrediadau'n cael eu cynnal, na fydd angen symud offer a pheiriannau ymaith o'r tir ar ddiwedd pob dydd.

260. Mae is-adran (3) yn darparu y caiff person awdurdodedig, at y dibenion a nodir yn is-adran (1), gynnal arolygiadau ac archwiliadau ar y tir (mae hyn yn cynnwys profion ac arolygon); cymryd mesuriadau, tynnu lluniau a gwneud

recordiadau; cymryd samplau o'r tir a'u symud ymaith. Dyma'r camau y gallai fod angen i berson awdurdodedig eu cymryd wrth wneud y pethau a grybwyllir yn is-adran (1) ar ran yr Awdurdod.

Adran 65 - Mynd ar dir heb warant

261. Mae is-adran (1) yn darparu na chaiff person awdurdodedig fynnu mynediad i dir sy'n cael ei feddiannu oni bai bod o leiaf 48 awr o rybudd o'r mynediad arfaethedig wedi ei roi i bob meddiannydd ar y tir. Yn yr un modd, mae is-adran (2) yn darparu na chaiff person awdurdodedig fynnu mynd â phobl eraill, cyfarpar neu ddeunydd ar dir sy'n cael ei feddiannu, ac na chaiff person awdurdodedig fynnu gadael deunydd ar dir o'r fath, oni bai bod o leiaf 48 awr o rybudd o'r bwriad i wneud hynny wedi ei roi i bob meddiannydd ar y tir. Rhaid i hysbysiad gynnwys, pan fo'n berthnasol, fanylion y personau, y cyfarpar a'r deunydd sydd i'w cymryd ar y tir neu ei gymryd ar y tir, neu i'w gadael arno neu i'w adael arno.

262. Os yw'r person awdurdodedig yn ceisio mynediad 48 awr ar ôl rhoi'r hysbysiad, ond bod meddiannydd neu berchennog yn gwrthod mynediad i'r person awdurdodedig, bydd angen i'r person awdurdodedig wneud cais am warant i fynd ar y tir o dan adran 66.

263. Caiff person awdurdodedig, gyda chytundeb, fynd ar dir heb roi rhybudd ymlaen llaw.

264. Mae is-adran (3) yn datgymhwyso'r gofyniad, yn is-adrannau (1) a (2), i'r Awdurdod roi o leiaf 48 awr o rybudd pan fo'r Awdurdod yn credu bod tomen nas defnyddir yn ansefydlog, a bod yr ansefydlogrwydd yn peri bygythiad i les pobl sy'n ei gwneud yn ofynnol i'r Awdurdod fynd ar y tir ar unwaith er mwyn:

(a) ymchwilio i weld a oes angen cynnal gweithrediadau o dan Ran 3, sef ymchwiliadau i benderfynu a oes angen i'r Awdurdod ei gwneud yn ofynnol i berchennog ar dir gynnal gweithrediadau o dan adran 34, neu benderfynu a oes angen i'r Awdurdod ymgymryd â'r gwaith ei hun o dan adran 43; neu
(b) cynnal gweithrediadau ar dir a gwaith adfer canlyniadol ei hun o dan adran 43.

265. Pan fo'r amodau yn is-adran (3) wedi eu bodloni, caiff person awdurdodedig fynnu mynediad fel mater o hawl i dir sy'n cael ei feddiannu, heb roi hysbysiad, a gall fynnu bod personau eraill yn cael mynd ar y tir, a bod cyfarpar neu ddeunydd yn cael eu cymryd ar y tir, a'i adael arno.

266. Mae is-adran (4) yn darparu na chaiff person awdurdodedig fynnu mynediad fel hawl i dir preswyl, er y gallai person awdurdodedig fynd ar dir preswyl gyda chydsyniad y meddiannydd. Os nad yw'r meddiannydd yn cydsynio, caiff y person awdurdodedig wneud cais am warant i fynd ar y tir. Mae'r amodau y mae rhaid eu bodloni i gael gwarant wedi eu cynnwys yn adran 66(3).

267. Diffinnir "tir preswyl" yn is-adran (7). Mae is-baragraff (a) o'r diffiniad yn cwmpasu pob annedd a rhannau o anheddau, gan gynnwys, er enghraifft, fflat mewn adeilad a ddefnyddir at ddibenion eraill, megis fflat gofalwr mewn ysgol. Mae is-baragraff (c) o'r diffiniad yn cwmpasu, er enghraifft, ardaloedd

cymunol mewn bloc o fflatiau. Mae'r Bil yn ei gwneud yn ofynnol cael gwarant i fynd ar dir preswyl os nad yw'r meddiannydd yn rhoi cydsyniad i hynny.

268. Mae is-adran (5) yn darparu na chaiff person awdurdodedig fynnu mynd ar dir o dan adran 64 ond ar adeg resymol. Yr eithriad i hyn yw pan fodlonir yr amod yn is-adran (3). Mewn achos o'r fath, caiff yr Awdurdod fynnu mynd ar dir ar unrhyw adeg. Mae hyn yn cydnabod pan fo tomen nas defnyddir yn ansefydlog a bod angen mynediad ar unwaith o dan is-adran (3), fod rhaid i berson awdurdodedig allu mynnu mynediad.

269. Mae is-adran (6) yn darparu bod rhaid i berson awdurdodedig, cyn mynd ar dir, os gofynnir amdani gan berchennog neu feddiannydd, ddangos tystiolaeth o'i awdurdodiad a datgan diben mynd ar y tir. Rhaid iddynt adael y tir yr un mor ddiogel yn erbyn tresmaswyr ag yr oedd pan aeth y person arno, os ydynt yn gadael y tir ar adeg pan nad oes perchennog neu feddiannydd yn bresennol.

270. Mae is-adran (7) yn darparu nad yw cyfeiriadau at "tir" yn yr adran hon yn cynnwys tir y Goron. Diffinnir "tir y Goron" yn adran 86(2). Mae darpariaethau penodol sy'n llywodraethu mynd ar dir y Goron yn adran 69.

Adran 66 – Gwarant i fynd ar dir

271. Mae is-adran (1) yn darparu y caiff ynad heddwch ddyroddi gwarant sy'n rhoi pŵer i fynd ar dir, drwy rym os oes angen. Er enghraifft, caiff yr Awdurdod wneud cais am warant pan fo meddiannydd, ar ôl i'r cyfnod rhybudd 48 awr ddod i ben o dan adran 65(1), yn gwrthod caniatáu i berson awdurdodedig fynd ar dir. Yn yr un modd, bydd angen i'r Awdurdod wneud cais am warant os yw meddiannydd yn gwrthod mynediad i dir pan fodlonir yr amodau ar gyfer mynediad ar unwaith heb rybudd (fel y nodir yn adran 65(3)).

272. Mae is-adran (2) yn darparu bod rhaid i ynad heddwch fod wedi ei fodloni bod seiliau rhesymol dros fynd ar dir at ddiben a grybwyllir yn adran 64(1) a bod un neu ragor o'r amodau yn is-adran (3) wedi eu bodloni.

273. Mae is-adran (5) yn darparu y caiff ynad heddwch hefyd ganiatáu, pan ystyrir ei fod yn angenrheidiol, i berson awdurdodedig fynd â phersonau eraill, cyfarpar neu ddeunydd ar dir neu adael cyfarpar neu ddeunydd ar y tir. Bydd y warant yn cynnwys y pŵer i'r person awdurdodedig wneud hyn, ac mewn achosion o'r fath, rhaid iddo gynnwys manylion y personau, y cyfarpar neu'r deunydd.

274. Mae is-adran (7) yn darparu bod gwarant yn parhau mewn grym hyd nes y cyflawnir y diben y'i dyroddir ar ei gyfer. Er enghraifft, os dyroddwyd y warant i ganiatáu i berson awdurdodedig fynd ar dir i gynnal gweithrediadau penodedig ar domen nas defnyddir, mae'r warant yn parhau mewn grym hyd nes y bydd y gweithrediadau hynny wedi eu cwblhau.

275. Mae is-adran (8) yn egluro nad yw cyfeiriadau at "tir" yn yr adran hon yn cynnwys tir y Goron. Diffinnir "tir y Goron" yn adran 86(2). Mae

darpariaethau penodol sy'n llywodraethu mynd ar dir y Goron yn adran 69. Mae i "tir preswyl" yr ystyr a roddir yn adran 65(7).

Adran 67 - Mynd ar dir gyda gwarant

276. Mae is-adran (1) yn darparu na all gwarant a ddyroddir o dan adran 66 roi pŵer i fynd ar dir ond ar adeg resymol, ac eithrio pan fo'r amgylchiadau yn is-adran (2) wedi eu bodloni. Bydd yr hyn sy'n adeg resymol yn dibynnu ar yr amgylchiadau. Mae'r hyn a ystyrir yn adeg resymol at ddibenion mynd i annedd yn debygol o fod yn wahanol er enghraifft, i'r hyn sy'n rhesymol wrth fynd ar dir nad yw'n dir preswyl.

277. Nid yw'r cyfyngiad bod rhaid i warant sy'n rhoi pŵer i fynd ar dir fod yn gymwys ar adeg resymol yn gymwys os yw ynad heddwch wedi ei fodloni bod yr amodau yn is-adran (2) wedi eu bodloni. Mewn achosion o'r fath, caiff y warant roi pŵer i fynd ar dir ar unrhyw adeg.

278. Yr amodau yw (a) bod tomen nas defnyddir yn ansefydlog, a (b) bod ansefydlogrwydd y domen yn fygythiad i les pobl sy'n gofyn am fynediad ar unwaith i'r tir (drwy rym os oes angen) at ddiben a grybwyllir yn adran 64(1)(c) neu (e).

279. Pan fo person wedi ei awdurdodi i fynd ar dir, mae is-adran (3) yn darparu, cyn mynd ar dir, fod rhaid iddo ddangos y warant a datgan diben mynd ar y tir, os gofynnir iddo wneud hynny gan berchennog neu feddiannydd ar y tir. Rhaid iddynt adael y tir yr un mor ddiogel yn erbyn tresmaswyr ag yr oedd pan aeth y person arno, os ydynt yn gadael y tir ar adeg pan nad oes perchennog neu feddiannydd yn bresennol.

Adran 68 - Cosb am rwystro mynd ar dir

280. Mae adran 68 yn creu trosedd pan fo person yn rhwystro yn fwriadol berson sy'n arfer pŵer i fynd ar dir o dan adran 64 neu o dan warant a ddyroddir o dan adran 66. Mae is-adran (3) yn darparu bod person a euogfernir o drosedd o dan is-adran (2) yn agored ar euogfarn ddiannod i ddirwy nad yw'n uwch na lefel 3 ar y raddfa safonol, sef £1,000 ar hyn o bryd.

Adran 69 – Mynd ar dir y Goron

281. Mae'r adran hon yn rheoli pŵer y person awdurdodedig i fynd ar dir y Goron. Diffinnir "tir y Goron" yn adran 86(2).

282. Yn unol ag is-adran (1), ni chaiff person awdurdodedig fynd ar dir y Goron (a) oni bai bod ganddo ganiatâd gan awdurdod priodol y Goron neu (b) bod yr Awdurdod yn credu bod tomen nas defnyddir yn ansefydlog a bod ansefydlogrwydd y domen yn fygythiad i les pobl sy'n golygu bod angen mynd ar y tir ar unwaith, naill ai i ymchwilio i weld pa un a oes angen i weithrediadau fod yn ofynnol neu eu cynnal o dan Ran 3 neu i gynnal gweithrediadau o dan adran 43. Felly, yn ymarferol, ni fydd mynd ar dir y Goron heb ganiatâd ond yn bosibl mewn amgylchiadau pan fo'r Awdurdod yn credu bod angen mynd ar y tir ar unwaith. Dylai hyn fod yn ddigwyddiad prin. Er enghraifft, efallai y bydd angen i berson awdurdodedig fynd ar dir y Goron heb ganiatâd at ddiben cynnal gwaith i sefydlogi tomen nas defnyddir

os yw'r Awdurdod yn credu bod tomen yn ansefydlog a bod risg uniongyrchol o dirlithriad a fyddai'n fygythiad i les pobl. Nid oes angen i'r domen nas defnyddir fod ar dir y Goron: efallai na fydd ond angen i'r person awdurdodedig groesi tir y Goron er mwyn cael mynediad i'r domen nas defnyddir.

283. Pan fo'r Awdurdod yn credu, yn unol â'r amgylchiadau a nodir yn is-adran (1)(b), fod angen mynd ar y tir ar unwaith, caiff y person awdurdodedig fynnu mynediad i'r tir a mynnu mynd â phersonau eraill, cyfarpar neu ddeunydd ar y tir a gadael cyfarpar neu ddeunydd ar y tir.

284. Mae is-adran (3) yn darparu na chaiff y person awdurdodedig fynnu mynediad i unrhyw ran o dir y Goron sy'n dir preswyl. Diffinnir tir preswyl yn adran 65(7). Felly, ni chaiff person awdurdodedig fynd ar dir y Goron sy'n bodloni'r diffiniad o dir preswyl ond gyda'r caniatâd priodol.

285. Mae is-adran (4) yn darparu, os yw person awdurdodedig yn mynd ar dir y Goron heb gydsyniad gan awdurdod priodol y Goron oherwydd bod yr amgylchiadau yn is-adran (1)(b) yn gymwys, fod rhaid i'r Awdurdod hysbysu awdurdod priodol y Goron cyn gynted ag y bo'n rhesymol ymarferol.

286. Mae is-adran (5)(a) yn darparu, os gofynnir iddo wneud hynny gan neu ar ran perchennog neu feddiannydd ar dir y Goron, fod rhaid i berson awdurdodedig ddangos tystiolaeth o'i awdurdodiad a datgan diben mynd ar y tir cyn mynd iddo o dan adran 64. Os yw person awdurdodedig yn gadael y tir ar adeg pan nad oes perchennog neu feddiannydd yn bresennol, mae is-adran (5)(b) yn gosod dyletswydd arno i adael y tir yr un mor ddiogel yn erbyn tresmaswyr ag yr oedd pan aeth y person arno.

Amrywiol

Adran 70 – Darparu gwasanaethau gweinyddol, technegol neu broffesiynol

287. Mae'r adran hon yn rhoi'r pŵer i'r Awdurdod i ddarparu gwasanaethau gweinyddol, technegol neu broffesiynol i unrhyw awdurdod Cymreig datganoledig o fewn yr ystyr a roddir i "devolved Welsh authority" yn adran 157A o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006.

288. Mae gwasanaethau gweinyddol, technegol a phroffesiynol yn cynnwys gwasanaethau "swyddfa gefn" fel cyllid, cyflogres, adnoddau dynol a thechnoleg gwybodaeth. Caiff yr Awdurdod ddewis codi ffi am ddarparu gwasanaeth o dan yr adran hon.

Adran 71 – Canllawiau

289. Mae is-adran (1) yn gosod dyletswydd ar Weinidogion Cymru i roi canllawiau i'r Awdurdod mewn perthynas ag arfer ei swyddogaethau mewn perthynas ag –

(a) adran 3(4) (pŵer yr Awdurdod i godi ffioedd);
(b) adran 10 (dyletswydd yr Awdurdod i fonitro tomenni cofrestredig);
(c) Pennod 2 o Ran 2 (asesiad rhagarweiniol ac asesiad llawn o domenni gan yr Awdurdod);

(d) adran 32 (digolledia am ddifrod neu aflonyddu a achosir gan weithgareddau monitro neu asesu);
(e) Pennod 3 o Ran 3 (taliadau mewn cysylltiad â gweithrediadau);
(f) adran 56 (cynlluniau rheoli).

290. Mae is-adran (2) yn rhoi'r pŵer i Weinidogion Cymru i roi canllawiau i'r Awdurdod mewn perthynas ag arfer unrhyw un neu ragor o'i swyddogaethau eraill o dan y Ddeddf. Mae is-adran (3) yn ei gwneud yn ofynnol i'r Awdurdod roi sylw i ganllawiau a roddir o dan is-adran (1) neu (2) wrth arfer ei swyddogaethau.

291. Mae is-adran (4) yn gosod dyletswydd ar Weinidogion Cymru i roi canllawiau i berson a benodir i benderfynu apêl o dan adran 37 neu adran 42. Yn unol ag is-adran (5), rhaid i berson a benodir i benderfynu apêl o'r fath roi sylw i ganllawiau a ddyroddir gan Weinidogion Cymru o dan is-adran (4).

292. Mae is-adran (6) yn gosod dyletswydd ar Weinidogion Cymru i ymgynghori â'r personau hynny y maent yn ystyried eu bod yn briodol cyn rhoi canllawiau o dan yr adran hon.

Adran 72 – Diwygio Deddf Mwyngloddiau a Chwareli (Tomenni) 1969

293. Mae adran 72 yn gwneud diwygiadau i Ddeddf Mwyngloddiau a Chwareli (Tomenni) 1969 ("Deddf 1969"). Gwneir y diwygiadau hyn o ganlyniad i sefydlu cyfundrefn newydd o dan y Bil hwn ar gyfer rheoli bygythiadau y gallai tomenni nas defnyddir eu peri i les pobl oherwydd eu hansefydlogrwydd.

294. Prif effaith y diwygiadau yw dileu'r swyddogaethau a osododd Rhan 2 o Ddeddf 1969 ar awdurdodau lleol yng Nghymru at ddiben sicrhau nad yw tomenni nas defnyddir yn berygl i aelodau'r cyhoedd. Yn hytrach, yr Awdurdod fydd yn gyfrifol am swyddogaethau sy'n ymwneud â goruchwylio tomenni nas defnyddir yng Nghymru. Nid yw'r diwygiadau i Ddeddf 1969 yn effeithio ar gymhwyso Deddf 1969 i awdurdodau lleol yn Lloegr neu'r Alban. Mae'r sefyllfa bresennol yn parhau i fod yn gymwys mewn perthynas â hwythau.

295. Mae nifer fach o domenni nas defnyddir sy'n mynd ar draws y ffin rhwng Cymru a Lloegr. Bydd gan yr Awdurdod swyddogaethau mewn perthynas â'r tomenni hynny o dan y Bil hwn, a bydd gan yr awdurdodau lleol perthnasol yn Lloegr swyddogaethau mewn perthynas â'r tomenni hynny o dan Ddeddf 1969. Bydd swyddogaethau'r Awdurdod, ac awdurdodau lleol yn Lloegr, yn arferadwy mewn perthynas â'r tomenni trawsffiniol hynny yn eu cyfanrwydd (nid dim ond y rhannau o'r tomenni hynny sy'n dod o fewn yr ardaloedd daearyddol priodol). Gallai pwerau'r Awdurdod yn y Bil hefyd gael eu harfer mewn perthynas â thir yn Lloegr at ddiben ymdrin â bygythiadau i sefydlogrwydd tomen sydd wedi ei lleoli yn gyfan gwbl yng Nghymru, er enghraifft, pan fo'r unig fygythiad i sefydlogrwydd tomen yn bodoli dros y ffin yn Lloegr.

296. Mae adran 5 yn rhoi pŵer i'r Awdurdod i wneud unrhyw beth y bwriedir iddo hwyluso arfer ei swyddogaethau, neu sy'n ffafriol i'w harfer neu'n

gysylltiedig â'u harfer. O ran tomen drawsffiniol, gallai'r Awdurdod o bosibl ddibynnu ar y pŵer hwn i gydweithredu ag awdurdodau lleol yn Lloegr pan fo cydweithrediad o'r fath yn ffafriol i arfer swyddogaethau'r Awdurdod.

Rhan 5 — Cyffredinol

Trosolwg o Ran 5

297. Mae Rhan 5 yn gwneud darpariaeth mewn perthynas â throseddau gan gyrff corfforedig ac yn pennu pwy all ddwyn erlyniadau am droseddau o dan y Bil. Mae'n gwneud darpariaeth ynghylch rheoliadau a wneir o dan y Bil, gan gynnwys gweithdrefn y Senedd sy'n gymwys i bwerau penodol i wneud rheoliadau.

298. Mae Rhan 5 hefyd yn gwneud darpariaeth gyffredinol mewn perthynas â rhoi hysbysiadau a dogfennau eraill o dan y Bil. Mae'n gwneud darpariaeth ar gyfer achosion arbennig, gan gynnwys tir Eglwys Loegr. Mae'n darparu diffiniadau ar gyfer termau a ddefnyddir yn y Bil, a mynegai o dermau diffiniedig, gan restru lle maent i'w gweld yn y Bil. Mae'n cynnwys darpariaeth ynghylch pa bryd y bydd darpariaethau'r Bil yn dod i rym. Mae'n nodi enw byr y Ddeddf. Mae Rhan 5 yn cynnwys adrannau 73 i 90.

Adran 73 - Troseddau gan gyrff corfforedig

299. Mae'r adran hon yn darparu, pan gyflawnir trosedd yn y Bil hwn, neu mewn rheoliadau a wneir odano, gan gorff corfforedig, ac y profir bod y drosedd wedi ei chyflawni gyda chydsyniad neu ymoddefiad uwch-swyddog i'r corff, neu berson a oedd yn honni ei fod yn uwch-swyddog i'r corff, neu y gellir ei phriodoli i esgeulustod ar ei ran, y bydd y person hwnnw (yn ogystal â'r corff corfforedig) yn euog o drosedd ac y bydd yn agored i gael ei erlyn.

Adran 74 - Dwyn achos

300. Caiff yr Awdurdod a'r Cyfarwyddwr Erlyniadau Cyhoeddus ddwyn erlyniad mewn cysylltiad â throsedd yn y Bil, neu mewn rheoliadau a wneir odano.

301. Gall trydydd partïon hefyd ddwyn erlyniad preifat mewn perthynas â throsedd yn y Bil, neu mewn rheoliadau a wneir odano, ond mae angen cydsyniad y Cyfarwyddwr Erlyniadau Cyhoeddus i wneud hynny.

Adran 75 – Pŵer i wneud darpariaeth ganlyniadol, darpariaeth drosiannol etc.

302. Mae'r adran hon yn galluogi Gweinidogion Cymru i wneud rheoliadau sy'n gwneud darpariaeth ganlyniadol, darpariaeth atodol neu ddarpariaeth gysylltiedig, neu unrhyw ddarpariaeth drosiannol, darpariaeth ddarfodol neu ddarpariaeth arbed o dan yr amgylchiadau a nodir yn is-adran (1). Caiff rheoliadau o dan yr adran hon ddiwygio, addasu, diddymu neu ddirymu unrhyw ddeddfiad (gan gynnwys deddfiad a geir yn y Bil hwn).

Adran 76 – Rheoliadau o dan y Ddeddf hon

303. Mae'r adran hon yn darparu bod pob pŵer yn y Bil i wneud rheoliadau yn arferadwy drwy offeryn statudol.

304. Mae is-adrannau (3), (4) a (5) yn darparu bod offeryn statudol sy'n cynnwys rheoliadau a wneir o dan y darpariaethau a ganlyn o'r Bil i'w wneud o dan y weithdrefn gadarnhaol (h.y. rhaid gosod drafft o'r offeryn gerbron Senedd Cymru a'i gymeradwyo ganddi drwy benderfyniad):

(a) adran 10(5) (newid yr isafswm o arolygiadau neu gyfnod arolygiadau ar gyfer tomenni categori 1 neu domenni categori 2);
(b) adran 20(4), adran 22(4) neu adran 29(3) (newid y cyfnod byrraf a ganiateir ar gyfer cyflwyno sylwadau i'r Awdurdod);
(c) adran 39 (gweithdrefn etc. ar gyfer apelau o dan Bennod 1 o Ran 3);
(d) adran 42 (gweithdrefn etc. ar gyfer hawliadau am ad-dalu treuliau perchnogion o dan Bennod 1 o Ran 3);
(e) adran 57 (newid i ystyr "awdurdod cyhoeddus perthnasol" yn Rhan 4);
(f) adran 82 (cymhwyso Deddf i dir y mae'r Awdurdod yn berchen arno);
(g) adran 83 (newid i ystyr "tomen nas defnyddir");
(h) paragraff 2(4) o Atodlen 1 (newid i nifer aelodau'r Awdurdod);
(i) paragraff 19(10) o Atodlen 1 (newid i'r cyfnod y mae cynllun corfforaethol yr Awdurdod yn ymwneud ag ef);
(j) adran 75 (pŵer i wneud darpariaeth ganlyniadol, darpariaeth drosiannol etc.) - pan fo'r rheoliadau'n addasu unrhyw ddeddfwriaeth sylfaenol. Diffinnir "deddfwriaeth sylfaenol" yn is-adran (7).

305. Mae is-adran (6) yn darparu bod offerynnau statudol sy'n cynnwys rheoliadau a wneir o dan unrhyw bŵer arall yn y Bil yn ddarostyngedig i'r weithdrefn negyddol.

Adran 77 – Darpariaeth gyffredinol ynghylch rhoi hysbysiadau etc.

306. Mae'r adran hon yn cynnwys darpariaeth ynghylch sut y mae hysbysiadau neu ddogfennau eraill i'w rhoi.

307. Mae is-adran (8) yn darparu nad yw'r adran hon yn gymwys mewn perthynas â'r Goron. Yn hytrach, gweler adran 79.

Adran 78 – Darpariaeth ychwanegol ynghylch rhoi hysbysiadau etc. i bersonau sy'n meddiannu tir neu sydd â buddiant mewn tir

308. Mae'r adran hon yn gymwys, yn ogystal ag adran 77, pan fo gofyniad i roi hysbysiad neu ddogfen arall i berson a chanddo ystad neu fuddiant mewn tir neu i rywun sy'n meddiannu tir. Mae'n darparu dulliau ychwanegol o roi hysbysiad priodol i'r personau hyn. Gellir dibynnu ar y rhain pan na ellir dod o hyd i enw neu gyfeiriad person er bod ymholiadau rhesymol wedi eu gwneud.

309. Mae is-adran (6) yn darparu nad yw'r adran hon yn gymwys i'r Goron. Mae adran 79 yn gwneud darpariaeth mewn perthynas â hysbysiadau etc. y mae rhaid eu rhoi i'r Goron.

Adran 79 – Rhoi hysbysiadau etc. i'r Goron

310. Mae'r adran hon yn darparu, pan fo hysbysiad neu ddogfen arall i'w rhoi i'r Goron, fod rhaid ei roi neu ei rhoi i awdurdod priodol y Goron. Diffinnir "awdurdod priodol y Goron" yn adran 86(6).

Adran 80 – Codi arian mewn achosion penodol i gwrdd â gwariant

311. Mae'r adran hon yn gwneud darpariaeth fel bod talu "gwariant perthnasol" wedi ei gynnwys fel diben awdurdodedig ar gyfer cymhwyso arian o dan adrannau 71 a 73 o Ddeddf Tir Setledig 1925, adran 25 o Ddeddf Dugiaeth Caerhirfryn 1817 ac adran 8 o Ddeddf Rheoli Ddugiaeth Cernyw 1863.

312. Mae is-adran (2) yn diffinio'r term "gwariant perthnasol".

Adran 81 — Tir Eglwys Loegr

313. Mae'r adran hon yn gwneud darpariaeth sy'n berthnasol i'r ffordd y mae'r Bil yn gymwys i dir sy'n eiddo i Eglwys Loegr ac yn adlewyrchu strwythur unigryw Eglwys Loegr. Mae nifer bach o esgobaethau Eglwys Loegr sydd â thir yng Nghymru.

314. Mae is-adran (5) yn diffinio termau a ddefnyddir yn yr adran.

Adran 82 – Pŵer i addasu cymhwysiad y Ddeddf i dir yr Awdurdod

315. Mae'r adran hon yn rhoi i Weinidogion Cymru bŵer i wneud rheoliadau. Os bydd yr Awdurdod yn caffael ystad neu fuddiant mewn tir yn y dyfodol, mae'r ddarpariaeth hon yn galluogi Gweinidogion Cymru, drwy reoliadau, i addasu cymhwysiad y Bil mewn perthynas â'r tir hwnnw.

Dehongli

Adran 83 - Ystyr "tomen" a "tomen nas defnyddir"

316. Mae'r adran hon yn diffinio "tomen" a "tomen nas defnyddir".

317. Mae'r ddau ddiffiniad yn cwmpasu tomenni glo a thomenni nad ydynt yn domenni glo. Gallai tomenni nad ydynt yn domenni glo (y ceir llawer ohonynt yng Nghymru) gynnwys, er enghraifft, domenni sy'n etifeddiaeth o fwyngloddio metel a chwarela mwynau hanesyddol yng Nghymru.

318. Mae is-adran (3) yn darparu bod tomenni sydd wedi eu lleoli "yn gyfan gwbl neu'n rhannol yng Nghymru" yn dod o fewn y diffiniad o "tomen nas defnyddir". Mae'r Bil yn rhoi'r pŵer i'r Awdurdod i weithredu mewn cysylltiad â thomenni sy'n mynd ar draws y ffin, ac mae'r Awdurdod yn ddarostyngedig i ddyletswyddau mewn perthynas â thomenni sydd yng Nghymru yn unig yn ogystal â'r rheini sy'n rhannol yng Nghymru ac yn rhannol yn Lloegr (tomenni trawsffiniol). Esbonnir sut mae'r Bil yn gymwys i domenni trawsffiniol ym mharagraff 295 uchod.

319. Mae is-adran (3) yn gosod tomenni sy'n ddarostyngedig i ddarpariaethau Rheoliadau Chwareli 1999 ("Rheoliadau 1999") neu Reoliadau Mwyngloddiau 2014 ("Rheoliadau 2014") y tu allan i gwmpas y Bil. Effaith hyn yw nad yw'r

Bil yn gymwys i unrhyw domenni gweithredol sy'n gysylltiedig â mwyngloddiau neu chwareli gweithredol.

320. Os caiff Rheoliadau 1999 neu Reoliadau 2014 eu dirymu neu eu diwygio, mae is-adran (4) yn galluogi Gweinidogion Cymru, drwy reoliadau, i ddiwygio ystyr "tomen nas defnyddir". Mae'r pŵer hwn yn adlewyrchu'r cysylltiad rhwng y Bil a'r ddeddfwriaeth sy'n llywodraethu tomenni gweithredol a'r angen i osgoi gorgyffwrdd.

321. Mae is-adran (5) yn rhoi pŵer i Weinidogion Cymru i wneud rheoliadau sy'n eu galluogi i nodi disgrifiadau penodol o domen a fyddai'n dod y tu allan i'r diffiniad o "domen nas defnyddir" naill ai'n gyfan gwbl neu at ddibenion y darpariaethau hynny yn y Bil a bennir yn y rheoliadau. Gallai'r disgrifiadau gyfeirio at uchder, graddiant, cyfaint, arwynebedd tomen neu'r deunydd sy'n ffurfio'r domen, neu unrhyw gyfuniad o'r rhain.

322. Gallai rheoliadau o dan is-adran (5), er enghraifft, ddarparu nad yw'r Awdurdod o dan ddyletswydd i gyflawni ei swyddogaethau o dan Ran 2 o'r Bil mewn perthynas â thomenni pan fo croniad neu ddyddodiad dibwys o wastraff.

323. Mae is-adran (6) yn ei gwneud yn ofynnol i Weinidogion Cymru ymgynghori â'r personau hynny y maent yn ystyried eu bod yn briodol cyn gwneud rheoliadau o dan is-adran (5).

Adran 84 - Ystyr "bygythiad i les pobl"

324. Mae'r adran hon yn diffinio ystyr "bygythiad i les pobl". Mae "bygythiad i les pobl" yn gysyniad canolog yn y Bil: mae adran 2(1) yn darparu mai prif amcan yr Awdurdod yw sicrhau nad yw tomenni nas defnyddir yn bygwth lles pobl oherwydd eu hansefydlogrwydd. Mae'r cysyniad yn codi drwy gydol y Bil, gan gynnwys yn y darpariaethau sy'n ymwneud â dyletswydd yr Awdurdod i lunio a chadw cofrestr (adran 6), y meini prawf ar gyfer cofrestru tomen nas defnyddir (adran 7), categoreiddio tomenni nas defnyddir yn y gofrestr (adran 24), dyroddi hysbysiadau sy'n ei gwneud yn ofynnol i berchnogion ar dir gynnal gweithrediadau (adran 34) a phŵer yr Awdurdod i gynnal gweithrediadau ar dir ei hun (adran 43).

325. Darperir enghreifftiau o senarios lle gallai tomen nas defnyddir beri bygythiad i les pobl ym mharagraffau 24 - 27.

Adran 85 – Ystyr "perchennog"

326. Mae'r adran hon yn diffinio mai ystyr "perchennog", mewn perthynas ag unrhyw dir, yw'r person sy'n berchen ar y teitl rhydd-ddaliadol i'r tir neu sy'n dal tenantiaeth am gyfnod penodol sydd ag o leiaf blwyddyn ar ôl ac nad yw'n gyfnod morgais. Mae hyn yn golygu nad yw banciau a chymdeithasau adeiladu sy'n dal morgais ar ddarn o dir yn cael eu hystyried yn berchnogion at ddibenion y Bil. Mae adran 85(b) yn darparu nad yw person sydd â buddiant refersiynol mewn tir na fydd ond yn cael ei wireddu pan ddaw tenantiaeth o'r fath i ben i gael ei ystyried yn berchennog at ddibenion y Bil.

Adran 86 – Diffiniadau sy'n ymwneud â'r Goron

327. Mae'r adran hon yn diffinio termau penodol a ddefnyddir yn y Bil sy'n ymwneud â'r Goron: "tir y Goron", "buddiant y Goron", "buddiant Dugiaeth", "buddiant preifat" ac "awdurdod priodol y Goron". Mae egluro bod "y Goron" i'w drin fel pe bai'n cynnwys Comisiwn y Senedd.

Adran 87 – Dehongli cyffredinol

328. Mae'r adran hon yn diffinio "y llys" a "gweithrediadau".

Adran 88 - Mynegai o dermau wedi eu diffinio

329. Mae'r adran hon yn darparu mynegai o'r termau sydd wedi eu diffinio neu eu hesbonio fel arall yn y Bil.

Adran 89 - Dod i rym

330. Mae'r adran hon yn gwneud darpariaeth ynghylch pa bryd y mae darpariaethau'r Bil yn dod i rym.

331. Mae is-adran (1) yn darparu y daw Rhan 5 i rym drannoeth y diwrnod y caiff y Bil hwn y Cydsyniad Brenhinol.

332. Mae is-adran (2) yn darparu y bydd adrannau 1, 2 a 5 ac Atodlen 1 yn dod i rym ar 1 Ebrill 2027.

333. Mae is-adran (3) yn darparu y daw darpariaethau eraill y Bil hwn i rym ar ddiwrnod a bennir gan Weinidogion Cymru mewn gorchymyn a wneir drwy offeryn statudol. Mae is-adran (4) yn galluogi gorchymyn o'r fath i wneud darpariaeth drosiannol neu ddarpariaeth arbed.

Adran 90 – Enw byr

334. Mae adran 90 yn nodi enw byr y Bil, y gellir ei ddefnyddio wrth enwi'r Bil ac wrth gyfeirio ato. Caniateir defnyddio naill ai enw Cymraeg neu enw Saesneg y Bil, gan gynnwys fel cyfeiriad mewn deddfiadau eraill.

COFNOD Y TRAFODION YN Y SENEDD

335. Mae'r tabl a ganlyn yn nodi'r dyddiadau ar gyfer pob cyfnod o hynt y Bil drwy'r Senedd. Gellir cael Cofnod y Trafodion a rhagor o wybodaeth am hynt y Bil hwn ar wefan y Senedd ar: Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru)

Cyfnod	**Dyddiad**
Cyflwynwyd	9 Rhagfyr 2024
Cyfnod 1 – Dadl	29 Ebrill 2025
Cyfnod 2 Pwyllgor Craffu – ystyried y gwelliannau	4 Mehefin 2025

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

Cyfnod 3 Cyfarfod Llawn – ystyried y gwelliannau	i'w fewnosod maes o law
Cyfnod 4 – cymeradwywyd gan y Senedd	i'w fewnosod maes o law
Y Cydsyniad Brenhinol	i'w fewnosod maes o law

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

Atodiad 2 – Mynegai o ofynion y Rheolau Sefydlog

Rheol sefydlog		Adran	tudalennau/ paragraffau
26.6(i)	Datgan y byddai darpariaethau'r Bil o fewn cymhwysedd deddfwriaethol y Senedd.	Datganiad yr Aelod	Tudalen 1
26.6(ii)	Nodi amcanion polisi y Bil.	Pennod 3 - Diben y ddeddfwriaeth a'r effaith y bwriedir iddi ei chael	Tudalennau 5-28
26.6(iii)	Nodi a gafodd ffyrdd eraill o wireddu'r amcanion polisi eu hystyried ac, os felly, pam y cafodd yr ymagwedd a gymerir yn y Bil ei mabwysiadu.	Rhan 2 – Asesiad Effaith Rheoleiddiol	Tudalennau 49 -108
26.6(iv)	Nodi'r ymgynghori a gafwyd, os cafwyd unrhyw ymgynghori o gwbl, ar y canlynol: (a) amcanion polisi y Bil a'r ffyrdd o'u gwireddu; (b) manylion y Bil, ac (c) Bil drafft, naill ai yn llawn neu'n rhannol (ac os yn rhannol, pa rannau).	Pennod 4 – Ymgynghori	Tudalennau 29 - 36
26.6(v)	Nodi crynodeb o ddeilliant yr ymgynghori hwnnw, gan gynnwys sut a pham y mae unrhyw Fil drafft wedi cael ei ddiwygio.	Pennod 4 – Ymgynghori	Tudalennau 29 -36
26.6(vi)	Os na chyhoeddwyd y Bil, neu ran o'r Bil, yn flaenorol fel drafft, datgan y rhesymau dros y penderfyniad hwnnw.	Pennod 4 – Ymgynghori	Tudalennau 35 - 36
26.6(vii)	Crynhoi yn wrthrychol yr hyn y bwriedir i bob un o ddarpariaethau'r Bil ei wneud (i'r graddau y mae angen esbonio hynny neu y mae angen cyflwyno sylwadau ar hynny) a rhoi'r wybodaeth arall sy'n angenrheidiol i esbonio effaith y Bil.	Atodiad 1 – Nodiadau Esboniadol	Tudalennau 122 -167
26.6(viii)	Nodi'r amcangyfrifon gorau o'r canlynol: (a) y costau gweinyddol gros, y costau cydymffurfio gros a'r costau gros eraill y byddai darpariaethau'r Bil yn arwain atynt; (b) yr arbedion gweinyddol y byddai'r	Rhan 2 – Asesiad Effaith Rheoleiddiol	Tudalennau 49 - 108

Rheol sefydlog		Adran	tudalennau/ paragraffau
	Bil yn arwain atynt; (c) costau gweinyddol net darpariaethau'r Bil; (d) dros ba gyfnodau amser y disgwylid i'r holl gostau ac arbedion hynny godi; ac (e) ar bwy y byddai'r costau'n syrthio.		
26.6(ix)	Unrhyw fanteision ac anfanteision amgylcheddol a chymdeithasol sy'n deillio o'r Bil na ellir eu mesur yn ariannol.	Rhan 2 – Asesiad Effaith Rheoleiddiol	Tudalennau 52, 103-106
26.6(x)	Os yw'r Bil yn cynnwys unrhyw ddarpariaeth sy'n rhoi pŵer i wneud is-ddeddfwriaeth, nodi mewn perthynas â phob darpariaeth o'r fath: (a) y person neu'r corff y rhoddir y pŵer iddo ac ym mha fodd y mae'r pŵer i gael ei arfer; (b) pam y bernir ei bod yn briodol dirprwyo'r pŵer; ac (c) gweithdrefn y Senedd (os oes un) y mae'r is-ddeddfwriaeth a wnaed neu sydd i'w gwneud wrth arfer y pŵer i ddod oddi tani, a pham y barnwyd ei bod yn briodol ei gosod o dan y weithdrefn honno (ac nid ei gosod o dan unrhyw weithdrefn arall).	Pennod 5 - Y pŵer i wneud is-ddeddfwriaeth	Tudalennau 37-43
26.6(xi)	Os yw'r Bil yn cynnwys unrhyw ddarpariaeth sy'n codi gwariant ar Gronfa Gyfunol Cymru, ymgorffori adroddiad gan yr Archwilydd Cyffredinol sy'n nodi ei farn ef ar a yw'r tâl yn briodol neu beidio.	Nid yw gofyniad Rheol Sefydlog 26.6(xi) yn gymwys i'r Bil hwn.	
26.6(xii)	Nodi'r effaith bosibl (os o gwbl) ar y system gyfiawnder yng Nghymru a Lloegr yn sgil darpariaethau'r Bil ("asesiad effaith ar gyfiawnder"), yn unol ag adran 110A o'r Ddeddf.	Rhan 2 – Asesiad Effaith Rheoleiddiol	Tudalennau 113-114
26.6B	Pan fo darpariaethau'r Bil yn deillio o ddeddfwriaeth sylfaenol bresennol, boed at ddibenion diwygio neu gydgrynhoi, rhaid darparu tabl tarddiadau i gyd-fynd â'r Memorandwm Esboniadol er mwyn esbonio'n glir beth yw'r berthynas	Nid yw gofyniad Rheol Sefydlog 26.6B yn gymwys i'r Bil hwn.	

Rheol sefydlog		Adran	tudalennau/ paragraffau
	rhwng y Bil a'r fframwaith cyfreithiol presennol.		
26.6C	Pan fo'r Bil yn cynnig diwygio deddfwriaeth sylfaenol bresennol yn sylweddol, rhaid darparu atodlen i gyd-fynd â'r Memorandwm Esboniadol, yn nodi geiriad deddfwriaeth bresennol sy'n cael ei diwygio gan y Bil, ac yn nodi'n eglur sut y caiff y geiriad hwnnw ei ddiwygio gan y Bil.	Nid yw gofyniad Rheol Sefydlog 26.6C yn gymwys i'r Bil hwn.	

Sylwch: paratowyd y ddogfen hon yn unswydd i gynorthwyo pobl i ddeall y Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli nas Defnyddir (Cymru). Ni ddylid dibynnu arni at unrhyw ddiben arall.

Atodiad 3 – Geirfa

Byrfodd	**Ystyr**
Awdurdod	Awdurdod Tomenni Nas Defnyddir Cymru
BCR	Cymhareb Cost a Budd
Bil	Bil Tomenni Mwyngloddiau a Chwareli Nas Defnyddir (Cymru)
CLlLC	Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru
CNC	Cyfoeth Naturiol Cymru
Deddf 1969	Deddf Mwyngloddiau a Chwareli (Tomenni) 1969
FTE	Cyfwerth ag Amser Llawn
GDP	Cynnyrch Domestig Gros
GF	Ffactor Twf
LEEP	Land, Environment, Economics and Policy Institute, Prifysgol Caerwysg
MALlC	Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru
MRA	Yr Awdurdod Adfer Safleoedd Mwyngloddio
NPSV	Gwerth Cymdeithasol Presennol Net
Papur Gwyn	Papur Gwyn ar Ddiogelwch Tomenni Glo (Cymru) Llywodraeth Cymru 2022
PEDW	Penderfyniadau Cynllunio ac Amgylchedd Cymru
RIA	Asesiad Effaith Rheoleiddiol
Senedd	Senedd Cymru